BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLIII
B
10
NAPOLI

84-36.

Digitized by Google

Digitized by Google

JOANNIS CLERICI EPISTOLÆ CRITICÆ, ET ECCLESIASTICÆ,

In quibus oſtenditur uſus

ARTIS CRITICÆ,

Cujus poſſunt haberi

VOLUMEN TERTIUM.

Acceſſere Epiſtola de Hammondo & Critica, *ac Diſſertatio, in qua quæritur*, an ſit ſemper reſpondendum Calumniis Theologorum.

Cum quatuor Indicibus.

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.
M. DCC. XII.

VITTORIO EMANUELE III BIBLIOTECA NAZIONALE NAPOLI
Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

STatueram, Candide Lector, rationem aliquam hîc reddere, cur ab alio genere Studiorum & Scriptorum, aliquantiſper ad hæc Eriſtica tranſierim; ſed poſtea ſatius duxi te amandare ad Diſſertationem, quæ calci hujus Operis à me addita eſt; ex qua colligas licet cur à malevolis laceſſitus reſpondeam, aut taceam. Si paullò adtentiùs legatur, non erit cur me purgare neceſſe habeam. Hominibus quibuſdam notæ acerbitatis reſpondit nuper Gallicè *Theodorus Parrhaſius*,

quorum etiam nonnullis hîc aliquid repoſui; ſed quæ multùm abſunt ab eorum conviciis ac contumeliis, ut cuivis legenti ac contendenti utraque Scripta, me tacente, ſatis liquebit. Non debui tamen adversùs tantam iniquitatem ac malignitatem adeò inſolitam, præſertim ab iis quos non læſeram laceſſitus, frigidè cauſam agere; ne putarent nonnulli minùs prudentes me, præ timore & prava conſcientia, non audere loqui, ſicut innocentes & Veritatis amantes ſolent. Verùm non recuſo damnari, ab omnibus eruditis ac bonis viris; ſi rationem, quâ me tueor, ſimilem Adverſa-

rio-

riorum iracundis & iniquis Scriptis judicent.

Te præterea, Lector, de nulla alia re monitum velim, niſi quod dixi pag. 61. de Interprete Anglico Operis mei *de Incredulitate*, oportere intelligi de uno tantùm (nam poſtea accepi duos fuiſſe, qui id Opus verterint) cui, niſi fallor, prior pars debetur, & qui nomine amicitiæ, quæ numquam arctior ulla inter nos fuit, apud Anglos quoſdam amicos meos abuſus eſt. Antequàm hoc reſcirem, non poteram vitare invidiam, quam mihi, malis artibus, homo Hibernus creabat; nunc rem palam prædico, ne fi-

fides illi de me ulla habeatur. Eum quidem non averſatus ſum, cùm nihil mali antea in eo cognoviſſem, quando anno cIↄ Iↄc xciii paucis hebdomadibus, in hac urbe eſſet; ſed cum homine nullam umquam arctiorem contraxi amicitiam. Vale.

Dabam Amſtelodami, Idibus Decembribus anni cIↄ Iↄc xcix.

P. 43. verſu 5. ante ultimum, poſt *inſimulantes*, adde: Mirum eſt.

MONITUM ANNI MDCCXII.

Bellam hîc occaſionem habebamus reſpondendi *Guil. Cavei* libello, quo ſex prioribus Epiſtolis meis repoſuit; ſed eorum, quæ Diſſertatione, quæ ad calcem eſt, diximus memores, ſilere maluimus. Nihil erat, ut quidem videbatur, quod aut Veritati aut nobis timeremus. Quare ſilendum dudum cenſuimus, nec ſententiam mutamus.

Dabam Amſtelodami Calendis Martiis MDCCXII.

IN-

INDEX

Eorum quæ hoc Volumine continentur.

EPISTOLA I. *Querela de* Guil. Caveo *ad Præſules delata.* p. 2. *& ſeqq.*
Nihil contumelioſi in eum fuiſſe, in loco vitæ Gallicæ Clementis *Alex.* p. 4
Photii *judicium de* Clemente *recitatur & expenditur, unde liquet multa à* Caveo *diſſimulata in ejus vita.* p. 7. *& ſeqq.*
Clementem *alienum non fuiſſe ab eorum ſententia, qui materiam mundi æternam eſſe cenſuerunt.* p. 10
Ideas Platonicas ex Scriptura perperam deduxiſſe. p. 13
Arianiſmum redolentia ſcripſiſſe. Ibid.
Periodos Platonicas, de mundi renovatione, non improbaſſe. p. 14
Crediſſe Angelos amore mulierum captos fuiſſe. p. 15
Sententia ejus, de ambiguitate vocis λόγ☉. p. 16
Diſſimulatos ejus errores fuiſſe à Caveo. p. 17
Error Clementis *de* ἀπαθείᾳ *Chriſti & Apoſtolorum.* p. 18. *& ſeqq.*

De idololatria eum abſurdè ſenſiſſe. p. 20

Prædicationem Petri & Acta Pauli *perperam genuina ab eo credita.* p. 22

Scripturam torſiſſe ad Ethnicorum placita. p. 26

Epistola II. Cavei *judicium de* Euſebio *nequaquam Ariano.* p. 30

Examen Epiſtolæ Euſebii *ad Cæſarienſes, ex quo liquet eum fuiſſe Arianum.* p. 32 & *ſeqq.*

Ὁμοούσια, *conſubſtantialia dicta à Platonicis non tantùm perfectè paria, ſed & ſimilia.* p. 35

Ariana verba minimè inſerta Epiſtolæ Euſebii. p. 40

Nicænæ Synodi II. grave judicium de Arianiſmo Euſebii. p. 45. & *ſeqq.*

Quæ ei objicit H. Valeſius *ad examen revocata.* p. 54

Canon Criticus ad dignoſcendam Veterum Scriptorum ſententiam. p. 56

Euſebius *hinc convictus Arianiſmi.* p. 57

A multis veteribus & recentioribus accuſatum eum fuiſſe Arianiſmi. p. 58

Iniquitas Cavei *erga* Clericum. Ibid.

Clerico *abſurdè tribui ſententias eorum qui Anglicè, eo inſcio, ſcripta ejus verte-*

terunt, & quibuſcum nullam amicitiam colit. p. 60

Non debuiſſe diſſimulari, quæ Euſebium *Arianiſmi reum peragunt.* p. 62. & *ſeqq.*

Caveum *eſſe Panegyriſten, non hiſtoricum.* p. 65

Caritatem fruſtra exercere erga mortuos, qui vivis detrahit. p. 67

Epistola III. Cavei *iniquum judicium, de T. X. Bibliothecæ Univerſalis.* p. 72

Iſidori *Peluſiotæ egregius locus contra diſſimulatores Veritatis.* p. 73

Henr. Meibomii *error de X. Tomo B. U. auctore.* Ibid.

Caveus *à viro docto Socinianiſmi inſimulatus.* p. 75

Clericum *ita ſcripſiſſe vitas aliquot Patrum, ut ſoli Veritati litarit.* p. 76

Cavei *erga eum manifeſta iniquitas.* p. 77

Periculoſum eſſe diſſimulari errores Patrum. p. 79

Patres ſibi non ſatis conſtare, ubi loquuntur de S. Trinitate. p. 81

Patres non immeritò à Clerico *deſcriptos, quaſi parum perſpicuos.* p. 83

Ambiguitas vocum jam olim reprehenſa à So-

I N D E X.

Socrate, *cujus locus illuſtratur.* p. 88
Sententia Patrum de generatione Filii, quàm obſcura. p. 93
EPISTOLA IV. *Judicium de libro* J. Dallæi, *de uſu Patrum*, defenſum. p. 97
Quænam Scriptori reverentiam concilient. p. 100
Dignitatem ad hoc nihil facere. p. Ibid.
Eruditionis cauſâ, an magni ſint faciendi Patres. p. 102
Qui Eruditi olim dicti fuerunt, non eſſe æquiparandos hodiernis Eruditis. Ibid.
Controverſia de eruditione Patrum collata cum controverſia de Veteribus Poëtis, Auguſti ætate exorta. p. 104. *& ſeqq.*
Multa ſubſidia fuerunt Veteribus, quibus neſciverunt uti. p. 107
Patres pleroſque Linguarum vernacularum dumtaxat fuiſſe peritos. p. 109
Origenes *&* Hieronymus *parum uſi ſunt ſua peritia linguæ Hebraïcæ.* p. 110
Eam potuiſſe faciliùs quàm nunc excoli. Ibid.
Sanctitas an debeat reverentiam Scriptori creare. p. 111
An temporibus antiquis multò major fuerit ſanctitas, quàm hodie. p. 112

Pa-

INDEX.

Patrum uſus quis eſſe debeat. p. 113
Ordinis & ſtyli Patrum examen. p. 115 *& ſeqq.*
Auctoritas Antiquitatis quæ. p. 117. *& ſeqq.*
Conſenſus maximæ partis Chriſtianorum an ſit indicium veri. p 120
Traditioni ore conſervatæ an poſſimus fidere. p. 121
Primævos Chriſtianos non fuiſſe pleroſque ſanctos, aut eruditos viros. Ibid. *& ſeqq.*
Adcuratiores eſſe Recentiores à ſæculo XVI. quàm Antiquiores. p. 125
Unum doctorem Chriſtum per omnia audiendum. p. 128
EPISTOLA V. *Diſſimulationes omnes vitandas eſſe in Eccleſiaſtica Hiſtoria.* p. 134
Malæ artes an piæ dici poſſint, in Hiſtoria Eccleſiaſtica. p. 135
Melchior. Cani *grave ea de re judicium.* p. 136
Periculoſiſſimas eſſe diſſimulationes, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, decem rationibus probatur. p. 137. *& ſeqq.*
Apertâ profeſſione Veritatis, nec Veritati, nec Clero noceri. p. 151

EPIS-

Epistola VI. *A* Clerico *non eſſe traductum Eccleſiaſticum Ordinem, quòd Veterum vitia non diſſimularit.* p. 154

Conſtantinum, in eo quod ſpectabat ad Arianiſmum, variè ſe geſſiſſe, pro Sacerdotibus à quibus conſilium acceperat. p. 158. & *ſeqq.*

Idem contigiſſe aliis Principibus. p. 160. & *ſeqq.*

Vitia Eccleſiaſticorum IV. ſæculi non debuiſſe diſſimulari ab eo qui ſcribebat vitam Gregorii *Nazianzeni.* p. 162. & *ſeqq.*

Iſidori *Peluſiotæ Scripta recenſenti non licere diſſimulare caſtigationes morum Eccleſiaſticorum, quæ in iis occurrunt, quarum exempla proferuntur.* p. 166

Meritò reprehendi mores nonnullorum Eccleſiaſticorum hodiernorum, ſine Ordinis contumelia. p. 173

Epistola VII. *Occaſio hujus Epiſtolæ ex animadverſionibus ad initium Joannis.* p. 177

Platonem *Barbaris multa ſe debere faſſum, ſed barbaros illos non fuiſſe Judæos.* p. 179

Fabulam Phœniciam, *apud* Platonem, *eſſe fabulam Thebanam.* p. 181

Ve-

Veteres, *quibus nonnulla accepta fert* Plato, *non eſſe Hebræos.* p. 185
Lactantium *rectè negaſſe à Platone umquam auditos Judæos.* p. 187
Judæos & Chriſtianos Platonem *ad ſe trahere fruſtra conatos.* Ibid. & *ſeqq.*
Ariſtobuli *Philoſophi Judæi teſtimonium* de Platone *ad examen revocatum.* p. 189
Joſephi *ſimile teſtimonium.* p. 190
Megaſthenis *verba de Judæis.* p. 191
Multa potuiſſe eſſe Hebræorum inſtitutis adſinia, apud alios populos, quæ ab iis non fuere deſumta. p. 192
Quod ſenſere Plato *& alii de tribus Principiis, vel Diis inæqualibus, non fuiſſe deſumtum ex V. T.* p. 194
Unde & quomodo potuerint eam notionem animo concipere. p. 196
Quid ſenſerit Plato *de Ratione & anima mundi, & quàm aliena à dogmatibus Chriſtianis.* p. 197. & *ſeqq.*
Quæ Plato *de creatione habet deſumta non fuiſſe à Judæis,* p. 204
Timæum *Moſi nihil debuiſſe.* p. 206
Juſtini M. *locus de* Platone *examinatus.* p. 208
Epistola VIII. Philonem *nimis addic-*

dictum fuiſſe Philoſophiæ Platonicæ, quam fruſtra quærit in Scriptura. p.210
Summopere verſatum fuiſſe in lectione Platonis. p. 211
Ideò vocatas ab eo ſtellas ſenſiles Deos. p. 219
Solere pleroſque ex Philoſophia, quam optimam judicant, Scripturam Sacram interpretari. p. 220
Auguſtini *locus, de quæſita opinione Platonica in Scriptura.* p. 222
Philonis *locus de ſecundo Deo prorſus Platonicus.* p. 223
A Philone *contemtam non fuiſſe Philoſophiam in ſe ſpectatam.* p. 225
Philonem *quæ habet de Ratione nec Judæis, nec Chriſtianis debuiſſe.* p. 227. *& ſeqq.*
Verbum Dei, *apud Paraphraſtas Chaldæos, non ſignificare perſonam à Deo diſtinctam.* p. 228
Philonem *fuiſſe, bonâ fide, citatum & explicatum à* Clerico, *nec debuiſſe Scripturæ quæ habet de Ratione divina.* p. 230. *& ſeqq.*
P. Ventidium *malâ fide mentem* Clerici *interpretatum.* p. 232
Loca Philonis *ad rem nihil facientia eſſe ab eo prolata.* p. 233

EPIS-

I N D E X.

Epistola IX. P. Ventidium *abſurdè miſcuiſſe* Philonem *ſuppoſititium* Annii Viterbienſis, *cum vero.* p. 248
Judæos, poſt Alexandri tempora, interdum Philoſophiæ Græcanicæ operam dediſſe, & falſa ejus dogmata ſequutos. p. 250
Integras eorum ſectas opiniones ac loqutiones à Græcis accepiſſe. p. 251. *& ſeqq.*
Ideò Paulum monuiſſe Chriſtianos, ut ſibi caverent à Philoſophia. p. 255
Ex Philoſophia natas hæreſes. p. 256
P. D. Huëtii *locus inſignis de* Philone. p. 259
Potuiſſe facilè fieri ut Joannes ad Philonem *reſpiceret.* p. 260
Epistola X. Clerici *Scripta Anglicè verſa invidos in eum concitaſſe.* p. 265
Henr. Hammondi *laus.* p. 268
Poſſe & debere delicta magnorum virorum, ſine malignitate, notari. p. 272
Hammondo *nullam admiſtam Socinianam opinionem.* p. 276
Neminem poſſe haberi Socinianum, quia Unitarios damnare æterno exitio, quomodocumque vivant, aut vexare in hac vita nolit. p. 277. *& ſeqq.*
Socinianiſmi, aut hæreſeos ſimilis accuſatos

tos à malis quicumque novi aliquid docuerunt. p. 280
Longè maximum eſſe errorem eorum, qui bonos Religionis cauſâ vexari poſſe cenſent. p. 281
Criticæ loca defenſa contra Anonymum Cenſorem. p. 288. & *ſeqq.*
Auguſtini *opiniones duæ noxiæ.* p. 289
Alia loca Criticæ defenſa. p. 291. & *ſeqq.*
DISSERTATIO, *Ethica in quo ſolvitur hoc problema, an ſemper reſpondendum ſit calumniis Theologorum.* p. 297
Quid debeatur Veritati. p. 300
Interdum defendendam, interdum tacendum. p. 302. & *ſeqq.*
Ubi ſatius eſt tacere, non prodeſſe Eriſtica Scripta Auctori. p. 309
Non prodeſſe aliis, quod multis demonſtratur. p 320
Deo non eſſe grata. p. 337

FINIS.

AR-

JOANNIS CLERICI EPISTOLÆ CRITICÆ ET ECCLESIASTICÆ.

EPISTOLA I.

De injuria Joanni Clerico *à* Guil. Caveo *illata. Locus ex Vita Gallica* Euſebii, *quo ſe læſum perperam queritur* Caveus. *Potuiſſe verè dici eum Encomiaſtæ, potius quàm Hiſtorici, munere eſſe functum, quamvis antea dictum non fuiſſet. Quod probatur ex Cenſura* Photii, *in Hypotypoſes* Clementis *Alexandrini, quæ non poſſunt cenſeri corruptæ; quia quæ in iis caſtigantur alibi etiam apud* Clementem *occurrunt, ſuntque conſtanti ejus doctrinæ conſentanea. Tria præterea in eo caſtigantur à* Caveo *diſſimulata. Ex quibus omnibus liquet Virum Doctum laudatorem egiſſe, non fidum Hiſtoricum.*

Reverendiſſ. atque Illuſtriſſimo Præſuli

THOMÆ ARCHIEPISCOPO

Cantuarienſi

Totius Angliæ Primati & Metropolitæ

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

EX quo Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, fratrum *Huguetanorum* nomine, non nolenti *Patrum Apoſtolicorum* volumina conſecravi; occupatum maximis negotiis interpellare non ſuſtinui. Ipſe etiam in varia diſtractus vix potui aliis de rebus cogitare; cùm nec ingenium, nec vitæ ratio præterea patiantur, ut crebris litteris eorum, quos ceteroqui ſummopere revereor, gratiam ambire videar. At tandem nactus aliquantò plus otii, nec Te uſque adeò impeditum ratus, manum calamo admovendam exiſtimavi; ut, apud Te & apud alios aliquot Reverendiſſ. Præſules Anglos, querelas juſtiſſimas deponerem, de violata adversùm me graviter æquitate, à Viro Erudito *Guil. Caveo*, in Diſ-

Diſſertatione *de Euſebii Cæſarienſis Arianiſmo*, alteri volumini *Hiſtoriæ Litterariæ* Tibi dicato ſubjecta.

Si mihi injuria à Pontificio Scriptore impoſita fuiſſet, minimè confugerem ad Epiſcopos Regni aut Diœceſeos, in quibus viveret; cùm ab iis nihil æqui ſoleant impetrare quicumque ab eorum communione ſeceſſerunt; imò verò pia ac juſta omnia judicentur, quæ fiunt in eos, quos invidioſo *Hæreticorum* nomine vulgò infamant. Quærunt, nimirum, illi non quid verum & æquum ſit, ſed quid rebus, rationibúſque ſuis expediat; utque avidè amplectuntur quidquid ad dignitatem, auctoritatémque ſuam amplificandam conducere poſſe exiſtimant: ita quæcumque ad alia ſpectant aut negligunt, aut etiam aſpernantur. At Anglorum Præſulum, qui nullo fuco, nec ullis malis artibus indigent, ut dignitatem ſuam tueantur; aliud eſt ingenium, alia ſunt inſtituta. Tantùm abeſt ut Veritatem ſibi timendam cenſeant, útque iniquum factum ullum, utilitatis cauſâ, defendendum ſibi putent; ut nullâ re magis florere ſe, & ſuas Eccleſias meritò judicent, quàm ſi Veritas omnibus innoteſcat, & adcuratiſſimè omnes æquitatis leges erga quoſcumque à ſuis obſerventur.

Hiſce ergo fretus, & non dubia juſtitia cauſæ, quàm apud Te aliόſque ſum acturus, non dubitavi judicium litis, quæ mihi eſt cum Erudito Viro, Windeſorienſi Canonico, ad vos deferre. Quod profectò à vobis ferri cupio, non ut illi noceam, aut adverſario ipſi,

 apud

apud vos, invidiam creem; ſed ut famam meam tuear, adversùs iniquum ejus judicium, ſimiléſque contumelias, in poſterum fortè in me intorquendas ab iniquis hominibus, ſi fieri queat, antevertam; ſin minùs, æquiore animo patiar, poſtquàm hanc ita arcuero, nemo ut ampliùs dubitare poſſit an ſit mihi immeritò illata. Nec exſpecto, aut expeto ullum ab adverſario ipſo reſponſum, cùm res dubia non agatur; ſed ut ſecum rem reputet, & videat quomodo facti ſui, apud Deum & homines, rationem ſit redditurus.

Ab initio Diſſertationis, gravem hanc cenſuram in me ſtringit: *Utrum cum noſtri temporis Arianis, vel potiùs Photinianis facit, mihi eſt inexploratum.* Neſcire ſe ait Vir Doctus, utrum faciam cum Arianis, an verò cum Photinianis hodiernis; quibus verbis innuit me alterutris favere, ſed non ſatis conſtare utris. Quod judicium abſurdum ſimul ac iniquum eſſe oſtendam, ſi priùs originem tantæ acerbitatis aperuero. Tum etiam cetera minoris momenti, quæ mihi objicit, ita, uti ſpero, diluam; ut, apud æquos omnes judices, me cauſam obtinere neceſſe ſit.

Profert *Guil. Caveus* ex *Bibliothecæ Univerſalis* T. x. pag. 479. judicium hoc meum, de *Euſebio* Cæſarienſi: *Stetit ſemper à partibus Arianorum, inſimulatúſque eſt ab* Athanaſio *&* Hieronymo, *quaſi eadem cum illis ſenſerit. Ac ſanè vix intelligi queat hominem rectè ſentientem uſque adeò fauturum fuiſſe Arianiſmo, atque de exauctorando* Athanaſio *conſenſurum. Attamen* Socrates *Lib.* II. c. 4. *purgare eum ad-*

adgreſſus eſt, prolatis aliquot locis, in quibus haud aliter loquitur, ac rectè ſentientes; quod etiam aliquot hodierni Scriptores fecerunt, inter quos Guil. Caveus, *in vita Euſebii, quam cùm Latinè, tum Anglicè edidit. Is exiſtimavit hoc à ſe poſtulaſſe caritatem Chriſtianam; at alii credent caritatem Chriſtianam, hoc eſt, amorem, quem Chriſtianis omnibus debemus, poſtulare ab omnibus Hiſtoricis, ut vera in lucem proferant, quibus nulla mutatio adfertur eorum conditioni, qui vitâ functi ſunt, & quæ multùm proſunt iis qui ſunt etiamnum in vivis, ut ſana de rebus judicia ferre diſcant. Caritate illâ, quæ hîc prætexitur, & quæ ad eos dumtaxat Patres pertinet, qui rectè ſenſiſſe de Religione cenſentur, factum eſt ut nihil fermè habeamus, præter laudationes Veterum; in quibus conſtanter prætermiſſa ſunt eorum vitia, quando virtutis cujuſpiam larvâ tegi non potuere.* Vir Doctus ita hæc verba interpretatur, quaſi innuere voluerim vitas Patrum ad id exemplum ab eo fuiſſe ſcriptas. Qua de re, ſi rectè memini, tunc temporis non cogitabam; nec certè ad eum magis ſpectant, quàm ad alios multos, qui laudes Vetuſtatis Eccleſiaſticæ, potiùs quàm Hiſtorias, ſcripſerunt. Imò verò, niſi reus eſſet hujuſce erga Veteres adulationis, nihil hîc erat quod ad ſe pertinere poſſe exiſtimaret. Ratiócinatio enim mea ad eos dumtaxat ſpectat, qui diſſimulant vitia Veterum, ex occaſione eorum quæ dixerat de *Euſebio Caveus*; ſed non ad *Caveum* ipſum. Alibi etiam queſtus ſum ita ſcribi ſolere Eccleſiaſticas Hiſtorias, quaſi eſſent lau-

dationes; in proœmio, nimirum, vitæ *Clementis* Alexandrini. At illic nihil de *Caveo*, nec erat cur propterea mihi indignaretur. Fortè & alius, aut palam, aut certè tacitus apud ſe mihi gratias egiſſet; quòd delictum, cujus ſe reum ſenſiſſet, caſtigaſſem ſine ulla vel minima delinquentis reprehenſione; & quam primùm emendaſſet, quod meritò notatum animadvertiſſet. At pro gratiarum actionibus, convicia à Vitarum Scriptore accepi. Quin etiam, in vita *Clementis*, profeſſus ſum ingenuè me ejus labore libenter uſum, in ea adornanda; nec quidquam de homine aliud dixi, niſi ab eo quædam verba, quæ ſunt *Socratis*, *Clementi* eſſe tributa, quod abſque ulla malignitate à me dictum eſt, ut locus ipſe ſatis oſtendit.

Quare ergo mihi ita ſuccenſuit, ut æternam famæ meæ notam inurere conatus ſit? An moneri noluit, quamvis modeſtè & ſine ulla vel minima inſectatione? At æqui hominis non eſt, nec memoris communis humanitatis. An credidit ſuam obſervationem de caritate erga *Euſebium*, quamvis mortuum, confutari molliter non potuiſſe, ſine exiſtimationis ſuæ detrimento? Sed error ejuſmodi non eſt ex eorum numero, qui famam errantium commaculent; nec pars ulla, ut ita dicam, exiſtimationis eſt umquam anteferenda Vero.

Verùm, inquit, Clericus *tectè innuit me Vitas Sanctorum Patrum*, Euſebii *ſaltem*, *ad hunc modum conſcripſiſſe.* Fallitur, eo enim tempore, de nullo Scriptore Hiſtoriæ Eccleſiaſti-

ſiaſticæ ſingillatim, quidquam animo meo obverſabatur. At nunc, re adcuratiùs expensâ, non diſſimulabo me in Vitis Patrum ab eo conſcriptis diligentiam quidem, elegantiam ſermonis, aut eruditionem non deſiderare; ſed candidam illam Veritatis expoſitionem, quæ eſt potiſſima laus Hiſtorici, præſertim Eccleſiaſtici. At ille *priuſquàm hæc*, quæ antea protuli ex Vita *Euſebii* à me Gallicè conſcripta, *in vulgus projicerem, niſi calumniator haberi vellem, quas veritates ſilentio ſuppreſſerit, quibus nævis ficlos fucatóſque colores obduxerit, quorumnam Vitas* Panegyricè, *potiùs quàm* Hiſtoricè, *deſcripſerit, me liquidò oſtendere debuiſſe.* Non debui eo tempore, quia nullius rei *Caveum* nominatim inſimulavi; at nunc faciam, quoniam ita ei libuit; ut intelligatur bonus vir, non alia de cauſa excanduiſſe ob monita generalia, de fide Hiſtoricorum; quàm quia ſibi ejus violatæ conſcius erat. Nec procul argumenta ejus rei petam; ex *Clementis* Alexandrini, & *Euſebii* Cæſarienſis Vitis, quas ipſe memoravit, haurientur.

In vita *Clementis*, profert Vir Eruditus judicium *Photii*, de libris *Clementis*, qui *Hypotypoſes* inſcribebantur, parum honorificum *Clementi*; deinde hunc excuſare nititur, non tam ex vero, quàm quia diſſimulare vitia Patrum ſtatuerat; quod conſilium quàm periculoſum ſit & indignum Veritatis amantibus, aliis in litteris, demonſtrabo. Ita autem habet *Photius*: * Ἔν τισι μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δο-

* *Cod.* CIX. p. 286. *Ed. Roth.*

κεῖ λέγειν· ἔν τισι δὲ παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται. ὕλην τε γὰρ ἄχρονον καὶ ἰδέας ὡς ἀπό τινων ῥητῶν εἰσαγομένας δοξάζει, καὶ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα κατάγει. ἔτι δὲ μετεμψυχώσεις καὶ πολλοὺς πρὸ τοῦ Ἀδὰμ κόσμους τερατεύεται, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὴν Εὔαν, οὐχ ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος βούλεται, ἀλλ' αἰσχρῶς τε καὶ ἀθέως ἀποφαίνεται. μίγνυσθαι δὲ τοὺς Ἀγγέλους γυναιξὶ καὶ παιδοποιεῖν ἐξ αὐτῶν ὀνειροπολεῖ, καὶ μὴ σαρκοθῆναι τὸν Λόγον, ἀλλὰ δόξαι. Λόγους τὲ τοῦ Πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται· ὧν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκεῖνον· „ φησὶ γάρ, λέγεται μὲν καὶ
„ ὁ Υἱὸς Λόγος, ὁμωνύμως τῷ πατρικῷ Λό-
„ γῳ, ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐστι ὁ σὰρξ γενόμενος,
„ οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος Λόγος, ἀλλὰ δύνα-
„ μίς τις τοῦ Θεοῦ, οἷον ἀπόρροια τοῦ Λόγου αὐ-
„ τοῦ, νοῦς γενόμενος, τὰς τῶν ἀνθρώπων καρ-
„ δίας διαπεφοίτηκε. Καὶ ταῦτα πάντα ἀπὸ ῥητῶν τινων πειρᾶται κατασκευάζειν τῆς Γραφῆς, καὶ ἄλλα δὲ μύρια βλασφημεῖ καὶ φλυαρεῖ, εἴτε αὐτὸς, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπο· ὑποκριθείς: *In nonnullis quidem rectè dicere videtur, in nonnullis verò planè ad impios ac fabuloſos ſermones delabitur. Contendit enim materiam eſſe æternam, & ideas quaſi à locis quibuſdam* (Scripturæ) *inductas. Filium etiam ad creaturæ ſortem deprimit. Præ-*

terea

terea animorum migrationes , & multos ante Adamum mundos abſurdè commemorat. Ex Adamo quoque Evam , non ut Eccleſiæ libri volunt , ſed turpiter atque impiè educit. Somniat etiam Angelos cum mulieribus coiviſſe , & liberos ex iis ſuſcepiſſe ; nec Rationem carnem eſſe factam , ſed videri. Duas autem eſſe Rationes Patris abſurdè differentem eum deprehendere eſt : quarum minorem vult hominibus conſpicuam eſſe factam , imò ne hanc quidem, ait enim : Dicitur & Filius Ratio ambiguè cum paterna Ratione , ſed hæc non eſt caro facta. Non enim paterna Ratio , ſed potentia quædam Dei , quaſi effluvium Rationis ejus , mens facta , hominum animos pervaſit. *Quæ quidem omnia nonnullis Scripturæ dictis adſtruere nititur. Alia etiam ſexcenta blaſphemat & blaterat ; ſive ipſe , ſive alius quiſpiam , qui perſonam ejus agit.*

Quid ad hæc *Caveus* noſter ? *Photius* inquit , * *innuit talia alienâ manu inſerta* ; *ut diſertè etiam adfirmat Rufinus Scripta* Clementis *corrupta ab Hæreticis fuiſſe.* At ſi hæc ſimiliáque dogmata oſtendamus exſtare in aliis *Clementis* Scriptis , conteſtáque & connexa eſſe cum univerſa ejus doctrina , philoſophicis ejuſmodi opinionibus referta ; an omnia corrupta eſſe cenſebuntur , in quibus occurrent ? Non opinor ; neque quiſquam , quod abſurdius eſſet , ſuppoſiticia omnia eſſe ideò contendat. Itaque inanem *Photii* conjecturam habeamus neceſſe eſt ; nec dignus eſt qui

A 5 au-

* *Pag.* 199. *Vol. I. Vit. Anglic. Patrum.*

audiatur *Rufinus*, manifeſtarius ipſe corruptor Veterum, qui ſic *Origenem* etiam excuſare fruſtra conatus eſt. At audiamus Anglum Vitarum Scriptorem: *Profectò*, inquit, *ſi hi libri fuiſſent profanis illis ac venenatis dogmatibus Euſebii ævo infecti; vix credibile eſt eum obſcurè ſaltem hoc ſignificaturum non fuiſſe. Dignum etiam obſervatu eſt quod Photius animadvertit, hæc aliis ejus libris minimè confirmari, imò etiam multa eorum apertè in illis oppugnari.* Verùm ſi noſtris oculis ea legamus, quemadmodum dixi, annon his potiùs credemus, quàm *Photio*? An ſilentii *Euſebii*, cujus graves poſſunt eſſe cauſæ, majus erit pondus, apud nos; quàm diſertiſſimorum *Clementis* locorum, quos in aliis ejus Operibus etiamnum hodie deprehendimus?

Paucis * ſignificavi, & intento dumtaxat ad loca digito, hæc omnia hodiéque in libris *Clementis* legi; ſed nunc, à Viro Erudito provocatus, ea proferam.

I. Adgreditur *Clemens* Stromatum Lib. V, † probare unum eſſe Principium omnium rerum, etiam ex Philoſophorum ſententia, ſibique hanc objectionem proponit: ἀλλὰ ὕλην ὑποτίθενται οἱ φιλόσοφοι ἐν τ͂ ἀρχαῖς, οἵ τε Στωϊκοὶ, καὶ Πλάτων, καὶ Πυθαγόρας, ἀλλὰ καὶ Ἀριστέλης ὁ Περιπατητικὸς, οὐχὶ δὲ μίαν ἀρχὴν: *ſed materiam ponunt Philoſophi, inter principia, Stoici* & Plato, & Pythagoras, *imò* & Ariſtoteles *Peripateticus, non verà*

* *In Vita Gallica Clementis.* † *Pag.* 591.

τὸ unum principium. Ac ſanè notum eſt hoſce Philoſophos materiam Deo conſtituiſſe *συναΐδιον*. Nec negat *Clemens*, ſed reſpondet, materiam qualitatibus omnibus deſtitutam ſtatui, ut intelligatur id principium Deo minimè æquiparari poſſe: *ἴσωσαν ὖν τ̄ καλȣμένην ὕλην ἄποιον ἢ ἀσχημάτισον λεγομένην πρὸς αὐτῶν ἢ τολμηρότερον ἤδη μὴ ὂν πρὸς τȣ̃ Πλάτων☉ εἰρῆσθαι: ſciant igitur eam, quæ vocatur materia, ab iis dici eſſe ſine qualitate & forma; præterea & à* Platone *audaciùs non exſiſtentem dictam.* Tum recitatis verbis *Platonis* ex *Timæo: ἄλλως τε,* inquit, *ἡ λέξις ἡ προφητικὴ ἐκείνη, ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατ☉, καὶ ἀκατασκεύας☉, ἀφορμὰς αὐτοῖς ὑλικῆς ȣ̓σίας παρέσχηται: ceteroqui dictum illud propheticum*, terra erat inviſibilis & informis, *occaſionem eis præbuit eſſentiæ materialis.* * In eodem libro, minimè improbat ſententiam *Heracliti* Epheſii, quam hiſce verbis deſcribit: *Σαφέσατα Ἡράκλειτ☉ ὁ Ἐφέσι☉ ταύτης ἐςὶ τ̄ς δόξης. τ̄ μέν τινα κόσμον ἀΐδιον εἶναι δοκιμάσας· τ̄ δέ τινα φθειρόμενον, τ̄ κατὰ τ̄ διακόσμησιν εἰδὼς ȣ̓χ ἕτερον ὄντα ἐκείνȣ πῶς ἔχοντ☉, ἀλλ' ὅτι μὲν ἀΐδιον τ̄ ἐξ ἁπάσης τ̄ς ȣ̓σίας ἀϊδίως ποιὸν κόσμον ἤδη φανερὸν ποιεῖ λέγων ȣ̃τως·* „ *Κόσμον τ̄ αὐτὸν ἁπάντων ȣ̃τε* „ *τις Θεῶν, ȣ̃τε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἢ τὰ ἑξῆς: Manifeſtiſſimè Heraclitus Epheſius in hac eſt ſen-*

* *Pag.* 199.

ſententia, *cùm exiſtimarit mundum quemdam eſſe æternum*, *quemdam corrumpi*, *ſciens eum*, *qui eſt exornatus*, *non alium eſſe ab eo qui quomodocumque ſe habet.* *Cèterùm à ſe quidem cognitum fuiſſe mundum æternum ex univerſa eſſentia*, *qui æternùm qualitate quapiam eſt ornatus*, *planum facit ſic dicens :* Mundum eumdem univerſorum neque quiſquam Deorum, neque hominum fecit, &c.

Si *Photius* ſimilia legit, in eo *Clementis* Opere, mirari non debemus *Clementem* illi viſum eſſe æternitatem materiæ mundi tribuere ; quod ex Philoſophiæ Ethnicæ amore nimio facilè, ut alia, ei adhærere potuit. *Origenes* ipſe neſcio quid ſimile docuiſſe videtur, quamvis materiam mundi emanationem quamdam æternam à Deo eſſe ſcripſerit. Qua de re, legendus vir doctiſſimus *Pet. Dan. Huëtius*, in Origenianis Lib. II. Quæſt. 12.

II. Inſimulatur *Clemens* à *Photio*, quòd crediderit eſſe *Ideas*, *quaſi à locis quibuſdam*, Scripturæ, nimirum, *inductas.* Sic enim τὰ ῥητὰ intelligenda oſtendunt duo alia exempla, quæ ſunt in hoc ipſo *Photii* judicio ; éſtque ejus vocis poteſtas ea frequens, apud Patres. Malè verterat *And. Schottus*, *decreta*, quod nonnullos feſellit. *Clemens* autem cùm * alibi Ideas Platonicas, quaſi Scripturæ, nobis obtrudit, tum etiam Lib. V. † Stromat. ubi de loco, in quo Abrahamus mactare adgreſſus eſt Iſaacum : μακρό-

θεν

* *Lib.IV. & VI.* † *Pag.* 583.

θεν ἐν ἀκολέθως ὁρᾷ τ̄ τόπον· δυσάλωτ☉· γὰρ ἡ χώρα τἒ Θεἒ· ὃν χώραν ἰδεῶν ὁ Πλάτων κέκληκεν, παρὰ Μωσέως λαϐὼν τόπον εἶναι αὐτὸν, ὡς τ̄ ἁπάντων ϗ τ̄ ὅλων περιεκτικόν: *Eminus ergo conſequenter videt locum; eſt enim Dei regio captu difficilis, quem adpellavit* Plato χώραν ἰδεῶν, *hoc eſt, idearum regionem, cùm à Moſe eum accepiſſet eſſe locum, ut qui omnia & univerſa contineat.* * In eodem libro, adlatis verbis Moſis de creatione: ἆρ' ἐ δοκεῖ σοι ἐντεῦθεν ὁ Πλάτων ζώων ἰδέας ἐν τῷ νοητῷ ἀπολείπειν κόσμῳ ϗ τὰ εἴδη τὰ αἰσθητὰ ϗ τὰ γένη δημιεργεῖν τὰ νοητά; εἰκότως ἄρα ἐκ γῆς μὲν τὸ σῶμα διαπλάτlεσθαι λέγἑ ὁ Μωσῆς, ὃ γήινόν φησιν ὁ Πλάτων σκῆνος: *Nonne videtur tibi hinc* Plato *animalium ideas in intelligibili relinquere mundo, & formas ſenſiles & intelligibilia fabricare genera? Meritò igitur ex terra quidem corpus formari dicit* Moſes, *quod* terreſtre tabernaculum *vocat* Plato, &c.

III. Si quid fuiſſe dicatur in libris ὑποτυπώσεων, quod redoleret ſententiam, quam poſtea *Arius* defendit; id non magis mirum videri poterit, quàm nonnulla loca quæ in Stromatum Opere leguntur. Sic † Lib. V. Sapientiam, quæ omnia permeat, ait eſſe πρωτόκτιςον τῷ Θεῷ, *primùm à Deo creatam.* Libro verò VII. § ſic deſcribit Filii naturam:

τε-

* *Pag.* 593. † *Pag.* 591. § *Pag.* 702.

τελειοτάτη ἢ ϗ ἁγιοτάτη ϗ κυριωτάτη ϗ ἡγεμονικωτάτη, ϗ βασιλικωτάτη, ϗ εὐεργετικωτάτη ἡ Υἱȣ̃ φύσις, ἡ τῷ μόνῳ παντοκράτορι ΠΡΟΣΕΧΕΣΤΑΤΗ: *perfectiſſima & ſanctiſſima, & dominio, imperio, regnóque digniſſima & beneficentiſſima Filii natura, quæ eſt ſoli omnipotenti* PROPINQUISSIMA. Illa propinquitas naturæ diverſitatem ſaltem numericam, non ταυτότητα ejus, innuere, & ejus diſtinctio à *ſolo omnipotente* aliquid eo minus indicare videtur. Quare hîc quoque potuiſſet *Photius* Arianiſmum olfacere; quod contigit viro doctiſſimo *Dionyſio Petavio* Dog. Theol. T. 2. Lib. I. c. 4. Scio quæ poſſint & ſoleant dici, ut ſenſus commodus in hiſce verbis inveniatur; at ſatis mihi eſt ex ejuſmodi dictis ſuſpectas Hypotypoſes *Photio* fieri potuiſſe, quamvis *Clementis* genuinum opus fuerint.

IV. Exiſtimabat *Plato*, certis annorum periodis exactis, occidere & renaſci formam hanc mundi adſpectabilis, ſæpiúſque ante nos renovatam fuiſſe; quod multis in *Politico* perſequitur. Similia ſenſiſſe ſi dicatur *Clemens*, nihil ſtatuetur quod non bellè conſentiat cum perpetua ejus conſuetudine exſcribendi dogmata philoſophica, quæ ei cum doctrina Chriſtiana non planè ἀσύςατα videbantur. Quin & hoc ipſum dogma probare videtur Lib. V. Stromatum, * ubi, prolatis Stoïcorum & *Platonis* ſententiis, ſubdit ſe pri-

* *Pag. 549. & ſeq.*

primo Stromate oſtendiſſe Græcorum Philoſophos meritò dici *fures*, qui à Moſe ac Prophetis præcipua dogmata parum grato animo accepiſſent. *Euſebius* etiam *Platonicam*, hac de re, doctrinam, quaſi cum Chriſtiana conſentientem profert Præp. Evang. Lib. XI. c. 34.

Sed & apertè docuit *Origenes*, *Clementis* noſtri diſcipulus, Lib. II. & III. περὶ ἀρχῶν, ab ultima æternitate mundos alios aliis ſucceſſiſſe, & porrò per totam æternitatem ſucceſſuros. Loca ejus, ne quæſtioni ſint, collegit vir eruditiſſimus *P. Dan. Huëtius*, loco laudato. Quid igitur mirum, talia etiam, apud *Clementem Origenis* magiſtrum lecta? Ut nemo propterea *Origeni* libros de *Principiis* abjudicarit: ſic nec *Clementis* Hypotypoſes ideò corruptas jure cenſuerit.

V. Idem *Plato*, in Convivio, fingit homines primos fuiſſe ἀνδρογύνους & quidem duplices, cum geminis capitibus, quatuor manibus & pedibus &c. Deinde eos fuiſſe in duas partes diviſos, & in duos homines diſtinctorum ſexuum ſejunctos. Ut ex *Platone* Rabbini nonnulli hæc deſumſerunt, prout à viris eruditis obſervatum ad Gen. II, 21: ita & *Clemens* ex eodem Philoſopho hauſta, detortâ ſimiliter pro more ſuo Scripturâ, confirmare potuit.

IV. Si damnandus eſt *Clemens*, aut Hypotypoſes ejus corruptæ fuiſſe cenſendæ, quòd in eo Opere dicerentur Angeli amore mulierum capti fuiſſe & liberos ex iis ſuſcepiſſe; idem ferendum erit judicium non de Stroma-

tibus

tibus modò, ſed & de multorum aliorum Veterum Scriptis. Quoniam res eſt vulgò nota, loca *Clementis* dumtaxat indicabo. Conſulatur ergo Pædagogi Lib. III. Cap. 2. ſub finem, & Stromat. Lib. III. p. 450. ac Lib. V. p. 550. Similia ſenſerunt *Juſtinus*, *Athenagoras*, *Euſebius*, *Methodius*, *Tertullianus*, *Cyprianus*, *Lactantius*, *Ambroſius*, & alii, quorum verba ſuppeditabit *Dionyſ. Petavius* Theol. Dogmat. T. III. Lib. 3. C. II.

VII. In loco *Clementis*, quem profert *Photius*, ſermo non videtur fuiſſe de incarnatione Chriſti, ſed de Mentibus à ſumma Dei Ratione creatis, quæ corpora humana induunt. Hæc ejus eſt ſententia, tria eſſe quæ vocantur Λόγος, ſeu *Ratio*, 1. Patris ipſius æterni proprietatem, quæ non deſcendit in hominum corpora, ut in iis mens humana fieret, quemadmodum ſenſiſſe videntur Stoïci: 2. Filium, qui à Joanne Λόγος etiam vocatur, & qui nec ipſe in hominum corpora eſt diviſus, ut Mentes iis ſuppeditet: 3. *Ratio* humana, ſeu Mens, quæ eſt potentia Dei, & Rationis ejus effluvium, in homines diviſum. Legendus eſt ſecundus Tomus *Origenis* in Joannem, ubi multa de ambiguitate vocis Λόγος.

Erat candidi Scriptoris Photianam Cenſuram diligenter expendere, nec tam facilè concedere interpolatas fuiſſe Hypotypoſes Clementinas; quòd nonnulla in iis occurrerent à *Photio* damnata, aut minùs vera, aut ſpecie tenus falſa. Hinc etiam intelligere potuiſ-

tuiſſet Lector, cur *Euſebius* non memorarit quæ *Photio* diſplicuerunt, & quemadmodum intelligendæ ſint laudes in *Clementem* congeſtæ. *Euſebius*, *Origenis* admirator & diſcipulus, non poterat carpere in *Clemente* quod in *Origene* minimè improbabat. Quòd ſi *Clemens* ab aliis laudatus eſt, laudes illæ pertinent ad ejus mores, & variam lectionem Scriptorum Ethnicorum, non ad judicium, aut ſingularem rectè ratiocinandi facultatem; quibus, niſi verum diſſimulare velimus, fatendum *Clementem* minimè excelluiſſe.

Hæc potuiſſent facilè à Viro Docto animadverti, & digna erant quæ Lectoribus penſitanda proponerentur. Debuiſſet *Clemens* nobis ex ipſius Scriptis pingi, qualis re verâ fuit; non qualis fuiſſe fingitur, ex teſtimoniis Veterum non ſatis rectè intellectis, aut fortaſſe etiam benignioribus æquo. Quod ſi factum eſſet, nemo dixiſſet * *extollere eximium hunc virum*, *poſt tantas laudes à Veteribus in eum congeſtas*, *perinde eſſe ac facem in meridiana luce accendere*. Jam hoc ſatis conſtare poteſt, ex iis quæ dicta ſunt, & quæ judice *Photio*, & ipſo *Caveo*, vocari queant βλάσφημοι τερατολογίαι. Sed nonnulla alia addam; partim in Vita Gallica *Clementis* obſervata, partim etiam intacta.

Tria igitur ſunt, ex quibus intelligere plenius licebit, quæ fuerit indoles *Clementis*. Primum eſt, cum ex nimia lectione Scriptorum Ethnicorum, amiciorem æquo illis eſſe

* *The life of Clement p.* 197. 3. *Edit.*

factum, ita ut eorum placita à Christiana Religione planè aliena, in noſtram Theologiam transferre conatus ſit. Quod jam animadvertere licuit, in exemplis antea prolatis, ſed uno aut altero dilucidiùs à me probabitur. Quamvis Eclecticam Philoſophiæ ſectam ſe ſequi profiteatur, attamen in Stoïcam, ut in ejus vita dixi, propenſior erat; quâ propenſione, factum eſt ut illorum deliriis Theologiam Chriſtianam incruſtare adgreſſus ſit, non una in re. Sic quia Stoïci ſapientem ſuum planè ἀπαθῆ eſſe fingebant, Alexandrinus Catechiſtes adfectibus etiam innocuis caruiſſe, non modò Chriſtum, ſed & Apoſtolos & quemvis γνωστικὸν, hoc eſt, Religione Chriſtianâ penitus imbutum, contendit. Quod ſomnium ita exprimit Strom. * Lib. VI. Τοιοῦτος γὰρ ὁ Γνωστικὸς, ὡς μόνοις τοῖς διὰ τὴν μονὴν τοῦ σώματος γινομένοις πάθεσι περιπίπτειν, οἷον πείνῃ, δίψει καὶ τοῖς ὁμοίοις: *ejuſmodi enim eſt qui eſt cognitione præditus, ut in eos ſolos incidat adfectus, qui ſunt propter conſervationem corporis, ut in famem, in ſitim & in ſimiles.* Sic de omnibus loquitur, quæ abſurda ſunt; at abſurdiora hæc habet de Chriſto, in proximè ſequentibus verbis: ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ Σωτῆρος τὸ σῶμα ἀπαιτεῖν ὡς σῶμα τὰς ἀναγκαίας ὑπηρεσίας εἰς διαμονὴν, γέλως ἂν εἴη· ἔφαγε γὰρ οὐ διὰ τὸ σῶμα, δυνάμει συνεχόμενον ἁγίᾳ· ἀλλ' ὡς μὴ τοὺς συνόντας ἄλλως πε-

* *Pag.* 649.

περὶ αὐτοῦ φρονεῖν ὑπεισέλθοι. ὥσπερ ἀμέλει ὕστερον δοκήσει τινὲς αὐτὸν πεφανερῶσθαι ὑπέλαβον. αὐτὸς δὲ ἁπαξαπλῶς ἀπαθὴς ἦν, εἰς ὃν οὐδὲν παρεισδύεται κίνημα παθητικὸν, οὔτε ἡδονὴ, οὔτε λύπη : *Sed in Servatore corpus, ut corpus, neceſſaria poſtulaſſe miniſteria, ut conſervaretur, ridiculum eſſet. Comedebat enim, non propter corpus, quod ſanctâ virtute continebatur, ſed ne iis, qui unà cum eo verſabantur, veniret in mentem aliter de eo ſentire. Sicut certè poſtea quidam exiſtimarunt eum ſpecie tenus conſpicuum eſſe factum; ille verò erat omnis prorſus adfectûs expers, quem nullus motus adfectûs ullius ſubibat, neque voluptas, neque dolor.*

Nolo hîc ex iis verbis conſectaria deducere, quæ ſponte ſuâ cujuſvis Theologi hæc legentis animum ſubeunt; ſed profectò Catechiſten hunc noſtrum Alexandrinæ juventuti, ſi talia eam doceret, turpiſſimè impoſuiſſe nemo non videt. Quæ qui legerit, nequaquam mirabitur eum deliria Stoïca, de Apoſtolis Chriſti, Lectoribus ſuis propinare: Οἱ δὲ Ἀπόστολοι ὀργῆς καὶ φόβου καὶ ἐπιθυμίας διὰ τῆς κυριακῆς διδασκαλίας γνωστικώτερον κρατήσαντες καὶ τὰ δοκοῦντα ἀγαθὰ τῶν παθητικῶν κινημάτων, οἷον θάρσος, ζῆλον, χαρὰν, ἐπιθυμίαν, οὐδὲ αὐτὰ ἀνεδέξαντο, ἐμπέδῳ τινὶ τῆς διανοίας καταστάσει, μηδὲ καθοτιοῦν μεταβαλλόμενοι ἀλλ᾽ ἐν ἕξει ἀσκήσεως ἀεὶ μένοντες ἀναλλοίωτοι, μετά γε τὴν τοῦ

Κυρίȣ ἀνάςασιν : *Apoſtoli autem , cùm iram & metum & cupiditatem , per Dominicam doctrinam , ex uberiore quadam cognitione ſuperaſſent , ne eos quidem adſectuum motus , qui videntur boni , quales ſunt confidentia , zelus , gaudium , cupiditas , ſuſceperunt ; quippe qui , propter ſtabilem quemdam animi ſtatum , nihil penitus mutarentur , ſed in habitu aſcetico ſemper manentes , poſt Domini quidem reſurrectionem , immutabiles eſſent.* Si quis ſtatueret *Clementem* Alexandrinum hominem fuiſſe acris judicii, & qui ſecum ipſe ſemper conſenſiſſet; hinc propemodum poſſet colligere eum Evangelia, aliáque Apoſtolorum Scripta non habuiſſe , quæ nunc exſtant ; cùm quiſquis Novum Teſtamentum non planè oſcitanter legerit, ſciat contraria omnia in eo perſpicuè haberi. Sed bene eſt, quòd ex ejus Scriptis Novum Teſtamentum, quale nunc habemus, verſatum ab eo fuiſſe manifeſtum ſit. At certè fatendum eſt eum , Stoïcorum præjudiciis occæcatum, in Novo Teſtamento non vidiſſe id quod pueri ipſi vident , viderúntque ſemper.

Alterum ſubjiciam exemplum ad Vetus Teſtamentum pertinens, ex quo ſimilia colligere liceret de Veteris Teſtamenti Libris; niſi nobis conſtaret *Clementem* , inanes allegorias ſubinde captantem, proprii & grammatici ſenſûs parum ſtudioſum fuiſſe. Certè quiſquis allegoricis nugis non prorſus faſcinatus leget Vetus Teſtamentum, intelliget non exiguam partem Idololatriæ Ethnicorum ſitam fuiſſe in Siderum cultu ; ſed *Clemens* contrà vult Ethni-

Ethnicis propoſita fuiſſe, ut ea colerent, ſic enim loquitur Stromat. VI. * ἐπειδὴ γὰρ ᾔδει ὁ Θεὸς, ἅτε προγνώστης ὢν, μὴ πιστεύσοντα τοῦτον, οὐδὲν ἧττον ὅπως τήν γε καθ' ἑαυτὸν ἀναδέξηται τελείωσιν, ἔδωκε μὲν φιλοσοφίαν αὐτῷ, ἀλλὰ πρὸ τῆς πίστεως. ἔδωκε δὲ τὸν Ἥλιον καὶ τὴν Σελήνην, καὶ τὰ Ἄστρα εἰς θρησκείαν· ἃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοῖς Ἔθνεσι, φησὶν ὁ νόμος· ἵνα μὴ τέλεον ἄθεοι γενόμενοι τελέως καὶ διαφθαρῶσιν, οἱ δὲ, κᾂν ταύτῃ γενόμενοι τῇ ἐντολῇ ἀγνώμονες γλυπτοῖς προσεσχηκότες ἀγάλμασι, κᾂν μὴ μετανοήσωσι, κρίνονται: *Cùm ſciret Deus, quippe præſcius, hunc* (Gentilem) *non crediturum, nihilo minùs ut perfectionem ſibi convenientem conſequeretur, dedit quidem illi Philoſophiam, ſed ante fidem. Dedit autem Solem & Lunam & Aſtra in cultum*; quæ fecit Deus gentibus, *ait Lex, ut ne prorſus ſine Deo eſſent, funditúſque perirent. At illi etiam in hoc præcepto vecordes ſculptis adhæſerunt imaginibus, & niſi reſipiſcant damnantur.* Paullò pòſt: ὁδὸς γὰρ ἦν αὕτη δοθεῖσα τοῖς Ἔθνεσιν ἀνακύψαι πρὸς Θεὸν, διὰ τῆς ἄστρων θρησκείας: *hæc enim via data fuerat gentibus, ut per Aſtrorum cultum ad Deum ſeſe erigerent.* Hiſce prolatis, non opus eſt ut *Clementem* benigniùs ſenſiſſe de Philoſophia, quàm par erat, oſtendam. Nunc abs Te quæro, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, annon is qui hæc

 omi-

* *Pag.* 669.

omiſit, in Vita *Clementis*, dixitque laudes in eum congerere eſſe propemodum φῶς ἡλίῳ δανίζειν, videatur Encomiaſten, potiùs quàm Hiſtoricum, egiſſe? Certè ſi ſit hoc fidum Hiſtoricum agere, fateor me quænam ſint fidi Hiſtorici munera ignorare.

Secundo loco, quamquam, ut dixi, multijugis lectionis laudem *Clementi* nolo eripere; profectò præditus non fuit ulla διακρίσεως πνευμάτων, cùm quaſi *Petri* & *Pauli* genuinos fœtus laudaverit putidiſſimos libros, conſtanti utriuſque, & omnium Judæorum doctrinæ contrarios. Ejuſmodi fuere Κήρυγμα Πέτρου, & Πράξεις Παύλου, * ex quibus nonnulla habet Strom. VI. quæ ſubjiciam, quamvis ſatis nota; ne quærenda ſint, néve Vir Eruditus eâdem fiduciâ, quâ hæc omnia reticuit, mihi objiciat loca à me non eſſe prolata. Ὅτι δὲ, inquit, οὐ κατ᾽ ἐπίγνωσιν ἴσασι τὸν Θεὸν ἀλλὰ κατὰ περίφασιν (lego παράφασιν) Ἑλλήνων οἱ δοκιμώτατοι, Πέτρος ἐν τῷ Κηρύγματι λέγει· „ Γινώσκετε „ οὖν ὅτι εἷς Θεός ἐστιν, ὃς ἀρχὴν πάντων ἐ„ποίησεν, καὶ τέλους ἐξουσίαν ἔχων· καὶ ὁ ἀόρα„τος, ὃς τὰ πάντα ὁρᾷ· ἀχώρητος, ὃς τὰ „ πάντα χωρεῖ· ἀνεπιδεὴς, οὗ τὰ πάντα ἐπι„δέεται, καὶ δι᾽ ὅν ἐστιν· ἀκατάληπτος, ἀέ„ναος, ἄφθαρτος· ἀποίητος, ὅς τὰ πάν„τα ἐποίησε λόγῳ δυνάμεως αὐτοῦ, τῆς γνω„στικῆς γραφῆς, τουτέστι τοῦ Υἱοῦ. εἶτα ἐπιφέ-

„ ρει.

* Pag. 635.

„ ρς' „ τοῦτον τὸν Θεὸν σέβεσθε, μὴ κατὰ τοὺς „ Ἕλληνας· ὡς δηλονότι τὸν αὐτὸν ἡμῖν σεβόντων Θεὸν καὶ τῶν παρ' Ἕλλησι δοκίμων, ἀλλ' οὐ καὶ ἐπίγνωσιν παντελῆ τὴν τοῦ Υἱοῦ παράδοσιν μεμαθηκότων. Μὴ τοίνυν, φησὶ, σέβεσθε, οὐκ εἶπον, Θεὸν ὃν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας· τὸν τρόπον τῆς σεβήσεως ἐναλλάττων τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ δὲ ἄλλον καταγγέλλων· τί οὖν ἐστι τὸ, μὴ κατὰ τοὺς Ἕλληνας, αὐτὸς διασαφήσει Πέτρος ἐπιφέρων. „ ὅτι ἀγνοίᾳ „ φερόμενοι, καὶ μὴ ἐπιστάμενοι τὸν Θεὸν ὡς ἡ„ μεῖς κατὰ τὴν γνῶσιν τὴν τελείαν, ὧν ἔδωκεν „ αὐτοῖς ἐξουσίαν (ſic lego, non ἣν & ἐξου„ σίας) εἰς χρῆσιν, μορφώσαντες ξύλα καὶ „ λίθους χαλκὸν καὶ σίδηρον, χρυσὸν καὶ ἄργυ„ ρον, τῆς ὕλης αὐτῶν καὶ χρήσεως, τὰ δοῦλα τῆς „ ὑπάρξεως ἀναστήσαντες σέβονται, καὶ τὰ ἑξῆς: *Deum autem noſſe, non cognitione clarâ, ſed palpatione, Græcorum probatiſſimos dicit Petrus in Prædicatione:* Cognoſcite ergo unum eſſe Deum, qui omnibus fecit principium, & finis habet poteſtatem; qui cùm ſit inconſpicuus, omnia videt; cùm capi non poſſit, omnia capit; quo, cùm nullius rei indigeat, omnia indigent, & per quem facta ſunt; qui comprehendi nequit, æternus, interitui non obnoxius, non factus; qui omnia fecit verbo potentiæ ſuæ, Scripturæ myſticè intellectæ, hoc eſt, Filii. *Deinde ſubjicit:* Hunc Deum colite, non more Græcorum; *quippe virorum probatorum apud Græcos eumdem Deum*

colentium ac nos, ſed qui doctrinam à Filio datam perfectâ cognitione non acceperant. Ne ergo, *inquit*, colite, non dixi quem Græci colunt, ſed more Græcorum; *mutans rationem cultûs divini, non alium adnuncians. Quid ſit igitur*, non more Græcorum, *Petrus ipſe explicabit, addens:* eos inſcitiâ abreptos, nec Deum noſcentes, quemadmodum nos, cognitione perfectâ, eorum quorum poteſtatem illis fecerat, ut iis uterentur, imagines facientes è ligno & lapide, ex ære & ferro, ex auro & argento, ea, quorum materia & uſus ad eis inſerviendum comparata erant, erecta colunt &c. Paullò poſt, ſic pergit *Clemens:* ἢ ὅτι γε ὡς τὸ αὐτὸν Θεὸν ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ Ἑλλήνων ἐγνωκότων φέρεται πλὴν οὐχ ὁμοίως, ἐπιφέρει πάλιν ὧδέπως· „ Μηδὲ κατὰ Ἰουδαίους „ σέβεσθε, καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον οἰόμενοι τὸν „ Θεὸν γινώσκειν, οὐκ ἐπίσανται, λατρεύον- „ τες ἀγγέλοις καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνὶ καὶ σε- „ λήνῃ, καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον· οὐδὲ νεομηνίαν ἄγουσι, οὔτε ἄζυμα, οὔτε ἑορτὴν, οὔτε μεγάλην ἡμέραν: *Rem autem ita ſe habere, à nobis ipſis & à Græcis eumdem Deum coli, ſed non ſimiliter, rurſus infert hoc modo:* Neque more Judaïco colite, etenim illi Deum ſolum cognoſcere ſe rati neſciunt ſe colere Angelos & Archangelos, Menſem & Lunam. Nec, niſi Luna conſpecta ſit, agunt Sabbathum, quod vocant primum, neque neomeniam, neque azyma, neque feſtum, neque

mag

magnum diem. Hæc confictus ille *Petrus*, quæ meræ ſunt calumniæ in Judæos, eæque profectæ ab homine Religionis Judaïcæ prorſus imperito, & alieniſſimæ ab ingenio Apoſtolorum. Quod vel pueri intelligant, ita ut minimè neceſſe ſit plura proferre. Qui ejuſmodi ridicula Scripta, neque Judaïcæ, neque Chriſtianæ Religionis ingenium redolentia, miſcere potuerunt cum genuinis Apoſtolorum Libris; illi incredibili laborarunt ἀκρισίᾳ, quæ hodie nemini condonaretur.

Eadem imprudentiâ, bonus *Clemens*, veluti ex *Paulo*, ſequentia habet haud multò pòſt. Δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρȣ Κηρύγματι, ὁ Ἀπό-
„ στολος λέγων Παῦλος· „ Λάβετε ϗ τὰς
„ Ἑλληνικὰς βίβλȣς· ἐπίγνωτε Σίβυλλαν,
„ ὡς δηλοῖ ἕνα Θεὸν ϗ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι·
„ ϗ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες, ἀνάγνωτε, ϗ
„ εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον, ϗ σαφέστε-
„ ρον γεγραμμένον τὸν Υἱὸν τȣ̃ Θεȣ̃, ϗ καθὼς
„ παράταξιν ποιήσȣσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ βα-
„ σιλεῖς, μισȣ̃ντες αὐτὸν ϗ τȣ̀ς φορȣ̃ντας τὸ
„ ὄνομα αὐτȣ̃, ϗ τȣ̀ς πιστȣ̀ς αὐτȣ̃, ϗ τὰ ἑξῆς.
Præter Petri prædicationem, *declarabit Apoſtolus* Paulus *dicens :* Sumite Græcanicos libros, intelligite quomodo Sibylla unum Deum eſſe apertè dicat, & quæ futura ſunt. Sumto Hyſtaſpe, legite & invenietis multò clariùs & apertiùs deſcriptum Filium Dei & quâ ratione aciem inſtruent contra Chriſtum multi Reges, odio eum habentes & eos qui nomen e-

jus geſtant, & fideles ejus,&c. Hunc locum dudum caſtigavit *David Blondellus*, vir doctus, Operis Gallici de Sibyllis Lib. 1. c. 5 ita ut nihil in gratiam *Clementis* ei reponi poſſe videatur. *Caveus* præſertim non negabit, quin imperitè *Clemens* Paulo tribuerit Librum, in quo memorantur Sibyllina oracula, circa tempora Hadriani, ut putat, conficta..

Alia etiam παροράματα *Clementi* exprobrat *Blondellus*, Capite ſequente; qua in re, ut per omnia judicium ejus non probarim: ſic dubium non eſt quin multa meritò reprehenderit. Quæ cùm ita ſint, nemo non intelliget Virum Eruditum, in Vita *Clementis*, diſſimulationis minimè laudabilis reum eſſe; vel ob Cenſuram Blondellianam, quam neſcio an ignorarit.

Tertium addam, quod prætermiſſum non oportuit. *Clemens*, nimirum, Scripturam non modò allegoricè interpretatur, ut in Vetere Teſtamento inveniat dogmata & eventus Novi, útque Ethica monita eliciat ex locis aliis de rebus agentibus, quod dudum ſollemne erat Chriſtianis, quibus partim præiverant Judæi; ſed, quod propemodum ſingulare eſt, ut Philoſophorum Ethnicorum placita ex invita Scriptura eliciat. Ejuſmodi eſt locus de Ideis à me antea adlatus, aliſque ſimiles. Quod genus interpretandi an ſit viri multæ lectionis neſcio; certè non eſt viri Scripturæ periti. Condonanda hæc ſunt, inquies, Vetuſtati; nec repugno. At non ſunt uſque adeò extollendi, qui tam ſæpe venia atque indulgentia noſtra indigent; nec ſunt diſſimu-

lan-

landa ea delicta, ſi Scriptorum illorum Hiſtoriam conſcribere adgrediamur.

Nunc eſſet mihi ad *Euſebium* veniendum, ut oſtenderem Virum Doctum haud aliter ſe erga eum geſſiſſe, ac erga *Clementem*; ſed ſat longa eſt Epiſtola, ſatíſque tædii Tibi, REVERENDISSIME PRÆSUL, jam peperit. Quod quomodo vitarem non videbam, dum enim vulgaria dicuntur creatur peritis tædium, ſed dum vulgaria illa alto ſilentio diſſimulantur à *Caveo*, imperitus Lector fallitur, & Encomia pro Hiſtoria, inſcius legit. Fuerunt igitur pluribus mihi repetenda, ut liqueret, ſi *Caveum* apertè inſimulaſſem ejus rei, quam ſibi occultè objectam, ut putat, tam ægrè tulit, non fuiſſe cur quereretur, cúrve modeſtè monenti indignaretur.

* Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα
νοήσει
Φρασσάμενος τάκ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ᾖσιν
ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος, ὃς εὖ εἰπόντι πί-
θηται.
Ὃς δέ κε μήθ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀ-
κούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὖ ἀχρήϊος
ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes per ſe ipſe quid utile, quid non

Qui

* *Heſiodus, in Oper. verſ.* 291.

Qui videt & longè fines proſpectat agendi;
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus;
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

Viderit ille ad quem ordinem referri malit; ego verò in iis me profiteor eſſe, qui libenter amicas admonitiones audiunt, & præſertim Tuas, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, ſi quas impertiri mihi digneris. Vale.

Dabam Amſtelodami a. d. V. *Nonas Julias.*
A. C. M DC XCIX.

EPISTOLA II.

Euſebium *non immeritò inſimulatum fuiſſe Arianiſmi. Quod omnes facilè ex ejus vita intellexiſſent, ſi ſine diſſimulatione à* Caveo *fuiſſet ſcripta. Altera ejus diſſimulatio, in proferendo Nicæni II. Concilii judicio.* Henr. Valeſius *confutatus. Canon, ex quo intelligere licet quid verè ſentiat Scriptor quivis, quid ſimulet. Calumniæ* Cavei *in* Clericum, *ejuſque peroratio confutatæ.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

POllicitus ſum, REVERENDISSIME PRÆSUL, me oſtenſurum, Vitam *Euſebii*

ſebii à viro erudito *Guil. Caveo* conſcriptam ad idem exemplum , ac Vitam *Clementis* ; hoc eſt, diſſimulata nonnulla fuiſſe, quæ minùs honorifica erant Cæſarienſi Epiſcopo, atque ex quibus facilè omnes intelligerent Arianis partibus eum faviſſe. Nunc promiſſis ſtabo, quod cùm fecero, oſtendam , quàm immeritò gravem calumniam mihi Vir Eruditus impegerit. Res agitur uſque adeò manifeſta, ut minimè neceſſe ſit me ad ingenii Tui acumen , & judicii præſtantiam confugere. Sed mihi opus eſt æquitate Tua, quâ Tibi patiaris exponi paullò copioſiùs , quod Adverſarius diſſimulavit ; ne fiducia ejus in negando ex bonitate cauſæ , quæ pejor eſſe non poteſt, orta videatur. Notiſſima Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ perito iterum dicam , ſed quando ea negantur, quaſi ignota eſſent, etiam invito ſunt probanda. Interdum animum ſubiit Virum Eruditum , eò deveniſſe confidentiæ , ut negaret , quæ non ignorabat comperta eſſe iis , qui Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ operam dediſſent ; quia exiſtimavit me planè ejus eſſe imperitum, nec umquam demonſtraturum quod alius facilè oſtendere poſſet. Alioqui vix intelligebam quî res tam apertæ negari poſſent, quemadmodum fecit, initio Diſſertationis de Arianiſmo *Euſebii.* Fama etiam eſt à veſtratibus nonnullis vulgò ſperni Scripta fermè omnia hominum cis mare viventium. Quod quo jure fieri queat, non quæram ; nec negabo mihi perexiguam eſſe Eccleſiaſticarum, juxta ac profanarum litterarum, cognitionem ; at quia earum adtigiſſe me ſpero elementa , & communi

muni illo ſenſu, quo à brutis diſtinguimur, etiam eſſe præditum; adgrediar oſtendere id quod neque eruditionem ullam, neque ſingulare ingenium poſtulat; ut ſciat *Caveus* eſſe homines etiam cis mare, quibus non tam facilè, quàm fortè credit, fucus fieri poſſit. Quod ſi Anglis quoque os oblinere poſſe ſe ſperavit, erit hoc nobis ſolatio, quòd Windeſorienſi Canonico nos incolæ Continentis ſtipites ſoli eſſe non videamur.

In Editione Latina Vitæ *Euſebii*, paucis verbis, deſcribit quod ab eo geſtum eſt, in Synodo Nicæna; ad Symbolum, ejúſque ſubſcriptionem quod adtinet. Itaque, ne ſibi injuriam fieri queratur, rem petamus ex Anglica, ubi copioſiùs exponitur; cùm præſertim dicta à ſe, in nupera Diſſertatione, repetendo confirmet. Poſtquàm ergo dixit Symbolum à Patribus conflatum fuiſſe, ita pergit: * *Hanc formulam primùm* Euſebius *improbavit*, *rémque ſubtiliſſimè diſcuſſit*, *& de ea diſceptavit*; *ſed cùm reputaſſet quantò pluris fieri deberet pax Eccleſiæ*, *privatis omnibus ſententiis*, *verborúmque aucupiis*, *poſtridie Symbolum commune conſcripſit*. Deinde ſubjicit ipſam *Euſebii* hac de re Epiſtolam, quâ recitatâ, negat ſe quidquam obſervaturum, niſi *hinc quidem liquere*, *quidquid contenderent Ariani de novitate vocum Symboli Nicæni*, *dictionem* ὁμοούσιος, *quâ maximè offendebantur*, *fuiſſe antiquiorem & uſurpatam à Patribus*, *ſuperioribus Eccleſiæ ſæculis*; *quotieſcum-*

* Pag. 13.

cumque verò loquitur Euſebius *de Chriſto, quaſi aliquo ſenſu creato, ab eo ſemper intelligi divinam productionem; hoc eſt, æternam generationem; neque umquam eum negaſſe Filium eſſe ejuſdem eſſentiæ ac Patrem, alio ſenſu; niſi quo in divinam naturam non cadit diviſio, aut ſeparatio, quemadmodum in res corporeas.* Denique de verbis quibuſdam, quæ ſub finem Epiſtolæ *Euſebii* leguntur, & quibus merus Arianiſmus perſpicuè continetur, ut poſtea oſtendam, ita judicat: *Lector præterea animadvertere poteſt locum illum, ſub finem Epiſtolæ, de Chriſto qui fuerit actu aut potentiâ in Patre, confuſum eſſe & obſcurum; ac ſanè integra Periodus, quam uncinis clauſimus, non exſtat in hac Epiſtola, prout legitur apud* Socratem, *neque in tranſlatione veteris collectoris* Tripartitæ Hiſtoriæ. *Unde manifeſtò ſequitur alterum horum, aut eum locum eſſe ab iis prætermiſſum quòd periculoſus eſſet, nec poſſet excuſari: aut (quod quidem veriſimilius mihi videtur) cùm non eſſet in Autographo hujus Epiſtolæ, ab aliena manu inſertum fuiſſe. Neque enim impetrare à me poſſum, ut exiſtimem* Socratem *reum fuiſſe tantæ ſimul imprudentiæ & malæ fidei, ut dum integram Epiſtolam proferre videri vult, reſecuerit, aut diſſimularit tanti momenti particulam; cùm ex Epiſtola, quæ omnium manibus terebatur, fraudem brevi innoteſcere neceſſe eſſet.*

Hæc habet de ſubſcriptione, déque Epiſtola *Euſebii Caveus*; quæ imperitiores, qui ejus judicio, magis quàm ſuo, uterentur, facilè fal-

fallere queant. Itaque rem paullò adcuratiùs expendemus. Ante omnia, tenendum eſt *Euſebium* & ante Synodum Nicænam, & poſtea, Præſulum Arianorum partibus impensè faviſſe, quod non diffitetur *Caveus* in vita ejus Anglica; & ſæpe inſtar eorum eſſe loquutum, quod nec negat noſter, & multis probavit *Dionyſ. Petavius* Dogmat. Theologic. T. 2. Lib. 1. Capp. XI & XII. Quæ cùm ita ſint, facilè intelligemus quid ſibi velit, in hac Epiſtola ad Cæſarienſes; quos docere cupit ſe non alio ſenſu ſubſcripſiſſe Symbolum, quam qui optimè ſtet cum priſtina ſua, hoc eſt, cum Arianorum ſententia. Poſt Epiſtolæ præfationem, *Euſebius* * profert Confeſſionem fidei à ſe conſcriptam, in qua nihil eſt quod Ariani facilè non comprobarent; profitetur enim dumtaxat ſe credere εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, Θεὸν ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, ζωὴν ἐκ ζωῆς, ὑιὸν μονογενῆ, πρωτότοκον πάσης κτίσεως, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγενημένον, δι' οὗ καὶ ἐγένετο τὰ πάντα: *in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Rationem Dei, Deum ex Deo, lumen è lumine, vitam ex vita, primogenitum omnis creaturæ, ante omnia ſæcula ex Patre genitum, per quem & omnia facta ſunt.* Hæc omnia fatebantur Ariani, qui Filium ante omnia ſæcula genitum non illibenter dicebant; quòd crederent ante eum à Deo procreatum fuiſſe, quàm ſæ-

* *Numm. 2. & 3. in Ed. Athanaſiana Anni 1698. pag. 238. T. I.*

ſæculis, hoc eſt, ætati mundi initium fieret; quod tum demum contigit, cùm à Filio mundus creari cœpit. Quin etiam non deſunt viri docti, qui velint hanc ipſam Confeſſionem *Euſebii* eam eſſe, quæ nomine XVII. Epiſcoporum Arianorum oblata eſt & à ceteris illico exploſa, ut docet *Theodoretus* Lib. I. c. 7. ad quem vide *H. Valeſium*. Quod ſi verum eſſet, oporteret *Euſebium* rem aliter narraſſe, quàm par erat; verùm nihil definio, & aliorum etiam ſententiam, in vita *Euſebii*, ſum ſequutus, quaſi veriſimiliorem.

Claudit *Euſebius* ſuam hanc Confeſſionem, teſtificatione quâ profitetur ſe ita credere & docere, atque antea credidiſſe & docuiſſe, ne quis eum ſententiam mutaſſe putet: καὶ τοὺς παρεληλυθότας χρόνους οὕτως ἐπιστεύομέν τε καὶ ἐκηρύσσομεν: *præteritis etiam temporibus, ſic credidimus & docuimus.* Tum ſubjicit, expoſitâ hac ſuâ fide, οὐδένι παρεῖναι ἀντιλογίας τόπον, *nulli fuiſſe contradicendi locum*, probatam eam fuiſſe Imperatori; qui & poſtea hortatus eſt Epiſcopos, ut eam ſubſcriberent, unâ adjectâ voce ὁμοουσίου, quam ſic ipſe interpretatus eſt: ὅτι μὴ κατὰ τῶν σωμάτων πάθη λέγοιτο ὁμοούσιον, οὔτ' οὖν κατὰ διαίρεσιν, οὔτε κατά τινα ἀποτομὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποστῆναι· μηδὲ γὰρ δύνασθαι τὴν ἄϋλον, καὶ νοερὰν, καὶ ἀσώματον φύσιν σωματικόν τι πάθος ὑφίστασθαι, θείοις δὲ καὶ ἀποῤῥήτοις λόγοις προσήκειν τὰ τοιαῦτα νοεῖν: *non ſecundùm corporum adfectiones dici* conſubſtantialem,

nempe, neque diviſione, neque ullâ abſciſſione ex Patre eum ſubſtitiſſe; neque enim poſſe immaterialem, intellectualem, & incorpoream naturam corpoream ullam adfectionem ſubire, ſed divinis atque inexplicabilibus rationibus talia eſſe intelligenda. Nec Ariani credebant Filium diviſione, aut abſciſſione corporeâ, ex Patre natum eſſe. Ideóque *negativo*, ut ita loquar, ſenſu, quem hîc habet *Euſebius*, vocem ὁμοούσιος admittere poterant; quatenus illa ſignificabat, in generatione Filii, nullam diviſionem corpoream eſſe factam. Qua de re, poſtea pluribus dicam.

Subjicit *Euſebius*, προφάσει τῆς τοῦ ὁμοουσίου προσθήκης: *prætextu addendi* conſubſtantialem, à Patribus Symbolum conditum, quod profert. Deinde eos à ſe interrogatos diligenter interpretatos eſſe voces, quibus uſi eſſent. Cùm ergo quæſiviſſet quid intelligerent vocibus, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, *ex eſſentia Patris*, & ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, *conſubſtantialem Patri*, * τὸ ἐκ τῆς οὐσίας ὡμολογεῖτο πρὸς αὐτῶν δηλωτικὸν εἶναι τοῦ ἐκ μὲν τοῦ Πατρὸς εἶναι, οὐ μὲν ὡς μέρος ὑπάρχειν τοῦ Πατρὸς: *conſentiebant illi voces*, ex ſubſtantia, *ſignificare ex Patre quidem eum eſſe, ſed non partem eſſe Patris.* Quod Arianus non negaſſet; quare eſt ab *Euſebio* conceſſum, qui non videbat cur hæc inficiaretur, cùm crederet Filii ſubſtantiam natam eſſe ex ſubſtantia Patris; quod unum ſignificabatur, ſi

* *Num.* 5.

ſi illi credimus, voce ὁμοούσιος. Ταύτῃ δὲ, inquit, ἡμῖν ἐδόκει καλῶς ἔχειν συγκατατίθεσθαι τῇ διανοίᾳ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ὑπαγορευούσης ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι τὸν Υἱὸν, οὐ μὴν μέρος αὐτοῦ τῆς οὐσίας τυγχάνειν· διόπερ τῇ διανοίᾳ καὶ αὐτοὶ συνετιθέμεθα, οὐδὲ τὴν φωνὴν τοῦ ὁμοουσίου παραιτούμενοι, τοῦ τῆς εἰρήνης σκοποῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν κειμένου, καὶ τοῦ μὴ τῆς ὀρθῆς ἐκπεσεῖν διανοίας: *Viſum verò eſt nobis rectè habere, ſi adſentiremus huic ſenſui piæ doctrinæ, ſtatuentis Filium eſſe ex Patre, non verò partem eſſe ejus eſſentiæ. Ideóque huic ſenſui & ipſi adſenſimus, ne repudiantes quidem vocem* Conſubſtantialis, *ſcopo pacis nobis præ oculis obverſante, & ne à recto ſenſu excideremus.* Quæ omnia clarè oſtendunt *Euſebium* minimè adſenſum præbuiſſe τῷ ὁμοουσίῳ, prout eâ voce ſignificatur naturæ perfecta paritas, quæ fuit ſententia Nicænorum Patrum, quam minimè commemorat; ſed prout tantùm ſignificatur Filius non ex alia ſubſtantia ortus, quàm ex Patris natura, eſque ſimilis eſſe. Ac ſanè Platonici vocem ὁμοούσιος ita ſolebant aliquando intelligere. Cùm enim ſubſtantiam Mentium humanarum minimè æquarent Deo, attamen aliquando eas ὁμοουσίους Diis eſſe dictitabant; quòd ab iis ortas originem ſuam aliquatenus referre exiſtimarent. *Plotinus* Ennead. IV. Lib. VII. c. 10. de mente humana, ἀνάγκη, inquit, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείων μεστὸν αὐτὸ, διὰ

συγγένειαν, καὶ τὸ ὁμοούσιον: *neceſſe eſt divinam eſſe rem ejuſmodi, quippe quæ facultatibus divinis referta ipſa eſt, propter adfinitatem, & naturæ communionem.* Hanc etiam, apud Chriſtianos, ei voci poteſtatem interdum ſubjectam oſtendit Scriptor Libri *de Definitionibus*, qui eſt in Tomo II. *Athanaſii*, inter ea quæ falsò ei adſcribuntur. Poſtquàm enim definiit ὁμοούσιον, * *quod eſt ejuſdem ſubſtantiæ atque efficaciæ, ſine diſcrimine*, ſubjicit, πενταχῶς δὲ εἴρεται, ὁμοούσιον, καὶ ὁμογενὲς, καὶ συγγενὲς, καὶ ὁμοφυὲς, καὶ ὁμόφυλον. ὁμοούσιον δέ ἐστι τὸ ὂν ἐν τῇ αὐτῇ οὐσίᾳ, ἔχον δέ τινα διαφορὰν, οἷον λίθος σαθρὸς, καὶ λίθος σκληρός· εἰσὶ γὰρ ὁμοούσιοι, τουτέστι μιᾶς οὐσίας, ἔστι γὰρ καὶ ξύλον φοίνικος καὶ ξύλον ἐβένου· ὁμοίως καὶ σὰρξ καμήλου καὶ σὰρξ ἰχθύος· ταῦτα δὲ λέγονται ὁμοούσια, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστίν· ὥσπερ πάντες οἱ ἄνθρωποι τῆς μιᾶς οὐσίας εἰσίν· ἔχουσι γὰρ διαφορὰν τὸ εἶναι ἕτερος μακρὸς, καὶ ἕτερος κολοβός· ἄλλος δυνατὸς καὶ ἄλλος ταλαίπωρος. ἀλλ᾽ ὅμως μίας οὐσίας εἰσὶ, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος: *Quintuplici autem ratione dicitur*, conſubſtantiale, *ejuſdem generis*, *adfine*, *ejuſdem naturæ*, *ejuſdem ſpeciei.* Conſubſtantiale *eſt quod eſt in eadem ſubſtantia*, (genere, vel ſpecie) *etiam habens aliquod diſcrimen*, *ut lapis carioſus & lapis durus. Sunt autem* conſubſtantiales, *hoc eſt*,

* *Cap. VII.*

eſt, unius ſubſtantiæ. Eſt quoque lignum palmæ & lignum ebeni ; ſimiliter caro cameli & caro piſcis. Hæc conſubſtantialia *dicuntur, eo quòd ſint ejuſdem ſubſtantiæ* (genere, aut ſpecie.) *Quemadmodum omnes quidem homines ſunt unius ſubſtantiæ ; differunt verò eo quòd ſit alius procerus & alius brevis, alius potens & alius miſer. Verumtamen unius ſunt ſubſtantiæ, animi, inquam, & corporis.* Itaque homo Arianus vocem hanc, pacis causâ, & ne in exſilium pelleretur, admittere potuit; quòd rectam, ut putabat, ei poſſet ſubjicere poteſtatem.

Sequentia haud minùs evidenter probant *Euſebium*, in Symbolo Nicæno, Arianam inveniſſe ſententiam. Κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ, inquit, καὶ τὸ γεννηθέντα καὶ οὐ ποιηθέντα κατεδεξάμεθα, ἐπειδὰν τὸ ποιηθὲν κοινὸν ἔφασκον εἶναι πρόσρημα τῶν ΛΟΙΠΩΝ κτισμάτων, τῶν διὰ τοῦ Υἱοῦ γενομένων, ὧν οὐδὲν ὅμοιον ἔχειν τὸν Υἱόν: *ſimiliter admiſimus voces genitum & non factum, quoniam factum commune eſſe aiebant adjectivum* CETERARUM *creaturarum, quæ per Filium factæ ſunt, & quibus nihil habet ſimile Filius.* In hiſce verbis, Filius numero *creaturarum* cenſetur; nec ab iis ſecernitur, niſi quòd à ſolo Patre, ſingulari quadam ratione, ſit procreatus; quod Ariani minimè negaverint. Quam in rem, proferam poſtea eorum verba, ex Epiſtola ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum.

Similia, in ſequentibus, repetuntur, ac

ac tandem in hæc verba * contrahuntur: παραστατικὸν γὰρ εἶναι, τὸ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, τὸ μηδεμίαν ἐμφέρειαν πρὸς τὰ γεννητὰ κτίσματα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ φέρειν, μόνῳ γὰρ τῷ Πατρὶ τῷ γεγεννηκότι κατὰ πάντα τρόπον ἀφομοιῶσθαι, καὶ μὴ εἶναι ἐξ ἑτέρας τινὸς ὑποστάσεώς τε καὶ οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρός· ᾧ καὶ αὐτῷ τοῦτον ἑρμηνευθέντι τὸν τρόπον καλῶς ἔχειν ἐφάνη συγκαταθέσθαι: *verba verò*, conſubſtantialem Patri, *ſignificare nullam eſſe Filio Dei ſimilitudinem cum factis Creaturis, ſed ſoli Patri, qui eum genuit, per omnia ſimilem eſſe factum; nec eſſe ex altera quadam hypoſtaſi & eſſentia, ſed ex Patre. Cui voci ita explicatæ bene habere nobis viſum eſt, ſi adſentiremur.* Hîc Arianiſmus, aut certè Semiarianiſmus clarè exprimitur, quo non perfecta *paritas*, ſeu ἰσότης naturæ, ſed tantùm maxima *ſimilitudo* ὁμοιότης, inter Patrem & Filium, ſtatuitur. Non dicam ὁμοιότητα non ſtare cum ταυτότητι οὐσίας vel *unitate numerica ſubſtantiæ*, nam una eadémque numero ſubſtantia non dicitur ſibi eſſe ſimilis. Qua de re, aliàs videro; ſed certum eſt *Euſebium* ita interpretari Symbolum Nicænum, ut, ſi ejus fuiſſet is ſenſus, quem dicit, Ariani id ſubſcribere ſententiâ ſuâ incolumi, non ægrè potuiſſent. Poterant negare Filium eſſe ἐξ ἑτέρας οὐσίας, quia à ſolo Patre creatum contendebant, eíque ἀφομοιῶσθαι κατὰ πάν-

* *Num.* 7.

πάντα τρόπον, *ſimilem factum omni ratione*; quâ, nimirum, creatura creatori ſimilis eſſe poteſt.

Poſtea ſequitur, * omnibus probè expenſis & explicatis, Anathematiſmum etiam, ſine noxa, potuiſſe admitti. Qua in re, ſuſpicari non ineptè quis poſſit *Euſebio* animum fuiſſe Nicænam Synodum irridere; cùm eam facientem inducat, quod ab Ario factum anathemate percutit. Certè hoc ita innuit, ut, data operâ, ab eo factum eſſe omnino videatur: ſic enim loquitur: καὶ τὸν ἀναθεματισμὸν τὸν μετὰ τὴν πίστιν πρὸς αὐτῶν ἐκτεθέντα ἄλυπον εἶναι ἡγησάμεθα, διὰ τὸ ἀπείργειν ἀγράφοις χρῆσθαι φωναῖς, διὸ σχεδὸν ἡ πᾶσα γέγονε σύγχυσις καὶ ἀκαταστασία τῆς Ἐκκλησίας. μηδεμίας γοῦν θεοπνεύστου γραφῆς τῷ, ἐξ οὐκ ὄντων, καὶ τῷ, ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ τοῖς ἑξῆς ἐπιλεγομένοις κεχρημένης, οὐκ εὔλογον ἐφάνη ταῦτα λέγειν, καὶ διδάσκειν, ᾧ καὶ αὐτῷ καλῶς δόξαντι συνεθέμεθα: *Anathematiſmum porrò illum, qui poſt Fidem ab illis editus eſt, nihil noxium habere judicavimus; cùm prohibeat ne voces, quæ non exſtant in Scripturis, uſurpentur; quamobrem fermè tota contigit perturbatio, & diſſenſio Eccleſiæ. Cùm ergo nulla divinitus inſpirata Scriptura uſa ſit vocibus*, ex non exſiſtentibus, &, fuit aliquando cùm non eſſet, *aliiſque ibi ſubjectis; non viſum eſt rationi conſentaneum, hæc*

* *Num.* 8.

dicere & docere; cui rei, cùm recta eſſe videretur, adſenſi ſumus. Dum damnandas cenſet voces Arianas, quòd eſſent ἄγραφοι, aut prorſus deſipit, aut eadem de ratione improbat vocem ὁμοούσιος, quæ eodem incommodo laborabat. Ac ſanè illa ratio damnandi loquutiones Arianorum nequaquam legitur in Anathematiſmo Nicæno, * qualem profert *Athanaſius* in Epiſtola ad Jovianum. Præterea diligenter obſervandum ab *Euſebio* hîc damnari potiùs loquutiones ἀγράφους, quàm dogma iis expreſſum; quod tamen potiſſimùm damnari volebat Synodus, & cujus ſolius causâ anathema dicebat iis, qui ejusmodi loquutionibus utebantur.

Si ſuperiora Arianiſmum redolent, † ſequentia apertè complectuntur, quæ ita habent: ἔτι μὴν τὸ ἀναθεματίζεσθαι τὸ, πρὸ τοῦ γεννηθῆναι οὐκ ἦν, οὐκ ἄτοπον ἐνομίσθη τῷ παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως: *Nec item abſurdum judicavimus his vocibus*, non erat antequàm genitus eſſet, *anathema dicere, cùm omnes fateantur filium Dei fuiſſe, priuſquàm ſecundum carnem gigneretur.* Merus hîc eſt Arianiſmus, ex quo Anathematiſmum interpretatur *Euſebius*, non ex doctrina Nicæna. Verùm hæc verba, & ſequentia aliquot, de quibus mox agam, Vir Eruditus cenſet eſſe ab aliena manu; quia non leguntur apud *Socratem*, neque in *Hiſtoria Tripartita*. At primò

* *Vide T. I. p. 782. nupera Edit.* † *Num. 9. & 10.*

mò leguntur apud *Athanaſium*, *Theodoritum*, & *Gelaſium*. Secundò, ad ea manifeſtò adludit *Athanaſius*, in Epiſt. de Decretis Synodi Nicænæ, * non procul ab initio, ubi ita de *Euſebio* loquitur: Καὶ πέπονθέ τι δεινόν, ὡς γὰρ ἀπολογούμενος κατηγόρησε λοιπὸν τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι γράψαντες, ΟΥΚ ΗΝ Ο ΥΙΟΣ ΠΡΙΝ ΓΕΝΝΗΘΗΝΑΙ, οὐκ ἤθελον αὐτὸν εἶναι οὐδὲ πρὸ τοῦ ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΓΕΝΕΣΕΩΣ: *Moleſtum quiddam ei accidit, nam quaſi ſe defendens accuſavit in poſterum Arianos, quòd ſcribentes*, non erat Filius, antequàm gigneretur, *noluerunt eum fuiſſe, ne ante quidem generationem ſecundum carnem.* Obſervaveramus, in vita Gallica *Euſebii* ante decennium edita, *Athanaſium*, in hiſce verbis, reſpexiſſe ad locum *Euſebii* antea prolatum; quod etiam animadverterunt eruditi Monachi Benedictini, qui nuper *Athanaſium* ediderunt. An hoc ſciverit *Caveus* neſcio. Quòd ſi animadvertiſſet, hæc eſſet parum honeſta diſſimulatio; ſi verò neſcivit, malè profectò fecit, qui tam acriter invectus eſt in eum, à quo ab inſigni errore revocari potuit. Sed quidquid id eſt, hunc locum νοθείας perperam arguit, ut mox copioſiùs oſtendam, poſtquàm ſequentia ſubjecero *Euſebii* verba.

Ait igitur, * religioſiſſimum Imperatorem probaſſe Filium fuiſſe, ſecundùm divinam ejus generationem, quæ fuit ante omnia ſæcula,

C 5 ἐπεὶ

* *Num.* 9. *p.* 211. † *Num.* 10.

ἐπεὶ καὶ πρὶν ἐνεργείᾳ γεννηθῆναι, δυνάμει ἦν ἐν τῷ Πατρὶ ἀγεννήτως, ὄντος τοῦ Πατρὸς ἀεὶ Πατρὸς, ὡς καὶ βασιλέως ἀεὶ, καὶ σωτῆρος ἀεὶ, δυνάμει πάντα ὄντος, ἀεί τε κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος: *quandoquidem priuſquàm actu fuiſſet genitus, potentiâ erat in Patre, ratione ingenitâ, cùm Pater ſemper fuerit Pater, & ſemper ſervator, & potentiâ omnia ſit, ſempérque eodem modo & ſimiliter ſe habeat.* Hinc intelligere eſt quo ſenſu *Euſebius* poſſet fateri, incolumi Arianiſmo, Filium eſſe æternum; quòd, nempe, potentiâ ſemper fuerit, ſi non actu.

Vir quidem Eruditus verba hæc *confuſa atque obſcura* eſſe vult, quia ea interpretatur ex vera, quæ nunc obtinet, ſententiâ; ſed ex Arianiſmi dogmatibus, ut par eſt, intellecta minimè ſunt obſcura. Volebant enim Ariani, non aliter ac ceteri omnes Chriſtiani, in Deo potentiâ fuiſſe omnes creaturas, antequàm actu exſiſterent; ſed ſeorſim ab aliis ſentiebant, in eo quòd contendebant inter eas creaturas recenſendum eſſe Filium, cujus ſubſtantiam actu fuiſſe ab omni æternitate ceteri adfirmabant. Igitur non erat cur ſuſpectus propterea hic locus *Caveo* eſſet.

Non poteſt à ſe impetrare ut *Socratem* putet tantæ imprudentiæ & uſque adeò malæ fidei, ut reſecuerit hunc locum ex Epiſtola *Euſebii.* Attamen Benedictini Monachi ita de eo cenſent: *Hæc verba* ἔτι μὴν &c. *deſunt, apud* Socratem, *quæ fortè reticuit, ne* Eu-

Euſebii, *quem ab Ariana Hæreſi, ex hac Epiſtola, purgandum ſuſceperat, cauſam apertè proderet.* Ego verò non dubito, quin ita ſe geſſerit; nec video cur malæ fidei ſuſpectos habere malimus, non modò *Theodoritum* & *Gelaſium*, ſed etiam *Athanaſium*, quàm *Socratem*; qui *Athanaſio* quidem certè, hac in re, æquiparari non poteſt, niſi ab imperitis. Neque ſuſpecti poſſunt eſſe *Gelaſius* & *Theodoritus*, qui *Euſebium* Arianum fuiſſe negant.

Quæ cùm ita ſint, REVERENDISSIME PRÆSUL, vix quiſquam dubitare poſſit *Euſebium*, in hac Epiſtola, id egiſſe, ut Arianis ſuis oſtenderet, ſe ipſorum cauſam minimè prodidiſſe, quia ſubſcripſerat Symbolum Synodi Nicænæ. Quamobrem vir callidus, in ipſa Synodo, conatus eſt ab aliter ſentientibus eas explicationes exſculpere, quæ cum Arianiſmo ſtare poſſent; quod, ut Arianis ſatisfaceret, multis exponit. Animadvertit hoc partim *Theodoritus*, qui de hac Epiſtola ita loquitur, Hiſt. Eccleſ. Lib. I. cap. 11. γέγραφε δὲ τὴν Ἐπιστολὴν πρός τινας τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, προδοσίαν, ὡς εἰκὸς, ἐγκαλοῦντας αὐτῷ: *Scripſit hanc Epiſtolam ad quoſdam, qui cum Ario ſentiebant, proditionis, ut videtur, eum inſimulantes.* *Theodoritum* non vidiſſe *Euſebium* non purgare ſe, ut par erat, fatendo ingenuè ſe meliora fuiſſe edoctum; ſed ſententiam Arianam Symbolo tribuendo, negandóque ſe aliud nunc ſentire, quàm antea.

Hinc

Hinc jam liquet, quàm imprudenter Vir Doctus, in Vita Anglica *Euſebii*, ſcripſerit, * *quamvis multi, caritatis immemores, dixerint eum fraudulento ac doloſo animo ita ſe geſſiſſe, dum loquutiones ex ſua ipſius ſententia intelligit; attamen nihil planius eſſe poſſe, quàm illum liberè & ſollemnem in modum teſtari, in Epiſtola ad plebem Cæſarienſem, ſe eas interpretatum ex illâ ipsâ poteſtate atque explicatione, quam ipſi Patres Concilii illis tribuerant.* Nihil contrà manifeſtius eſt, quàm *Euſebium*, ſi res geſta eſt, prout narrat, magnâ arte ex ore Patrum ea expreſſiſſe, quæ cum Arianiſmo ſtare poſſent, iiſque fucum feciſſe. Quin & ipſe ſatis apertè hoc in clauſula Epiſtolæ ſignificat, in qua Symbolo Nicæno negat quidquam ineſſe, præter id quod antea profeſſus erat in Confeſſione Fidei, quam nullus non Arianus probarit; ἀφιλονείκως, inquit, τὰ μὴ λυποῦντα κατεδέξαμεθα, ὅθ' ἡμῖν εὐγνωμόνως τῶν λόγων ἐξετάζουσι τὴν διάνοιαν ἐμφανῆ σύμπραξιν ἔχειν ἔδοξε τοῖς ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἐν τῇ προεκτεθείσῃ πίστει ὡμολογημένοις: *Ea quæ nihil offenſionis habebant, ſine contentione amplexi ſumus, poſtquàm nobis verborum ſententiam candidè examinantibus adparuit ea prorſus cum illis convenire, quæ nos ipſi in Fide à nobis primùm expoſita confeſſi fueramus.* Qui artes *Euſebii*, reliquorúmque Arianorum, vocum ambiguitate perpetuò abutentium, non olfaciet hac in re; ei quid

* *Pag.* 31.

quid aliud optem non video, præter naſum. Quòd ſi id quod probè olfecit nolit profiteri, ei præterea candidiorem animum precabor. Meritò ergo Monachus Benedictinus, vir eruditus, qui vitam Athanaſii ejus Operibus præfixam nuper edidit, ad annum CCCXXV. *num.* 12. *Euſebius*, inquit, *Cæſarienſis*, *miſſâ ad ſuos Epiſtolâ cauſam adfert cur ad ſubſcribendum adpulerit animum; multáque* περὶ τȣ̃ ὁμοȣσίȣ *ediſſerit*, *quæ nedum Arianiſmi ab eo ſuſpicionem dimoveant*, *dubiam ejus de Verbi generatione fuiſſe fidem confirment.*

Quiſquis ſuperiora expenderit, facilè intelliget loca, quæ ex *Euſebio* adferuntur, quaſi conſentanea doctrinæ Nicænæ, exigui eſſe ponderis, ad probandum eum cum Synodo ſenſiſſe; nam qui potuit, ex Arianorum ſententia, interpretari ejus Symbolum, quævis alia verba torquere potuit. Verùm hac de re agam paullò pòſt.

Nunc venio ad alteram diſſimulationem *Cavei*, qui in Diſſertatione de Arianiſmo *Euſebii*, ſic contemtim profert judicium alterius Synodi Nicænæ de Cæſarienſi Epiſcopo, ut ſine argumentis ullis hominem Arianiſmi inſimulaſſe videatur, eò dumtaxat quòd Imaginum ſacrarum uſum improbaſſet. Atqui ea Synodus oſtendit, & ante & poſt priorem Synodum Nicænam, Arianiſmum eſſe ab *Euſebio* propugnatum. * *Productus fuerat*, inquit Caveus, *in iſthoc Concilio ex Epiſtola* Euſebii *ad Conſ-*

* *Pag.* 63.

Conſtantiam Auguſtam Conſtantini M. Sororem locus, quo adversùs omnem Chriſti imaginem faciendam eruditè diſputat. Cui cùm nihil quod opponerent haberent Patres, communis ſtatim exortus eſt clamor, εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς, ϗ σύμφρων τοῖς τὰ Ἀρείȣ θρησκεύȣσιν, homo eſt in reprobum ſenſum traditus, ejuſdem cum Ario opinionis; eadémque cum ejus ſectatoribus ſapiens. *Quaſi, ſcilicet, omnes, quas adfert* Euſebius, *rationes nullius eſſent ponderis, nec flocci penitus facienda, in re licèt ad Arianiſmum parum ſpectante, ſi modò ipſe eſſet Arianus.* Planè hac in re adſentior Viro Docto neganti Hæreſin pondus rationibus detrahere poſſe; undecumque enim exoriatur Veritas, libenter excipienda eſt. Verùm probare non poſſum quòd omittit objectiones Synodi, quæ profectò leves non ſunt. Itaque eas hîc ſubjiciam integras, ne ſint Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, in Conciliorum Voluminibus quærendæ.

Hæc ergo *Euſebii* verba ex Epiſtola ad Euphrationem proferuntur, Action. V. p. 386. Ed. Regiæ, Anni 1636. T. XIX. „Οὐ γὰρ „σύνυπάρχειν φαμὲν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, προϋ„πάρχειν δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ. ἐὰν γὰρ συ„νυπάρχωσι, πῶς ἔσαι ὁ Πατὴρ πατὴρ, ϗ „ὁ Υἱὸς ὑός; ἢ πῶς ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ „δεύτερος; ὁ μὲν ἀγέννητος, ὁ δὲ γεννη„τός; δύο γὰρ ἐξ ἴσȣ ὁμοίως ἀλλήλοις συνυ„πάρχοντα ἰσότιμα ἂν νοοῖντο· ϗ ἤτοι ἄμ„φω, ὡς ἔφην, ἀγέννητα, ἢ ἑκάτερα γεν-

„νη-

„νητά. ἀλλ' οὐδέτερον τούτων ἀληθές· οὔτε γὰρ
„τὸ ἀγέννητον, οὔτε τὸ γεννητὸν ἂν εἴη· ἀλλὰ
„τὸ μὲν πρῶτόν ϗ κρεῖττον ϗ τάξει ϗ τιμῇ τοῦ
„δευτέρου ἡγεῖται, ὡς ἂν ϗ τοῦ εἶναι, ϗ τοῦ
„τοιῶσδε εἶναι τῷ δευτέρῳ αἴτιον γεγεννημένον:
„*non enim coëxſiſtere Filium Patri, ſed antè*
„*fuiſſe Patrem, quàm Filium, dicimus. Nam*
„*ſi coëxſiſtunt, quomodo erit Pater pater &*
„*Filius filius? Vel quomodo unus quidem primus,*
„*alter verò ſecundus eſt? & alter quidem in-*
„*genitus, alter autem genitus? Duo quippe*
„*ſi ex æquo ſimiliter coëxſiſtunt, & æqualiter*
„*honorantur; intelligi datur aut utrumque,*
„*ut dixi, ingenitum, aut utrumque genitum*
„*eſſe. Sed neutrum eorum verum. Neque*
„*enim eſſent ingenitum & genitum; ſed unum*
„*quidem primum & præſtantius, & ordine &*
„*honore, ſecundum antecedit; quippe quod*
„*cauſa fuit ſecundo & exſiſtendi & ita exſi-*
„*ſtendi.* Cùm hæc Synodus eſſet exſecrata, quaſi Ariana, recitata ſunt & ſequentia ex eadem Epiſtola: „Τὸν αὐτὸν δὲ ϗ μόνον ἀληθι-
„νὸν εἶναι διδάσκει δι' ὧν φησιν. ἵνα γινώσκωσί
„σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν. οὐχὶ ὡς ἑνὸς ὄντος
„μόνου τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὡς ἑνὸς ὄντος μόνου ἀληθινοῦ
„Θεοῦ, μετὰ προσθήκης ἀναγκαιοτάτης τοῦ ἀ-
„ληθινοῦ. ἐπεὶ ϗ αὐτὸς Θεὸς μὲν ὁ Υἱὸς, ἀλλ'
„οὐκ ἀληθινὸς Θεός· εἷς γάρ ἐστι ϗ μόνος ἀληθινὸς
„Θεὸς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πρὸ αὐτοῦ τινά. εἰ δὲ ϗ αὐ-
„τὸς ὁ Υἱὸς ἀληθινὸς, ἀλλ' ὡς εἰκὼν τοῦ ἀλη-
„θινοῦ Θεοῦ εἴη ἂν ϗ Θεός· ἐπεὶ ϗ Θεὸς ἦν

„ὁ

„ ὁ Λόγος, οὐ μὲν ὡς ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός:
„ *Eumdem autem & ſolum verum eſſe docet*,
„ *per ea quæ ait :* ut ſciant te ſolum verum
„ Deum ; *non quaſi unus ſolus ſit Deus*, *ſed*
„ *quia unus eſt* verus Deus, *cum additamen-*
„ *to perneceſſario* veri. *Nam & ipſe quidem*
„ *Filius Deus*, *ſed non* verus Deus ; *unus enim*
„ *eſt & ſolus*, verus Deus, *eò quòd non ha-*
„ *beat ante ſe quemquam. Quod ſi & ipſe Fi-*
„ *lius* verus *eſt*, *at ſicut imago veri Dei*, *erit*
„ *Deus*, *quandoquidem &* Deus erat Ratio,
„ *non tamen ut ſolus verus Deus.* Hic ipſe eſt
locus, quem Arianiſmi inſimulat non imme-
ritò *Athanaſius*.

At in Actione VI. ejuſdem Synodi, p. 520. prolato *Euſebii* loco contra imagines, hoc judicium de homine recitat ex Scripto Epiphanius Diaconus : Τίς οὐκ ἔγνω τῶν πιϛῶν τῆς Ἐκκλησίας καὶ γνῶσιν εἰληφότων τῶν ἀληθινῶν δογμάτων, ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου εἰς ἀδόκιμον νοῦν παραδοθεὶς, ὁμόδοξος καὶ σύμφρων γέγονε τοῖς τὰ Ἀρείου θρησκεύουσιν ἐν πάσαις ταῖς ἱϛορικαῖς αὐτοῦ βίβλοις ΚΤΙΣΜΑ τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποκαλῶν, καὶ ΥΠΟΥΡΓΟΝ καὶ ΔΕΥΤΕΡΟΝ προσκυνητέον; *Quis fidelium Eccleſiæ & eorum*, *qui verorum dogmatum notitiam perceperunt ignorat* Euſebium *Pamphili*, *in reprobum ſenſum traditum*, *ejuſdem ſententiæ*, *& conſentientem fuiſſe cum iis qui Arii dogma ſequuntur? In omnibus quippe hiſtoricis ſuis libris*, CREATURAM *Filium & Rationem Dei vocat*, *&* MI-

NIS-

NISTRUM & SECUNDUM *adorabilem.*

Poſtea profertur & alius locus, ex Epiſtola ad *Euphraſionem*; qui fortaſſe idem eſt ac qui *Euphration* Act. V. & apud *Athanaſium* dicitur, quamvis Epiſtola non ſit eadem, ut liquet ex diverſis initiis, quæ in Act. V. & VI. proferuntur. Hæc autem ſunt verba *Euſebii:*
,, οὐ μὲν συνυπάρχειν φαμὲν τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ,
,, προϋπάρχειν δὲ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ πλὴν αὐ-
,, τὸς ὁ πάντων μᾶλλον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος
,, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἕτερον ἑαυτὸν εἰδὼς τοῦ Πατρὸς καὶ
,, μείω καὶ ὑποβεβηκότα, εὖ μάλα εὐσεβῶς
,, τοῦτο καὶ ἡμᾶς διδάσκει λέγων· ὁ Πατὴρ ὁ
,, πέμψας με μείζων μου ἐστι. καὶ μεθ' ἕτερα·
,, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μὲν Θεὸς ὁ Υἱὸς ἀλλ' οὐκ
,, ἀληθινὸς Θεός: *dicimus Filium non coëx-*
,, *ſiſtere Patri, ſed Patrem priorem eſſe Filio.*
,, *Quin & ipſe Filius Dei, qui adcuratiùs om-*
,, *nibus rem novit, alium ſe à Patre, mino-*
,, *rémque & inferiorem ſciens, admodum piè*
,, *hoc etiam nos docet dicens:* Pater, qui me
,, miſit, major me eſt. *Et poſt alia: nam &*
,, *ipſe quidem Filius Deus eſt, ſed non verus*
,, *Deus.*

Nequis verò objiceret ſubſcriptionem Symboli Nicæni, ita pergunt: Εἰ δέ τινες τοῦτον διεκδικοῦντες λέγουσιν ὑπογράψαι ἐν τῇ συνόδῳ, δῶμεν οὕτως εἶναι, ἀλλὰ τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν τετίμηκεν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόῤῥω ἄπεστιν ἀπ' αὐτῆς, ὡς δεικνύουσι τά-

τε συγγράμματα καὶ αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ πᾶσαι. εἰ δὲ ἄλλοτε ἄλλος κατὰ τοὺς καιροὺς καὶ κατὰ τὰ πράγματα συνεφύρετο καὶ μετεβάλλετο, ποτὲ μὲν ἐπαινῶν τοὺς τὰ Ἀρείου φρονοῦντας, ποτὲ δὲ τὴν ἀλήθειαν ὑποκρινόμενος, ἀποδείκνυται κατὰ τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον ἀνὴρ ὢν δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ· καὶ μὴ οἰέσθω ὅτι λήψεταί τι παρὰ Κυρίου: *Si qui eum defendentes dicant ſubſcripſiſſe eum in Synodo, demus ita eſſe; at labiis veritatem honoravit, animus verò longè ab ea aberat, ut oſtendunt Scripta ejus & Epiſtolæ omnes; licèt aliàs alius, ſecundùm tempora & res, miſceretur ac mutaretur, aliquando laudans ſentientes cum Ario, aliquando veritatem ſimulans, adpareat, ſecundùm fratrem Dei Jacobum* vir duplici animo & inconſtans in omnibus viis ſuis; *nec exiſtimet ſe accepturum quidquam à Domino* Hæc eſt clavis, quâ aperitur occulta *Euſebii* ſententia, qui ubi loquitur cum vulgo, non continuò id dicit quod ſentit: ubi verò oppugnat dogmata conſecrata, ex animo loqui cenſendus eſt, ut poſtea oſtendam.

Rationem ejus rei ſubjiciunt Patres illi Nicæni, quæ digna eſt auditu: Εἰ γὰρ καρδίᾳ ἐπίστευσεν εἰς δικαιοσύνην, καὶ στόματι ὡμολόγησεν εἰς σωτηρίαν τὸν ἀληθῆ λόγον, πάντως ὑπὲρ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ συγγνώμην ᾐτήσατο, τούτων τὴν ἐπανόρθωσιν ποιούμενος καὶ ὑπὲρ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ, λόγον ἀπολογίας ἐποιήσα-

σα-

σατο ἂν· ἀλλ᾽ οὐδαμῆ οὐδαμῶς τοῦτο πέπραχεν· ἔμεινε γὰρ ὡς Αἰθίοψ μὴ ἀλλάξας τὸ δέρμα αὐτοῦ. ἐν γὰρ τῷ ἑρμηνεύειν αὐτὸν τό. Εἶπα τῷ Κυρίῳ, Κύριός μου εἶ σύ· ἔξω τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐκβεβηκὼς, οὕτως φησί. ,, νό-
,, μοις φύσεως παντὸς Υἱοῦ Πατὴρ Κύριος
,, ἂν εἴη αὐτοῦ, διὸ καὶ τοῦ μονογενοῦς
,, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὁ γεννήσας αὐτὸν Θεὸς εἴη ἂν
,, αὐτοῦ καὶ Θεὸς ὁμοῦ, καὶ Κύριος, καὶ Πατήρ: *Si enim corde crediḍiſſet ad juſtitiam, & ore confeſſus eſſet in ſalutem verum ſermonem, utique pro Scriptis ſuis veniam petiiſſet, hæcce corrigens; & pro Epiſtolis ſuis defenſionem protuliſſet. Sed hoc nullâ ratione, nec umquam fecit, manſit enim, ut Æthiops, minimè mutatâ cute ſuâ. Cùm enim interpretaretur*, dixi Domino, Deus meus es tu, *egreſſus verâ cognitione ſic dicit:* ,, *legibus natu-*
,, *ræ omnis Filii Pater Dominus ejus ſit neceſ-*
,, *ſe eſt. Itaque & unigeniti Dei Filii Pa-*
,, *trem, qui eum generavit, oportet ſimul*
,, *eſſe ejus Deum, & Dominum & Patrem.*

Deinde proferuntur verba ex ejus Epiſtola ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum, in quibus Arium, ejúſque doctrinam tuetur *Euſebius:* ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἅγιον Ἀλέξανδρον ἐπιστολῇ τὸν καθηγητὴν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ἧς ἡ ἀρχή· ,, μεθ᾽ ὅσης μὲν ἀγω-
,, νίας, καὶ μεθ᾽ ὅσης φροντίδος ἐπὶ ταῦτα
,, ἦλθον τὰ γράμματα· τρανώτατα βλασφημῶν οὕτω φησὶ περὶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ·

,, καὶ κατηγορεῖ αὐτῶν τὰ γράμματα, ὡς λε-
,, γόντων, ὅτι ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγο-
,, νεν ὡς εἷς τῶν πάντων. οἱ δὲ προήνεγκαν ἑαυ-
,, τῶν γραμματεῖον, ὃ πρός σε πεποιήκασιν·
,, ἐν ᾧ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐκθέμενοι αὐτοῖς ῥήμα-
,, σι τάδε ὡμολόγουν· τοῦ νόμου, καὶ προφητῶν
,, καὶ καινῆς διαθήκης Θεὸν γεννήσαντα Υἱὸν μο-
,, νογενῆ πρὸ χρόνων αἰωνίων, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς
,, αἰῶνας καὶ τὰ πάντα πεποίηκε· γεννήσαντα
,, δὲ οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ὑποστήσαντα
,, ἰδίῳ θελήματι ἄτρεπτον, καὶ ἀναλλοίωτον,
,, ΚΤΙΣΜΑ τοῦ Θεοῦ τέλειον, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν
,, τῶν κτισμάτων. εἰ δὲ οὖν τὰ παρ᾽ αὐτῶν γράμ-
,, ματα ἀληθεύει, πάντως δὲ παρὰ σοὶ φέρε-
,, ται· ἐν ᾧ ὁμολογοῦσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ πρὸ χρό-
,, νων αἰωνίων, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας πεποίηκεν,
,, εἶναι ἄτρεπτον, καὶ κτίσμα τοῦ Θεοῦ τέλειον
,, ἀλλ᾽ οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων. ἡ δὲ σὴ ἐπι-
,, στολὴ κατηγορεῖ αὐτῶν ὡς ἂν λεγόντων ὅτι ὁ
,, Υἱὸς γέγονεν ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· αὐτῶν
,, τοῦτο μὴ λεγόντων, ἀλλὰ σαφῶς διορισα-
,, μένων ὅτι οὐχ ὡς ἓν τῶν κτισμάτων· ὅρα εἰ
,, μὴ εὐθὺς πάλιν αὐτοῖς ἀφορμὴ δίδοται εἰς τὸ
,, ἐπιλαβέσθαι καὶ διαβάλλειν ὁρμᾶσθαι ὅσα καὶ
,, θέλουσι. πάλιν αὐτοὺς ᾐτιῶ λέγοντας ὅτι ὁ
,, ὢν τὸν μὴ ὄντα ἐγέννησε. θαυμάζω δὲ εἰ δύ-
,, ναται τις ἄλλως εἰπεῖν. εἰ γὰρ εἷς ἐστιν ὁ ὢν,
,, δῆλον ὅτι ἐξ αὐτοῦ γέγονε πᾶν ὅ, τι καὶ ἔστι

μετ᾽

,, μετ᾽ αὐτόν· εἰ δὲ μὴ μόνος αὐτός ἐστιν ὁ ,, ὢν, ἀλλὰ καὶ Υἱός ἦν ὁ ὢν, καὶ πῶς τὸ ὄντα ,, ὁ ὢν ἐγέννησεν; οὕτως γὰρ ἂν δύο εἴη τὰ ὄντα: *Similiter autem & in Epiſtola ad ſanctum Alexandrum, præceptorem magni Athanaſii cujus eſt initium*, cum quanta anxietate & quanta ſolicitudine ad has litteras venerim, *apertiſſimè blaſphemans ſic loquitur de Ario & iis qui cum illo erant:* ,, *accuſant eos litteræ tuæ* ,, *tamquam dicentes* Filium ex non exſiſtenti- ,, bus factum eſſe, ſicut unum ex omnibus. ,, *At illi protulerunt Epiſtolam quam ad te de-* ,, *derant, in qua fidem ſuam explicantes, ipſis* ,, *verbis hæc confitebantur*, Legis ac Prophe- ,, tarum & Novi Teſtamenti Deum genuiſſe ,, Filium unigenitum, ante tempora mundi, ,, per quem & omnia & mundum fecit; ge- ,, nuiſſe autem eum non ſpecie tenus ſed ve- ,, rè ſubſiſtentem, propriâ voluntate, immu- ,, tabilem & inconvertibilem, CREATU- ,, RAM Dei perfectam, ſed non ſicut u- ,, nam ex creaturis. *Si ergo litteræ ipſorum* ,, *vera profitentur, ſcriptum omnino apud te* ,, *etiam eorum fertur, in quo confitentur* Fi- ,, lium Dei ante tempora mundi, per quem ,, & mundum fecit, eſſe immutabilem & ,, creaturam Dei perfectam, ſed non ut u- ,, nam creaturarum; *tum verò Epiſtola eos in-* ,, *ſimulat, quaſi dicentes Filium factum fuiſſe* ,, ſicut unam creaturarum; *cùm hoc non dixe-* ,, *rint, ſed clarè definierint*, non eſſe inſtar ,, unius creaturarum. *Vide an non protinus* ,, *illis occaſio detur adgrediendi, reprehenden-*

„ *di & calumniandi quæcumque voluerint. I-*
„ *terum eos accuſabas dicentes*, ab eo qui erat
„ genitum eſſe eum qui non erat. *Mirum ſi*
„ *quis aliter dicere poſſit. Si enim unus eſt*
„ *qui erat*, *manifeſtum eſt ex eo fuiſſe quid-*
„ *quid eſt poſt eum. Si autem ille ſolus non*
„ *eſt qui erat*, *ſed & Filius etiam erat*, *quo-*
„ *modo exſiſtentem is qui erat genuit? Sic fuiſ-*
„ *ſent duo quæ erant.*

Antequàm ad *Caveum* redeam, brèviter hîc confutabo quæ de hoc judicio Nicæno habet *Henr. Valeſius*, vir eruditiſſimus, in Vita *Euſebii.* Pro more plerorumque omnium, qui Scriptorem quempiam illuſtrare adgreſſi ſunt, *Euſebii* ſui honori vehementer patrocinatur; ne laboris, quem in ejus Hiſtoria vertenda & explicanda exantlaverat, ulla in re, minueretur pretium. Itaque non potuit concoquere judicium II. Synodi Nicænæ, quamvis Canones ejus rati in Eccleſia Romana habeantur. *Non agebatur*, inquit, *de* Euſebii *fide*, *in illa Synodo*, *ſed de imaginum cultu. Ad quem ſubvertendum*, *cùm adverſarii paullò antè*, *in urbe regia*, *congregati*, *teſtimonium ex* Euſebii *ad Conſtantiam Epiſtola protuliſſent*, *eóque maximè niterentur*; *Patres VII. Synodi*, *ad elevandam hujus teſtimonii auctoritatem adclamarunt* Euſebium *Arianum fuiſſe. Verùm id obiter tantùm*, *ex occaſione & odio illius Epiſtolæ*, *ab eis factum eſt*, *non autem datâ operâ*, *aut causâ priùs cognitâ.* At cauſam ſatis cognôrant, qui parata habuere inſignia illa *Euſebii* loca, quæ recitata ſunt, qui ſciebant antè à nobis commemora-

rata, legerántque *Euſebii* Scripta. Senſit hoc partim vir ſummus, quamobrem ſubjicit: *Proferunt quidem loca quædam ex Euſebio, quibus adprobent illum Ariano dogmati adhæſiſſe.* Sunt loca minimè dubia, & quæ cum Nicænis decretis in concordiam nullâ ratione redigi poſſunt; nec, ut objectioni ex *Euſebio* petitæ ſatisfieret, opus fuit omnia ejus Scripta legi. *Sed nullum*, inquit *Valeſius*, *diſcrimen adhibent, inter libros ante Concilium Nicænum, & eos qui poſt illud Concilium ſunt ab Euſebio elaborati; quod tamen fieri omnino debuerat, ut de Euſebii fide certum ac legitimum judicium promeretur. Quæcumque enim ante Nicænam Synodum ſcripta ſunt Euſebio objici & imputari non debent.* Fallitur vir doctiſſimus, quia *Euſebius*, ut oſtendi, conſtanter negavit ſe aliud ſenſiſſe, ante Synodum aliud poſt editum ejus Symbolum; quod tamen ſtatuit *Valeſius*. Deinde quamvis Epiſtola, ad Alexandrum Alexandriæ Epiſcopum, ſcripta ſit ante Synodum, nullo indicio conſtat cetera loca deprompta non eſſe ex Libris poſt Synodum ſcriptis.

Hæc integra proferre & contra *Valeſium* tueri non piguit, ut liqueret à *Caveo* diſſimulatas graviſſimas objectiones contra *Euſebium*, adeóque querelas non ſatis juſtas effuſas, quaſi nonniſi falsò diſſimulationis incuſari poſſet. Rem Tibi, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, & omnibus veri amantibus expendendam relinquo.

Ex hiſce autem colligere mihi poſſe videor Criticum Canonem, ex quo intelligere lice-

bit inania eſſe quæcumque adferuntur ad purgandum *Euſebium* à labe Arianiſmi, ex iis locis, in quibus videtur conſentanea doctrinæ Nicænæ docere. Ita autem habet Canon: *Quotieſcumque Scriptor quiſpiam loquitur ex ſententia & conſuetudine vulgo recepta, non eſt ſemper putandus cum vulgo ſentire; præſertim ſi periculoſum ſit diſſenſum ullum ea in re teſtari, aut ambiguæ ſint loquutiones; at ſi ab ea ſententia, vel ab uſitatis formulis aliquando manifeſtò recedat, tum verò ex animi ſententia loqui cenſendus erit.* Prior pars Canonis dubia non eſt, primò quia ſatis conſtat homines eruditos, aut prudentiâ, aut timiditate adductos, ſæpe malle cum vulgo loqui; quàm ſibi moleſtias, aut etiam graves calamitates creare. Jam autem nemo negabit *Euſebio* non licuiſſe, tempore Synodi, impunè diſſentire à Patribus Nicænis; ut oſtendit exemplum *Theonæ* & *Secundi*, propterea miſſorum in exſilium. Secundò, ambiguitatibus paſſim uſos Arianos nemo dubitet, niſi qui Hiſtoriam eorum temporum numquam legerit. Legatur hanc in rem liber *Hilarii* de Synodis, ubi plura occurrent exempla, ex quibus conſtabit veriſſimum eſſe judicium quod de Arii diſcipulis tulit, ad VII. Anathematiſmum Orientalium: *Confuſis, permiſtiſque verbis veritatem frequentiſſimè Hæretici eludunt, & incautorum aures communium vocabulorum ſono capiunt.* Ita ſe geſſiſſe *Euſebium*, in examine ejus ad Cæſarienſes Epiſtolæ, ſatis, niſi fallor, oſtendi. At potuit tamen, inquies, *Euſebius* ex animo Syno-

nodo adſentiri, quamvis diſſentientibus propoſitæ eſſent graves pœnæ, ſoleréntque Ariani ambiguitatibus ludere adverſarios. Non nego, ſed cùm priùs apertè faviſſet Arianis, negaritque poſtea à ſe ſententiam eſſe mutatam, & ſenſum Arianum Symbolo Nicæno tribuerit; non intelligo quomodo ex ſola ſubſcriptione eum purgare poſſimus. Ad quod ſi accedat, quòd vexando *Athanaſio*, Arianíſque partibus defendendis operam dederit, quàm primùm licuit per Imperatorem; jam non *caritas Chriſtiana*, ſed ſpontanea cæcitas eum abſolvet.

Quod multò manifeſtius erit, ſi alteram Canonis partem adtendamus. Cùm enim *Euſebius* refertus ſit loquutionibus & ratiocinationibus diffidentibus à placitis, formulíſque Nicænis, præſertim in Libris *contra Marcellum* & de *Theologia Eccleſiaſtica*, ut oſtendit inter alios *D. Petavius* Tom. II. Theologicorum Dogmatum, nec ipſe *Caveus* diffitetur; quis, niſi ſponte ſuâ cæcutiens, non videat hominem ex animo loqui, cùm Arianiſmo conſentanea habet; cedere verò temporibus, cùm Nicænis decretis videtur favere? Igitur non opus eſt ut loca illa excutiam, in quibus videtur cum Nicæna Synodo ſentire (quamvis facillimum eſſet oſtendere nihil in iis eſſe quod ab ore, animóque Ariano proficiſci non potuerit) cùm ea loca ex aliis potiùs ſint intelligenda.

Quæ cùm dubia non ſint, ceteras partes Diſſertationis *Caveanæ* non expendam. Sed querar primùm, quòd inſcripſerit Diſſertatio-

nem ſuam *contra Joannem Clericum*, non verò *contra Athanaſium*, *Euſtathium*, *Marcellum*, *Epiphanium*, *Hilarium*, *Hieronymum*, *Antipatrum*, *Nicænam II. Synodum* &c. *Baronium* item, *Petavium*, *Sirmondum*, *Vigerum*, aliôſque doctiſſimos viros; quos fatetur ante me ſimilia ſenſiſſe, & quorum nonnulli, ut *Petavius*, ex profeſſo adgreſſi ſunt oſtendere *Euſebium* Arianum fuiſſe, cùm rem tantùm obiter adtigerim. Hæccine eſt *Caritas Chriſtiana*, quâ inviſi redduntur vivi, ut parcatur mortuis; quibus nec calumniæ, nec veritas ampliùs nocere poſſunt? Hæccine eſt *Caritas Chriſtiana*, quâ, pro æquiſſimis & modeſtiſſimis monitis, redditur graviſſima invidia? Parum meâ intereſt, an *Euſebius* Arianus fuerit, nécne, qui cum Arianis minimè ſentio, imò eos in gravi errore verſatos exiſtimo; & qui fidem meam ex ſolis Novi Teſtamenti Tabulis pendere profiteor, non ex *Euſebii* aliorúmve Patrum Scriptis. Sed exiſtimavi minimè eſſe diſſimulandum quod mihi perſpicuum videbatur, ut & aliis ante me viris doctiſſimis.

Attamen hoc meum, de *Euſebio*, judicium, & quòd exiſtimarit Vir Eruditus me ſubobſcurè apertiſſimas diſſimulationes ſuas carpſiſſe, ita ejus iram in me moverunt; ut præter quàm quòd me ex turba tot adverſariorum delegit, in quem unum tela conjiceret, atrox illico ab initio Diſſertationis judicium tulerit: *utrum cum noſtri temporis Arianis, vel potiùs Photinianis facit, mihi eſt inexploratum.* Ut hoc judicium non penitus ri-

ridiculum eſſe deprehendatur, oporteret me ſic loqui ſolere, ut intelligere nemo poſſet utrum Arianis, an verò Photinianis faveam, ſed ita ut alterutris neceſſariò patrociner; nam ſi hoc vellet *Caveus*, nullum ſibi argumentum eſſe, ex quo colligeret, me cum Arianis aut Photinianis facere, tum verò me ab ejuſmodi criminatione abſolveret. Quænam autem ſunt loca, in quibus ita loquutus ſum, ut neceſſe ſit me voluiſſe Arianis, aut Photinianis gratificari? Nulla. Nuſquam quidem illis invidiam facere, ſpretâ veritate atque æquitate, conatus ſum; ſed nuſquam etiam in eorum gratiam quidquam diſſimulavi, quod in iis reprehendi poſſet. Nihil de illis eorum infenſiſſimis adverſariis, ſimpliciter adfirmantibus, credendum cenſui; ſed nec Hæreticis ullis fidem habui, adverſariis detrahentibus. Solius Veritatis rationem habendam cenſui & etiamnum cenſeo, abjecto omni partium ſtudio; quod ſi ſit *facere cum* Hæreticis, *faciat Caveus* cum *Orthodoxis*, contrariis artibus. Ei nequaquam invidebo.

Præterea nemo poſſit ita loqui ut ambiguum ſit faveátne Arianis, an Photinianis; cùm eorum dogmata ſint ἀσύςατα, cúmque Scripturam ſoleant aliter prorſus interpretari. Olim Ariani anathema dicebant Photinianis, nec alii fermè, præter Arianos, *Photinum* ſede ſuâ expulerunt, anno CCCLI. Si Photiniani tanto numero fuiſſent, quanto erant Ariani, non minùs fortaſſe adverſarios damnaſſent. Nec hodie Ariani, & Photiniani, aut Unitarii, ubicumque ſint, magis inter ſe

con-

conſentiunt. Ideóque abſurdè Vir Eruditus ſibi exploratum eſſe negavit utris faverem, cùm tam acriter diſſideant. Verùm ego eum docebo, ſi me audire velit, quod mihi multò magis exploratum eſt; nimirum, me cum neutris facere. Nec Arianorum probo ſententiam, nec eam rationem, quâ Photiniani Scripturæ loca de Chriſti Divinitate interpretantur. Nuſquam confutavi Arianos, quòd neſciam an ulli ſint hodie, inter Chriſtianos, nec libros ullos eorum viderim, præter Scripta aliquot *Chriſtophori Sandii*; quæ nec magni facio, & quorum farrago paucos, niſi fallor, decipiet. Interpretationes verò Socinianorum, quos videtur *Caveus Photinianos noſtri temporis* vocare, non ſemel oppugnavi, ad loca nobiliſſima Novi Teſtamenti, ut ad initium Evangelii Joannis, & ad Coloſſ. 1, 15. Hæc *explorata* oppono *inexploratis Cavei* ſuſpicionibus.

At ſubjicit id *certum eſſe* Vitas aliquot Patrum in *Bibliotheca Univerſali* à me Gallicè editas, *noſtri temporis Arianorum*, *vel Photinianorum curâ verſas fuiſſe*, & *in lucem emiſſas*, *quin & in hanc*, *quam habent Angli*, *formam redactas*. Verùm ſanctè & liquidò jurare poſſum me conſilium hoc eorum, qui Vitas à me ſcriptas verterunt in Linguam Anglicam, penitus ignoraſſe; nec ſciviſſe quidquam ſimile factum, niſi diu poſtea. Interpres eorum nec ad me umquam ſcripſit, nec ego ad illum; quem nec de facie, nec nomine certò novi. Ante paucos dies, accepi hominem eſſe Gallum, qui albúſne an ater ſit neſcio.

Ei

Ei nec temerario judicio nocere velim, nec gratias agere poſſum; ob tranſlationem, quam numquam vidi. Non puto tamen aut Arianum, aut Socinianum eſſe; certè neutram harum opinionum, ex meis libellis, haurire potuit.

Ceterùm abſurdum eſt & iniquum Scriptori libri tribui dogmata ejus Interpretum, aut Editorum, ideò tantùm quia ejus librum interpretati ſunt, aut in lucem emiſerunt; nec vellet *Caveus* haberi *Presbyterii* patronus, quia ejuſmodi homines nonnulla ejus Scripta in Linguam Belgicam tranſtulerunt, aut ediderunt.

Audivi nonnullos ex meis libellis in Anglicam Linguam eſſe verſos ab hominibus, quorum nec ſententiam, nec mores ullo modo probarim, ſi vera ſunt quæ de iis ſparguntur. Dicitur nonnemo vertiſſe Opus meum *de Incredulitate*, qui planè alienus eſſe fertur à Fide, quam propugnandam mihi ſuſcepi. Cujus hominis nec amicus umquam fui, nec ero; donec mihi conſtet falſa eſſe, quæ de illo feruntur, aut ad meliorem frugem eum rediiſſe. Nullum cum eo amicitiæ commercium colui, quod ab illo tamen, ut ſe ſe apud nonnullos, quos videbat non malè ſentire de me, venditaret, audaciſſimè jactatum audio; cùm dixerit ſe in ædibus meis vixiſſe, & diſcipulum meum fuiſſe, qui à me quæcumque ſentirem accepiſſet; quæ omnia ſunt turpiſſima mendacia, ut ſciunt omnes, quibus paullò notior ſum. Poſſem etiam & ea proferre, in quibus inſcius hominis auda-

daciſſimum & abſurdiſſimum quoddam conſilium prorſus anteverti. Sed malo illi ſaniorem mentem precari, quàm invidiam augere, quam ſibi ſat magnam conflavit. Hæc obiter dicenda fuere, quia Vir Eruditus mihi objecit Interpretes opuſculorum meorum; ne, ſi tacerem, ſimilia fortè alius objiceret, néve hujuſmodi malignè captati à malevolis rumuſculi pro rebus compertis haberentur.

Nunc veniendum mihi ad perorationem Viri Eruditi. *Si Euſebius*, inquit, *non fuit Arianus, ipſum calumniæ evertitur fundamentum*; quòd, nimirum, Encomiaſten egerit *Caveus*, non Hiſtoricum. At *Euſebius fuit Arianus*, ut vel cæco patet; unde conſequens eſt, ut ei adulatus ſit *Caveus*. Sed quamvis cum Nicænis Patribus ſenſiſſet, non minùs inſimulari potuiſſet Vir Doctus diſſimulationis minimè laudandæ; ut ex *Clementis* vita liquidò oſtendi, ejus provocatione coactus.

Quin ſi in incerto adhuc res eſſet, quænam amabo in me culpa erit, quod tantum virum à tam atroci crimine conarer liberare? Quod Socrati, Theodorito, Gelaſio, quod Valeſio, Montacutio &c. licuit, cur non & mihi liceat? Quaſi verò idem reponere non poſſim! Profectò, ſi nullæ aliæ ſuppeterent mihi rationes, *Athanaſium*, *Hieronymum* & alios ſummos viros, veteres & recentiores, tam ego ſequi potui, quàm ille eos quos commemorat; & Arianum cenſere hominem, quem Ariani omnes ſuum eſſe putarunt, & doctiſſimi quique aliter ſentientium, qui æquales,

aut

aut ſuppares illi fuere. Sed ex ipſa lectione Scriptorum *Euſebii*, res eſt manifeſta, ut oſtendi, non *in incerto*, ut vult *Caveus*, poſita. Quamobrem nuper eruditus Monachus Benedictinus, qui vitam *Athanaſii* edidit Operibus ejus præfixam, hoc de *Euſebio* judicium fert, ad annum CCCXXIII. *num.* 4. *Poſtquàm ad Arianam deſcivit opinionem, haud ſemel, in Scriptis ſuis, ejus ſemina conſperſit; ad* Euphrationem *enim Balaneæ Epiſcopum reſcribens non timuit palam efferre*, Chriſtum non eſſe verum Deum. *Hujus porrò Epiſtolæ fragmentum exſtat in Actione quinta Synodi Nicænæ II. ubi apertè ait*, unà non exſiſtere cum Patre Filium, ſed eſſe Patrem & ordine & honore priorem. *Et in Actione ſexta, habetur aliud fragmentum, ex ejuſdem Epiſtola ad Alexandrum Alexandrinum, ubi blaſphemam illam Arianorum vindicat opinionem, quâ dicebant* eſſe Filium rem à Patre creatam. *Quare vereor ne aërem verberare videantur, qui ab ejuſmodi homine nituntur Arianiſmi ſuſpicionem dimovere.* Idem Monachus etiam alibi teſtatur, & præſertim in Admonitione ad libellum *Athanaſii*, de ſententia *Dionyſii* Alexandrini: *Quod autem*, inquit, Euſebius, *qui Dionyſii geſta fusè ſatis proſequitur, ne verbum quidem de hac Hiſtoria fecerit, hinc ſanè augetur jam vulgata de ipſo, nimiſque firma Arianiſmi ſuſpicio. Callidè profectò tacuit hæreſi ſuæ exitioſam hiſtoriam, quam incautiùs, ut ait Athanaſius, alii Ariani in ſuam perniciem evulgarunt.* Sic, hoc in negotio, ipſos Pontificios candidiores eſſe nonnullis Proteſtantibus

bus videmus. Scio quidem Virum Doctum ſuſpicari Pontificios ſolere adverſari *Euſebio*, quòd nonnulla ſcripſerit Romanæ ſedi minùs placentia. Quæ ſuſpicio ferri poſſet, ſi primi illi cœpiſſent *Euſebium* inſimulare Arianiſmi, aut non ſupereſſent in ejus Scriptis certiſſima ejus indicia. At ſi vellem ſuſpicioni ſimiliter indulgere, nihil vetaret me dicere quoſdam ex iis, qui *Euſebium* olim & nuper Arianorum numero eximere voluerunt, non tam Veritatis ſtudio adductos fuiſſe, quàm cupiditate eripiendi eruditiſſimum ſuæ ætatis virum Arianis partibus, quæ eo gloriabantur; cùm præſertim ſoleant objicere Arianis traditionem Patrum ſecundi & tertii ſæculi, quaſi perſpicuam, & univerſalem; quæ dubia fieret iis, qui reputarent hominem illius ævi, in ſuperiorum monumentis omnium verſatiſſimum, Arianis faviſſe. Sic paſſim multa, quia conducunt cauſæ, non quia comperta eſt eorum veritas, defenduntur ab hominibus minùs veri amantibus, aut non ſatis peritis earum artium, quibus ſolis Veritatem nos decet tueri.

At ego ad Arianiſmum damnandum neque traditione illa nitor, neque puto meâ intereſſe *Euſebius* his, aut illis partibus faviſſe. Quamobrem nullo æſtu partium, nullo præconcepto judicio hac in re præpedior; quominùs Veritatem quæram, inveniam, atque profitear. Imò verò, ſi *Caveus* potuiſſet purgare *Euſebium*, libenter faterer me antea erraſſe; quippe qui famam meam multò magis pertinaciâ lædi putem, quàm apertâ confeſ-

ſio-

ſione erroris , cui omnes obnoxii ſumus.
Sed redeo ad *Caveum* . qui ita pergit : *Accedit denique ad vituperii cumulum* , *quod Vitas Sanctorum Patrum* panegyricè , *non* hiſtoricè *deſcripſerim. At unde id liquet ? quibus indiciis* , *quibus exemplis defenditur ? Volvantur & revolvantur Scripta mea* , *& num ita ſit dicant æqui judices. Ubinam* , *ſodes* , *toties objecti ſermones panegyrici ? Ubinam laudationes immodicæ ? Ubinam ficta*, *falſáve encomia? Immo quid non ſtrictè & uſquequaque verum*, *&* , *favente omnium Eruditorum ſuffragio* , *Veteribus conceſſum ?* Quàm prudentes ſint hæ interrogationes, ex iis quæ à me dicta ſunt intelligere potes , ILLUSTRISSIME PRÆSUL , aut potiùs ex lectione ipſa *Clementis* & *Euſebii.* Ea fiducia interrogandi fallere imperitos poteſt , qui res ipſas non norunt, & vix ſibi perſuadent hominem malè ſibi conſcium tam confidenter adverſarium provocaturum. Fortè exiſtimavit fore ut gravioribus occupationibus avocatus tacerem , vel me ignarum planè putavit Antiquitatum Eccleſiaſticarum, aut imparatum ab omnibus ſubſidiis , quæ ejuſmodi adſultibus repellendis neceſſaria ſunt. At eruditos certè atque otioſos Lectores timere debuit , ne jam dicam tacitas ipſius Veritatis, apud animum, exprobrationes exhorreſcere. Oſtendi jam quàm multa diſſimularit , in *Clemente* & *Euſebio*, & oſtendam eum in ſequentibus , quæ mihi initio Diſſertationis objicit , eamdem perſonam ita agere , ut mirum ſit diſſimulationem exprobranti larvâ tectum auſum eſſe reſpon-

dere. Illo enim loco, res manifeſtiſſimas & quas ipſe alibi fatetur, aut negat, aut mihi exprobrat, quia Veteribus ſunt parum honorificæ, ut aliis in litteris copioſiùs demonſtrabo; quaſi Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lex eſſet vitia & errores eorum, quorum res geſtæ ſcribuntur, diſſimulare.

At noſter, *quis verò*, inquit, *Clerico jus & auctoritatem dedit Leges biographicas præſcribendi*? Ego verò nullas Leges novas præſcribo, quæ nonniſi auctoritate ſingulari imponi aliis poſſint. Eas quæ ſemper fuerunt in uſum revoco, legéſque numquam abrogandas conculcari ægrè patior. *Quis neſcit*, ut verba *Ciceronis* è Lib. II. de Oratore uſurpem, *primam eſſe Hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat*; *deinde ne quid veri dicere non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo, ne qua ſimultatis*? *Hæc, ſcilicet, fundamenta nota ſunt omnibus*; niſi *Caveo* noſtro; qui Leges novas eſſe putat, & iniquos qui earum obſervationem exigunt. *Candidi eſt*, inquit, *ingenuíque animi aliena humaniter tractare, & in meliorem partem interpretari*. Candidi & ingenui viri eſt verum minimè diſſimulare; humani ignoſcere quidem delictis, non verò blandiri peccantibus. Quicumque legerint quæ de *Cavei* Scriptis dixi, in *Bibliotheca Univerſali*, ea eſſe propiora multò laudibus, quàm vituperationi intelligent; nec me ab eo, in diverſa abiiſſe, niſi humanis verbis adhibitis, & ubi res neceſſariò poſtulabat.

Si animo carpendi ea ſcripſiſſem, alius planè

nè fuiſſet ſtylus, & examen multò adcuratius ſingularum rerum. Numquam, exempli causâ, prætermiſiſſem hanc excuſationem *Clementis* Alexandrini: *Si in hiſce libris ſit id quod* Photius *adfirmat*, *pauca quædam hîc atque illic ὀχ ὑγιῶς dicta*; *attamen non ſunt ſimilia iis quæ legebantur in Hypotypoſibus*, *ſed quæ candidam ac benignam interpretationem capere poſſint*; *nec multùm noxia doctrinæ Religionis aut moribus*, *& talia quæ occurrere vulgò ſolent in Scriptoribus primævis.* An ſit levis error *Caveo* & qui in bonam partem ſumi ab eo poſſit, quod adfirmat *Clemens* Chriſtum non ſenſiſſe dolorem, neſcio; at certè ſi quid ſimile ſuſpicari liceret, omnis efficacia & præſtantia ſacrificii & obedientiæ univerſæ Chriſti in auras abirent; inſtar phantaſmatum ceterorum, quæ non ſunt quod videntur. Expendantur & ceteri errores *Clementis* à me notati, atque ex iis facilè intelligere licebit an gravem Cenſorem egerim Scriptorum *Cavei*, ânve prudenter fecerit, cùm me ad haſce querelas devenire adegit.

At tandem redit ad fucum, quo diſſimulationes in Hiſtoria incruſtare jam conatus eſt: *Chriſtianam Caritatem*, inquit, *quam mihi objicit & penè vitio vertit*, *ſtudiosè colo & amplector*; *nec profiteri erubeſco*, *malle me cum Chriſtiana caritate derideri*, *quàm critico ſupercilio inſoleſcere*, *& in alios temerè & leviter inſultare*; *neque huic objectiunculæ aliud repono*, *quàm illud Apoſtoli* 1. *Cor. XIII*, 5, 6. *&c.* Caritas patiens eſt, benigna eſt &c. *Quibus conſona eſt æquiſſima & vetuſtiſſima illa*

 ju-

juris Regula , *in dubiis benigniora ſemper eſſe præferenda.* De Reg. Juris , n. 56. Quaſi verò hîc ſermo ſit de *caritate* de qua Paulus, quæ in vivos exercetur , quibus prodeſt ; & quibus poſſet nocere nimium veri , ſine neceſſitate, aperiendi ſtudium; aut quaſi obſcurum eſſet , vel dubium , an *Clemens* ſcripſerit quæ ex eo protulimus , ánve *Euſebius* Arianis faverit ! Quando ſcribitur Hiſtoria , & præſertim antiquiorum temporum, nihil licet diſſimulare , ut jam eum monui , quia nec nocet Veritas mortuis, & multùm prodeſt vivis ; contrà verò diſſimulatio nec juvat vita functos , & vehementer officit iis, qui Hiſtoriam legunt. Quod probare , niſi fallor, neceſſe non eſt. Si *caritas* eò pertineret , ut Hiſtorici diſſimularent vitia ac delicta eorum , quorum res geſtas ſcribunt , & excuſare omnia niterentur; actum eſſet de veritate & candore Hiſtoriæ , nihil præter Encomia , aut Apologias, poſteritati relinqueretur. Si ſimilia ſenſiſſent Hiſtorici Sacri, omnia bonorum & minùs bonorum vitia & peccata , æterno ſilentio , obnupſiſſent; nec quidquam haberemus , præter eorum laudes. Sed nihil opus eſt verbis , in re perſpicua ; at dignum eſt obſervatu *Caveum* , hoc ipſo in loco , ubi Encomiaſtæ nomen tantopere averſatur , ſe ſe Encomiaſten profiteri; tanta eſt vis Veritatis, ut ſæpe ex diſſimulantis ore invito erumpat ! Nam *caritatem* vocat meram diſſimulationem, ut jam vidimus. Quam autem alienus ſit à *caritate* illa , quàm ſibi à me exprobrari ridiculè jactat , vel hinc liquet , quòd *Euſebium* in-

invitum Arianiſmi criminatione abſolvat, cui ejus judicium prodeſſe non poteſt; me verò traducat, quaſi inter Arianiſmum & Photinianiſmum fluctuantem, qui ab utraque opinione alieniſſimus ſum, & me eſſe profiteor; cùm non ignoret judicia ejuſmodi, temeraria licèt, vivis nocere. O eximiam *caritatem Caveanam*, quæ erga mortuos exercetur, ad vivos verò non pertinet! O inſignem æquitatem, quâ craſſi & manifeſti errores Veterum negantur, aut molliuntur; dum æqualium vel minimæ diſſenſiones acerbiſſimè exagitantur, hominéſque ipſi turpiſſimis conviciis proſcinduntur! O modeſtiam ſingularem, quâ, pro mitiſſima & juſtiſſima admonitione, invidioſiſſima hæreſeon nomina redduntur!

Sed manum, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, de tabula tollo, ut Tibi potiùs, aliiſque eruditis ac bonis viris, quibus Eccleſiæ Anglicanæ Clerus abundat, rem totam diſceptandam ac judicandam permittam. Quo in negotio, ſi judicia veſtra faventia habuero, ut ſpero, erit cur Veritati & mihi gratuler; ſin verò ſpe meâ excidero, ob rationes quas non adſequor, cauſa tamen nulla erit cur me mei pœniteat inſtituti, qui Deum teſtem vocare poſſum me favoris & odii, in hoc negotio, prorſus vacuum nihil præter ſanctiſſimam ejus quæſiviſſe Veritatem. Vale.

Dabam Amſtelodami Nonis Juliis.

CIↃ IↃ C XCIX.

EPISTOLA III.

Judicium iniquum Henrici Meibomii *de* Clerico, *quod comprobat* Caveus, *confutatum. Si à* Clerico *Patres diffidentes deſcripti ſunt, id poſtulaſſe veritatem Hiſtoriæ, judice ipſo* Caveo. *Idem judicandum de eorum obſcuro ſtylo, incommodis, ambiguiſve loquutionibus, in Controverſiis Arianis; quod exemplis oſtenditur.*

Reverendiſſimo Præſuli

GILBERTO EPISCOPO

Salisburienſi

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

DUabus Epiſtolis, REVERENDISSIME PRÆSUL, ad Illuſtriſſimum Tuum Metropolitam datis, queſtus ſum calumniâ me fuiſſe adpetitum à Viro Erudito *Guil. Caveo* Eccleſiæ in tua, niſi fallor, Diœceſi ſitæ Canonico; nulla alia de cauſa, niſi quia huma-

manifeſtiſſimè nonnulla quæ edidit de ratione conſcribendæ Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, confutaram. Spero autem me iis Litteris ita diluiſſe quæ de me dixit, ut nulla alia defenſione mihi opus futurum ſit; atque ita oſtendiſſe reum illum eſſe diſſimulationum, quas ſibi falsò objectas querebatur, ut res dubia nemini ampliùs eſſe poſſit, qui quidem eas Epiſtolas legerit. Quia verò non ſatis habuit ſuas diſſimulationes defendere, quemadmodum potuit, ac calumniari me fluctuare inter Arianiſmum & Photinianiſmum; ſed etiam nonnulla mihi objecit, quaſi veluti Patrum Vitas ſcripſit, ut eos laudaret; ſic ego idem negotium adgreſſus eſſem, ut iis detraherem; neceſſe habeo oſtendere me nihil de iis dixiſſe, quod non manifeſtò ex veteribus monumentis hauſerim, & probatum etiam dederim. Cujus certaminis nemo magis idoneus Judex eſſe poteſt, quam Tu, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, qui non modò noſti quæ ſint Leges Hiſtoriæ, ſed & qui eas omnes diligentiſſimè in pulcherrima Tua *Reformationis Hiſtoria* obſervaſti. Hæc enim diſceptatio mea, cum Viro Erudito, poſtulat Judicem, qui & norit Leges Hiſtoricas & eas ſacroſanctas, omnibus Hiſtoriam ſcribentibus eſſe velit. Nulla hîc mihi opus eſt indulgentia, ſed rigido ac ſevero examine, quo omnia exigantur ad verum; quod ſi diſſimularim, aut ullâ ratione corruperim, cauſam non dico cur à Te, ſine ulla provocatione, non damner. At ſi verum tantùm dixiſſe comperiar, æquum eſſe exiſtimo, ut nemo pejus

ſentiat de me; quàm is meretur, qui inflexæ Veritati ſe & ſua Scripta conſecravit.

Antequàm ad rem adgrediar, nonnulla mihi dicenda ſunt de iis quæ de me habet Caveus, in præfatione ſecundi Voluminis Hiſtoriæ Litterariæ, ubi poſtquàm me, præter meritum, dixit *doctiſſimum* eſſe, *& in quovis ferè litterarum genere non indiligenter verſatum*; præter meritum etiam vituperat, cùm *optandum eſſe* ait *ut à tam liberis, tam iniquis, & temerariis cenſuris, quales potiſſimùm Tomo X. Bibliothecæ Univerſalis reperiuntur, magis temperaſſem.* Cenſorem nuſquam egi, ſed Hiſtoricum; qui narrat quod invenit in monumentis eorum, quorum Hiſtoriam contexit; ut poſtea ſingillatim, ad ea quæ mihi *Caveus* objecit, oſtendam. *Libera* ſunt, fateor, quæ dixi; ſed nemo ab Hiſtorico ſerviles adſentationes, aut diſſimulationes exſpectat. *Iniqua*, aut *temeraria* eſſe non probavit *Caveus*, neque quiſquam alius probabit, ſi ſint vera; quod ego quidem exiſtimo, nec auſus eſt negare Vir Eruditus. Quis enim dixerit Hiſtoricum eſſe *iniquum* & *temerarium*, qui ſimpliciter narrat quæ invenit in Veterum Scriptis? Imò verò *æquum* eſt ut omnia in lucem proferantur, quæ poſſunt ex Antiquitatis ruderibus erui, & *timiditas* eſt Hiſtorico indigna non audere dicere quod comperit. Præſtaret Veterum libros numquam adtigiſſe, nec quid verè ſenſerint quæſiviſſe; ſi poſtea quæ invenimus ſint occultanda, aut arte in alienos ſenſus detorquenda. Rerum antiquarum, & præſertim Eccleſiaſticarum ſtudioſos

opor-

oportet animo infixam habere pulcherrimam fortiſſimi & conſtantiſſimi Aſcetæ, *Iſidori* Peluſiotæ, Epiſtolam, quæ eſt ccxv Libri III. Οἱ τέχνῃ λόγων τ᾽ἀληθὲς συσκιάζοντες πολλῷ μοι δοκοῦσι τῶν τοῦτο μὴ κατειληφότων ἀθλιώτεροι εἶναι. οἱ μὲν γὰρ διὰ βραδύτητα γνώμης ἀπολειφθέντες τῆς θήρας ἴσως σύγνωστοι· οἱ δὲ δι᾽ ὀξύτητα μὲν γνώμης τοῦτο θηρεύσαντες, κακούργως δὲ τοῦτ᾽ ἀφανίζοντες συγγνώμης ἁμαρτάνουσι μείζονα: *qui ſermonum artificio veritatem obnubunt multò mihi miſeriores iis eſſe videntur, qui eam minimè perceperunt. Nam qui, ob ingenii tarditatem, eam haudquaquam adſequuti ſunt, ii fortè venia indigni non ſunt. Qui verò ob mentis acumen eam inveſtigarunt, nequiter verò occultant, graviùs peccant, quàm ut iis ignoſci queat.* O egregiam ſententiam! O dignam, quæ diſſimulatoribus noſtris perpetuò occinatur!

Poſtquàm dixit *Caveus* quæ antea memoravi, ita pergit: *de quo celeberrimus hujus ſæculi Polyhiſtor* Henr. Meibomius, *ante ſexennium, ipſum graviter admonuit, Addit. ad Vogleri introductionem* p. 176. & ſeqq. Hîc primùm dicam quid peccatum ſit à *Meibomio*, deinde etiam à *Caveo*, avidiùs adripiente quod mihi invidiam creare poſſe putavit. *Meibomius* in illis Additamentis, citat Tom. x. *Bibliothecæ Univerſalis*, qui meus eſt, quaſi in eo recenſuerim Volumina *Rerum Germanicarum* à ſe edita; in quo tamen ne verbum quidem eſt de eo Opere, quod numquam legi. Voluit, nempe, indicare Tomum XI.

Bibliothecæ Univerſalis, ubi recenſentur; at meum non eſſe intelligere potuiſſet ex Dedicatione, nominéque ei ſubjecto; neque eum Tomum umquam legi. Itaque *Meibomius*, hoc in negotio, aut valde negligenter, aut parum candidè ſe geſſit, qui mihi alienum Opus tribuit: cùm præſertim id Opus eſſet vituperaturus. In Gallicis Scriptis, ejus erroris, in quo aliis prævivit, admonitus jam eſt aliquoties; neque à me provocatus ſilere diutiùs honeſtè poteſt, ſi vivit. Ejuſmodi enim ſilentio, hallucinatio, cui ignoſci queat, fieret intoleranda calumnia. *

Itaque in eo laudando non poteſt oſcitantiam ſuam excuſare *Caveus*, cùm tam manifeſtè errarit. Deinde etiam ejus verba in alienum ſenſum torquet, cùm enim *Meibomius* queratur auctorem XI. Tomi *B. U.* irriſiſſe Epiſcopos & Abbates, quorum opera exſtant in *Rerum Germanicarum* Voluminibus; *Caveus* ita ejus verba intelligi vult, quaſi *Meibomius* loqueretur de judiciis, quæ Tomo X. B. U. de Patrum loquutionibus & controverſiis à me lata ſunt. Itaque dum cæcus cæcum ſequitur, ambo in foveam inciderunt.

Sed quamvis minimè erraſſet *Meibomius*, eſſétque non perperam à *Caveo* in me criminator productus; quid ad rem faceret ejuſmodi criminatio, ſi ſit falſa? An tantæ eſt auctoritatis *Rerum Germanicarum* collector, ut illi adfirmanti credendum ſit? An manifeſta veritas eſſet repudianda, quia illi minùs pla-

* *Errorem patris agnovit poſtea ejus filius, his jam editis.*

placeret? Si *Caveus* vellet, eâ lege, cum aliis meritò agi poſſe; oporteret ut ſecum etiam ab aliis agi, eadem ratione, graviter non ferret. Quod tamen, ſine dubio, nolet, ſi audiverit eſſe celebrem Profeſſorem Lugdunenſem *Herman. Witſium*, * qui præfixit Diſſertationem Belgicam Vitis Apoſtolorum Caveanis Belgicè verſis, ſcripſitque, cùm *Socinus* ſtatuat credere in Chriſtum perinde eſſe ac Deo, ad exemplum & præſcriptum Chriſti, obedire, ac propterea coronam vitæ æternæ à Chriſto exſpectare; ſe ab hac ſententia quantùm Caveus diſcrepet ignorare, ſaltem ea quæ de obedientia Evangelica ſcribit non multùm à verbis *Socini* abludere. Adeat, ſi velit, *Caveus* Caput XII. Menſ. Martii & Aprilis anni 1698. *Bibliothecæ Librorum Novorum*, quæ editur Ultrajecti; ubi videbit judicium hoc *Witſii* Latinè repetitum à pluribus jam legi, quàm quando Belgicè tantùm exſtabat. Non probo conſilium eorum, qui, ſiquid contumelioſius de quopiam dictum eſt, id excerpunt, quaſi elegans quoddam emblema, Lectoríque jucundum. Rectè facerent Collectores *Bibliothecæ* illius *Novæ*, ſi à prava illa conſuetudine abſtinerent. Non adſentior etiam *Witſio*, invidiam, ex ſimilitudine aliqua cum *Socini* ſententia de fide, *Caveo* facienti. Verùm hinc colligat *Caveus* non oportere prava judicia aliorum, minimè expenſa, bonis viris objicere. Profectò in diſſidiis, quibus lacerantur Chriſtiani; nemo fer-

* *Idem in ea Diſſertatione Latinè verſa poſtea iteravit.*

fermè eſt qui Scriptis nonnihil inclaruerit, qui multos ſibi adverſarios , in contrariarum partium hominibus , non excitarit. Mos etiam obtinet , in Republica Litteraria , ut homines litterati ſibi invicem perfacilè detrahant , & propter levem injuriam , aut quod interpretantur injuriam eſſe , conviciorum plauſtra in adverſarios conjiciant. Nihil igitur mirum , judicia parum honorifica aliorum pleriſque poſſe objici.

Sed ad rem ipſam veniendum. Sic ergo loquitur Windeſorienſis Canonicus , dê Vitis Gallicis aliquot Patrum à me in *Bibliotheca Univerſali* editis , deinde in Anglicam Linguam tranſlatis : * *Poſt primarium* , inquit, *Operis inſtitutum* , *id ſibi pænè unicè propoſuiſſe videtur auctor ut Sanctos Patres inter ſe committeret* , *quaſi nec ſibimet ipſis* , *nec inter ſe invicem convenientes.* Primum & unicum meum inſtitutum fuit ſcribere Vitas , in quibus Veritatis ſolius ratio haberetur, ut Lectores ex iis opuſculis colligere poſſent eos fructus , qui ex veris Hiſtoriis colliguntur. Eò dumtaxat ſpectant quæcumque , in eo genere, ſcripſi. Quòd ſi poſtulavit veritas Hiſtoriæ , ut deſcriberentur *Sancti Patres* , quaſi à ſe ipſi , & ab aliis diſſidentes , quia re verâ ſibi ſatis non conſtant & inter ſe digladiantur; an tamen debuerunt à me deſcribi , quaſi ſecum & cum aliis ſemper conſenſiſſent ? Non opinor ., nec quiſquam , ut puto , qui ſit Veritatis , in Hiſtoria , paullò amantior, Hiſto-

rico

* *Diſſ. 3. de Euſebii Arianiſmo p. 61.*

rico quidquam ſimile conceſſerit. Debebat ergo *Caveus* oſtendere falsò deſcriptos Patres, quaſi diſſentientes, & me reum agere mendacii, quo in Hiſtoria majus ſcelus admitti non poteſt.

Erit fortè qui cùm ignoret quid ſenſerint Patres, nec eorum Scripta verſarit, judicium tamen feret de illis, ex elogiis *Caveanis*, aliiſque ſimilibus; ac proinde contendet tantâ eruditione ac ſanctimoniâ viros non poſſe repugnantiarum aut diſſidiorum niſi falsò inſimulari. At non ita reſpondebit *Caveus*, aut certè reſpondere jure poterit, qui, in hac ipſa Diſſertatione, eos committit inter ſe; nam *Socratem*, *Theodoritum*, & *Gelaſium* negantes *Euſebium* Cæſarienſem fuiſſe Arianum, quod & ipſe inficiatur, opponit *Athanaſio*, *Euſtathio*, *Epiphanio*, *Hilario*, *Hieronymo*, & aliis, qui hominem apertè Arianiſmi inſimularunt; ita ut neceſſe ſit hos eſſe calumniatores acerrimos, qui virum doctiſſimum, eumdémque Epiſcopali dignitate ornatum exitialis Hæreſeos accuſarunt; aut illos *Euſebii* Hæreſin fruſtra diſſimulare. Hoc demum eſt non modò *Sanctos Patres* inter ſe committere, ſed turpiſſimæ calumniæ reos facere, atque eò ſpectat tota hæc diſſertatio *Cavei*; quæ multò minùs contra *Clericum* eſt, quàm contra *Athanaſium*, *Hieronymum* & alios quos nominatim adpellavi. Si enim argumenta *Cavei* ſint bona, temerè quidem ego dicar Patres illos ſequutus; at illi, quaſi auctores graviſſimæ calumniæ, damnabuntur.

Hinc facilè intelligere eſt à Viro Erudito non

non tam defendi *Sanctos Patres*, quos de induſtria graviſſimæ calumniæ inſimulat, quàm oppugnari *Clericum*. Si de Patribus omnia dixiſſem, quæ dixi, & fortè etiam acerbiora; ferrentur illa, ſi modò *Caveum* non adtigiſſem; aut etiam laudarentur, ſi Vitas ejus extuliſſem. Vult quidem noſſe Veritatem, vult eam proferre, quando ita videtur; ſed non vult eam aliis innoteſcere, in ſuum detrimentum. Offendi neminem vult, iis quæ de Patrum aliquot & quidem primi, ut ita loquar, ſubſellii, calumniis habet; vult ſibi licere judicium ignominioſum de iis ferre, cùm ita res poſtulat, quam probandam ſuſcepit; at ab alio ſimile fieri poſſe negat, ſi præſertim ei quapiam in re adverſetur. Quo verò jure, & cur ita ſe gerit Canonicus noſter? * *Quia* (liceat enim reſpondere, aut, ſi mavis, ſuſpicionem exprimere verbis *Auguſtini*) *quia ſic amatur Veritas, ut quicumque aliud amant, hoc quod amant velint eſſe Veritatem, & quia falli nolunt, nolunt convinci quòd falſi ſint. Itaque propter eam rem oderunt Veritatem, quam pro Veritate amant. Amant eam LUCENTEM, oderunt REDARGUENTEM. Quia enim falli nolunt, & fallere volunt, amant eam cùm ſe ipſa indicat, & oderunt eam cùm eos ipſos indicat.*

Erit fortè etiam, qui optet à me diſſimulata fuiſſe, quæ in vita *Euſebii* dixi parum honorifica nonnullis Patribus dogma de Unitate Dei

* *Confeſſ. Lib. X. C. XXIII.*

Dei malè interpretatis, quamvis ſint vera; ne malè ſentientibus occaſio præbeatur illudendi venerandæ Antiquitati, & plures ad ſe pertrahendi. At ſi quod eſt ab iis periculum, ſi quid Veritati timendum; ei periculo occurrendum aliter, quàm diſſimulatione Veritatis, quæ Veritati contraria eſſe nequit. Oſtendendum, quidquid illi ſenſerint, propterea quod à Deo revelatum eſt non minùs eſſe verum; nec Veritatem cœleſtem ſtare, aut cadere, pro judiciis hominum; quod & Religioni honorificum eſt, & facilè poteſt demonſtrari. Diſſimulatùm malum alitur, non curatur, ac tandem in perniciem diſſimulantium erumpit. Narratur à *Tacito* * ignavus atque imprudens Imperator, *nuntios cladis* acceptæ, *occultans*, *ſtultâ diſſimulatione remedia potiùs malorum*, *quàm mala*, *diſtuliſſe. Quippe*, ſubdit, *confitenti*, *conſultantique ſupererant ſpes*, *viréſque*; *cùm è contrario læta omnia fingeret*, *falſis ingraveſcebat. Mirum apud ipſum de bello ſilentium*; *prohibiti per civitatem ſermones*, *eóque plures*; *ac*, *ſi liceret*, *vera narraturi*, *quia vetabantur*, *atrociora vulgaverant.* Sic & hodie, parum prudente diſſimulatione pravarum ſententiarum Antiquitatis Eccleſiaſticæ, quaſi nemini innotuiſſent; remedia potiùs errorum, quàm mala ex erroribus manantia, differuntur. Contrà fatentibus quidem quod res eſt, & conſultantibus de ratione, quâ errori quàm tutiſſimè obviam iri poſſit, ſupererunt rationes, quibus haud diffi-

* *Hiſt. Lib. III. c.* 54.

difficulter propulſetur. Si verò fingantur quæ non ſunt, errores ingraveſcent. Sileantur licèt in libris hallucinationes Veterum, prohibeantúrque de iis in Academiis ſermones; magis in dies errores erumpent, pluréſque de iis colloquentur. Imò verò ſi eos apertè dicere liceret, minores futuri, quia auctoritate prævalentium vetantur ſermones, errores illi à malè ſentientibus majores, quàm fuerunt, vulgantur.

Statim ac reteximus Veritatem, quæ præſertim magni momenti videtur, cœleſte hoc beneficium vulgandum nobis eſt, quippe non alium in finem à Deo nobis conceſſum. **Veritas* Dei *nec mea eſt*, *nec illius*, *aut illius*, *ſed omnium noſtrûm*; *quos ad ejus communionem publicè vocat*, *terribiliter admonens nos*, *ut nolimus eam habere privatam*, *ne privemur eâ*. *Nam quiſquis id quod Deus omnibus ad fruendum proponit*, *ſibi propriè vindicat*, & *ſuum vult eſſe quod omnium eſt*, *à communi propellitur ad ſua*, *hoc eſt*, *à Veritate ad Mendacium*. *Qui enim loquitur mendacium*, *de ſuo loquitur*. Abſit ergo à nobis omnis diſſimulatio, quâ Veritas proditur, Deúſque ejus auctor, vel potiùs ut Platonicè loquar, αὐτοαλήθεια graviter offenditur!

Igitur ſi Patres, nonnullis in Capitibus, ſecum, aut cum aliis non conſentiant, ne hoc quidem diſſimulandum erit. Indicat, hanc in rem, *Caveus* locum ex Vita *Euſebii* Anglica, quem puto exſtare pag. 410. & ſeq.

T. x.

* *Auguſt. Confeſſion. Lib. XII. c. 25.*

T. x. *Bibliothecæ Univerſalis*, ubi poſtquàm dixi Patres cum Platonicis videri ſenſiſſe, περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποςάσεων, *de tribus principalibus ſubſtantiis*, quod ex antecedentibus liquet, ita porrò pergo: *Nunc dicunt fuiſſe tempus, quo Filius non erat; nunc eſſe æternum, æquè ac Patrem; aliquando eos eſſe æquales, aliquando Patrem majorem eſſe aiunt. Hi credunt Patrem & Filium eſſe duas hypoſtaſes, duas naturas, duas eſſentias, ut liquet ex loco* Pierii, *quem profert* Photius, *Cod.* CXIX: *illi negant.* Tum verò, *omnium horum*, inquam, *exempla adferri nequeunt, quia prolixiorem me eſſe oporteret, quàm mihi, hoc in loco, licet; ſed ſatis ſupérque exemplorum reperientur in libro* Georg. Bulli *jam laudato*; nempe, in *Defenſione Fidei Nicænæ*. Similia etiam dicuntur pag. 415. ubi animadverto propterea Patres, qui ante Nicænum Concilium vixerunt, viſos Arianiſmo favere *Dionyſ. Petavio*, & *Pet. Danieli Huëtio* Abrincenſi Epiſcopo, viris longè doctiſſimis; aliter verò ſentire *Georgio Bullo*, viro pariter erudito, & loca contraria proferri, quæ non facilè in concordiam rediguntur.

Nunc teſtes adpello omnes, qui vel ſolum *Bullum* legerunt, ut dicant annon multa ſibi occurrerint exempla, in quibus vir eruditus, non ſine magno labore, repugnantias tollere conatur. Legatur Sectio ejus III. ubi agit περὶ τῆ συναϊδίȣ τῆ Υἱȣ̃, *de æternitate Filii*, & præſertim cap. x de *Tertulliano* & *Lactantio*, ac Sect. IV. c. 3. & ſatis liquebit Patres

non eodem modo ſemper eſſe loquutos. Nunc non ago de eorum verbis in concordiam redigendis, quod fortaſſe aliter commodiùs fieri queat, quàm eſt factum à viro erudito; ago tantùm de eorum loquutionibus, quas, primâ ſaltem fronte, contrarias eſſe nemo poteſt negare. Non ſunt conſtantiores in loquutionibus, quas adhibent, quando loquuntur de æqualitate, vel inæqualitate Patris & Filii. Liquet hoc potiſſimùm ex locis, quæ ad examen revocat *Bullus* Sect. IV. ubi de Filii ſubordinatione. Sed nihil nobis opus eſt *Bullo*; nobiſcum enim militat hîc *Caveus*, qui de *Euſebio*, quem Conſubſtantialiſtam fuiſſe contendit, ſic loquitur, non procul * ab initio Diſſertationis quâ eum Arianiſmi inſimulatione purgare ſtudet: *Plus vice ſimplici*, inquit, *teſtatus ſum multa Scriptis ejus ineſſe incautiùs, duriùs, periculoſiùs dicta, quæ æquum & candidum Lectorem expetunt, inſolentes quandoque & incommodas reperiri loquendi formulas, à receptis Theologorum Regulis abhorrentes, quas nec probo, nec defendo.* Sunt, nimirum, loquutiones quibus videtur negare quod alibi adfirmaſſe eum vult Vir Eruditus. Itaque *Euſebius*, vir doctiſſimus, & quod caput eſt rei, ex ſententia *Cavei*, rectè de S. Trinitate ſentiens, loquitur nunc cum Arianis, nunc cum Nicænis Patribus. A Patribus Filium modò æquatum Patri, modò ſubjectum, docet quoque *Caveus*, ad Regulam ſecundam, quam in Diſſer-

* *Pag.* 63.

ſertatione ſua proponit. Vario quidem ſenſu, dici æqualem & minorem oſtendit, quod nec nego. Locum *Pierii* qui legerit apud *Photium*, eum comparet cum Epiſtola *Alexandri* Alexandriæ Epiſcopi, quam habet *Theodoritus* Lib. I. c. 4. & quam laudavi p. 433. Tom. X. *B. U.* Adiri poſſunt & *Dionyſ. Petavius*, & *Steph. Curcellæus*, qui oſtenderunt quàm variè uſi ſint Patres voce ὑπόϛασις.

Hæc cùm ita ſint, nullam rationem habuit *Caveus* cur verba mea carperet, invidiámque propterea mihi facere conaretur; cùm nihil complectantur, quod non ſit ſine dubio verum. Subjicit me deſcribere Patres, *tamquam obſcuros, perplexos, confuſos, nec eorum quæ tractant ſatis peritos, qui terminis utuntur æquivocis, & præclarè ſe munere ſuo functos arbitrantur, cùm de myſteriis incomprehenſibilibus, modò quodam haud intelligibili, diſputarint.* In margine indicat paginas è Vitis *Clementis* Alexandrini, & *Euſebii*. Atqui contendo nihil ejuſmodi à me dictum, in iis Vitis, quod indubitatis exemplis illico aut paullò pòſt, vel antea, non probarim.

Sic loquutus ſum de Stromatibus * *Clementis*: *Verùm nullum in eo Opere obſervat ordinem, quemadmodum* IPSE *ad calcem Libri* VII. TESTATUR. *Ex occaſione cujuſpiam rei ad aliam tranſit, nullo ſibi dicendorum ordine præſcripto, nec alio conſilio niſi ut proferat utiliſſima quæque, quæ ſtudio & me-*

 di-

* *B. V. T. X. p.* 218. *& ſeq.*

ditatione didicerat, de rebus quæ in animum ejus incidebant. Stylus ejus in poſtremo hoc Opere (Stromatum) *durior eſt, quàm in duobus prioribus* (Admonitione ad Gentes & Pædagogo) *ubi tamen accerſitum potiùs ornatum inveneris, quàm elegantiam & perſpicuitatem. Contendit quidem ſe, non ſine ratione, ita ſcripſiſſe; ſed in hoc genere ſcribendi, duo ſunt gravia incommoda. Prius ſitum eſt in pravo ordine, quo fit ut non tantùm optimorum argumentorum vis non ſatis ſentiatur; verùm etiam ut Scriptoris ipſius animus conturbetur, eadem ſæpe repetat, multáſque congerat ratiocinationes, quarum infirma eſt collectio. Alterum pertinet ad Stylum neglectiorem, quâ negligentiâ ſæpe fit ut non intelligatur quod volumus: neque enim hinc elegantia tantùm, ſed etiam perſpicuitas abeſt. Quæſita autem obſcuritas, in rebus difficilioribus, quales ſunt eæ, de quibus agit* Clemens, *eò dignior eſt quæ vituperetur, quòd ne facilè quidem intelligi queamus in rebus naturâ ſuâ perſpicuis, niſi clarè mentem noſtram exprimamus. Cùm loqui non liceat, niſi ut intelligamur, nullâ ratione excuſari poteſt Scriptor, eò quòd perſpicuè non loquatur; niſi mentem ſuam meliùs exprimere neſciverit. Ac ſanè eò naturâ ferimur, ut credamus eorum, quorum obſcura eſt dictio, minimè perſpicuas eſſe cogitationes; eóſque non alia de cauſa ita loqui, niſi quia non clariùs res intelligunt, quàm eas exprimunt. Debent quidem contemni longè petita ornamenta eloquentiæ accerſitæ; ſed inter ea ornamenta non eſt cenſenda perſpicuitas. Pauci ſunt, fateor,*

Pa-

Patres, in quorum Scriptis ſimilia animadvertere non liceat. Plerique dum neglectum eloquentiæ excuſant, omni ope nituntur eloquentes, ſuo more, videri; ut intelligere eſt ex innumeris tumidis & coactis cogitationibus, loqutionibúſque nimiùm metaphoricis, naturæque rerum minimè convenientibus, quibus eorum Scripta ſcatent. Perpauci intellexerunt maximam Scriptoris curam in eo ſitam eſſe oportere, ut animo Lectoris perſpicuas notiones eorum quæ dicit objiciat, adhibitis vocibus minimè ambiguis. Ita ad verbum tranſtuli locum Vitæ *Clementis*, ad quem reſpicit *Caveus*, ut liqueat quantâ fide loquutus ſim de Patrum Scriptis. Primùm de *Clemente* Alexandrino, aliud nihil dixi, niſi quod ipſe fatetur, & quod obſervavit *Photius*, Cod. CIX. Quin & *Caveus*, ſub finem vitæ *Clementis*, ſimilia habet. Nec poſſunt certè negari, ab iis qui Græcè *Clementem* legerunt. Quæ verò ſubjeci de ordinis & perſpicuitatis neceſſitate, præſertim in argumento difficili & obſcuro per ſe, ea ſunt uſque adeò perſpicua, ut vix opus ſit Dialecticæ elementis, ut concedantur; ſenſus enim ipſe communis hæc docet litterarum omnium expertes.

Quod addo, de plerorumque Patrum Scriptis, nemini dubium eſſe poteſt, niſi iis qui ea numquam vel à limine ſalutarunt. Comparentur plerique Patres Græci cum Scriptoribus Atticis, atque ex ea collatione illico liquebit eos non elegantiâ tantùm ab Ethnicis multùm ſuperari, ſed præſertim perſpicuitate totius Orationis. Eadem collatio inſtituatu

inter Latinos Eccleſiaſticos & Profanos; atque idem manifeſtò intelligere licebit. Quid ergo adtinet negare quod certiſſimum eſt, & quod facili experimento cognoſci poteſt? An fiet perſpicuus & adcuratus ſtylus Patrum, quia adfirmabimus eum ejuſmodi eſſe? Quæ malùm eſt ergo hæc prudentia, quâ negantur aperta, ut videatur Antiquitas Eccleſiaſtica defendi? Ego quidem fateor me non intelligere.

In vita *Euſebii*, poſtquàm varias loquutiones Patrum de S. Trinitatis dogmate, in ſpeciem ſaltem pugnantes, protuliſſem, ita ſum loquutus *: *Si quis nunc quærat quas poteſtates ſubjicerent iis loquutionibus, perſpicuas quidem eas fuiſſe nemo dixerit; primò quia quamvis nitamur intelligere quid velint, claram ejus notionem animo concipere non poſſumus; ſecundò quia ipſi fatentur rem eſſe, quæ intelligi nequit. Hoc unum ergo, in hoc negotio, fieri poteſt; proferri, nimirum, loquutiones, quibus uſi ſunt, ut liqueat quomodo de hoc argumento olim loquerentur. Attamen viri docti magno labore conati ſunt explicare loca Patrum, qui vixerunt ante Concilium Nicænum, nec intellexerunt inanes eſſe omnes interpretationes; cùm Patres ipſi, dum faterentur intelligi non potuiſſe quod dicebant, eadem operâ faſſi fuerint ſe poteſtatem nullam vocibus quidem utebantur, niſi generalem admodum & obſcuram, ſubjeciſſe.*

Horum verborum defenſionem nullam melio-

* *Pag.* 111. *T. X. B. V.*

liorem adhibere queam, quàm *Defenſionem Fidei Nicænæ Georgii Bulli*; in cujus ſingulis fermè paginis, invicta argumenta eorum quæ dixi occurrunt, & quæ à Viro Erudito ſine dubio perlecta eſt. Loca enim innumera profert *Bullus*, ex quibus intelligere licet nihil verius dici potuiſſe, quàm quod à me dictum eſt. Inſpiciatur liber ab iis qui non legerunt, nec cauſam dico cur ab omnibus non ſpernar; niſi illico intelligant me veriſſimum, de Patrum loquutionibus, judicium tuliſſe. Sed ne hoc quidem libro eſt opus, ſi adtendatur vel ſola ratiocinatio, quâ uſus ſum. Quis enim poteſt dicere claram ſubjici poteſtatem vocibus, quibus exprimitur res ἀκατάληπτος, hoc eſt, quæ intelligi nequit? Annon repugnant hæc, perſpicuè quidem orationem intelligere, rem verò quæ exprimitur, non adſequi? Annon hoc eſt, intelligere, & ſimul non intelligere? Non erat ergo cur mihi propterea invidiam movere conaretur Vir Eruditus; cùm Veritas aperta, non nonniſi apud malos, invidiam facere poſſit. Si cauſa hæc agatur apud bonos, ut ſanè agitur, nihil mihi timendum eſt, nihil enim ſpectant boni præter Veritatem; à qua libentiſſimè vinci ſeſe patiuntur, ſi quando contra eam imprudentes ſenſerint. *Bonum eſt homini*, * ut rectè Auguſtinus, *ut eum Veritas vincat volentem*; *quia malum eſt homini*, *ut eum Veritas vincat invitum. Nam ipſa vincat neceſſe eſt*, *ſive negantem*, *ſive confitentem.* Liceat

* *Ep. CCXXXVIII. ad Paſcentium.*

& adverſarium adloqui', ſequentibus ejuſdem *Auguſtini* verbis: *Da veniam* (Cavee) *ſi quid liberius dixi, non ad contumeliam tuam, ſed ad defenſionem meam. Præſumſi enim de gravitate & prudentia tua, quia potes conſiderare quantam mihi reſpondendi neceſſitatem impoſueris; aut ſi & hoc non rectè feci, & huic da veniam.*

Alibi in ejuſdem *Euſebii* Vita, plura à me dicta ſunt, non nego, de vocibus ambiguis, quibus uſi ſunt Patres, in controverſiis contra Arianos; ſed ea ſunt manifeſtiſſimis exemplis comprobata. * Alicubi poſtquàm obſervavi Nicænæ Synodi decretis lites minimè diremtas fuiſſe, adtuli inſignem locum *Socratis* Hiſt. Eccleſ. Lib. I. c. 23. quem hîc reponam, quandoquidem à *Caveo* omnia quæ confirmandis iis quæ dixeram protuli prætermittuntur, atque intacta relinquuntur; quaſi temerè tantùm, nec ullo prolato argumento, aut exemplo ex Antiquitate, loquutus eſſem. Sic ergo ille: Πάλιν τὴν εἰρήνην οἱ οἰκεῖοι τῆς Ἐκκλησίας ἐτάραττον. Εὐσέβιος μὲν οὖν ὁ Παμφίλου φησιν εὐθὺς μετὰ τὴν Σύνοδον, πρὸς ἑαυτὴν στασιάζειν τὴν Αἴγυπτον, τὴν αἰτίαν μὴ προστιθεὶς· ἐξ ὧν καὶ διγλώσσου δόξαν ἐκτήσατο, ὅτι τὰς αἰτίας λέγειν ἐκκλίνων μὴ συνευδοκεῖν τοῖς ἐν Νικαίᾳ συνέθετο· ὡς γὰρ ἡμεῖς ἐκ διαφόρων ἐπιστολῶν εὑρήκαμεν, ἃς μετὰ τὴν Σύνοδον οἱ Ἐπίσκοποι πρὸς ἀλλήλους ἔγραφον ἡ τοῦ ὁμοουσίου λέξις τινὰς διετάραττε· περὶ ἣν κατατριβό-

* Tom. X. B. V. p. 461.

βόμενοι καὶ ἀκριβολογούμενοι τὴν κατὰ ἀλλήλων πόλεμον ἤγειραν· νυκτομαχίας τε οὐδὲν ἀϖεῖχε τὰ γινόμενα· οὐδὲ γὰρ ἀλλήλους ἐφαίνοντο νοοῦντες, ἀφ' ὧν ἀλλήλους βλασφημεῖν ὑϖελάμβανον· οἱ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοουσίου τὴν λέξιν ἐκκλίνοντες τὴν Σαβελλίου καὶ Μοντανοῦ δόξαν εἰσηγεῖσθαι αὐτὴν τοὺς προσδεχομένους ἐνόμιζον· καὶ διὰ τοῦτο βλασφήμους ἐκάλουν, ὡς ἀναιροῦντας τὴν ὕϖαρξιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ πάλιν τῷ ὁμοουσίῳ ϖροσκείμενοι, πολυθεΐαν εἰσάγειν τοὺς ἑτέρους νομίζοντες, ὡς Ἑλληνισμὸν εἰσάγοντας ἐξετρέποντο: *Pacem Eccleſiæ domeſtici ejus iterum perturbarunt.* Euſebius *quidem Pamphili dicit ſtatim poſt Synodum Ægyptum diſſidiis agitatam fuiſſe, nec cauſam addit. Unde & bilinguis famam adeptus eſt, quòd vitans dicere cauſas conſtituerat minimè adſentiri decretis Nicænis. Verùm, ut nos ex variis Epiſtolis comperimus, quas poſt Synodum mutuas ad ſe ſcripſerunt, vox* conſubſtantialis *quoſdam conturbabat. Quam animo diu verſantes & adcuratiùs expendentes bellum inter ſe excitaverunt. Quæ fiebant non multùm aberant à pugnæ nocturnæ ſimilitudine. Neque enim videbantur ſe invicem intelligere, deinde alii alios blaſphemare putabant. Alii enim, qui vitabant vocem* conſubſtantialis, *credebant eos qui eam admittebant inducere dogma Sabellii & Montani. Propterea eos blaſphemos vocabant, quippe tollentes exſiſtentiam Filii Dei. Contrà verò qui adhærebant voci* conſubſtantialis, *exiſtimantes ab aliis multitudinem Deo-*

rum induci, *eos quaſi Gentiliſmum inducentes averſabantur.* Annon hinc manifeſtum fit vocem ὁμοούσιον ambiguam fuiſſe habitam, ab iis ipſis qui diffidebant ab Ario; cùm poſſet ſignificare *participem unius numero eſſentiæ*, quod Sabellianiſmum expreſſiſſet; aut *participem eſſentiæ unius ſpeciei*, quo ſenſu Nicænam ſententiam ſignificabat, mediam inter Sabellianiſmum, & Gentiliſmum, ut ſæpe Patres docent; quam in rem loca aliquot inſignia *Gregorii* Nazianzeni, in ejus Vita, protuli? Nemo ergo harum rerum paullò peritior non adſentiatur iis, quæ ſubjeci loco Socratis: *Hæc peperere*, inquiebam, *cùm ambiguæ voces*, *quæ non ſatis definitæ cœpere in Chriſtianiſmum intromitti*; *tum etiam prava conſuetudo plerorumque Veterum*, *qui numquam*, *ſedato animo*, *hiſce de rebus loquebantur*; *qui numquam fermè de perſpicua mentis ſuæ expreſſione cogitarunt*, *& qui videntur voluiſſe probare ſe ex animi ſententia loquutos*, *cùm aiebant ſe credere myſterium*, *de quo diſputabant*, *eſſe ἀκατάληπτον*, *dum ita mentem ſuam exprimunt*, *ut intelligi nequeat.* Satis exemplorum ejus rei adtuli, in *Euſebii* primùm, tum etiam in *Gregorii* Nazianzeni Vita. At hîc quoniam mihi probandum quod omnes nunc norunt in Antiquitate Eccleſiaſtica paullò adtentiùs verſati, duplici ratione id quod dixi confirmabo.

Ambiguis vocibus uſos Patres Nicænos ſatis intelligere eſt vel ex ratione, quâ *Euſebius* eorum Symbolum interpretatus eſt, cùm in

eo

eo merum Arianiſmum invenerit; ut liquidò oſtendi, in altera ad Reverendiſſ. & Illuſtriſſimum *Archiepiſcopum Cantuarienſem* Epiſtola. Sed ne auctoritate *Euſebii*, quem fucum Patribus feciſſe exiſtimo, abuti videar; vox illa ὁμοέσιῳ, quæ Nicænarum partium fuit olim teſſera, graviſſimâ ambiguitate laborat, quam jam adtigi; & quâ factum eſt ut Univerſa Eccleſia Chriſtiana, ab aliquot ſæculis, ſentire ſe crediderit cum Nicæna Synodo, cùm ab ejus ſententia imprudens quidem, ſed meritò abiiſſet. Credunt enim ab aliquot ſæculis Chriſtiani eſſe unicam numero eſſentiam divinam, prout ſine dubio docent Veteris & Novi Teſtamenti Tabulæ; nec eò ſeciùs exiſtimant ſecum olim ſenſiſſe Nicænos Patres; qui tamen unicam dumtaxat ſpecie, ſed numero triplicem Naturam divinam eſſe crediderunt; ut *Dionyſ. Petavius*, *Steph. Curcellæus*, *Rod. Cudworthus* veſtras aliíque, iis argumentis quibus nihil reponi queat, docuerunt. Quod intelligat etiam quiſquis Vitas *Euſebii* & *Gregorii* à me conſcriptas paullò adtentiùs, locáque à me ſubinde prolata, in ipſis Scriptoribus, legerit. Quin etiam viros doctos in Anglia complures fama eſt non dubia ita ſentire; qui meliùs Tibi, REVERENDISSIME PRÆSUL, quàm mihi noti ſunt. Quod cùm ita ſit, quâ fronte audet Vir Eruditus negare à Patribus Nicænis ambiguas voces eſſe adhibitas, aut certè mihi dicenti quod omnes norunt odium apud imperitos creare? Quis neſcit etiam quàm ambigua ſit vox ὑπόςασις, quæ *ſubſtantiam* aliquando ſigni-

ſignificat, aliquando *exſiſtentiam*? *Petavius* & *Curcellæus* tam copioſè hac de re ſcripſerunt; ut actum agere videatur, qui rem pluribus demonſtrare velit. Addam tamen verba ſequentia *Socratis*, quoniam eum cœpi teſtem, hanc in rem, dare: Καὶ Εὐϛάθιος μὲν, inquit, ὁ Ἀντιοχείας Ἐπίσκοπος διασύρει τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον ὡς τὴν ἐν Νικαίᾳ πίϛιν παραχαράττοντα· Εὐσέβιος δὲ τὴν μὲν ἐν Νικαίᾳ πίϛιν οὔ φησι παραβαίνειν· διαβάλλει δὲ Εὐϛάθιον, ὡς τὴν Σαβελλίου δόξαν εἰσάγοντα· διὰ ταῦτα ἕκαϛοι ὡς κατὰ ἀντιπάλων τοὺς λόγους συνέγραφον. ἀμφότεροι τε λέγοντες ἐνυπόϛατον τε καὶ ἐνυπάρχοντα τὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἕνα τε Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποϛάσεσιν εἶναι ὁμολογοῦντες, ἀλλήλοις οὐκ οἶδ᾽ ὅπως συμφωνῆσαι οὐκ ἴσχυον· καὶ διὰ ταῦτα ἡσυχάζειν οὐδενὶ τρόπῳ ἠνείχοντο: *Et* Euſtathius *quidem*, *Antiochiæ Epiſcopus*, Euſebium Pamphili *perſtringit*, *quaſi adulterantem fidem Nicænam*; Euſebius *verò negat ſe à Nicæna fide diſcedere*, *at calumniatur* Euſtathium, *quaſi inducentem* Sabellii *ſententiam. Propterea ſinguli*, *veluti contra adverſarios*, *libros ſcripſerunt. Cùm utrique dicerent Filium Dei*, *hypoſtaſin ſuam habere*, *& exſiſtere*, *Deúmque unum eſſe in tribus hypoſtaſibus faterentur*, *neſcio quomodo invicem conſentire non poterant*, *nec ideò ullâ ratione quieſcere ſuſtinebant.* Quis non videt ambiguitate vocum fuiſſe perturbatos ac deluſos? Quare nec mirum eſt recentiores Chriſtianos, ab aliquot ſæculis, cùm abiiſſent à Nicæna ſententia,

tia, credidiſſe tamen ſe eam etiamnum tueri.

Quod verò dixi Patres *ita mentem ſuam expreſſiſſe, ut intelligi nequeat*, id egregiè probavit popularis *Cavei Georgius Bullus*, vir eruditus, in *Defenſione Fidei Nicænæ*; in qua à capite ad calcem ad obſcuriſſima loca explicanda deſudat. Exemplum tamen unum ex eo proferam, & petitum quidem ex re, quam maximi ille momenti judicavit ad intelligendos Patres. * *Nonnulli*, nimirum, *ſunt Scriptores Catholici Synodo Nicænâ antiquiores, qui videntur Filio Dei, etiam quâ Deus eſt, nativitatem tribuiſſe quamdam, quæ aliquando cœperit & mundi creationem proximè anteceſſerit.* Hanc nativitatem, quam tralaticiam eſſe vult vir doctus, non propriam, vocant illi aliquando προέλευσιν & συγκατάβασιν, *progreſſionem* & *deſcenſum*, multáque, apud Patres, ea de re habentur, quæ in memorato Opere congeſta legere licet. Cùm verò facilè intelligeret Lectorem ſibi προέλευσιν illam deſcribi poſtulaturum, † rem ipſe occupavit, &, *Interrogabit*, inquit, *fortaſſe me qualiſnam fuerit illa* τȣ̃ Λόγȣ, *ad condendum univerſa*, συγκατάβασις, *de qua ſancti Patres loquuntur*? Tum reſpondet: *Quid verò ſi ſimpliciter reſpondeam me neſcire? Haud propterea licet mihi hanc venerandorum Patrum notionem (quorum ea fuit modeſtia, & ſacroſancti myſterii reverentia, ut*

* *Sect.* 3. *c.* V. † *Sect.* 3. *c.* IX. §. 12.

ut è ſuo cerebello ipſam effinxiſſe neutiquam exiſtimandi ſint) *tamquam inanem ſubtilitatem deſpicere & contemnere. Dic tu qualis fuerit* τῦ Λόγυ *& Filii Dei* κένωσις *&* συγκατάϐασις, *quâ propter nos homines & noſtram ſalutem à Patre exivit, è cœlis deſcendit & incarnatus fuit; & ego tibi alteram illam* συγκατάϐασιν *explicare conabor; ut, ſcilicet, inſaniamus ambo, in Dei myſteria oculos injicientes*, &c. Hæc certè non intelligo, aut perinde eſt ac ſi dicerentur ita eſſe loquuti de re ἀκαταλήπτῳ, ut intelligi nequeant. Talia autem non pauca occurrunt, ut ſola lectio *Defenſionis Bullanæ* eos qui Patres ipſos non legerunt ſatis docebit.

Quid eſt ergo, REVERENDISSIME PRÆSUL, cur mihi hæc aliáque id genus dicenti indignetur, & invidiam facere conetur Windeſorienſis Canonicus? Non capio, niſi fortè ſit intoleranda, in meis Scriptis, Veritas, quæ in aliis laudatur. Fortè tamen dicet Vir Eruditus à me talia in contumeliam Patrum proferri; ſed, alio animo, à *Bullo* eſſe animadverſa. At ſi res ipſa non ſit contumelioſa, animus quo profertur eam non mutat. Si contumelioſa ſit, irreverentiùs de Patribus loquutus eſſe cenſeri non poſſum quàm *Bullus*, qui eam prior dixit. Sed niſi diſſimulare id quod veriſſimum eſt velimus, fateamur neceſſe eſt multò prudentiùs ac religioſiùs facturos fuiſſe Patres, quibus hiſce de rebus nihil certi innotuit, niſi ex Scriptura; ſi de re ἀκαταλήπτῳ loquuti eſſent, ut loquun-

quuntur Scriptores Sacri, nec ulla conſectaria ex iis duxiſſent, niſi planè neceſſaria, & quæ ex grammatica ac non dubia verborum, quibus uſi ſunt, interpretatione naſcebantur. Verùm, de re ipſa, hîc agere non conſtitui; ſatis habui oſtendere Virum Eruditum ſine cauſa in me invectum fuiſſe; quod an præſtiterim, Vos demum poteritis optimè omnium judicare; apud quos fama eſt Veritatem plurimum poſſe, tutiſſimámque eſſe innocentiam. Quod quin veriſſimum ſit non dubito, certè credere debeo, donec contrarium ſim expertus; quod numquam ſiverit ille Deus, qui florentiſſimæ Eccleſiæ curam vobis credidit! Cujus ego Eccleſiæ & Paſtoribus & Gregibus omnia ſecundiſſima opto, quæ à Deo Optimo Maximo iis poſſum precari. Vale, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, méque in eorum numero, qui judicium tuum magni faciunt, numerato.

Dabam Amſtelodami III. Nonas Julias.

CIↃ IↃ C XCIX.

EPIS-

EPISTOLA IV.

Judicium de Libro Joan. Dallæi *de uſu Patrum. Quid poſſit reverentiam Scriptori, ejúſque Scriptis conciliare. Non eſſe cur magnificè de pleriſque Veterum, eruditionis causâ, ſentiamus, qui nec judicio, ingenióve ſuo, nec ſubſidiis quæ habebant uſi ſunt, ut par erat. Studia Orientalium Linguarum ab iis perperam neglecta. Bonis moribus Scriptores non eſſe æſtimandos. Uſus Patrum quis ſit. Auctoritas an ex antiquitate & conſenſu naſcatur. Quatenus ſint in pretio habendi Patres.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

DE ſingularibus nonnullis Capitibus, ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam pertinentibus, in proximis meis ad Te, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, litteris egi. Nunc me vocat *Gulielm. Caveus* ad quæſtionem generalem, quæ ad reverentiam Patribus Eccleſiæ debitam ſpectat; de qua ſententiam meam, ne ſilentium cùm Veritati, tum mihi etiam ſit fraudi, aperire me neceſſe eſt. Si mihi hac de re agendum eſſet, apud nonnullos homines, qui credunt non quod compererunt, ſed quod cu-

cupiunt ; magnopere mihi eſſet laborandum, ne præjudicatis opinionibus Veritas vinceretur. Dum enim vehementer cupimus quidpiam eſſe verum, primùm id nobis perſuademus ; deinde indignamur iis, qui nos ab errore revocare adgrediuntur, aurémque proinde ſurdam rationibus omnibus præbemus. Quam in rem, veriſſimè elegantiſſimus Platonicus : * ἀπειθὲς χρῆμα ἐπιθυμία προσλαβοῦσα οἶστρον, ἢ προσελθοῦσα ἐγγύτατα μανίᾳ: *cupiditas res eſt, cui nihil perſuaderi poteſt, præſertim ſi œſtro agatur, & furori proxima ſit.* At mihi res eſt, apud eos qui id demum optant verum eſſe, quod verum eſt.

Quamobrem verbis Viri Eruditi prolatis, ſimpliciter ac ſine fuco, dicam quid ſentiam. † *Dallæi*, inquit, *librum* de Uſu Patrum, *magnis effert laudibus* (quidquid, *inquit*, aliter ſentiant Antiquitatis Panegyriſtæ) *nec mirum ; cùm auctori, viro cetera doctiſſimo, viſum fuerit omnem, quæ Patribus debetur, reverentiam excutere, déque eorum ſcriptis ſiniſtrè & duriori cenſura judicare.* Reſpicit Vir Eruditus ad locum Vitæ *Clementis*, qui exſtat T. X. *Bibl. Univerſalis*, p. 223. ubi poſtquàm dixi nonnullos Patres, qui Orthodoxorum numero cenſentur, propter miras opiniones, minimè fuiſſe damnatos, ita pergo : *Ejus rei varia exempla invenire licebit Cap. IV. Partis I. Dallæi* de Uſu Patrum ; *qui Liber, invitis Antiquitatis Encomiaſtis, ſemper ab iis quibus nota eſt, egregium Opus* ha-

* *Maximus Tyrius Diſſert. IX.* † *P. 6. Diſſert. 3.*

habebitur. Hæc ſunt verba, quorum ſenſum indicaſſe exiſtimavit *Caveus* perinde eſſe ac me reum feciſſe tanti ſceleris; ut, apud Antiquitatis admiratores, nullo piaculo queat expiari. Nunc verò videamus, quid poſſit in illis verbis carpi. Primùm de *Dallæi* Opere agam, deinde de re ipſa.

Nemo, iterum dico, qui id Opus adtentè legerit, noverítque penitus Antiquitatem Eccleſiaſticam, & ſciverit quâ ratione Pontificii ea abuti ſoleant, non fatebitur mecum Opus eſſe egregium. Cùm enim Pontificii negent ſolam Scripturam normam eſſe fidei noſtræ, contendántque nimiâ obſcuritate laborare, quàm ut intelligi poſſit, niſi cum ea conſenſus Patrum conjungatur; nihil aptius ad eos confutandos potuit facere *Dallæus*, quàm ſi ea quæ ab iis objiciuntur Scripturæ, multò potiore jure Patribus, ut & plura alia, objici poſſe oſtenderet; quod egregiè, meo quidem judicio, in eo Opere præſtitit. Scio eſſe confutatum à *Matthæo Scrivenero*, Eccleſiæ Anglicanæ Presbytero; at ea confutatio non effecit ut quiſquam de *Dallæi* Libro antea lecto & expenſo pejus ſentiret. Bonus ille vir, ut hoc ſolum dicam, non conflixerat cum Pontificiis, ut *Dallæus*, non norat quid ab iis ſoleret objici, nec ſatis etiam ipſos Patres verſaverat; ideóque de fine Operis, déque toto ejus inſtituto & rationibus *Dallæi*, perperam judicavit.

Hæc eò non dico, quòd ſingulos verſus ejus Libri probem, aut nuſquam à *Dallæo* diſſentiam; quem, exempli cauſâ, exiſtimo pla-

planè erraſſe in eo quod ſentit de antiquitate ſingularium Epiſcoporum, quam ego ad Apoſtolicam ætatem referendam puto; ſed Operis inſtitutum ſummatim ſpectatum, & pleræque rationes, quibus *Dallæus* utitur, mihi, ne quid diſſimulem, ſummopere probantur, ut aliis multis cis & trans mare viris eruditis. De quo noſtro judicio, ſi quis dubitet an rectum ſit, hoc unum in ejus gratiam facere poſſim; orare, nempe, dubitantem ut ſtudiosè id Opus legat, conferátque cum adverſario. Quod ſi fecerit, ſpernátque, re expenſâ, *Dallæanum* Opus, & magni ſeriò faciat *Scrivenerianum*, nihil erit ampliùs quod ei objiciam; rationes enim meæ re ipsâ clariores eſſe non poſſent. Mirabor ejus judicium, at profectò ei non invidebo. Ignoſcendum etiam hoc eſſe cenſebo, ſi ceteroqui bonum ac religioſum virum ſe ſe præſtiterit; ſed neceſſitatem ſimilis ferendi judicii ſi mihi, aut aliis imponere nitatur, ni fecerim infamaturus, aut etiam acriùs vexaturus, ſi poſſit; hanc eſſe dicam ſævitiam ac ſuperbiam, in nulla rectè conſtituta Republica ferendam, aut certè probandam.

Sed de re ipſa, uſu, nimirum, Patrum, ſententia mihi eſt candidè dicenda; mihi enim videor audire *Caveum* noſtrum, quaſi Senatûs Litterarii præſidem, poſt rogatas aliorum ſententias, me quoque formulâ ſollemni rogantem: *dic Clerice*. Eò, nimirum, ſpectat quod dicit à me ideò probatum *Dallæi* Opus, quòd excutiat debitam Patribus reverentiam; quaſi omnia molirer, ut ſpernerentur

Patres, *Dallæúmque* laudaturus non fuiſſem, quamquam veriſſima docentem, niſi Patres aſpernatus eſſet. Quod ego pernego mihi conſilium fuiſſe, qui quid eſſet verum dumtaxat quæſivi; nec Patres proinde aut ſupra merita laudandos, nec infra honorem, qui eis debetur, habendos umquam cenſui.

Verùm ut quod ſentio aperire incipiam, ante omnia diſtinguenda eſt, ubi ſermo eſt de Scriptoribus, reverentia quæ hominibus debetur, ab ea quâ eorum Scripta proſequimur. Poſſunt enim homines ipſi coli & magni fieri, Scripta non item, & viciſſim.

Tria autem ſunt potiſſimùm, quæ reverentiam Scriptoribus conciliant, mores, eruditio, & dignitates ſeu munera. Ut ὕστερον πρότερον incipiam, dignitates Eccleſiaſticæ, quibus plurimi eorum, qui Patres vocantur, ornati fuere, poſt eorum fata nihil eis reverentiæ creare, ſeorſim ſpectatæ, poſſunt; quia dignitates eò tantùm in vivis coluntur, ut ordo in Societate Eccleſiaſtica divinitus conſtitutus ſacroſanctus habeatur, in totius Societatis utilitatem; quæ, ſine ordine, non magis ſtare poteſt, quàm ſocietas Civilis. Verùm honor mortuorum nihil ampliùs ad viventium Societatem pertinet. Ea de cauſa, Poteſtates omnes, quibus Civilis regitur Societas, majeſtatem, honorem, reverentiam illis creant qui iis ſunt induti; at mortuos non magis colendos ac reverendos, quàm ceteros homines, reddunt; quia jam ſunt exuti eâ perſonâ, quam vivi geſſerunt, nec magis Societati prodeſſe culti, quàm ſpreti nocere poſ-

poſſunt. Jam mimum vitæ, ut ita dicam, peregerunt, nec depoſitam perſonam umquam recuperabunt; quâ proinde non ampliùs teguntur, ut honores ei debitos à nobis mortui exigant.

Societatis à Deo, ut dixi, conſtitutæ cauſâ, is honos debetur muneribus, ut ii etiam colendi ſint, quorum dotes ac mores non ſatis conſentiunt cum dignitatibus, quibus ſunt ornati; ne dignitatis contemtus Societati ipſi ſit noxius. At poſt mortem, dignitate in alium tranſlatâ; æquè liberè, exempli gratiâ, de mortuo Rege, ſi ita libeat, judicamus ac de viliſſimo opifice; ſine ulla dignitatis Regiæ vel minima imminutione. Pariter de Pontifice Romano, vita defunćto, non aliter judicant ipſi Pontificii, quàm de tenuiſſimo quolibet Sacerdote; ſine ullo, ut rećtè cenſent, Pontificiæ dignitatis contemtu. Cur verò ſimilia de Veteribus Epiſcopis judicia ferri nequeant, incolumi dignitate Epiſcopali, non intelligo.

Igitur non ſunt nobis ampliùs commemorandæ dignitates Sacerdotum, Epiſcoporum, Archiepiſcoporum, Metropolitarum, Patriarcharum; quas in vivis veneramur, non in mortuis. Nec nos fallant oportet Veteres humanitatis Eccleſiaſticæ formulæ, quâ dignitatibus illis ornati dicuntur ἅγιοι, ἁγιώτατοι, εὐσεβέστατοι, θεοφιλέστατοι, μακάριοι, aliáque id genus; quæ apud Græcos præſertim utramque paginam faciunt, in Actis Synodorum. Elogia hæc erant usûs quotidiani,

 ſa-

ſacerdotéſque ſimiliter, apud Latinè loquentes, ſe invicem *ſanctos*, aut *beatos* vocabant, ut nunc eos in hodiernis linguis, *dominos noſtros* vocamus; quibus verbis, non dotes aut virtutes animi, ſed perſonæ dignitas ſignificabatur.

Alterum, quod venerationem Scriptoribus antiquis conciliare poſſet, dixi eſſe eruditionem; quæ eſt rerum, diſpoſitionis & verborum, ut omnes norunt. De illorum autem eruditione, non ex fama, quæ fallax ſæpe eſt, ſed ex rebus ipſis, hoc eſt, ex eorum Scriptis, judicare debemus. Videndum an multa utilia noſſent, quorum cognitio nonniſi ab ingenio acuto, aut longo labore comparari poſſet; an ſcirent eruditione ſua uti, hoc eſt, rectè ratiocinari ex iis, quæ vera eſſe compererant, eáque adcurato ordine diſponere; an quæ norant poſſent ita exprimere, ut Lectores doceant, delectent, ac flectant, aut certè perſpicuâ cognitione rerum, quas deſcribunt, illuſtrent. Alioqui ſi nec res ipſæ magnam eruditionem redoleant, nec ratiocinationes firmæ ſint, nec ordo earum commodus, nec dictio perſpicua aut elegans; non video quid mirari in Veteribus poſſimus, & tantis laudibus extollere.

Hodie eruditus nemo haberi queat qui vulgaria tantùm proferat, qui rectè ratiocinandi regulas paſſim perfringat, qui nullo ordine utatur, qui nullam ſtyli, aut certè perſpicuitatis rationem habeat; nec intelligo cur velimus eruditionis laudem Veteribus multis tribuere, in quorum Scriptis hæc omnia animad-

advertere licet. Miſerrima profectò eſt hodie ſors noſtra, quibus ſine magno labore, ſine ſingulari rerum delectu, ſine ratiocinationibus in quibus nihil acutiſſimi Dialectici meritò carpere poſſint, ſine adcurato ordine, ſtylóque minimùm perſpicuo, negatur eruditionis honos; feliciſſima contrà fuit Veterum, quorum in multos, omnibus hiſce aut maximâ eorum parte deſtitutos, tantæ laudes congeſtæ fuere.

Ego verò, nec ſanè ſolus, ut ingenuè profitear quod ſentio, cùm de Patrum eruditione judicare adgredior, eadem menſura, ut ita dicam, utor, quâ ſoleo Recentiorum eruditionem metiri; neque enim puto oportere eos meliore eſſe conditione, quàm nos. Quæ laudo & miror in nuperis Scriptoribus, ea in antiquis eodem honore proſequor; quæ ſperno, aut rideo in Recentiorum Scriptis, ea non pluris facio, cùm mihi occurrunt in Veterum monumentis. Sanè timerem ne diſſimulationis inſimularer aut iniquitatis, ſi laudarem in *Irenæo*, aut *Cypriano*, exempli causâ, quæ ſpernerem in *Luthero*, vel *Calvino*; aut viciſſim.

Objiciet fortè aliquis Veteribus non fuiſſe ſubſidia illa ſtudiorum, quæ nunc habemus, in tot libris, ſummâ arte, & adcurato ordine conſcriptis, quorum ope diſciplinas quasvis faciliùs addiſcimus, quàm illi poterant; necdum etiam diſciplinas ipſas ad tantam perfectionem adductas fuiſſe, ad quam nunc ſunt; ideóque à Recentioribus plura jure exigi poſſe, quàm à Veteribus.

Atqui ex hac objectione non obſcurè liquet eos, qui docti apud Veteres dicuntur, non eſſe æquiparandos iis, quibus idem elogium, hoc noſtro tempore, meritò tribuitur; ex quo conſequens eſt, ut eruditionis ſaltem causâ pluris faciamus, magiſque revereamur noſtri ſæculi Scriptores, quàm antiquos; ſi eruditio Recentiorum multò major ſit, quàm Priſcorum. Poſſumus laudare doctrinam Veterum, ſi ita libeat, at pro modulo illius ævi; non ita ut multùm Recentiorum eruditioni præferatur, quemadmodum ſolet à multis fieri. Poſſumus ignoſcere delectui rerum parum ſevero, ratiocinationibus minùs firmis, ordini confuſiori, ſtylo non ſatis caſtigato, nec perſpicuo; at hæc præferre iis, quæ contrariis ornamentis ingenii, judicii, eloquentiæ prædita ſunt, minimè ſuſtinemus.

Eadem nunc concertatio eſt, inter Eruditos, de reverentia Veteribus debita, eorúmque collatione cum Recentioribus, quæ fuit olim Romæ, ætate Auguſti, de Poëtis antiquis & novis. Erant qui nonniſi antiqua mirarentur, & quibus nova omnia ſorderent; quos egregiè confutat *Horatius*, in Epiſt. ad Auguſtum. Itaque licet ab hoc mutuemur quæ de Veteribus dicamus:

Non equidem inſector, inquit ille, *delendaque carmina Livî*
Eſſe reor ———

Nec ego cenſeam abjicienda Scripta Patrum, quia non ſatis erudita, ſi cum hodiernis conſe-

ferantur. Eſt iis & ſua utilitas non ſpernenda, ut mox oſtendam.

——— Sed emendata videri
Pulcráque & exactis minimùm diſtantia, miror.
Inter quæ verbum emicuit ſi fortè decorum, &
Si verſus paullò concinnior unus & alter
Injuſtè totum ducit, venditque Poëma.

Sic & hodie miror in eruditionem Veterum tantas laudes congeri, ut videatur multùm ſuperaſſe ſummam doctrinam, & ad rectæ rationis normam exactam, quam in hodiernis nonnullis Scriptoribus laudamus. Sunt multi etiam, qui cùm nihil fermè ex Patrum Scriptis legerint, præter concinnas quaſdam, elegantes, piásve ſententias, quibus viri eruditi ſolent, quaſi gemmis quibuſdam, Scripta ſua exornare; judicant ex hiſce gnomis de integris Patrum libris, & falsò putant omnia eſſe ſimilia aut certè ad eas accedere, vimque ratiocinationum, & ordinis adcurationem ubique cum elegantia dictionis certare. Quòd ſi numquam eorum aliquot Opera integra legant, quod permultis contingit; collectam ex ramentis illis aureis imaginem Patrum animo ſuo obverſantem numquam mutant, nec ferre poſſunt eos, qui ex adtenta illorum lectione de iis aliter prorſus judicant. Quin etiam ſunt, qui eo animo Patres legunt, ut mirentur quidquid tandem in iis invenient; útque judicium illud ſuum tuean-

tur, ne videantur leves, néve tempus fruſtra abſumſerint, pergunt ea laudare Veterum Scripta, quæ, ſi à Recentioribus profecta eſſent, ab iis meritò exſibilarentur.

Contrà, ſi quid non ita pridem ſcriptum ſit, acri judicio, ſummáque ordinis & ſermonis elegantiâ; continuò eos faſtidire hoc videas, ideò tantùm quòd nuper editum ſit. Ego verò, ne mentiar,

Indignor quidquam reprehendi, non quia craſsè
Compoſitum, illepidéve putetur, ſed quia nuper;
Nec veniam Antiquis, ſed honorem & præmia poſci.

Quare autem ita ſe gerebant Romani, *Horatii* ætate? Eadem eorum judiciorum fuit ratio, quæ nunc eſt horum, à quibus antiqua uſque adeò laudantur, & quam partim jam adtigi. Audiamus *Horatium*, quæſtioni propoſitæ veriſſimè reſpondentem:

Vel quia nil rectum, niſi quod placuit ſibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, & quæ
Imberbi didicere ſenes perdenda fateri.

Quod olim viſum eſt & defendi à juvenibus cœptum, in ſenectute non facilè revocatur; ſi præſertim, quod ſubjicit *Horatius*, fama eruditionis inde poſſit captari; aut ſi invida ſit

ſit indoles, & nova feliciter audentibus ſuccenſeat. Non tam amantur antiqua, quàm libenter deprimuntur hodierna ingenia; nec jucundius quidquam invidis accidere poteſt, quàm ſi ea legiſſe ferantur, quæ inacceſſa ſunt ceteris.

Jam ſaliare Numæ carmen qui laudat, & illud
Quod mecum ignorat, ſolus vult ſcire videri;
Ingeniis non ille favet, plauditque ſepultis,
Noſtra ſed impugnat, nos, noſtráque lividus odit.

Non dubito quin etiam multi eruditionem Patrum hodiernæ collatam jactent, ex mera invidia erga eos, qui ea aperire conantur, quæ clauſa prioribus ſæculis fuerunt. Sed ut redeam ad id quod modò dicebam, multa ſubſidia defuiſſe Patribus, quæ nobis nunc ſuppetunt; tametſi non diffiteor nos paratiores eſſe à ratione ac via veri inveſtigandi, & inventi ordine proferendi ac probandi; tamen multa adfuere auxilia Patribus quibus, ſi verum quæras, neſcivere uti, & quibus nos bardi ac ſtipites, ſi nonnullis credimus, egregiè uteremur, ſi hodie nobis ſuppeterent.

Innumeri nunc periere Scriptores, ex quibus permulta haurire licuit pertinentia ad hiſtoriam & mores gentium finitimarum populi Hebræi, quibus Hiſtoria Sacra potuiſſet illuſtrari. At cùm eos evolvere licuerit Veteribus, vix inſpicere dignati ſunt. Multos ha-

habuerunt Hiſtoricos Ægyptiorum, Tyriorum, & Babyloniorum, ex quibus Chronologiæ Sacræ non obſcura lux adfulſiſſet. Herodis vitam habuerunt à *Nicolao* Damaſceno conſcriptam, ex qua annum natalem Chriſti colligere potuerunt; ſed perinde fuit, ac ſi non habuiſſent. At unde, inquies, noſti ex iis quæ non vidiſti potuiſſe multa hauriri prætermiſſa aut neglecta à Patribus, quæ prodeſſent cùm Sacræ Scripturæ, tum etiam Chronologiæ intelligendæ? Hinc, nimirum, colligo, quòd ex Scriptoribus qui nobis ſuperſunt, & ex deperditorum pauculis fragmentis, innumera ſint à Chronologis recentioribus collecta, quæ univerſam Antiquitatem fugerant, idémque dicere liceat de Scripturæ nuperis Interpretibus. Ope Artis Criticæ & Chronologiæ, ex paucis fluviis aut rivulis potiùs multò plura hauſta ſunt à Recentioribus, quàm ex univerſo innumerorum Scriptorum Oceano hauſtum umquam à Veteribus fuerat. Quid ergo facere non potuiſſemus, ſi aditus nobis patuiſſet ad illa maria, quæ dudum prorſus exaruerunt?

Habuerunt etiam Veteres innumeros Philoſophos, qui nunc interciderunt, ex quorum Scriptis multa, fateor, hauſerunt, illuſtrandæ, ut putabant, Religioni Chriſtianæ idonea; ut vel ex *Clemente* Alexandrino & *Euſebio* manifeſtum eſt. Sed ſi rem adcuratè penſitemus, non eſt cur magnam gratiam eis deberent, à quibus innumera figmenta inania acceperant, nec artem inveſtigandi veri, aut recto ordine exponendi didicerant. Quin etiam for-

fortè præſtaret ab iis Philoſophos numquam lectos fuiſſe, qui Theologiam Chriſtianam, admiſtione Philoſophiæ Ethnicæ, corruperunt, quod meritò *Origeni* exprobratum eſt; non quòd ille ſolus deliquerit, ſed quòd maximè omnium Philoſophia abuſus ſit, auctórque fuerit & exemplum peccandi innumeris aliis, qui poſtea vixere. Huc accedit quòd imitatis Veteres Philoſophos exigua cura fuerit ratiocinationem nullam proferendi, quæ non firma eſſet, aut ordine collocandi quod invenerant, aut inveniſſe ſe putabant. Igitur, neque hac in re, eruditio Patrum magnam illis reverentiam parere poteſt.

Quod verò adtinet ad eam eruditionis partem quæ ad verba ſpectat, hoc unum pleriſque Veteribus concedere poſſumus, peritos fuiſſe Linguæ vernaculæ, Græcos Græcæ, Latinos Latinæ; & quidem ita ut maxima eorum pars, præſertim apud Latinos, pro modulo ſuæ ætatis, non ad normam meliorum ſæculorum, ſcribere poſſent. Præterea neceſſe eſt eos, qui ſibi Patres admirationi eſſe dictitant, fateri plerorumque ſtylum eſſe potiùs declamatorium, quàm ſedatum, & qualem eſſe oportet docentium. Quo fit ut ſæpe ægrè adſequamur quid ſibi velint, & optemus ſubinde eos ἀμαθεστέρως μὲν, σαφεστέρως ᾗ ſcripſiſſe. Hæc ſanè mentis ſuæ exprimendæ ratio fecit, ut pauci perſpicuè intelligerent Religionis Chriſtianæ dogmata, ut oſtendi in Hiſtoria Rhetoricorum Studiorum, ſubjecta I. Parti *Artis Criticæ*.

Unus

Unus quidem, aut alter, ut *Origenes* apud Græcos, *Hieronymus* apud Latinos, operam dedere addiſcendæ Linguæ Hebraïcæ; ſed nec ſcivere eam in rem ſubſidiis, quæ habebant, uti, nec iis quæ norant multùm uſi ſunt. Vigebant, iis temporibus, Linguæ Syriaca & Arabica, in vicinia Palæſtinæ & Ægypti; quæ Linguæ, cùm maximi eſſent uſûs, ad intelligendam Hebraïcam, debuerant ab iis ediſci, quod tamen factum non eſt. At Syri ipſi & Arabes Chriſtiani perfacilè potuiſſent à Judæis Hebraïcam Linguam diſcere, & cum ſua comparare, cum maximo ſuæ ætatis & poſteritatis fructu. Etiam Pœnis, niſi iis mens læva fuiſſet, licuiſſet, ope Punicæ ſuæ Linguæ, ad cognitionem Hebraïcæ pervenire, eámque domeſticis opibus illuſtrare; cujus rei *Sam. Bochartus*, XVII. ſæculo, ea edidit ſpecimina, quæ deſiderium Punicorum Scriptorum vehementiſſimum in nobis accenderunt, ſed fruſtra. Perierunt illi & quæ ruſtici tunc facilè facere potuiſſent, ſi ars ad id quod norant acceſſiſſet, ne doctiſſimi quidem viri nunc præſtare queunt.

Maluerunt Græci & Latini ſtatuere abſurdiſſimè divinitus fuiſſe adflatos Septuaginta Interpretes; quàm laborem ſubire, qui exantlandus fuiſſet, in addiſcenda Lingua Hebraïca. Maluerunt in Linguæ ſuæ cognitione adquieſcere, & allegoricum interpretandi genus, quo nihil futilius dicámne an facilius erat, ſectari; quàm grammaticè ſingula, ut decuit, utque nunc facimus, explicare. Quiſquis enim ſumma capita Theologiæ atque

que Ethicæ Chriſtianæ norat, & facultatem aliquam vernaculâ linguâ dicendi ſibi comparaverat, ex quolibet loco Scripturæ, quidlibet poterat deducere; allegoricis, nimirum, machinis, prout libebat, adhibitis. Quiſquis eam rationem ſtudiorum, eámque loquendi & ſcribendi conſuetudinem noſtræ prætulerit, & Patres majore reverentiâ dignos, quàm optimos noſtri ſæculi Interpretes cenſuerit, idem poſt inventas fruges, glandibus veſcatur, per me licet.

Ex hiſce omnibus colligo ſi reverentia, quam Antiquitati deberi à nobis volunt viri eruditi, hac opinione nitatur, quòd fuerit poſtremis hiſce ætatibus eruditior, falsò eam niti judicio. Si verò, quamvis Recentioribus pares non ſint, ad eruditionem quod adtinet, Veteribus tamen ſuam quoque reverentiam tribuendam contendant; non intercedo quidem, modò ne nimia exigatur.

At tertia res eſt, ob quam Veteribus reverentiam ſingularem deberi volunt; nimirum, mores ſanctiores, quàm ferant hæc tempora, & qui eleganti oratione ſolent deſcribi. Si verum eſſe concederem quidquid de ſanctitate primorum Sæculorum, tantâ pompâ verborum, jactatur; attamen ex ſanctitate morum, & conſtantia in Religione Chriſtiana, minimè ſequeretur, egregios Scriptores Patres haberi oportere. Sanctitas ac conſtantia non ſunt neceſſariò cum ſummo judicio in ſcribendo, ſummáque adcuratione conjunctæ. XVI. ſæculo, permulti non deterioribus moribus, neque minore conſtantiâ fuere, quàm

quàm primis ſæculis; qui ſanguine ſuò, ad tuendam Veritatem effuſo, Deo Opt. Max. perlitaverunt; quos tamen egregiorum Scriptorum numero nemo habuerit. *Juſtinus* quoque Martyr, exempli causâ, quamvis meritò, virtutis & conſtantiæ causâ, laudetur, Scriptoris eruditi atque adcurati laudem à nemine tulerit, qui eum legerit & seriò loqui velit. Igitur nihil vetat quo minùs concedamus eorum inculpatam fuiſſe vitam, & miram malorum patientiam, quorum Scripta tamen magni facere non poſſumus. Iis honorem tribuimus, qui viris bonis; non eam laudem, quæ doctis tantùm debetur.

Deinde boni viri, antiquiorum ſæculorum, non fuere tamen nævorum omnium expertes: uti nec optimi quique noſtræ ætatis. In omnibus fuit ſemper miſtura humanæ infirmitatis, cui quidem ignoſcere nos noſtri memores decet; ſed non plaudere, quaſi rei laudandæ. Solus Chriſtus fuit immunis, ut omnis erroris, ita & omnis vitii; ideóque per omnia laudandus, & quaſi abſolutiſſimum virtutis exemplar nobis effingendum deligendus. Viſne gravia indicia adfectuum humanorum, ſæculo ſecundo, ſe ſe prodentium, in Epiſcopis & Martyribus? Lege quæ habet Hiſtoria Eccleſiaſtica de contentione, circa diem Paſchatis, tempore *Victoris* Epiſcopi Romani exorta. Viſne ſimile quid, in tertio ſæculo? Suppeditabit diſceptatio *Cypriani* Carthaginienſis cum *Stephano* Romano.

Igitur quemadmodum eorum virtutes objici

ci nobis non debent, ut ſi quid ab iis delictum eſt id probemus: ita nec ut eorum errores admittamus, efficere poſſunt. Revereamur ergo virtutes, rectè dicta amplectamur; at à vitiis ac erroribus caveamus, nec reverentia noſtra magis ſuperet eorum merita, quàm caſtigationes minùs rectè factorum, aut hallucinationum. Itaque, eodem jure, iiſdémque legibus erga Veteres utemur, ac erga Recentiores; atque ex iis reverebimur, aut ſpernemus; abſolvemus, aut damnabimus.

Quæ dixi hactenus eò ſpectant, ut intelligatur haud paullò major deberi reverentia viris magnis, quos patrum noſtrorum & noſtra hæc ætas tulit; quàm priſcis, quos omni eruditionis genere multùm ſuperàrunt. At, inquies, quis ergo uſus erit Scriptorum Patrum? Idem, qui ex omnis generis Scriptoribus colligitur.

Primùm cùm nullos poſſimus habere alios certiores & fide digniores teſtes eorum quæ ætatibus, quibus vixerunt, geſta & credita ſunt, ex eorum Scriptis Hiſtoriam factorum & dogmatum hauriemus. Quibus in rebus, ne fallamur, adhibenda erit cautio & diligentia, ut aliàs fieri ſolet, ſi quæ res paullò gravior agitur. Cuilibet teſti non credimus, circumſtantiáſque omnes rei adtento animo conſideramus, antequàm judicium feramus. Non æquum erit, exempli gratiâ, ut indictâ causâ quemquam damnemus, ex ſola adverſarii accuſatione; hoc eſt, ut credamus adverſario qui acerbè invehitur in eum quem

erroris inſimulat, & cujus nullum ſupereſt monumentum. Nam cùm facile ſit etiam adtentum, nec ullo præjudicio laborantem errare, in aliena ſententia; multò faciliùs errabit qui adfectu præpeditus in adverſarii ſententiam, ut eam infamet, inquiret. Non credemus, ſine examine, in æſtu diſputationis verſanti, cùm confirmabit ſuam ſententiam ſemper in Eccleſiis Chriſtianis viguiſſe; contrà verò adverſarii dogma nuper inventum, aut ſemper antea damnatum fuiſſe. Non temerè habebimus fidem Hiſtorico, qui partibus manifeſtò favet; cùm loquitur de iis, quæ ab adverſariis geſta ſunt. Quæ certò reſciri poterunt diſtinguentur ab incertis, atque in medio relinquendis; prout, nimirum, ſuppetent aut deerunt nobis teſtes, quibus tutò credere poſſimus; quemadmodum fieri ſolet., in reliquis omnibus Hiſtoricis.

Secundò, legentes Opera Patrum, de ratiocinationum vi & ordine, ex legibus Dialecticæ judicabimus, ſtylúmque ad Rhetorum canones exigemus. Ratiocinationes omnes, in quibus ex perſpicuis aut demonſtratis enunciationibus neceſſariò colligetur quidpiam, probabimus, amplectemur, laudabimus. Si ſint tantùm credibiles enunciationes, aut collectio minùs neceſſaria, eas inter credibilia referemus; at non ita eis adſentiemur, quaſi res perſpectæ eſſent. Quod ſi collectio prava ſit, aut enunciationes ex quibus deducitur ne veriſimiles quidem haberi queant, totam ratiocinationem ſpernemus. Uno verbo ut omnia complectar, non magis infirmas col-

lectiones, aut paralogiſmos Patribus condonabimus; quàm Recentiori cuivis, è media turba, Scriptori. Eodem hîc jure omnes omnium ſæculorum tenentur mortales; nec quod ex Dialecticis regulis nunc eſt paralogiſmus, in Scriptis noſtris, poteſt haberi recta ratiocinatio in Veterum Chriſtianorum Libris. Qui autem eorum Scripta legerunt, nec imperiti ſunt Dialecticorum canonum, dicant, ſi ita eis videatur, quàm ſæpe in paralogiſmos inciderint, præſertim ex enunciationibus Scripturæ, perperam intellectis, deductos.

Ad ordinem quod adtinet, doceant nos iidem annon pleraque eorum Scripta ſimiliora ſint ſilvæ nullo ordine exortæ, hîc rariori, illic denſiori, quàm nemori ad quincuncem conſito? At, inquies, ita, etiam ſcripſerunt vulgò Philoſophi & Oratores Ethnici, nec majorem ordinem invenias in Scriptis *Senecæ*, *Plutarchi*, *Dionis*, *Libanii*, *Themiſtii* & aliorum. Non nego, ſed quod vituperamus in Ethnicis, id profectò laudari non poteſt in Scriptoribus Chriſtianis. Poſtquàm ſtudioſè legimus orationem quampiam *Gregorii* Nazianzeni, ut hoc exemplo utar, ſæpe ægrè potiſſimum ejus ſcopum adſequimur; nec capimus cur à cogitatione quapiam inceperit, cur in aliam deſierit; cur hæc ſequantur, illa antecedant, aut quomodo inter ſe connectantur; ita ut, quovis alio ordine, non poſſent æquè commodè collocari. Atqui oportuiſſet ante omnia ſemper proponi perſpicuis verbis quid probandum ſit, deinde à Lectore

facilè intelligi quâ viâ orator ad finem ſibi propoſitum contendat. Sin minùs, exiguus eſt orationis fructus, nec diuturna eorum, quæ legimus, memoria. Attamen plerique Patres ita paſſim ſcripſerunt.

Ad ſtylum verò quod ſpectat, non dicam eorum nonnullos, ut *Tertullianum*, & *Hilarium*, obſcuriſſimè ſcripſiſſe; ſed declamatoria pleroſque dictione uſos eſſe, quod jam antea animadverti; unde fit ut ſæpè difficillimum ſit perſpicuas ac plenas notiones eorum quæ ſenſerunt colligere. In controverſiis præſertim paſſim ambiguitatibus laborant, nec tam ſcribunt ut Lector eorum ſententiam adſequatur, quàm ut vincant, aut ne adverſarius ex illorum verbis occaſionem infamandæ eorum ſententiæ adripere poſſit. Nervos omnes intendunt, ut graviſſimos ictus inferant adverſario, útque declinent ejus tela; ſed de perſpicua & plena notione ſententiæ ſuæ, in Lectorum animis relinquenda, parum ſolliciti ſunt. Animadvertere hoc licet ubique, in libris *Auguſtini* contra Pelagianos, quos libros ultimum Operum ejus volumen complectitur; ubi ita loquitur ut *libertatem* videatur homini peccatori relinquere, quotieſcumque Pelagianorum objectionibus aliter reſpondere non poteſt, alibi verò non obſcurè eam illi detrahat; unde natæ hoc noſtro ſæculo acerrimæ controverſiæ, inter viros eruditos Eccleſiæ Romanæ, de ſententia *Auguſtini*, quem diſſidentes ad ſe trahere utrimque conantur. An ejuſmodi ſcribendi ratio placeat iis, qui admirari ſe Patres aiunt, equidem neſ-

neſcio ; at profectò in hodiernis Scriptoribus non placeret , nec intelligo cur jure ſingulari , hac in re , Veteres gaudere neceſſe ſit.

Verùm videor mihi audire eos , qui Veteres jactare ſolent , hîc exclamantes à me eis omnem auctoritatem detrahi ; quam antiquitas ſaltem eis tribuit, præſertim quando inter ſe conſentiunt ; fuiſſe propiores temporibus Apoſtolicis, ac proinde Apoſtolorum ſententiam veluti per manus ad eos puriorem, quàm ad nos tot ſæculis remotiores, perveniſſe.

Libenter quæſiverim à viris eruditis , quid in hoc negotio ſit *auctoritas* ; an ſit jus quodpiam ſingulare , quo , ſi quid incidat controverſiæ , Veteres , quamvis eruditione neceſſariâ , ad rem penitus cognoſcendam caruerint , nec in eo negotio ratiocinati ſint ad rectæ Rationis normam ; tamen ſint audiendi , quaſi perſpicaces judices ac duces certi, quorum judicium ſequutis error ſit minimè timendus ? Ubi verò Deus Patribus promiſit, quamvis judicarent de re ſibi incomperta, nec bene ratiocinarentur , à vero non aberraturos ? Nuſquam, ſine dubio. *Auctoritas* ergo eorum , quæcumque tandem ſit , his nitetur fundamentis, quòd nos doceant rem ſibi perſpectam , utantúrque rationibus , quibus adſenſum negare non poſſumus. Atqui in hujuſmodi negotiis non auctoritate Veterum adfirmantium , ſed rebus ipſis movemur. Iis credimus , non quia ſunt Antiqui ; ſed quia eorùm judicium omnibus Veritatis indiciis eſt ornatum.

Sed annon , inquies , antiquitas auctorita-

tem quamdam conciliat judiciis, quâ ceteroqui carerent? Annon idem judicium, in Scriptis Patrum, majoris eſt ponderis, quàm in Recentiorum libris? Antiquitas, ſi quid judico, pondus & auctoritatem judicio addit, ſi res agatur, quæ non potuerit probè noſci, niſi ab Antiquis, quòd ad eorum ætatem pertineat; modò ne teſtimoniis Veterum quæ proferuntur deſint indicia veri, quæ in teſtimoniis poſtulari ſolent. Exempli causâ, ſi quæratur an ab ætate Apoſtolorum ſingulares fuerint Epiſcopi Eccleſiis præfecti; cùm videam hoc adfirmari ab univerſa Antiquitate, pluris ejus teſtimonium facio, quàm omnes ratiocinationes Recentiorum; quia ſermo eſt de re, quam ab Antiquis ſolis accipere poſſumus, & quia omnia Veritatis ſigna Veterum hoc teſtimonium comitantur. Verùm ſi quæſiveris quis ſit ſenſus loci cujuſpiam Veteris Teſtamenti, Antiquis non magis credam, quàm Recentioribus; quia nullum ſingulare auxilium habuerunt, quo nos careamus, & cujus ope ſententiam loci obſcuri intelligere potuerint. Exempli gratiâ, ſi quæretur ſenſus verborum Pſalmi CX, 3. מרחם משחר לך טל ילדתך *ex utero auroræ tibi ros genituræ tuæ*, proferantúrque LXX. Intt. qui verterunt: ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, *ex utero ante Luciferum genui te*; tum addatur chorus Patrum hunc locum ſummo conſenſu interpretantium, de generatione æterna Filii; majus apud me pondus rationes grammaticæ, quæ adferuntur à Recentio-

tioribus, quàm auctoritas univerſæ Antiquitatis, habebunt. Cur verò? Quia, nimirum, Veteres fuere deſtituti præſidiis neceſſariis, ad judicandum an LXX. Intt. rectè vertiſſent; aut, quod perinde eſt, iis quæ habebant uſi non ſunt.

Quotieſcumque res agetur, de qua judicium ferri nequeat, niſi ope Grammaticæ, verbi gratiâ, & Logicæ; pondus judicii non ex antiquitate judicum, ſed ex recto uſu utriuſque illius Diſciplinæ pendebit; nec gravius habebitur in Veterum, quàm in Recentiorum Libris, niſi fortè meliùs Grammatica & Logica ſint uſi. Conſenſus ad evertendas rationes grammaticas, aut dialecticas nihil facit; ſtatim enim animo occurrit ratio conſensûs, petita ex communi ignorantia rerum, quibus ab errore conſentientes potuiſſent revocari. Sic quamvis Græca & Latina Eccleſia, per aliquot ſæcula, poſt Apoſtolorum ætatem, magnificè ſenſiſſet de Verſione LXX. Interpretum, quos multi divinitus adflatos, ceteri optimos Interpretes conſtanter judicarunt; non dubitavit *Hieronymus* eos erroris arguere, novámque verſionem adornare, quàm meritò tandem probarunt Occidentales Eccleſiæ; quia norat eam verſionem cum Hebraïco Codice à perpaucis conferri potuiſſe. Nec nos hodie dubitamus, quotquot cùm Hebraïco Codice eam contulimus, multò meliorem potuiſſe fieri. Igitur conſenſus Veterum, rationibus deſtitutus, tum demum urgeri poteſt, cùm res aguntur, quæ ſine ratiocinatione aliiſque præſidiis, cognoſci ab iis

potuerunt, nec nos aliter quàm eorum teſtimoniis noſcimus; quale eſt, ut dixi, Epiſcopale regimen, à temporibus uſque Apoſtolicis deductum.

Sunt qui velint conſenſum maximæ partis Chriſtianorum ejuſmodi eſſe indicium veri, ut res de qua conſentiunt ad Examen revocari ampliùs non poſſit. Verùm primùm definiendæ eſſent voces *maxima pars Chriſtianorum*; poſſunt enim hæc verba intelligi de unius ætatis hominibus conſentientibus; aut de maxima parte Chriſtianorum per omnia ſæcula, quæ ab Apoſtolis ad hanc uſque ætatem fluxerunt. An ſatis eſt unâ ætate conſentire pleroſque Chriſtianos, quamvis de ceterorum conſenſu non conſtet, ut ſciamus quidpiam eſſe verum? An omnium ſæculorum conſenſus eſt probandus? An Chriſti & Apoſtolorum auctoritas, ſi eorum ſententia manifeſta ſit, ſatis gravis non eſt, ut controverſia dirimatur; quamvis ſequentium ſæculorum ſuffragia ignota ſint? Quod ſi nec Chriſtus, nec Apoſtoli quidquam ſtatuerunt de re, quæ in controverſiam vocatur; an ſequentes ætates jus habent judicii ferendi, quod ſine examine ſit admittendum? Deinde quæcumque horum, quaſi vera adfirmarentur, probanda eſſent, non ambiguo Dei promiſſo; ex quo liqueret Deum operam dare ne *maxima pars Chriſtianorum in errore conſentiat*, eo ſenſu quo hæc enunciatio fuiſſet intellecta. Quale promiſſum cùm nuſquam exſtet, ſequitur ut in Chriſti, ejúſque Apoſtolorum ſolorum auctoritate ἀβασανίστως adquieſcamus,

mus, quorum dicta Deus miraculis confirmavit.

Scio objici hîc ſolere traditionem, quam ore dumtaxat Apoſtoli diſcipulis reliquerint; quæ deinde cùm ore, tum Scriptis, propagata ſit, & quæ initio purior fuerit, cùm ob probitatem hominum, tum etiam recentem omnium memoriam. Verùm huic objectioni multò major ſpecies ineſt, quàm veritas. Etenim, ne dicam quæ in Antiquitatem quamvis dici queant, ſine ratione & contra fidem Hiſtoriæ, réſque adeò ipſas, pleroſque omnes Apoſtolorum diſcipulos indolem ſanctiſſimorum illorum virorum retuliſſe, & ſumma curâ ac fide magiſtrorum doctrinam addidiciſſe, ac retinuiſſe ſtatueremus. Chriſtus quidem numquam exſpectavit eum prædicationis Evangelii exitum, ut tantùm bonos ac veritatis amantes in Eccleſiam Chriſtianam adliceret. Liquet hoc ex Parabolis de Zizaniis & Everriculo *Matth.* XIII, 24. & ſeqq. in quibus manifeſtò oſtendit malos bonis, in Eccleſia Chriſtiana, ab initio miſtum iri; & tum demum ſeparandos, cùm ad judicium ipſe venturus eſt. In ipſo Apoſtolorum collegio fuit Judas; inter primos Apoſtolorum diſcipulos Ananias & Sapphira, homines avari & doloſi; tum etiam Judæi ritibus antiquis ſuperſtitioſè addicti, & qui Paulo Apoſtolo multas moleſtias crearunt; deinde Gentiles tumultuoſi, qui in Eccleſia Corinthia omnia miſcebant, quamvis & ipſi varia cœleſtia dona accepiſſent, ut docet Paulus 1 Cor. XII. & alibi; poſtea & homines ambitioſi, qualis

Diotrephes ille, qui Joannem Apoſtolum ſpernebat; denique multi alii, quos in Scriptis ſuis non raro caſtigant. Potuerunt facilè eſſe, inter ejuſmodi homines, qui doctrinam Apoſtolicam adulterarent; imò verò fuerunt, viventibus ipſis Apoſtolis, in quos Paulus aliquando graviter invehitur, ut Epiſt. ad Galatas Cap. 1. & alibi. Fuere, ut ſunt ſemper, homines etiam minimè mali, ſed exiguo judicio; qui & audita & lecta malè intelligere potuerunt, & quaſi Apoſtolica dogmata errores ſuos propagare.

Eâ ætate, quæ Apoſtolicam proxima excepit, floruit fabulator *Papias*, qui bonum *Irenæum*, & alios multos traditionibus veluti Apoſtolicis feſellit. *Euſebius* Lib. III. c. 39. σφόδρα σμικρὸν τὸν νοῦν, *exigui judicii* fuiſſe non falsò prodidit; *attamen* PLERISQUE *poſt ipſum Eccleſiaſticis viris ſimilis opinionis* (de regno Chriſti in terris mille annorum) *auctor fuit hominis* ANTIQUITATE *ſententiam ſuam tuentibus:* Πλὴν καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν ΠΛΕΙΣΤΟΙΣ ὅσοις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῆς ὁμοίας αὐτῷ δόξης παραίτιος γέγονε τὴν ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ τἀνδρὸς προβεβλημένοις. Dignum Caput illud *Euſebii*, quod integrum adtentè legatur, nam ex eo intelligere licebit, apud antiquiſſimos Chriſtianos, non defuiſſe homines parum cautos, qui ſibi facilè imponi paterentur, & fortè etiam parum veri amantes; ac proinde antiquitatem ſolam non poſſe veluti Chriſti commeatum haberi, quo conſpecto omnes, qui eum gerunt, ſint quaſi teſtes fide digni admittendi. Mul-

Multi deinde Græci, non tantùm eruditi, & adcurati inquiſitores Veritatis, ſed etiam rudiores in Eccleſiam Chriſtianam ingreſſi ſunt; nec contenti ſimpliciter narrare quæ à magiſtris acceperant, ea, prout poterant, interpretabantur, ornabántque & tuebantur contra Ethnicos, aut Hæreticos. Philoſophia Ethnica veluti ſuccenturiata venit Theologiæ Chriſtianæ, eámque non parum vitiavit, ut exemplo *Clementis* Alexandrini oſtendi. Hæc quidem condonare partim poſſumus animo ſimplici, quo fiebant; ſed laudare, aut planè excuſare non poſſumus. *Guilielmus* quidem *Caveus*, qui mihi occaſionem hac de re ſcribendi, in Anglica *Clementis* vita, poſtquàm dixit errores, qui Alexandrino Catechiſtæ exprobrantur, inveniri & in aliis Scriptoribus primævis: ***nec mirum***, inquit, ***bonos ac pios viros eorum temporum***, ***qui perpetuò diſtinebantur acerrimis controverſiis***, ***hinc cum Ethnicis***, ***illinc cum Judæis***, ***Hæreticiſque***, ***non ſemper*** ὀρθοτομῆσαι ***in nonnullis ſubtilioribus capitibus*** &c. Imò verò propter controverſias illas, præſertim cum Hæreticis, debuiſſent dare operam, ut cautè & adcuratè de ſingulis rebus loquerentur, ne erroribus feneſtram aperirent. Nec levia omnia fuere capita, in quibus à vero aberraverunt, ut ſatis liquet ex ejuſdem *Clementis* exemplo.

Sed, niſi Veri nos pudeat, fateamur oportet, poſt Apoſtolos, qui ex inſtitutione ipſa Chriſti & divino adflatu ***in omnem veritatem ducti fuerant***, & Apoſtolicos aliquot viros cœleſtium illorum donorum participes; cùm ars

ars & ratio non ſuccederent inuſitatis illis donis, ſed tantùm nonnulla declamandi facultas; Theologiam Chriſtianam non modò non ſatis commodo ordine traditam fuiſſe, ſed ne ſatis quidem plenè ac perſpicuè. Viri boni videntur tunc temporis in notionibus obſcurioribus acquieviſſe, quæ certè ſeſe paſſim produnt in Scriptis, quæ temporum injuriæ erepta ad nos pervenerunt. Cùm Linguæ Hebraïcæ ſacræque Criticæ non eſſent periti, Vetus & Novum Teſtamentum, ſola divinarum revelationum non dubia, nec fallacia monumenta, non ſatis commodè interpretabantur, & paſſim torquebant. Ideóque, ſi ex omnibus Scriptoribus ſecundi ſæculi, qui ſuperſunt, colligas ſummam quamdam Theologiæ, Religioníſque Chriſtianæ; animadvertes varia eſſe capita, de quibus difficile eſt ſcire quid ſenſerint. Ceteroqui non negarim pleroſque in ſummis capitibus rectè ſenſiſſe, quamvis non ſint reliqua ſubtiliùs exquirenda.

Poſtquàm verò res Chriſtiana aucta eſt, plures plura ſcripſerunt, definitiones à Conciliis conditæ ſunt, conſtitutáque varia dogmata, & loquutiones quibus exprimerentur, vel uſu, vel auctoritate Synodorum conſecratæ. Verùm hiſce etiam temporibus, hoc eſt, ex quo Imperatores facti ſunt Chriſtiani, multò magis florebat facultas declamandi, & philoſophandi, more Ethnicorum; quàm ars interpretandi Scripturam ex grammaticis regulis, & adcuratè etiam ratiocinandi canonibus. Qua de re, antea jam dixi.

Se-

Sequentia ſæcula, cùm apud Græcos, tum apud Latinos, erroribus & diſſidiis infamiora ſunt Theologiæ Chriſtianæ peritis; quàm ut cum noſtra ætate ea conferri patiantur. Nec Veteris nec Novi Teſtamenti divinas Tabulas, adcuratiùs interpretari, lapſu temporis, didicerant, nec ullas alias diſciplinas diligentiùs excoluerant. Imò in meram barbariem paullatim delapſi, mirabantur priorum ætatum Scriptores quos non intelligebant; nec proinde aut eorum errata emendare, aut verè dictis quidquam addere potuerunt.

At tandem, XVI. præſertim ſæculo, & hoc noſtro XVII, cùm diſciplinæ omnes & quæ pertinent ad Antiquitatis, Linguarúmque demortuarum intelligentiam, & quæ rerum ipſarum cognitionem tradunt, & quæ veri, in quavis arte, inveniendi ac exponendi rationem docent, ad multò majorem perfectionem adductæ eſſent; antiquiſſima illa Religionis divinitus revelatæ monumenta multò meliùs explicari, certioráque ex iis conſectaria duci, capitáque omnia Theologica rectiùs tradi cœperunt, quàm umquam antea ab Apoſtolorum ætate factum fuerat. Quod multò citiùs contigiſſet, ſi Majores noſtri judicio ſuo maluiſſent uti, quàm alieno; neque enim ingenia defuiſſe puto poſterioribus ſæculis, ſed artem dumtaxat; quæ nimiâ, cæcâque admiratione priorum veluti oppreſſa jacebat. Quare contigit idem Theologiæ Chriſtianæ, quod Philoſophiæ; quæ tum demum cum fructu, ut par erat, excoli & perfici cœpit, cùm homines cœpere recordari ſibi Rationem

non

non minùs eſſe datam, quàm *Ariſtoteli*; excuſſáque admiratione Antiquitatis, dogmata ejus ad examen revocare. Ut igitur qui nunc pulcherrima Recentiorum in Philoſophia inventa oblivioni mandari vellent, ut Ariſtotelea decreta ſola iterum obtinerent, tenebras luci præferre meritò cenſerentur: ita qui nunc nos revocant ad elementa, ac prima veluti tentamina Patrum Græcorum, aut Latinorum, pluríſque ea fieri volunt quàm quæ nunc ſcimus; ii virum adultæ ætatis pertinaci ſtudio, longáque experientiâ edoctum ad pueritiæ ruditatem redire volunt, majoréque in pretio habere quæ puer animo agitabat, quàm quæ adultus maturo judicio penſitavit. Inimici ſunt profectûs omnis in Sacris Litteris, adeóque ipſius Veritatis. Talenta divinitus nobis data, & nuper mirum in modum aucta, minuere atque infodere omni ope conantur. Quod ab iis perfici nec Deus, nec homines ſinent; donec in aliquo terrarum angulo Sacræ Litteræ & Veritatis amor vigebunt.

Qui priſcos Scriptores non legerunt, aut oſcitanter evolverunt, rem ipſam minimè adtendentes, ſibi fingunt, aut aliis deſcribunt Patrum Scripta, non qualia ſunt, ſed qualia ea oportuiſſe eſſe exiſtimant; ideóque ea de illis prædicant, quæ ab adtentis Patrum Lectoribus contraria rei ipſi deprehenduntur. Sic & in aliis judiciis, quæ de antiquioribus temporibus ferre homines ſolent, plerumque peccatur. Antiquiora enim omnia, quaſi propiora origini, aut etiam ipſi Deo, meliora & auguſtiora eſſe cenſentur. Sæpe quò plura ve-

vetuſtas rebus detraxit, eò plura à poſteris adduntur: ita ut, vel ſolo tempore, rerum notiones augeantur. Rectè hanc in rem * *Philemon* Comicus:

Ὦ Πάμφιλ' ὁ χρόνος οὐ μόνον τὰ σώματα
Αὔξει βαδίζων, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα.

O Pamphile, tempus non tantùm corpora auget procedens, ſed etiam res.

Hæc cùm ita ſint, ſatis jam manifeſtum eſt, antiquitatem ſolam & conſenſum plurimorum minimè eſſe indicia Veri. Indidem etiam colligere licet, noſtræ ætatis viros eruditos, cinctos omnibus illis præſidiis, quæ nunc nobis ſuppetunt, poſſe meliùs intelligere ex Vetere & Novo Teſtamento quid ſenſerint Scriptores Sacri; quàm homines Græci aut Latini, qui ſecundo ſæculo florebant, quamquam Apoſtolis propiores. Incertis traditionibus Apoſtolicis, non patimur nunc fucum nobis fieri, & omnia adhibemus Criticæ & Grammaticæ ſubſidia; quorum ope, obſcuram ſententiam illuſtrari poſſe novimus. Ac ſanè ſi conferantur laudati Interpretes noſtri ſæculi, cum illis; antiquiores pueri videbuntur, cum viris maturi judicii collati. Si, exempli causâ, *Juſtinum* & *Irenæum* cum *Grotio* & *Hammondo* contuleris, priorum te

* *Apud Stobæum de Rer. Natura Tit. XI.*

te miſerebit ; intelligéſque de Martyre non minùs verè potuiſſe dici , quàm de Epiſcopo, in ejus ſcriptis τῆς κατὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα ἀληθείας ἀκρίβειαν νόθοις λογισμοῖς κιβδηλεύεσθαι , ἃ χρὴ παρασημαίνεσθαι : *Eccleſiaſticorum dogmatum adcuratam veritatem ſpuriis ratiocinationibus adulterari* , *quod oportet animadvertere*. Quod judicium eſt *Photii* , de *Irenæo* , Cod. cxx.

Hinc jam liquet , ut uſui ſint Patrum Scripta , primùm diſtinguendam eſſe Hiſtoriam dogmatum & rerum geſtarum , quam ab illis ſolis petere poſſumus ; à Veritate ipſa dogmatum , & regula morum , quas à Chriſto , ejúſque Apoſtolis dumtaxat accipimus , quia nos fallere non poſſunt. Ut ſciamus an probandum ſit quod fecerunt, aut dixerunt Patres , id exigendum eſt ad Novi Teſtamenti normam ; cum qua quidquid conſentit rectum eſt , & à qua quidquid diſſentit obliquum , quantælibet multitudini probetur. Chriſtus ſolus dicendus *Magiſter* & *PATER* , à quo diſſentire non licet , ut ipſe docuit , Matth. XXIII, 8 , & ſeqq. Patrum verò , ut vocantur , conſenſus , multitudo & antiquitas pondus nullum apud nos habeant oportet ; niſi quatenus conſentiunt cum ſummo illo & unico doctore , fidelibúſque ejus diſcipulis , quorum doctrinam miraculis comprobavit. His, non quia ſunt antiqui, ſed propter doctrinæ præſtantiam, eámque cœleſtibus teſtimoniis , hoc eſt , prodigiis confirmatam, credimus.

Scio

Digitized by Google

Scio Pontificios docere non potuiſſe fieri, ut plerique eorum à Chriſto diſſentirent; nec ejus doctrinam poſſe intelligi, niſi ex Patrum Scriptis illuſtretur. Sed cùm hæc duo meritò rejiciantur ab iis, qui ab eorum communione ſeceſſerunt, quòd nullo cœleſti promiſſo, aut præcepto nitantur; non opus eſt ut à me confutentur, cùm præſertim poſterius ſit à *Joanne Dallæo* funditus everſum.

Deinde in aliis, quæ ad dogmata Religionis aut ad mores non pertinent, omnia illorum dicta aut facta ſunt ad rectam Rationem, Artéſque ab ea prcgnatas, & minimè fallaces exigenda; quarum ſolis ſuffragiis probari, nimirum, poſſunt, aut improbari.

Igitur Patrum Scripta majore aut minore reverentiâ proſequemur, ſeu pluris aut minoris faciemus; prout magis aut minùs conſentient cum explorata Chriſti & Apoſtolorum doctrina, cúmque recta Ratione; quæ duæ ſolæ ſunt faces, à Deo ad homines demiſſæ, ut in hujus mortalis vitæ tenebris nobis illuceant, útque ad earum lucem dogmata, dicta, præcepta, facta omnia expendamus. Nulla cujuſquam hominis reverentia, præſertim in Religionis negotio, illis æquiparari jure poteſt, nedum ut anteferri queat.

Non puto eos qui Patrum auctoritatem, apud Anglos, tuentur eam velle ultra hoſce limites proferre. Quare nulla mihi cum illis lis eſt; nec proinde cum viro erudito *Gulielm. Caveo*, qui numquam probabit

EPISTOLA V.

Illicitas eſſe omnes diſſimulationes , in Hiſtoria Eccleſiaſtica. Inſigne , hac de re , Melchioris Cani *judicium , confirmatum multis rationibus & exemplis.*

Reverendiſſimo Præſuli

GUILIELMO LOYDIO

Epiſcopo Vigornienſi

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

MIraberis fortè , REVERENDISSIME PRÆSUL , Te ab homine ignoto compellari ; ſed mirari deſines , cùm dixero mihi litem eſſe cum Viro Docto *Guil. Caveo*, qui in me graviſſimè invectus eſt , in Diſſertatione de *Euſebii Cæſarienſis Arianiſmo* ; nec me vidiſſe quem poſſem doctiorem , æquiorémque hujuſce litis diſceptatorem , quàm Te, Illuſtriſſimo Archiepiſcopo Cantuarienſi , & Reverendiſſimo Epiſcopo Salisburienſi Veteri

ri amico tuo, ad quorùm judicium rem totam retuli, conjungere. Oſtendi in litteris ad priorem datis, cùm non eſſet cur quereretur *Caveus* ſe à me laceſſitum fuiſſe, cum injuriâ in me calamum adripuiſſe; cùm præſertim ejus rei, cujus ſe à me inſimulatum fruſtra querebatur; nempe, diſſimulationis in Hiſtoria Eccleſiaſtica; re verâ reus eſſet, quod eo provocante perſpicuè demonſtravi. Tum etiam calumnias propulſavi, quibus me, ne æquas aures quiſquam mihi præberet, ab initio Diſſertationis infamare conatus eſt. In litteris verò ad poſteriorem ſcriptis, probavi nihil à me de doctrina Patrum dictum eſſe, in Vitis Gallicis *Clementis* Alexandrini, *Euſebii* Cæſarienſis, *Gregorii* Nazianzeni, aliorúmque; quod non ſit ex eorum Scriptis hauſtum, atque excerptum.

Supereſt nunc ut expendam quæ dicta à me, de priſcis nonnullis Eccleſiaſticis hominibus, ille ita interpretatur, ut in totius Sacri Ordinis contemtum ſcripta; quaſi nonnullorum vitia aut delicta univerſo illi hominum generi eſſent à me tributa. Credidit *Caveus* rem eſſe uſque adeò invidioſam, ut ſatis eſſet ſumma capita recenſere; quibus lectis, totus reverendus Ordo continuò in me eſſet conſurrecturus, atque inauditum è veſtigio damnaturus. Qua in re, oſtendit quid ipſe de eo ſentiat, qui invidiam ob Veritatem candidè prolatam movere, & reum apud Clerum facere perinde eſſe putavit. Ego verò multò meliora non tantùm ſpero, de Ordine Eccleſiaſtico, verùm etiam perſpecta habeo. Scio

eſſe

eſſe in eo innumeros bonos, atque eruditos homines, qui ingemiſcant, cùm ea legunt in Veteribus Hiſtoriis, quæ à nonnullis ſui Ordinis viris contra jus & fas olim facta ſunt, nec ea defendi patiuntur, imò ne diſſimulari quidem; ne exemplum ſerpat, néve quæ defenduntur aut diſſimulantur, quaſi levia, li cita tandem eſſe exiſtimentur: quemadmodum nunc fit in Eccleſia Romana; quæ multò diligentiùs delicta, quàm rectè facta Veterum imitatur.

Cùm autem nemini dubium ſit, quin Tu, REVERENDISSIME PRÆSUL, ſis eorum numero cenſendus, quibus non modò univerſa perſpecta eſt Eccleſiaſtica Antiquitas, ſed quibus maximè cordi ſunt mores ad Evangelii normam exacti; nemo magis idoneus atque integrior judex hujuſce litis ſedere poterat. Quo in judicio, cauſa à me dicetur non tam mea, quàm Veritatis ipſius; quam Vir Eruditus imprudentiſſimè, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, diſſimulari vellet. Nec adverſarium mihi eum propono, quaſi ullam notam homini inuri cupiam, ſi evicero eum perperam à me dicta carpſiſſe; ſed ut, occaſióne datâ, Veritatem Hiſtoricam in rebus Eccleſiaſticis, contra omnes, quos ejus pudet, defendam, oſtendámque nihil eſſe Chriſtianis omnibus utilius, atque optabilius: contrà verò diſſimulatione nihil magis noxium, ac fugiendum. *Caveo* autem ipſi nihil opto, niſi majorem erga dudum mortuos candorem, animúmque adversùs vivos æquiorem.

Singula ergo quæ hac de re habet expen-

dam, poſtquàm nonnulla priùs animadvertenda expoſuero. Ante omnia, à *Caveo*, aliiſque qui offenduntur; quando minùs laudabilia dicta aut facta Veterum nonnullorum proferri vident, & pro merito caſtigari, ut debet fieri in gravi Hiſtoria, quæſiverim an quæ protuli ſint vera, vel falſa? Falſa ſi dicant, oportebit me proferre quæ in Vitis Gallicis ſcripſi, eáque ſingula probare. Quòd ſi præſtare non potuero, tum verò me quaſi calumniatorem traduci apud omnes, & nigro carbone notari neceſſe erit; nec cauſam dico, cur non fiat. Nullam enim hîc indulgentiam peto, ſed ut ſummo jure mecum agatur poſtulo. Si verò non auſint negare quæ dixi eſſe vera, eáque ipſe copioſiùs demonſtravero, ne quis calumniæ ſuperſit locus; quæram ab iis iterum an ideò ergo mihi indignantur, quòd quæ fuerant occultanda, uti exiſtimant, in apertam lucem protulerim. Si negent, quid in me reprehendunt? Si aiant, quomodo negare poſſunt ſe diſſimulationis, in Hiſtoria Eccleſiaſtica, reos eſſe & patronos, & pro Hiſtoriis ſcribere Encomia vel Apologias, quod tamen dici nolunt? Nam profectò Encomia ſunt, aut Apologiæ Scripta, in quibus quæcumque quidem vituperari poſſunt reticentur, aut anxiè excuſantur; copiosè verò narrantur laude digna, atque ad cœlum extolluntur. Cui ſcribendi generi addictum eſſe *Caveum* non modò oſtendi, ſed ipſe palam facit, hoc in loco; dum uſque adeò ægrè fert à me prolata eſſe varia, quæ in Veteribus probari non poſſunt. Quòd tam in-

inviſum facinus eſſe putavit, ut vel indicatis iis, non confutatis, quæ dixi, me Lectoribus odioſum reddere ſe poſſe exiſtimarit.

Scio haſce artes, quas in Hiſtoria quidem profana, *malas* ac turpes diceremus, nonnulli verò in Eccleſiaſtica *pias* ac honeſtas eſſe volunt, ſic ſolere ab iis defendi. Contendunt, nimirum, Hiſtorias Eccleſiaſticas ſcribi, ut Lectores magis ac magis adducantur ad fidem habendam Religioni Chriſtianæ, ejúſque obſervanda præcepta; quam in rem cùm multum, ut putant, conducat honeſta opinio de iis qui rebus Eccleſiaſticis per aliquot ſaltem ſæcula, ab initio Chriſtianiſmi, præfuerunt: contrà verò non parum noceat priori contraria opinio minùs honorifica de iiſdem viris; exiſtimant prudentis eſſe Hiſtorici & de re Chriſtiana bene mereri cupientis, extollere atque exaggerare quæ laude digna ſunt, in Vita & Scriptis antiquiſſimorum Chriſtianorum: at apertè vituperanda, ſi alibi occurrerent, hîc planè diſſimulanda eſſe, aut ſi prudenti ſilentio omnino occultari non poſſint, excuſanda atque emollienda. Ita illi diſſimulationes ſuas, ſpecie Religionis, incruſtare ſolent; quamobrem factum eſt ut perpaucæ exſtent Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ad id exemplum non conſcriptæ; quamvis viri eruditi, etiam ex Pontificia Schola, ſubinde quàm hæc ſcribendi ratio ſibi improbaretur gravibus querelis oſtenderint. Audiamus vel unum *Melchiorem Canum*, cujus oratio eò minùs erit ſuſpecta, quòd Tridentinæ interfuerit Synodo, *piis* illis, ſi Deo placet, ar-

tibus, ſi quæ umquam alia, gnaviter uſæ: * *Dolenter hoc dico*, inquit, *potiùs quàm contumelioſè, multò à* Laërtio *ſeveriùs vitas Philoſophorum ſcriptas, quàm à Chriſtianis vitas Sanctorum; longéque incorruptiùs & integriùs* Suëtonium *res Cæſarum expoſuiſſe, quàm expoſuerunt Catholici, non res dicam Imperatorum, ſed martyrum, virginum & confeſſorum. Illi enim in probis aut Philoſophis, aut Principibus nec vitia, nec vitiorum ſuſpiciones tacent; in improbis verò, etiam colores virtutum produnt. Noſtri autem plerique vel adfectibus inſerviunt, vel de induſtria quoque ita multa confingunt; ut eorum me, nimirum, non ſolùm pudeat, ſed etiam tædeat. Hos enim intelligo Eccleſiæ Chriſti cùm nihil utilitatis adtuliſſe, tum incommodationis plurimùm. Nominibus parco, quoniam hujus loci judicium morum etiam eſt & non eruditionis tantùm, in qua liberior poteſt eſſe cenſura. Nam quæ morum eſt, hæc debet profectò eſſe in vivos cautior, & in mortuos reverentior. Certum eſt autem, qui fictè & fallaciter Hiſtoriam Eccleſiaſticam ſcribunt, eos viros bonos atque ſinceros eſſe non poſſe, totámque eorum narrationem inventam eſſe, aut ad quæſtum, aut ad errorem; quorum alterum fœdum eſt, alterum perniciosum.*

Hæc Veritas expreſſit *Melchiori Cano*, qui tamen fortè, ſi ei ſcribenda fuiſſet Hiſtoria Eccleſiaſtica, non multò magis Veritati nudæ litaſſet. Res eſt tanti momenti, & in quam

* *Loc. Com. Lib. XI. p. 650.*

quam tam contumaciter, à multis ſæculis, peccatur; ut ſupervacuum non ſit futurum, ſi paucis confutem eos qui ita ſentiunt, & quàm turpis & periculoſa ſit hæc ratio ſcribendæ Hiſtoriæ oſtendam.

Primùm igitur, quiſquis in Hiſtoria Veritatem diſſimulat, ut eâ ratione Religionem Chriſtianam credibiliorem faciat, oſtendit ſe neſcire quibus fundamentis nitatur, adeóque cauſæ planè diffidere. Quiſquis enim novit inconcuſſis fundamentis inædificatam eſſe Religionem, infirmis tibicinibus numquam eam fulcire nititur. Spernit omnia debilia argumenta, quiſquis rationibus eſt inſtructus, quibus nihil ſani opponi poſſe cenſet. Securus ac magnanimâ Veritatis fiduciâ plenus, tantùm abeſt ut quidquam occultare velit, ut contra omnia in clariſſima luce poni exoptet; quia quò adcuratiùs & pleniùs omnes Veritatis circumſtantiæ aperiuntur, eò manifeſtior ſit, eóque altiùs in animos deſcendit. E contrario qui non ſatis novit an quod tueri adgreſſus eſt verum ſit, is timet ne curioſiùs introſpiciatur, nec niſi timidè id aperit. Diſſimulat quæ minùs apta putat ad perſuadendum, aut quæ fortè in ſequiorem partem ſumi poſſent; ne id falſum deprehendatur, quod verum eſſe potiùs cupit, quàm novit. Circumſpicit omnia & ſi qua fortè ex ignorantia audientium naſcitur occaſio utendi infirmis argumentis, quaſi firmis; eam avidiſſimè adripit, & tum maximè fiduciam oſtentat, cùm ea dicit quæ nonniſi apud imperitos valent. Utramque illam rationem ſcribendæ Hiſtoriæ

Eccleſiaſticæ animadvertere licuit, variis temporibus, adhibitam ab hominibus diverſiſſimæ indolis. Apoſtoli Veritatis ſecuri, hiſtoriam Chriſti & ſuam ipſorum ita ſcripſere, ut nihil diſſimularint, ſed omnia ſimpliciſſimè dixerint, quemadmodum contigerant; quamvis interdum ſibi ipſis parum honorifica, quales fuerunt eorum omnium ruditas ante acceptum Spiritum Sanctum, abnegatio Petri, ejus diſſimulatio in obſervatione rituum Judaïcorum, diſſidium Pauli & Barnabæ, aliáque id genus. At eadem hiſtoria, aliquot pòſt annis, hominibus Religionis Chriſtianæ parum peritis non ſatis cautè conſcripta videbatur; ideóque non modò ſcripta Nova Evangelia, & Hiſtoriæ Apoſtolorum, quibus addita ſunt multa, ſed etiam è Veteribus reſecta, ne quid dici videretur quod minùs dignum eſſet auctore Religionis Chriſtianæ. Exempli causâ, fuere exemplaria Evangelii Lucæ mutilata ab hominibus imperitis, ne Jeſus fleviſſe videretur, Cap. XXII, 43. ut oſtendi *Artis Criticæ* Parte III. S. I. c. 14. Credibile eſt ab hominibus ejuſdem indolis, in narrationibus antiquorum martyriorum, prætermiſſas eſſe circumſtantias, ex quibus intelligere liceret horrorem naturalem cruciatuum & mortis non magis in iis extinctum fuiſſe, quàm in Chriſto; cum quo nemo, ut opinor, Martyrum conferri ſe velit, conſtantiâ magis & fortitudine, quàm ceteris virtutibus. At Apoſtoli, boni planè & ſimplices viri, callida ejuſmodi diſſimulatione uti neſciverunt, in ſanctiſſimis Hiſtoriis ſcribendis; eáque eorum

rum nullo fuco, nullo prudente, ut dicitur, ſilentio corrupta narratio oſtendit eos ex Veri fiducia ita ſcripſiſſe: ſicut nimis circumſpecta Hiſtoria prodit animum non ſatis rebus ſuis fidentem.

Secundo loco, qui Veritatem Hiſtoriæ ſine diſſimulatione exponi non poſſe cenſent; illi Deum graviſſimè offendunt, Veritatémque infamant, dum illam æquiparant mendacio; quam ſic tuentur, ut mendacium ſolet defendi. Quis enim dubitet, quin Deo ingrati ſint, qui Veritatem profeſſi narrant non quid ſapientiſſima ejus Providentia paſſa ſit fieri, in rebus ad Religionem pertinentibus, quaſi non ſatis ejus veritati ac ſecuritati conſuluerit; ſed ex iis quæ contigerunt excerpunt id quod narrandum videtur, ut meliùs de ea homines ſentiant, quàm videntur ſenſuri, ſi omnia aperirentur? Quis non videt hoc eſſe divinæ ſapientiæ prudentiam, aut potiùs calliditatem humanam præferre? Veritatem etiam ægrè diſtinguas à Mendacio, quam videas defendi iiſdem artibus, atque eodem adfectu, quo Mendacium ſolet; ac ſanè qui Veritatem callidis diſſimulationibus tuentur, eam minimè amant, ſed eas tantùm partes in quibus nati ſunt; quibus haud minùs acriter patrocinarentur, ſi falſam Religionem ſequerentur, ſi modò eadem propoſita eſſent præmia. Eodem adfectu non amatur Veritas, quo defenditur Mendacium. Deluſa credulitas, æquè parata Mendacium amplecti ac Veritatem, non eſt ea Fides, quæ apud Deum locum juſtitiæ obtinet. Venerando hoc nomine,

mine, ſignificatur ea animi adfectio, quâ Deo Veritatis amantiſſimo credimus adfirmanti, quod non videmus, non hominibus fallacibus.

Tertiò, periculoſiſſima eſt ejuſmodi defenſio, quæ diſſimulatione nititur. Cùm enim diſſimulamus indecorè facta aut dicta virorum, qui ſacris præfuerunt, ne eorum commemoratio noceat Veritati Religionis Chriſtianæ; tacitè fatemur eam in periculo verſari, ſi ea vitia pateſiant. Quare enim alioqui diſſimularemus? Hoc autem perinde eſt, ac ſi fateremur Veritatis cœleſtium dogmatum agnitionem, apud homines, pendere ex dictis aut factis eorum, qui ea dogmata ſequi ſe profitentur; ſeu ea credibilia videri, ſi facta ac dicta hominum cum iis conſentiant; ſin minùs, fidem eorum laborare. Quod profectò nullus ullius ſectæ Philoſophicæ princeps vellet de dogmatibus ſuis ſtatui; ut tum demum Rationi conſentanea viderentur, cùm ſermones & vita ejus diſcipulorum cum iis conſentirent. Facilè enim non modò fieri poteſt, ſed etiam quotidie fit, ut hominum mores cum iis ſententiis, quas profitentur, graviter pugnent; quod in permultis Philoſophis olim conſpectum eſt, nec fortè in paucioribus Theologis Chriſtianis; nam hoc certè cùm nuſquam diſſimulandum ſit, hîc taceri non poteſt. Igitur neque apertè, neque obſcuriùs ſtatuendum eſt, ex hominum opinionibus aut moribus pendere ſortem Religionis Chriſtianæ, ſi eam veram credimus & ſemper incolumem eſſe optamus.

Quar-

Quartò, licet ſperare poſſimus diſſimulationes noſtras aliquamdiu ignotas fore, aut à paucis animadverſum iri, intereáque iis nonnullos in fide Chriſtiana confirmandos; attamen ſi præter ſpem fraudem contingat innoteſcere, quòd facilè fieri poteſt, plus multò nocet retecta diſſimulandi cupiditas, quàm officere potuiſſet quidquid dignum ſilentio judicatum eſt. Qui enim diſſimulationem retegunt, hinc colligunt Scriptores, qui ea uſi ſunt, diffidiſſe cauſæ, & voluiſſe ſibi fucum facere; quo fit ut ſint in poſterum eis planè ſuſpecti, & niſi aliis de rationibus Religionem veram eſſe intelligant, illam etiam ſuſpectam habeant, cujus viri docti hiſtoriam ſcribere, ſine turpi diſſimulatione, non potuerint. Cùm videant, omiſſis parum rectè aut nequiter etiam factis, homines pro bonis viris venditari; qui, ſi omnia eorum facta ſine fuco narrarentur, mali fuiſſe judicarentur; arcanum quoddam myſterium ſe intellexiſſe putant, ex quo colligunt, perperam quidem, ſed tamen colligunt Veritatem ab Hiſtoricis illis diſſimulatoribus Veri non magis ſpectari, in ipſa Religione, quàm in Hiſtoria. Quod ſi tam citò diſſimulatio non innoteſcat, attandem tamen patefit, & quò diutiùs ignota fuit, eò magis homines adficit retecta. Oportet hoc exſpectemus aliquando futurum, quod tam ſæpe factum eſt; nempe, omnia tandem arcana patefactum iri:

* Ὁ χρόνος ἅπαντα τοῖσιν ὕστερον φράσει.

Λά-

* *Comicus apud Stobæum Eccl. Phyſ. T. XI.*

Λάλος ἐςὶν οὗτος, οὐκ ἐρωτῶσιν λέγει.

Tempus omnia poſteris dicet. Id loquax eſt, etiam non ſciſcitantibus dicit quod novit.

Quintò, dum vitia, aut delicta occultantur, vel excuſantur in Hiſtoriis Eccleſiaſticis, ſummiſque laudibus extolluntur qui iis laborarunt; quicumque hæc legunt, ea aut levia eſſe putant, aut etiam licita. Quod enim à viris laudatis factum vident, ſine ulla famæ jactura, aut certè ſine ulla, apud poſteros, nota; quidni idem ſibi licitum, aut parum noxium eſſe putent? Ejuſmodi fuerunt, exempli causâ, convicia turpiſſima in diſſentientes & iræ graviſſimæ, propter errores exigui momenti, aut etiam veriſſima dogmata; qui adfectus cùm excuſantur in Veteribus, aut etiam laudantur, hodierni homines aut licitos, aut laude dignos eſſe exiſtimant. Legantur quæ ſcripſit *Hieronymus* in ***Rufinum***, *Vigilantium* & *Jovinianum*, ubi ſæpè in Veritatem ipſam acerrimè invehitur, ſæpe in leves errores adeò debacchatur; ut ſi ejuſmodi indoles cum ſanctitate morum in concordiam redigi poſſit, non videam cur manſuetudinem & caritatem, erga diſſentientes, virtutes Chriſtianas eſſe dicamus. Ac ſanè nunc Eccleſia Romana in eos, quos vocat Hæreticos, eodem modo ſe gerit, ſolétque exemplo *Hieronymi*, & aliorum Patrum non meliore ſe tueri. Quid diſſimulatores noſtri poſſint in ea carpere non video, niſi priùs aper-

Digitized by Google

apertè damnent *Hieronymum* , bonſque viri officio functum eſſe ſine circuitu negent. Plura ſimilia poſſem adferre , ſed ex hoc exemplo de aliis idgenùs judicare licebit.

Sextò , cùm dubium eſſe nequeat , non paucos Veterum in graves errores eſſe lapſos; quî poſſunt illi errores excuſari atque emolliri , quaſi ſtare potuerint cum vera Religione, & ſingulari eruditione ; nec tamen , eadem operâ, erroribus illis via muniri ? Qui præter modum laudarunt *Clementem* Alexandrinum, qui , ut oſtendi , credidit non modò nullum adfectum , ſed ne dolorem quidem ullum Chriſtum ſenſiſſe , verùm tantùm viſum eſſe ſentire ; quomodo *Phantaſiaſtis* aut *Docetis*, qui ſimilia antea & poſtea dixerunt , poſſit ignorantiam Scripturarum & errorem minimè tolerandum exprobrare non intelligo. Si numeroſiſſimæ & nobiliſſimæ Eccleſiæ Alexandrinæ Catechiſtes , cùm hoc doceret, ſummâ exiſtimatione floruit, nec propterea caſtigatus eſt ; quare , inquient *Docetæ* , nobis ſimilia adfirmantibus uſque adeò indignamini ? Quid hiſce querelis *Caveus* reſpondere meritò poſſit non comminiſcor; nolim enim ſuſpicari eum imitaturum Scriptorem Indicis Expurgatorii Belgici, qui , depoſito pudore omni, de *Bertrami* libro ita ſcripſit : *cùm in Catholicis Veteribus alios plurimos feramus* ERRORES, *extenuemus* , *excuſemus excogitato* COMMENTO , *perſæpe negemus* , *& commodum iis ſenſum* ADFINGAMUS , *dum opponuntur in diſputationibus* , *aut conflictionibus cum adverſariis* ; *non videmus cur non eam-*

eamdem ÆQUITATEM *& diligentem recognitionem mereatur Bertramus.* Hæ ſunt artes eorum, qui Veritatem apertam oppugnare impudenter non dubitant.

Septimò, dum ita ſcribitur Hiſtoria Eccleſiaſtica, ut diſſimulentur quæ ſunt Viris Eccleſiaſticis parum honorifica, & contrà eorum decora mirum in modum adaugeantur; hinc deduci poteſt hocce conſectarium, licuiſſe ſemper, ac licere omnibus Hiſtoricis diſſimulatione ſimili uti, prout publicè intereſſe exiſtimabunt: aut id ſolis, ſingulari quopiam jure, fas eſſe Eccleſiaſticis. Si poſterius dicatur, poſcent omnes ſibi recitari Legem divinam aut humanam, quâ illi communibus aliis Legibus de ſcribenda Hiſtoria ſolvantur; quæ cùm proferri nulla poſſit, quî damnationem effugient diſſimulatores errorum & vitiorum, in Eccleſiaſtica Hiſtoria? Si prius, quærent cur ergo tantopere vituperentur Hiſtorici Ethnici, aut Chriſtiani recentiores, qui in rerum domi & foris geſtarum Hiſtoriis ea quæ norant diſſimularunt: ut contrà ſummis laudibus efferuntur quicumque nec in amicis vitia, nec in inimicis virtutes præterierunt? Quod multis oſtendit *Ger. Joan. Voſſius*, Artis Hiſtoricæ Cap. X. Quòd ſi omiſſis ceteris Hiſtoricis, animum convertamus ad eos, qui XVI. ſæculo & hoc noſtro XVII. ſcripſerunt Hiſtoriam rerum ad ingentem illam ſeceſſionem ab Eccleſia Romana pertinentium; quis poteſt non dicam mendacia & calumnias, ſed diſſimulationes Scriptorum Pontificiorum ferre; qui, præteritis erroribus & vitiis eorum

qui

qui Eccleſiis Chriſtianis per totum Occidentem præerant, deſcribunt nobis eos qui ſæculum ſuum ad ſaniorem mentem revocare conabantur, quaſi ſeditioſos homines, quibus nulla ſat juſta cauſa fuit rerum novandarum? Quis non indignetur iis qui, prætermiſſis malis artibus Romanorum Epiſcoporum, in Synodo Tridentina, ita omnia narrant, quaſi liberis ſuffragiis & ſummo conſenſu in ea eſſent conſtituta? Quis contrà gratias non habet & *Paulo Servitæ*, & ceteris omnibus Hiſtoricis, qui nihil eorum quæ potuerunt reſcire diſſimularunt? An licebit, imò oportebit præterire quæ perperam facta aut dicta ſunt ab iis, quorum doctrinam probamus; contrà verò omnia, quæ faciunt ad infamiam eorum, qui errant, erunt propalanda? An ob Veritatem doctrinæ, vitiis omnibus & delictis erit ignoſcendum, quæ errori non ſunt condonanda? Peccent licèt rectè ſentientes, nihil erit quod ſibi timeant ab Hiſtoricis, quibus non licebit caſtigare, niſi errantes? Quid ſani iis quæſtionibus reſponderi poſſit profectò non video. Diſſimulatio hîc licita, alibi illicita, dici non poteſt; niſi fas ſit duplicia pondera, duplicéſque menſuras, pro iis qui emunt aut vendunt, adhibere.

Octavò, illis diſſimulationibus errorum & vitiorum, factum eſt ut boni viri, ſed qui eâ ratione ſcribendæ Hiſtoriæ decepti fuerant, temerè profeſſi ſint ſe cum veteribus nonnullis Synodis ac Scriptoribus ſentire; à quorum tamen ſententiis procul abſint neceſſe eſt, ſi

vera ſint quæ à peritioribus Antiquitatum Eccleſiaſticarum, aut in lectione Veterum adtentioribus poſtea deprehenſa dicuntur. Ut inſigni exemplo rem illuſtrem, non ampliùs muſſitant viri eruditi, cùm in Anglia veſtra, tum alibi, Nicænos Patres credidiſſe in Deo eſſe tres Eſſentias æternas, & per omnia pares, non unum numero Deum. Conſtans etiam fama obtinet multos inſignes viros, in ipſo Eccleſiæ Anglicanæ Clero, ita ſentire; quod & libris teſtati ſunt nonnulli, nec nuperâ Lege à ſumma Poteſtate damnatum eſſet, niſi fuiſſent qui defendere auſi eſſent. Quis autem neſcit non unam Eccleſiam, ex iis quæ à Sacris Romanis ſeceſſiònem fecerunt, quæ omnes profitentur ſe unitatem numericam Eſſentiæ divinæ credere, in Confeſſione fidei Symbolum Nicænum admiſiſſe? Si ergo ſtare velint eo capite Confeſſionis ſuæ, oportet ut tres Naturas æternas & pares à ſe credi profiteantur, & numericam Dei unitatem repudient; aut ſi nolint hoc dogma Confeſſione ſuâ ejicere, neceſſe habent id delere caput, quo fidem Nicænam probari ſibi teſtantur. Nihil eſt inter hæc extrema medium, niſi excogitetur *commentum* quodpiam, *quo adfingatur commodus ſenſus* Synodo Nicænæ; quod eſſet diſſimulationem minimè excuſandam, malâ fide, tectum ire; nec poſſet fieri, in hac ſæculi noſtri luce, ſine maxima infamia. Qui laudant immodicè *Auguſtinum*, & mutationem ejus ſententiæ in deterius, circa vexationem Hæreticorum, diſſimulanter prætereunt, aut etiam excuſant; ii,

ii, niſi ſecum pugnare velint, coguntur aut diſſimulare, aut excuſare dogma Pontificiorum, quo vexationes Religionis cauſâ tuentur; nam *Auguſtinus*, in Epiſtolis ad * *Vincentium* & *Bonifacium*, multis probare nititur vi uti licere, ad revocandos Hæreticos ad unitatem Eccleſiæ. Nemo queat aliter eas Epiſtolas interpretari, qui nolit Eccleſiæ Romanæ ludibrium debere, & in ſenſum communem graviſſimè peccare. Nemo etiam poſſit objicere Pontificiis, ſe non eſſe Hæreticum; nam illi contrà ſentiunt & ad ſuam Eccleſiam ſolam judicium de Hæreſi pertinere cenſent Itaque aut eſt apertè vituperandus Hipponenſis Epiſcopus, ut fecit *Joan. Claudius*, vir eruditus; aut herba porrigenda Pontificiis. Qui autem, hanc ob ſententiam, *Auguſtinum* caſtigarint, eos meminiſſe oportebit multas eſſe Leges, in utroque Codice, plurium Imperatorum, contra Hæreticos, parum humanas; quæ non minore caſtigatione dignæ ſunt, cùm ſint fœdiſſimæ maculæ, in vita Principum, à quibus ſunt latæ. Hæ tamen laudari ſolent, etiam ab iis qui Eccleſiæ Romanæ vexationes improbant; perinde ac ſi Poteſtatibus Pontificiis non liceret id facere, in ditione ſua, quod licuit olim Conſtantini Magni filiis, eorúmque aliquot ſucceſſoribus. Atqui aut omnes Poteſtates vituperandæ ſunt, quæ vexant homines, theoreticarum opinionum cauſâ; aut omnes abſolvendæ.

K 2 Ex-

* *Ep. XCIII. & CLXXXV. Ed. Paris. 1689.*

Exiſtimarunt quidem prudentes viri ea incidere tempora, eáſque eſſe rerum alias circumſtantias, quibus ſatius eſt tacere vera quàm proloqui; cùm, nimirum, tacendo nihil officimus utili veritati, neque pravis moribus viam aperimus; at quando alterutrum contingat neceſſe eſt, ſi diſſimulemus, tum verò, etiam cum periculo noſtro, loquendum eſt, niſi velimus haberi Veritatis ac Virtutis proditores. *Cauſas verum tacendi*, ait rectè * *Auguſtinus*, *longum eſt omnes quærere —— quarum tamen eſt & hæc una, ne pejores faciamus eos qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt facere doctiores, qui nobis aliquid tale tacentibus, doctiores quidem non fiunt, ſed nec pejores fiunt. Cùm autem res vera ita ſe habet, ut FIAT PEJOR, nobis eam dicentibus, ille qui capere non poteſt; nobis autem tacentibus ille qui poteſt, quid putamus eſſe faciendum? Nonne potiùs eſt dicendum verum, ut qui poteſt capere capiat; quàm tacendum, ut non ſolùm id ambo non capiant, verùm etiam qui eſt intelligentior, ipſe SIT PEJOR?* At hîc ſilentio pejor fit & qui non intelligit Veteres erraſſe aut deliquiſſe, quòd eorum dogmata non ſatis norit; & qui ea dogmata intelligit, ſed vera aut certè innocua eſſe putat, quia à doctis diſſimulantur.

Nonò, falſum eſt ullum vel minimum periculum creari fidei Chriſtianæ, verâ & candidâ deſcriptione vitiorum, aut malorum facinorum eorum qui ſacris præfuere. Quicum-

* *De Bono Perſever. C. XVI. n.* 40.

cumque enim Religionem Chriſtianam ſunt edocti ſciunt eam totam, nec poſtea ulla in re vel minimùm mutandam, olim à Jeſu Chriſto & Apoſtolis traditam; ac proinde de illa, ex ſolis Novi Teſtamenti tabulis, judicandum; non ex moribus, interpretationibúſque ſequentium ſæculorum. Mali fuerint mores multorum, qui poſtea Eccleſiis Chriſtianis præfuere; pravæ fuerint interpretationes Novi Teſtamenti ab iis in Theologiam Chriſtianam imprudenter intruſæ; quid facit hoc ad doctrinam Chriſti & Apoſtolorum, quæ in Novo Teſtamento intemerata ad nos pervenit? Vitia, delicta, errores eorum, qui Reipublicæ Legibus parere ſe velle profitentur, non poſſunt tribui Legibus ipſis; ſi Leges ſint reverâ iis vitiis, delictis, erroribus contrariæ. Itaque Chriſtiani eſt Hiſtorici ex Legibus Evangelii judicium ferre de iis, qui ratas eſſe voluerunt, quamvis vitâ eas minimè expreſſerint; non verò ex iis quæ facta, aut dicta ſunt à Sacrorum Præfectis, de præſtantia illarum Legum judicare. Ita ſe geſſerunt ceteri omnes Hiſtorici, qui numquam putarunt ad contumeliam Legum pertinere, ſi pravis Magiſtratibus earum contemtus exprobraretur. Quis non rideret Hiſtoricum, qui diceret ſe ob reverentiam Legum, ne eas parvi facere videretur, omiſiſſe quæ contra eas admiſſa ſunt à Magiſtratibus, aut ea ſtudioſiſſimè excuſaſſe? Imò verò ejuſmodi diſſimulationes, aut interpretationes violentæ crederentur oriri ex mero Legum contemtu, quarum obſervationem magni non feciſſet

Hiſtoricus. Crederetur ſcripſiſſe non ad defendendam majeſtatem Legum, non ad Reipublicæ uſum; ſed in gratiam factioſorum Magiſtratuum, qui poſthac vellent Leges impunè perfringere. Simile neceſſe eſt feratur judicium, de iis Hiſtoricis Eccleſiaſticis, qui vitia & errores diſſimulant aut excuſant eorum, qui Eccleſiaſticas Dignitates obtinuere. In gratiam eorum, qui vitiis & erroribus præpediti fuerunt, aut poſthac erunt, non Reipublicæ Chriſtianæ, aut Evangelii, Hiſtorias ſuas ediderunt.

Poſtremò, libera & candida Veritatis expoſitio, in hiſce rebus, ſummæ eſt utilitatis, duplici de cauſa. Primò, hinc colligunt Lectores quanta ſit Legum Evangelicarum præſtantia, quarum obſervans Hiſtoricus à dicenda Veritate deterreri non poteſt. Deinde hac ratione quàm optimè diſtinguuntur divinæ Leges à pravis opinionibus atque conſuetudinibus; quæ ſi contrà miſceantur, timendum eſt ne iniquitate ingenii humani, propter mala miſta bonis, utraque nullo diſcrimine rejiciantur. Dum vident homines dubiæ fidei, propter bona, defendi aut extenuari mala; quaſi vitia Antiſtitum neceſſe ſit condonari ſanctitati Religionis Chriſtianæ, quam conculcant; ſuſpicantur non cauſam agi Chriſti, ſed vitiorum, nec ſemper falluntur.

At hiſce objiciunt nonnulli, apertâ illâ & rigidâ profeſſione Veri, ludibrio exponi Sacrum Ordinem, ejus auctoritatem collabi, reverentiámque ei debitam exſtingui. Verùm

ri-

rideri non poteſt Ordo reverendus, propter vitia aut delicta nonnullorum; magis quàm regia dignitas, quia liberè notantur vitia & prava facinora priſcorum Regum. Diſtinguendæ ſunt auctoritas & dignitas reverendi Ordinis, quæ intemeratæ ſemper eſſe debent, quæcumque ſint ſingulorum peccata aut hallucinationes; ab exiſtimatione, famâque uniuſcujuſque, quæ bonæ eſſe non poſſunt, niſi bonorum, & eruditorum, apud populos qui ſciunt quid virtus, quidve eruditio ſit. Ut verò quod de nonnullis minùs bonis dicitur dignitatem Ordinis non minuit: ſic nec reverentia, quæ Ordini debetur, velum eſſe poteſt, quo ſingulorum peccata tegantur. Alioqui res omnium ſanctiſſima ſiparium haberetur, quo homines tecti jura divina atque humana impunè violare potuiſſent; quod demum eſſet longè contumelioſiſſimum non jam hominibus, ſed ipſi Sacro Ordini. Eò tandem deveniunt diſſimulatores, ut & homines & Ordinem ipſum infament, dum eos defendere conantur.

Verùm ſpretis, inquiunt, antiquis illis Sacrorum Antiſtitibus, ſpernuntur & hodierni; iiſque contemtis, ipſa contemnitur Religio. At ſperni non poſſunt, qui nunc ſunt reverâ laude & reverentiâ digni, ſi Veritas de Veteribus exponatur; à qua nihil fuit umquam Virtuti, nihil umquam Eruditioni timendum. Quòd ſi fortè eſſent digni, qui ſpernerentur, an vellent eos magni fieri, & conculcari propterea Veritatem? Falſum præterea eſt contemtum nonnullorum ad omnes omnino pertinere. Falſum eſt quoque ſequi contem-

nendam eſſe Religionem, eo quòd nonnulli Præſides Sacrorum ejus ſatis periti, aut ſatis obſervantes fuiſſe negantur; quamquam non diffiteor malos mores & errores nonnullorum Eccleſiaſticorum hominum, malis occaſionem præbere de Religione malè ſentiendi. At huic incommodo obviam eundum eſt, non pudendis ac periculoſis diſſimulationibus, quibus etiam modeſta & Veri amantia ingenia quàm maximè offenduntur; ſed oſtendendo ut vitia civium Legibus tribui plerumque nequeunt: ſic nec delicta Chriſtianorum, cujuſcumque ſint Ordinis, Religioni officere poſſe, apud æquos Judices, ut jam antea dixi. Quod facile eſt, honorificum Religioni, gratum omnibus bonis, & utile Reipublicæ Chriſtianæ. Sin verò malimus diſſimulare aut excuſare caſtigatione digna in ſingulis, rem difficillimam adgrediemur, turpem Religioni, gratam malis quibuſque, qui eam infamari, corrumpi ac periclitari eo modo gaudebunt, & ſummopere noxiam univerſo Chriſtianiſmo.

Hæc paullò pluribus diducenda mihi putavi, non quaſi Tibi, REVERENDISSIME PRÆSUL, aut aliis bonis atque eruditis viris minùs perſpecta; ſed quia mihi res eſt cum homine, qui ita loquitur, ut qui contraria omnia ſentiret. Dicet hæc eſſe notiſſima, nec à ſe negata; ſed interea in me invectus eſt, quaſi omnia quæ dixi eſſent falſa, ut ſingulorum examine liquebit; quod in aliis litteris adgrediar, ne hæ ſint æquo prolixiores. Vale.

Dabam Amſtelodami III. Nonas Julias
CIƆ IƆ C XCIX.

EPIS-

EPISTOLA VI.

A Clerico *non eſſe traductum Eccleſiaſticum Ordinem, eò quòd & privatorum & Synodorum etiam delicta nonnulla notarit. Conſtantinum Magnum & Conſtantium ejus filium fuiſſe ſæpe inſtrumenta alieni affectûs. Quàm neceſſariò mali mores Eccleſiaſticorum hominum ſint in Hiſtoria Eccleſiaſtica memorandi, & præſertim in recenſione Scriptorum Auctoris antiqui, qui in eos invectus eſt. Exemplum* Iſidori *Peluſiotæ, quod* Clericus *ſequi potuit & debuit.*

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

SUperioribus meis ad Te litteris, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, oſtendere conatus ſum illicitas prorſus eſſe diſſimulationes omnes in Hiſtoria Eccleſiaſtica, non minùs quàm in aliis; contrà quàm volunt, aut certè faciunt, Religionis vel Antiquitatis obtentu, homines nonnulli, qui rem non ſatis expendiſſe videntur. Nunc ad ſingulas objectiones Viri Eruditi veniam, qui mihi grandem litem ſcripſit, quòd in Vitis Gallicis Veterum nonnullorum Scriptorum Eccleſiaſticorum auſus fuerim ſcapham ſcapham vocare.

In Epiſcopos, inquit, *omnémque Ordinem Clericalem acriùs animadvertit*, *quos veluti præjudiciis in conventibus ſuis Synodalibus mirè occæcatos traducit*; *hácque præ Laïcis prærogativâ gaudentes*, *quòd ſimul & partes poſſint eſſe & judices*; *quod maximis etiam Principibus imponere iiſque tamquam inſtrumentis abuti ſoleant.* Laudat, hanc in rem, præſertim paginas Verſionis Anglicæ; quâ cùm caream, difficiliùs loca ad quæ reſpicere fortè voluit animadverti. Attamen cùm relegerim vitas Gallicas, & norim quid ſcripſerim, mentem meam & Scripta tuebor, quàm commodiſſimè potero. Ante omnia, pernego me in ORDINEM ipſum Eccleſiaſticum quidquam dixiſſe; hoc eſt, in formam ipſam Regiminis Epiſcopalis, quam numquam vituperavi, & pluris etiam fecerim quàm Presbyterianam, ſi modò intra limites Evangelicos contineatur. At nonnulla dixi in homines, qui mihi videbantur abuti dignitate atque auctoritate ſua; quod niſi dicere liceat, ex Hiſtoria Eccleſiaſtica eliminandus eſt omnis candor, Veritatíſque amor, quotieſcumque delicta hominum Eccleſiaſticorum nobis occurrent.

Bibliothecæ Univerſalis p. 441. T. x. in quo vita *Euſebii* habetur, obſervavi Patres Concilii Nicæni non uſque adeò Arianis confutandis, Canonibúſque condendis occupatos fuiſſe, ut privatarum litium immemores eſſent, quod probo ex *Sozomeno* Lib. I. c. 17. ubi inſignis habetur Hiſtoria, quæ diſſimulanter ab Hiſtorico præteriri non poterat, ſine gra-

gravi in Leges Hiſtoricas delicto. Ideóque nuperus Scriptor Benedictinus Vitæ *Athanaſii*, ad ann. CCCXXV. *num.* 5. poſt narratam convocationem Synodi, *nec defuere*, inquit, *qui oblatis Conſtantino libellis, quoſdam Epiſcoporum reos agerent. Arianine an Catholici ii fuerint, nullius antiqui Scriptoris teſtimonio compertum eſt*; *ſed arbitrantur*, *poſt* Baronium, *Recentiores penè omnes id rei nonniſi Arianis Epiſcopis adſcribi poſſe*; *qui infeſto ſemper in reliquos animo, nullum non querimoniæ argumentum aucuparentur. Verùm ſi ſe ſe ita res habuit, quid cauſæ eſſe poſſit quòd* Rufinus, Theodoretus & Sozomenus *Arianorum nomen taceant? An eorum exiſtimationi conſultum voluere, qui nihil non aſperum in Eccleſiaſticæ doctrinæ corruptores, paſſim per Scripta ſua, conſpergunt? Unde in incerto res verſatur*, &c. Sic eruditus Monachus, & candidior Canonico Windeſorienſi, rem profert; quam hic in Vitis Anglicis *Euſebii* & *Athanaſii* prudenter, ut putat, prætermiſit. Hæc aliáque id genus aut verbotenus è Veteribus deſumta, aut ex rebus ipſis collecta mihi exprobrat *Caveus*, quaſi acriores animadverſiones in Eccleſiaſticos. At quæſiverim ab illo veráne, an falſa ea cenſeat? Si vera putat, non eſt cur queratur, niſi Veritatis in Hiſtoria Eccleſiaſtica inimicum ſe eſſe profiteatur. Si falſa, ea confutet, oſtendátque ex quibus arcanis libris reſciverit illius ævi Sacerdotes meliores fuiſſe, quàm deſcribuntur à priſcis Hiſtoricis, aut quàm res ipſa docere videtur.

Pari jure, mihi exprobrat quòd de nonnullis

lis Synodis ea ſcripſerim , quæ me de iis malè ſentire oſtendant. Quod adeò non nego, ut apud ipſum *Caveum* propterea gloriari poſſim. Duo loca in margine indicat , alterum ex Vita *Euſebii* , alterum ex Vita *Gregorii*. Prior eſt pag. 468. T. x. *B. U.* ubi narratis rebus geſtis in Synodo Tyria anno CCCXXXV. contra *Athanaſium* coacta , & in qua iniquiſſimè damnatus eſt , hoc æquiſſimo judicio narrationem claudo : *Sic Epiſcopus Alexandrinus ab inimicis , qui judices ejus fuerunt, damnatus eſt : quemadmodum Arius Anathemate percuſſus fuerat ab Athanaſii deceſſore Alexandro , aliiſque Epiſcopis , qui antequàm Concilium convocaretur , ei palam adverſati fuerant. Idem factitatum , in omnibus fermè Epiſcoporum cœtibus , qui ab illo ævo ſunt coacti ; nam ſingulari jure , præ Laicis , gaudent Eccleſiaſtici , quo ſimul adverſarii & legitimi judices eſſe poſſunt.* An negabit *Caveus*, in Synodo Tyria , Arianos qui adverſarii erant Athanaſii , ob decreta Nicæna , judices & quidem iniquiſſimos in ejus cauſa ſediſſe ? Non poteſt , niſi oſtendat quæcumque de illa Synodo narrantur , falſa eſſe ; quod non putat, ut liquet ex Sect. V. Vitæ Anglicæ *Athanaſii* , ubi hanc Hiſtoriam narrat. Arium ab Alexandro , cum quo diſceptare cœperat , & cujus iram proinde ſibi contraxerat , damnatum nemo negaverit qui legerit Hiſtoriam illius ævi , aut inſpexerit loca Veterum à nobis , in *Euſebii* vita , prolata, aut indicata. Hîc de opinionibus utriuſque non ago , quæ , ſi multis jam credimus , æquè

fer-

fermè diffidebant à Vero ; cùm Alexander tres Naturas aut Mentes divinas pares, Arius tres impares eſſe contenderet. Ago de ſola forma judicii, & quæro annon Alexander judex de Ario ſederit, cùm ejus adverſarius fuiſſet ? Sedit ſine dubio, imò jure ſediſſe cenſetur, & ſic ſemper fecerunt deinceps in Synodis Epiſcopi. Quamvis acerrimè contendiſſent cum iis, qui erroris arguebantur, quamvis eos ad Synodos detuliſſent; annon ſemper moris fuit ut judices ſederent, æquè ac ſi quid ſibi placeret ne nutu quidem antea ſignificaſſent ? Quis nunc ergo negarit, in jure Eccleſiaſtico, judices & adverſarios eoſdem eſſe poſſe ? Non quæram quâ ratione ei graviſſimo incommodo occurri queat ; ſed rem non poſſe negari contendo. Quòd ſi vera eſt, cur *Caveus* propterea invidiam mihi facere conatur ? An tam malè ſentit de Anglis Præſulibus, aliiſque popularibus ſuis, ut Veritate manifeſtâ eos poſſe offendi ſperet ? Viderit ille, nam ad me quod adtinet, ſatis habeo id quod dixi falſitatis argui non poſſe.

Alter locus eſt, in Vita *Gregorii* Nazianzeni, *Tom. XVIII. B. U. p.* 108. *& ſeq.* in quo deſcripſi, poſt ipſum * *Caveum* & alios, quàm iniquè expulſus ſit à Synodo Conſtantinopolitana; deinde addidi judicium *Gregorii* Nazianzeni, cùm de ea Synodo, tum etiam de aliis. Ad rem ipſam quod adtinet, plura non dixi quàm *Caveus*, quamvis ex *Gregorio* Nazianzeno quædam paullò diſtinctius

* *Sect. VI. Vita Gregorii.*

tiùs expreſſerim. Fateor me non intelligere, cur non licuerit mihi dicere, quæ licuit Viro Erudito. Si falſa quidem dixiſſet, non diffiterer me eum ſequutum, nec tamen ejus exemplo defendi vellem, aut palinodiam ullam recuſarem; ſed vera dicenti cur adſentiri non licuerit, ac ſimilia proferre, ſine invidia, nondum capio. An *Caveus* non recordatur ſimilia à ſe, de Synodo Conſtantinopolitana, déque *Gregorio* Nazianzeno ſcripta? An jus hoc ſibi ſoli ſingulare eſſe putat? Profectò conjecturâ adſequi non poſſum, cur in me reprehendat, quod ab ipſo factum eſt.

Profert dein verba mea Gallica ex vita *Euſebii*, *T. X. B. U. p.* 460. quæ ita Latinè verto: *At profectò tunc temporis Imperator* (Conſtantinus) *pauca ſponte ſuâ faciebat, merúmque erat nonnullorum Sacerdotum inſtrumentum; quod nimis ſæpe, etiam maximis Principibus, contigit.* Primùm agam de Conſtantino, deinde de ceteris. Confirmo igitur quod de Conſtantino dixi, rebus ipſis. * Primùm ſummopere ſprevit controverſiam inter Alexandrum & Arium exortam, quos dixit contendere ὑπέρ τινος ματαίȣ ζητήματος, *de ſtulta quadam quæſtione*, & idem re ipsâ ſentire. Satis eruditus non erat, ut per ſe auderet judicium de re ejuſmodi ferre, & videtur omnino quiſpiam, Ario ab auctoritate Alexandri timens, quæſtionis momentum extenuaſſe, apud Conſtantinum, Euſebium Nico-

* *Socrat. Lib. I. c.* 7.

comedienſem hac de re conſultum, non ineptè conjicit Scriptor Vitæ *Athanaſii*, Operibus ejus nupèr præfixæ, ad annum CCCXXIV. quòd litteræ Conſtantini ſint Nicomediæ datæ. Anno ſequente CCCXXV. idem Imperator, ſuffragia plurium in Synodo Nicæna ſequutus, Arium ab ea damnatum acerbiſſimè inſectatus eſt. At iterum anno CCCXXXI. Arium in conſpectum ſuum admiſit, artibus Presbyteri cujuſdam, qui Conſtantiæ Auguſtæ carus fuerat, juſsítque in Eccleſiam recipi anno CCCXXXII. Athanaſio, nî faceret, exſilium minatus. Verùm anno CCCXXXV. cùm Athanaſius à Synodo Tyria damnatus fuiſſet, Conſtantinus graviter Synodum caſtigavit, & honorificè, in litteris ad eam datis, de Athanaſio loquutus eſt. Exſtant in Apologia contra Arianos *Athanaſii* Operum T. I. p. 201. Ed. nuperæ Pariſienſis. Sed cùm Ariani eum inſimulaſſent, apud Conſtantinum, quaſi minatus eſſet intervertere commeatum frumenti, quod Alexandriâ Conſtantinopolin quotannis mittebatur; illico in exſilium eſt in Galliam miſſus. Noluit tamen ab Arianis Epiſcopum ullum ejus loco ſubſtitui, gravitérque eos propterea increpuit. Summa hæc inconſtantia, in eadem cauſa, liquidò oſtendit Conſtantinum aliorum ſuggeſtionibus mollitum, aut exaſperatum, non ſponte ſuâ & cognitione cauſæ, quaſi ventis adverſis huc illuc actum fuiſſe. *Permirum ſanè*, inquit eruditus Benedictinus, ad annum CCCXXXV. n. 28. *tantâ pietate & æquitate Principem eò calumniis maledicorum adductum, ut ne quidem ex-*

ſpec-

ſpectatâ defenſione, inſontem virum pelleret in exſilium. Verùm criminis opportunitate, ita Imperatoris animum occupavit Euſebius, ut perquàm difficilis aditus veritati relinqueretur. Id eum non ſupplicii causâ feciſſe adfirmat Conſtantinus junior, ſed quo virum eriperet inimicis magnopere ſævientibus. At licèt Conſtantini facilitate nonnumquam Euſebius ad libidinem abuteretur; non tamen ejus animus eò uſque Euſebii placitis deditus erat, ut in ejus gratiam, quem exiſtimaret inſontem, ſolum vertere juberet. Quod ſanè perſpicuum ex ejus ad Epiſcopos Epiſtola, ubi acriter objurgat illos, quòd Athanaſium abdicaſſent. Quamobrem vero ſimilius arbitramur hæc dixiſſe Conſtantinum juniorem, ut Patris memoriæ conſuleret, atque pulſi Athanaſii iniquitatem & invidiam minuere ſaltem poſſet. Næ ita in Athanaſium exaſperatum Conſtantini animum narrant Ægyptii Præſules, ut ex ſola Numinis providentia factum putent, quod exſilio tantùm, non capite, virum mulctaret. Hæc & alia habet vir eruditus, ex quibus patet Conſtantinum nimis facilem Eccleſiaſticorum criminationibus aurem præbuiſſe. Quod & liquidò colligere eſt, non tantùm ex vita noſtra *Euſebii*, ſed & ex ipſius *Cavei* Athanaſiana.

Cùm res de Conſtantino negari nequeat, quin de nimis multis aliis magnis Principibus ſit æquè vera nemo, niſi hoſpes in Hiſtoriis, inficiari ſuſtineat. Non difficulter fatebitur *Caveus*, Conſtantium, exempli gratiâ, Conſtantini F. inſtrumentum fuiſſe in manibus Arianorum, quo adverſarios, dum regnavit, ma-

malè haberent; quod & de Valente ſatis conſtat. Quis Proteſtantium neſcit Reges & Principes Pontificios ſolere eſſe organa Pontificii Cleri, ad vexandos aliter ſentientes? Hoc quàm verum ſit, maximo ſuo malo, experti ſunt populi Anglis & Belgis vicini, & ipſi etiam Angli. Quid ergo in meis verbis carpere meritò potuit, aut invenire, quo mihi odium crearet? Profectò nihil inveniſſet, niſi carpendi libidine, præter modum, exarſiſſet.

Pergit verò, exprobrare mihi dicta, quæ, pro more ſuo, diſſimulata mallet: *Eccleſiaſticorum vitia, avaritiam, ambitionem, dominandi libidinem, Sacerdotii & Epiſcopatuum aucupationem, ſuperbiam, iracundiam, lites & jurgia pro nugis, nulliúſque momenti rebus, idque ſub ſpecioſo ſidei defendendæ prætextu, ex* Baſilio *&* Nazianzeno *luculenter exponit.* In margine notat varia loca Vitæ *Gregorii* Nazianzeni. Vide pag. 56. T. XVIII. B. U. Si Vir Doctus quereretur me falſi quidpiam, contra venerandam Antiquitatem, protuliſſe, proptereáque indignaretur, non mirarer; nihil enim in Hiſtoria gravius committi poteſt, quàm cùm quidpiam fingitur. Si Dei atque hominum fidem adpellaret, ob turpem diſſimulationem, quâ malos homines pro bonis venditaſſem; memet ipſe damnarem, quereláſque ejus juſtás eſſe exiſtimarem. Si levi auctori aut cujus Veritatem ignorari, vel corrumpi interfuiſſet, ſine examine ac temerè, credidiſſem de re gravi, & quaſi teſtem fide dignum eum protuliſſem; non

poſſem diffiteri eſſe cur à *Caveo* inſcitiæ & temeritatis arguerer. Verùm ex *Gregorio* Nazianzeno, & ſolis fermè ejus verbis mores Eccleſiaſticorùm ejus ævi pinxi, nec teſtem graviorem adducere potui. Igitur neque mendacii, neque diſſimulationis, neque temeritatis inſimulari potui, quæ vitia ſola poſſunt Hiſtorico objici. Sed video, niſi fallor, quid ſit. Meam *παῤῥησίαν* ferre non potuit *Caveus*, & quia *Gregorio* Nazianzeno indignari non auſus eſt, iram in me ſuam convertit. Hîc quæſo adtendas, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, hominis iniquitatem. Conſilium mihi fuit in Vitis aliquot Patrum, quas in *Bibliotheca Univerſali* Gallicè edidi, Vitas eorum ita ſcribere, ut non modò quæ iis contigiſſent candidè narrarem, ſed etiam ut eorum Opera diligenter recenſerem; quoad ejus fieri poſſet, in Vitis exiguo Volumini inſerendis. Rem præſtiti eâ fide, ac brevitate, quæ multis placuerunt; niſi me amici fallunt, exemplariúmque celer venditio decipit. Probè novi Anglicam etiam Verſionem, haud malè à popularibus veſtris exceptam; niſi à *Caveo* ejúſque, ſi qui ſunt, ſimilibus; qui indoluerunt (ut videtur, neque enim aliud conjicere poſſum) quòd nimis apertè dicerem, quod maxima ex parte ſilentio involvebant; & quòd Vitas à me ſcriptas legentes, conferentéſque cum *Caveanis*, intellecturi eſſent multa ſibi eſſe diſſimulata.

Non repetam hîc quæ in aliis litteris dixi, de fœda illa & perniculoſa conſuetudine diſſimulandi in Hiſtoria Eccleſiaſtica; ſed duo quæ-

quæram, annon deſcriptio morum Eccleſiaſticorum hominum illius ævi pertineat ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam Sæculi IV? Item an graviſſimæ querelæ de eorum vitiis, quæ querelæ paſſim leguntur in Operibus *Gregorii*, poſſent ab eo prætermitti, qui adgreſſus eſſet ſcribere non tantùm de Vita, ſed & de optimi viri Scriptis?

Prius, ut mihi quidem videtur, non poteſt negari. Cùm enim ex vitiis aut virtutibus hominum profluant eorum rectè aut ſecus facta, hæc ſine illis intelligi nequeunt; adeóque de utriſque agere debet Hiſtoria. Propterea ab omnibus laudatur *C. Salluſtius*, ob adcuratas deſcriptiones collapſorum morum, in Romana Republica; ſine quibus pænè incredibilis viſa fuiſſet conjuratio Catilinaria, & longa illa Jugurthini belli, quod brevi alioqui potuiſſet confici, mora. At quia ſcimus longè maximum fuiſſe luxum Romanorum, ac proinde ingentem alienæ pecuniæ cupiditatem, quæ eſt luxûs perpetua comes; quia ſcimus mores nobilitatis Romanæ, eâ ætate, fuiſſe perditiſſimos; nihil tam fœdum ac ſceleratum eſt, in utraque Hiſtoria, quod incredibile nobis videatur. Similiter niſi ſciremus ex *Gregorio*, quænam fuerit indoles multorum Sacerdotum illius ævi; vix impetrare poſſemus à nobis ut nonnulla crederemus, quæ eâ tempeſtate contigerunt. Exempli causâ, ſchiſma dicitur fuiſſe in Eccleſia Antiochena, non modò inter Nicænis placitis addictos & Arianos, ſed & inter priores ab anno CCCLXII, quo Lucifer Paulinum Pres-

byterum Epiſcopum, intempeſtivè, conſecrarat, quamvis jam eſſet illic Meletius Nicænarum partium Epiſcopus. Ab eo tempore, * cùm neuter Epiſcopatu cedere vellet, Schiſma perduraverat ad annum uſque CCCLXXXI. quo habita eſt Conſtantinopolitana Synodus. At convenerat inter partes, ei, qui ſuperſtes foret, ſoli relictum iri Antiochenam Eccleſiam, nullo alio ſucceſſore electo. Cùm autem ad Synodum ſe contuliſſet Meletius, Conſtantinopoli obiit. Itaque actum in Synodo, de redigendis in concordiam, ſecundùm illud prius pactum, diſſidentibus Antiochenis. At homines factioſi cœperunt novam electionem in Synodo poſcere & Flavianum quidem Meletio, contra jus & fas, & ſpretâ prorſus Eccleſiæ pace, ſubſtituendum contendebant. Ibi *Gregorius* ſententiam dixit de componendo diſſidio, quâ illis ſatisfactum iri putabat; nimirum, cenſuit Paulino, ætate confecto, ſoli relinquendam Antiochenæ Eccleſiæ curam; quo vitâ functo, diſſidentes in locum unum coacti, communibus ſuffragiis, eſſent unum Epiſcopum ſibi electuri. Nihil fœdius erat tam longo Schiſmate, ex quo colligere licebat Antiochenum Clerum minimè pacis amantem fuiſſe, & Epiſcopalis dignitatis æquo avidiorem. Nihil turpius facere potuit Synodus, quàm pudendum Schiſma fovere; cùm præſertim ratio iniri poſſet, quâ utriſque partibus ſatisfieret, & quam *Gregorius* proloquutus fuerat. Attamen Sacerdotes

tes

* *Vide Vitam* Gregorii.

tes, quos meritò vocat *Gregorius* * σπουδαρχίδας, & αὔρας φυσώσας τὴν ἐνημμένην φλόγα, *ſtudioſos imperii*, & *auras flantes accenſam flammam*; Sacerdotes, inquam, optimo conſilio ſpreto, ſucceſſorem Meletio ſuffecerunt Flavianum. Qui potuerunt ita ſe gerere, eos profectò oportet fuiſſe quales deſcribit *Gregorius*; cujus verba ſignificantiora multò ſunt & plura iis, quibus Gallicè rem expreſſi. Nihil enim eſt in narratione mea, quod æquet vim horumce verborum, quibus deſcribit eos, qui prudenti ejus conſilio ſurdam aurem oppoſuerunt: †

Δῆμος κολοιῶν εἰς ἓν ἐσκευασμένος,
Τύρβη νέων τις, καινὸν ἐργαστήριον,
Λαίλαξ κόνιν σύρουσα, πνευμάτων στάσις,
Οἷς οὐδ' ἂν ἠξίωσε τῶν τις ἐντελῶν
Φόβῳ τε θείῳ καὶ θρόνῳ δοῦναι λόγον,
Ἄτακτα παφλάζουσιν, ἢ σφηκῶν δίκην
Ἄττουσιν εὐθὺ τῶν προσώπων ἀθρόως.

Plebs gracculorum in unum collecta, turba quædam juvenum, nova taberna, turbo pulverem trahens, ventorum ſeditio, cum quibus nemo eorum, qui timore Dei & ſede epiſcopali ornati erant colloqui dignatus eſſet, ſine ordine garrientibus, aut veſparum more illico & confertim vultum involantibus.

L 3 Alia

* Tom. II. p. 25. *in Carmine de vita ſua.*
† *Ibid.* p. 27.

Alia multa habet æquè aſpera, aut aſperiora, in eodem Carmine de Vita ſua; ſed iis elogiis digni erant, qui eum Conſtantinopolitana ſede deturbarunt, ut ei Nectarium ſubſtituerent; quod ſine indignatione nec legi, nec narrari poteſt, quamvis ceteroquin hoc tam turbulentum Concilium meritò Macedonium damnarit, & Oecumenicum habeatur. Legatur & hanc in rem *Gregorii* querela de Epiſcopis, quæ Latinè tantùm edita fuerat à *Joanne Leunclavio*, ſed quam Græcè etiam emiſit in lucem *Jac. Tollius*, Ultrajecti, anno 1696; nec vidèbor ampliùs aſperrima quæque excerpſiſſe, in Vita Gallica *Gregorii*. Si hæc prætermittantur in Hiſtoria Sæculi IV. adeóque prætermittenda, neſcio quem in finem, cenſeantur; non video cur in aliis Hiſtoriis diſſimulationes vituperari queant, & cur non liceat etiam peſſimos homines deſcribere non quales fuerunt, ſed quales eſſe debuerunt.

Poſterius meum quæſitum fuit, an liceret diſſimulanter omittere quæ de moribus Eccleſiaſticorum habet *Gregorius* Opera ejus diligentiùs recenſenti, corúmque argumenta ſingillatim tradenti.

Quod nemo adfirmarit qui legerit Opera *Gregorii*, ſciveritque frequentiſſimas eas eſſe & graviſſimas apud illum querelas. Si quis adgrederetur nos docere quid ſit obſervatu dignum in Epiſtolis *Iſidori* Peluſiotæ, an poſſet omittere acerrimas caſtigationes Epiſcoporum Ægyptiorum & Presbyterorum, ex quibus maximè adparent optimi illius viri παῤῥησία & ſtudium virtutis?

Di-

Dicendum omnino eſſet quod judicium tulerit de Theophili Alexandrini indole, & facinore adversùs Joannem Conſtantinopolitanum, cui ob eloquentiam *Chryſoſtomo* nomen inditum: Ἡ γείτων Αἴγυπτος, inquit, συνήθως ἠνόμησε, —— τὸν λιθομανῆ γὰρ καὶ χρυσολάτρην προβαλλομένη Θεόφιλον, τέσσαρσι συνεργοῖς, ἢ μᾶλλον συναποστάταις ὀχυρωθέντα, τὸν θεοφιλῆ, καὶ θεολόγον κατεπολέμησεν ἄνθρωπον: *Vicina Ægyptus, pro more ſuo, nefariè ſe geſſit —— mittens enim amore lapillorum furentem, & auri cultorem Theophilum, firmatum quatuor ſociis aut potius unà transfugis, expugnavit hominem pium ac Theologum.* Lib. I. Ep. 152.

Non omittenda eſſent monita libera & juſta, quibus Cyrillum, Theophili ſucceſſorem, in Epheſina Synodo æqui atque iniqui rationem exiguam habentem, ad officium revocare conatus eſt. Προσπάθεια μὲν, inquiebat, οὐκ ὀξυδορκεῖ, ἀντιπάθεια δὲ ὅλως οὐχ ὁρᾷ: *præpoſterus quidem favor non acutè cernit, odium verò nihil omnino videt.* Tum pergit, ut intelligamus quò ſpectet egregia ſententia, à qua Epiſtolam ad Cyrillum orditur. Εἰ τοίνυν ἑκατέρας λήμης βούλει καθαρεῦσαι, μὴ βιαίας ἀποφάσεις ἐκβίβαζε, ἀλλὰ κρίσει δικαίᾳ τὰς αἰτίας ἐπίτρεψον· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁ πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως, καταβῆναι καὶ τὴν κραυγὴν ἰδεῖν Σοδόμων φιλανθρώπως ηὐδόκησεν, ἡμᾶς ἀκριβοῦς ἐρεύνης διδάσκων ὑπόθε-

σιν· πολλοὶ γάρ σε κωμῳδοῦσι τῶν συνειλεγμένων εἰς Ἔφεσον, ὡς οἰκείαν ἀμυνόμενον ἔχθραν, ἀλλ' οὐ τὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀρθοδόξως ζητοῦντα. Ἀδελφιδοῦς ἐστι, φασὶ, Θεοφίλου, μιμούμενος ἐκείνου τὴν γνώμην. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος μανίαν σαφῆ κατεσκέδασε τοῦ θεοφόρου καὶ θεοφιλοῦς Ἰωάννου, οὕτως ἐπιθυμεῖ καυχήσασθαι καὶ οὗτος. εἰ καὶ πολὺ τῶν κρινομένων ἐστὶ τὸ διάφορον: *Quapropter ſi ab utraque lippitudine purus eſſe vis, noli violentas ſententias ferre; verùm criminationes juſto judicio committe. Quare & Deus qui omnia novit, antequàm ſint, cenſuit deſcendendum eſſe & videndum clamorem Sodomorum; nos docens oportere adcuratum examen adhibere. Multi enim, ex iis qui ſunt Epheſum coacti, te traducunt, ut privatam perſequentem inimicitiam, non quæ ſunt Chriſti rectâ ſententiâ quærentem. Sororis Theophili, inquiunt, filius eſt, qui ejus animum imitatur; ut enim ille manifeſtum furorem effudit in religioſum ac Deo amicum Joannem; ſic & hic ſuperbire geſtit, quamvis eorum qui judicantur multum ſit diſcrimen. Lib. I. Ep.* 310. Non minùs liberè contendendi libidinem in *Cyrillo* alibi caſtigat, ubi hiſce verbis eum adloquitur: Ἵνα τοίνυν κἀγὼ μὴ κατακριθῶ, καὶ αὐτὸς παρὰ Θεοῦ μὴ κριθῆς, παῦσον τὰς ἔριδας· μὴ οἰκείας ὕβρεως ἄμυναν, ἣν παρὰ θνητῶν κεχρεώστησαι, ζῶσαν ἐκκλησίαν μεθόδευε, καὶ αἰώνιον αὐτῇ διχόνοιαν ἐν προσχήματι εὐσεβείας κατασκεύαζε: *Quamobrem*

ne

ne & ego condemner, & tu judicium divinum ſubeas, deſine contendere. Ne privatæ contumeliæ ultionem, quâ à mortalibus tamquam ære alieno obſtrictus es, in viventem Eccleſiam arte deriva, nec æternam ei diviſionem obtentu pietatis crea. Ep. 370. ejuſdem Libri. Quàm hæc ſint libera monita ii intelligunt, qui ſciunt *Iſidorum* ſurdo ceciniſſe; quod hominum genus monitionum eſt impatientiſſimum.

Minimè etiam prætermittenda eſſent, quæ habet vir conſtantiſſimus, de Euſebio, Peluſiotarum Epiſcopo, & nonnullis ex ejus Clero. Pauca eorum adtingam, nam, ſi omnia colligerentur, vel ſola non exiguam Epiſtolam implerent. Euſebius ergo ὁ κατ' ἀντίφρασιν τῆς ἀσεβείας Εὐσέβειον ἑαυτὸν καλέσας —— φαυλόν τι καὶ πεπατημένον πρᾶγμα τὴν ἱεροσύνην ἡγησάμενος, καὶ τοῖς τὰ αὐτὰ αὐτῷ δρῶσι ταύτην νέμειν τολμᾷ τοὺς μὲν πάσης τιμῆς ἀξίους ἐξοστρακίζων, τοὺς δὲ μηδ' ἐν λαϊκοῦ τάξει τελεῖν δικαίους, εἰς τὸ σεπτὸν θυσιαστήριον ἀνάγων, διπλῆ τοῦτο, τόγε εἰς αὐτὸν ἧκον, καθυβρίζων, τῷ τε τοὺς ἀξίους ἀπείργειν, τῷ τε τοὺς ἀναξίους ἐγκρίνειν: *cùm per impietatis antiphraſin ſe ipſum Euſebium adpellarit —— rem vilem eſſe & conculcatam ſacerdotium ratus, iis qui ſimilia ipſi faciunt tribuere id audet, dignos omni honore expellens, eos qui ne in laicorum quidem ordine cenſeri digni ſunt ad venerandum altare ſubvehit, ac duplici contumeliâ, quantum in ſe eſt,*

id adficit; *quod & dignos arceat*, *& indignos adlegat.* Idem vendebat ſacerdotia, ut liquet ex Epp. 26. & 151. Lib. I. incolas pellebat Peluſio, Epp. 39, 119, 120. Lib. I. ædificabat tamen illic Eccleſiam, ſed ex rapto. Epp. 37. & 113. Lib. I. erat ſuperbus & ignarus Ep. 45. Lib. IV.

Paſſim etiam graviſſimè invehitur in Zoſimum, & Maronem Presbyteros, qui in Peluſiotarum Eccleſia Sacerdotium emerant, in Lucium Archidiaconum & alios, quos neceſſe eſt ſceleratiſſimos homines fuiſſe. Zoſimus præſertim ei eſt *vitii promtuarium*, *impudentiæ theſaurus*, ταμεῖον κακίας, θησαυρὸς ἀναισχυντίας, Lib. II. Ep. 108; *vitia omnia in ſe habens*, *virtutis ne veſtigium quidem ullum*, *ab hominum genere excludendus*, *ut bellua humanam formam gerens*, *aut peſtifer dæmon*, *naturæque hoſtis*: πάντα ἐλαττώματα ἐν αὐτῷ ἐχόμενον, κατορθώματος δ' οὐδὲ ἴχνος ἐκεῖνον τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀπεδοκίμαζον γένους, καὶ ἀνθρωπόμορφον θηρίον, ἢ δαίμονα ἀλάστορα, καὶ τῆς φύσεως ἐχθρὸν ὥριζον. Lib. III. Ep. 248. Talibus elogiis eum paſſim ornat, & ſeverè omnis generis Sacerdotes caſtigat. Ex quibus caſtigationibus intelligere eſt Ægyptiarum Eccleſiarum miſeram fuiſſe conditionem, in qua tales viri ferebantur, in muneribus Eccleſiaſticis: atque inde ortæ ſunt earum, hac & ſequentibus ætatibus, calamitates.

Non eſſet etiam diſſimulandum querelas *Iſi-*

Iſidori non ſpectare paucos tantùm Epiſcopos, aut Presbyteros in Ægypto, ſed magnum eorum numerum, ut liquet ex Ep. 21. Lib. V. ubi conferens præterita tempora cum ſuis, τότε μὲν, inquit., οἱ φιλάρετοι εἰς ἱερωσύνην προήγοντο, νυνὶ δὲ οἱ φιλάργυροι· τότε οἱ φεύγοντες τὸ πρᾶγμα, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀρχῆς, νῦν δὲ οἱ ἐπιπηδῶντες τῷ πράγματι, διὰ τὸ μέγεθος τοῦ τρυφῆς. τότε οἱ ἀκτημοσύνῃ ἑκουσίῳ ἐναβρυνόμενοι, νυνὶ δὲ οἱ πλεονεξίᾳ ἑκουσίῳ χρηματιζόμενοι. τότε οἱ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὸ θεῖον δικαστήριον, νυνὶ δὲ οἱ μηδὲ ἔννοιαν τούτου ἔχοντες. τότε οἱ τύπτεσθαι, νῦν δὲ οἱ τύπτειν ἕτοιμοι. καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; μεταπεπτωκέναι λοιπὸν τὸ ἀξίωμα ἔδοξεν ἀπὸ ἱερωσύνης εἰς τυραννίδα, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης εἰς ὑπερηφανίαν, ἀπὸ νηστείας εἰς τρυφὴν, ἀπὸ οἰκονομίας εἰς δεσποτείαν, οὐ γὰρ ὡς οἰκονόμοι ἀξιοῦσι διοικεῖν, ἀλλ' ὡς δεσπόται σφετερίζεσθαι: *Tunc virtutis amantes Sacerdotio ſunt admoti, nunc avari; tunc qui rem fugiebant, propter magnitudinem imperii, nunc verò qui rem invadunt propter magnitudinem deliciarum; tunc voluntariâ paupertate gloriantes, nunc ſpontaneâ cupiditate pecunias coacervantes; tunc qui habebant præ oculis divinum tribunal, nunc qui de eo ne cogitant quidem; tunc parati verberibus accipiendis, nunc inferendis. Sed quid pluribus opus eſt? Recidiſſe nunc ea dignitas videtur à Sacerdotio ad tyrannidem, ab humilitate ad ſuperbiam, à jejunio ad*

ad delicias , à diſpenſatione ad dominium. Non enim ut diſpenſatores adminiſtrare rem volunt , ſed inſtar dominorum ſibi quaſi propriam vindicare. Non erant quidem omnes ejuſmodi , ſed tanto tamen numero ut bonis eſſent terrori , adeóque auctoritatem eorum ſecurè riderent : Ταῦτα δὲ οὐ κατὰ πάντων εἴρηται, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐνόχων· εἰσὶ γὰρ εἰσὶν οἱ κατὰ τὸν ἀποστολικὸν μὲν ζῶσι χαρακτῆρα, ῥῆξαι δὲ φωνὴν μὴ τολμῶντες· εἰ καὶ λίαν εἰσὶ κατὰ τοῦτο μόνον μεμπτοὶ, ἔτι δεδοικότες τῶν ἀκολάστων τὸ πλῆθος, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τῆς τηλικαύτης διορθώσεως ἀμελοῦσι : *Hæc verò non in omnes dicta ſunt , ſed in reos. Sunt enim ſunt, inquam , qui ſecundùm Apoſtolicum inſtitutum vivunt , vocem tamen mittere non audent; etiamſi ſunt propter hoc ſolum vituperandi , quod improborum veriti multitudinem, quod eſt ipſorum officii , talem emendationem adgredi negligunt.* Hæc habet Epiſt. 21. Libri V. cum qua ſunt conferendæ etiam Epp. 37. & 126.

Hæc & alia multò plura neceſſariò eſſent commemoranda , ei qui *Iſidori* Epiſtolas recenſere ea , quâ par eſt , fide vellet. An propterea jure haberetur Eccleſiaſtici Ordinis inimicus & inſectator? Non magis quàm ipſe *Iſidorus* , qui quanto odio invehebatur in vitia , tanto amore homines proſequebatur ; & quàm acerbè abuſus Dignitatum Eccleſiaſticarum caſtigabat , tam reverenter de ipſa Hierarchia ſentiebat , ut ſæpe oſtendit.

Attamen *Caveus* noſter , quâ eſt æquitate, non

non potuit ferre me ex *Gregorio Nazianzeno* deſcribentem mores Eccleſiaſticorum ejus ævi; útque majorem mihi inde apud malos (nam apud bonos nihil eſt quod timeam, cùm & ipſi ingemant propter multitudinem malorum) invidiam conflet; *ne quò*, inquit, *hæc tendant neſciremus*, *ſubdit: niſi conſtaret nobis de quibus hæc dicta ſunt*, *exiſtimaret quis non aliud hîc*, *præter hodiernorum Theologorum imaginem*, *nobis exhiberi*. Horum verborum ſenſus legitur p. 57. T. XVIII. B. U. Hîc verò quæſiverim à noſtro, an hodie Eccleſiaſticorum mores, per totam Europam, etiam quà regnum Pontificium patet, ſint meliores moribus ſæculi quarti? Non audebit, niſi fallor, dicere, cùm antiquiora videatur hodiernis multùm præferre. Itaque deteriores, aut certè non meliores eſſe reſpondebit. Quare ergo queritur, quòd verum dixerim? An debet diſſimulari, hoc tempore, potiuſquàm ævo *Gregorii* aut *Iſidori*? Profectò non video. Igitur oportet ut damnet optimos illos viros, ſi me damnatum velit, aut me cum illis abſolvat. Annon etiam nimis multi ſunt, inter eos qui ſeceſſere ab Eccleſia Romana, quibus meritò poſſis aptare quæ de ſæculi IV & V. Eccleſiaſticis dixere fortiſſimi ac conſtantiſſimi homines? An talem neminem novit *Caveus*?

Propter hujus modi querelas, in libello de *Incredulitate*, Parte II. Cap. 2. vult me Theologorum Chriſtianorum inimicum eſſe: *& ſanè*, inquit, *quàm benevolum in Theologos Chriſtianos gerat animum*, *in libro ſuo de Incre-*

credulitate, *nuper apud nos edito*, *teſtatus eſt.* Teſtatus ſum, in eo Libro, pravos Eccleſiaſticorum mores occaſionem præbere incredulis rejiciendæ immeritò Religionis Chriſtianæ, cujus Veritas ab eorum moribus non pendet. Invectus ſum in Theologos ſimulatores virtutis, qui Religioni vitiis ſuis officiunt. Quis bonus non idem faciat, aut non fecerit?

Res ipſa non poteſt negari, niſi à diſſimulatoribus, quos ſciunt quivis ex animo non loqui. Quod cùm ita ſit, an dicendum erit Theologis licere per Evangelium ita vitam inſtituere? Non puto. An erit ipſa Religio in diſcrimen adducenda, ut exiſtimationem eorum, qui eam infamant, fucatâ oratione, & pravis artibus tueamur? Non opinor. Itaque cùm ſint damnandi eorum mores, aut amittenda Religio; prius illud eligamus neceſſe eſt, ſi velimus haberi ex animo Chriſtiani. In Concilio Tridentino, arte hac frequentiſſimè uſi ſunt Pontificii Legati; dictitabant, ſcilicet, conſulendum eſſe honori Pontificis Romani, aut Synodi etiam, vel totius Ordinis Eccleſiaſtici; ſi quid proponeretur emendandum, ex cujus emendatione colligi potuiſſet peccatum ab iis contra bonos mores, aut contra Veritatem fuiſſe. Si quis emendationem paullò acriùs urgeret, eum continuò infamabant, quaſi Sanctæ Sedis, Synodi, aut totius Sacri Ordinis inimicum. Sic tandem Patres illi Tridentini, ut honori ſuo conſulerent, ipſam Religionem, ſanctiſſimáque ejus præcepta prodiderunt. Velletne *Caveus*, ut ho-

nori eorum conſulerem, qui maculæ ſunt reverendi Ordinis, & ſcandalum ad quod permulti offendunt; me, contrà quàm omnes vident, dictitare Theologos ubique longè plurimos vivere, qui ſint exemplaria virtutum omnium Chriſtianarum, & calumnias meras eſſe, quæ de illis ſparguntur? Hoc demum eſſet blandiri vitiis, & Religionem perditum ire, cum qua mali vehementer optant conjungi cauſam vitiorum, ut unà cum vitiis damnetur; útque mera hiſtrionia habeatur, ab iis qui vident pallium pravis moribus nonnullorum Eccleſiaſticorum obtendi, æquè magno ſtudio ac ipſa Religio defenditur.

Non puto Virum Eruditum vidiſſe conſectaria hæc, quamvis neceſſaria, eorum quæ mihi objecit, nimio adfectu præpeditus, & in me fortaſſe aliunde exacerbatus. Itaque nec ea illi tribuo, ſed fuere recenſenda, ut intelligeret quàm immeritò in me invectus eſſet, poſteáque cautiùs ſibi adverſarios deligeret. Operam etiam dedi, ut hæc noſtra diſceptatio minùs tædioſa fieret, examine capitum ad quæ eam retuli; quod an adſequutus ſim, nemo meliùs judicaverit, quàm tu, ILLUSTRISSIME PRÆSUL, cujus & acumen & eruditio ubique notiſſima ſunt.

Sic exiſtimo me luculenter probaſſe diſſimulatorem eſſe *Caveum*, & quidem ſine ratione, & contra id quod leges de ſcribenda Hiſtoria exigant; tum etiam me ita diluiſſe quæ objecit, ut nullus dubitationi ſuperſit locus. Si tamen, apud alios Judices, cauſa hæc agenda fuiſſet, eſſet quod timerem mihi ab adfectibus,

bus, aut à præjudicatis opinionibus; quibus plerique multò plus tribuunt, quàm Veritati. Sed apud tales diſceptatores, quales eſtis, nihil ſibi timere poteſt qui Veritatem adgreſſus eſt tueri; contra quam nihil valent apud vos adfectus, nihil temerè conceptæ opiniones, quibus minimè omnium laboratis. Propterea peregrinus cum populari veſtro, alienus ab Eccleſia Anglicana cum ejus Presbytero & Canonico, vobis Judicibus, certare minimè dubitavi; nec imprudentiæ aut temeritatis à quoquam ne inſimularer veritus ſum. Quòd ſi res aliter caderet, quàm ſpero, non poſſem non laudari ab æquis hominibus; quòd & de cauſa & de judicibus optimè ſentiens eam fiduciam ubique præ me tulerim. Me puderet minùs bene ſenſiſſe de eruditione & æquitate Præſulum Eccleſiæ Anglicanæ, quàm ex re ipſa poſtea par fuiſſe viderem; at me honeſtiſſimæ opinionis de viris doctiſſimis atque ad tantas dignitates evectis numquam pœnitebit. Vale, REVERENDISSIME PRÆSUL, & me inter nominis tui cultores habeto.

Dabam Amſtelodami, Nonis Juliis

cIↄ Iↄc xcix.

EPIS-

EPISTOLA VII.

Ex nullo teſte fide digno conſtare à Platone *Prophetarum Hebræorum Scripta lecta fuiſſe; nec ullo indicio liquere eum quidquam ab iis eſſe mutuatum. Cur ad illum potiſſimum auctorem doctrina de Tribus Principiis referatur. Eam non eſſe petitam ex Vetere Teſtamento, nec eamdem ac Trinitatem Chriſtianam; quamvis crediderint Patres, ex nimio ſtudio Philoſophos inſignes adſe trahendi. Rem maxima ex parte à* Timæo, *&* Platone *inventam, quod ex eorum libris demonſtratur.*

L. CANDIDO VERO

S. P. D.

JOANNES CLERICUS

CUM ineunte anno decimi ſeptimi hujuſce ſæculi XCV, edidiſſem, ut noſti, L. CANDIDE, Animadverſiones ad XVIII. prima commata Cap. I. Evangelii Joannis, & probare conatus eſſem Evangeliſtam ad *Philonis* Alexandrini doctrinam & loquutiones reſpexiſſe; de *Philone* loquutus

 ſum,

ſum, quaſi de Philoſopho Platonico, & qui ex *Platone* varia hauſerat. Ac ſanè oſtendi ad verſ. 1. Evang. Joannis, cùm alios Philoſophos, tum etiam *Platonem* περὶ τȣ̃ Λόγȣ antè loquutos eſſe, quemadmodum *Philo* poſtea eſt loquutus. Propoſita hæc conjectura, ut ab Eruditis expenderetur, ceteráque verborum Joannis interpretamenta mea excitarunt nonnullos; qui oſtenderunt non modò ſe à me diſſentire, ſed etiam in me inhumaniùs invecti ſunt; quaſi diſſentire, ſine ira atque acerbitate, non liceret. Quod quamobrem fecerint nolo quærere, cùm præſtet ſepeliri oblivione perpetuâ convicia ac contumelioſè dicta; quàm, adcuratâ confutatione, poſteritati mandari. Ad rem verò ipſam quod adtinet, hoc unum à Lectore veri & æqui ſtudioſo poſtulo, ut ne judicet de hiſce controverſiis, ex ſolis eorum libris; ſed ut Opuſculum meum etiam perlegat. Ex collatione utrorumque Scriptorum ſatis intelliget, ex utrorum partibus ſtet Veritas, aut Veriſimilitudo; niſi ſit aut iniquus, aut harum rerum prorſus imperitus. Nullus eſſet umquam finis contentionum ac moleſtiarum, ſi reponendum eſſet omnibus objectionibus, quæ aliæ ex aliis naſcuntur; præſertim ſi qui iis utuntur aut non ſatis acuti ſint, aut etiam malæ fidei. Me quidem ita diſtædet rixarum, ut propemodum malim citò ab iniquo Lectore damnari; quàm ſi neceſſe ſit à me aliquot volumina edi, ut retundam calumnias adverſariorum, aut errores demonſtrem.

Igi-

Igitur miſſis omnibus eorum dicteriis ac paralogiſmis, aliquot quæſtionum ſumma veluti capita ex concertatione excerpam adcuratiùs expendenda; de quibus ea poterunt dici, quæ ſunt in diſceptatione partim prorſus intacta, partim obiter dumtaxat indicata. Dabo præterea operam ut ea excutienda deligam, quorum examen neque injucundum, neque inutile poſſit videri. Primum erit de *Platone*, à quo volunt multi aut lectos Libros Sacros Hebræorum, aut certè interrogatos Judæos, dum in Ægypto verſaretur; atque ex eorum doctrina multa poſtea in Operibus, quæ ad nos pervenerunt, ſcripta. Quæram præſertim an quod de *tribus ſummis Diis* ſenſit, è Judæorum ſermonibus, vel Libris hauſerit.

Duo ſunt, ex quibus intelligere licet, an *Plato* quæ adfinia habet aut Judaïcæ aut Chriſtianæ Religioni, ex Libris vel ſermonibus Judæorum deſumſerit; teſtimonia, nimirum, aut ipſius, aut aliorum fide dignorum: vel res ipſæ, quæ ejuſmodi ſint, aut iis verbis expreſſæ, ut dubium eſſe nequeat, quin eas ex Hebræorum Libris mutuatus ſit.

Plato quidem non diffitebatur multa ſe à *Barbaris* accepiſſe, quemadmodum oſtendit *Clemens* Alexandrinus Strom. Lib. I. p. 301. & ſeqq. At non erat unum *Barbarorum* genus; πολλὰ καὶ τὰ τῶν βαρβάρων γένη, inquit ille in *Phædone*, quæ etiam recenſet *Clemens*, loco laudato. Ideóque, ſi fateamur *Platonem* multa debuiſſe *Barbaris*, propterea tamen conſequens non eſt Hebræos aut Li-

M 2 bros,

bros, aut homines ab eo fuiſſe conſultos. Si vel ſolos Ægyptios adiiſſet, quod conſtat ex ejus vita, rectè dici poſſet *barbaros* audiviſſe Magiſtros, quamvis reliquorum *barbarorum* ne nomina quidem fando accepiſſet. Annon dixit *Cicero* Lib. V. de Finibus c. 29. *Plato Ægyptum peragravit, ut à Sacerdotibus Barbaris numeros & cœleſtia acciperet?*

At objiciunt præterea viri eruditi *Platonem* in Cratylo, fateri Græca nomina rerum accepta eſſe aut à Diis; aut à Barbaris; quam poſteriorem opinionem ita exprimit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν, εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι: *à barbaris quibuſdam ea accepimus, ſunt autem nobis antiquiores barbari.* At intelligit non Hebræos, ſed primos Græciæ incolas; quorum barbara erat Lingua, nec niſi longo temporis lapſu in Græcam mutata; nimirum, Pelaſgos, quos Græciam primùm occupaſſe multis oſtendit *Eduard. Stillingfleetus* vir doctiſſimus, Originum Sacrarum Lib. III. C. IV. Sect. 11. Nec ſanè quiſquam ſanus dixerit Linguam Græcam deberi Heberi, non Javanis, vel Ionis poſteris, à quibus conſtat Græciam primùm cultam fuiſſe, ex Gen. X, 4, 5. & quorum Lingua initio Hebraïcæ, ut ceteræ Orientales, adfinis erat. Itaque fruſtra hîc quæruntur Judæi, fruſtráque *Plato* eos ideò noviſſe colligitur.

Verùm ut videatur *Plato* Hebræos audiviſſe, dicitur mentionem facere Lib. III. de Republica non procul à fine, *fabulæ Phœni-*

ciæ

cia de origine hominum ; in qua putatur adludere ad hiſtoriam creationis , quæ apud Moſem exſtat ; ita ut *Phœniciam* fabulam dixerit pro *Judaica* , quòd cum Phœnicibus Judæos miſceret, quippe vicinos & apud Græcos minùs celebres. At quàm ſit hæc levis conjectura, quàmque inanis, liquebit ex ipſis verbis *Platonis* , quæ paullò plura proferemus. Antequàm ad rem veniat, ita præfatur: τίς ἂν ȣ̃ν μηχανὴ γένοιτο τῶν ψευδῶν τῶν ἐν δέοντι γινομένων ; ὧν δὴ νῦν ἐλέγομεν γενναῖόν τι εἶναι ψευδομένȣς πεῖσαι , μάλιςα μὲν καὶ αὐτȣ̀ς τȣ̀ς ἄρχοντας, εἰ δὲ μὴ, τὴν ἄλλην πόλιν : *Quæ ergo poſſit eſſe machina mendaciorum, ubi neceſſe eſt, fictorum ? Qualia diximus generoſum quidpiam eſſe mentientes perſuadere, præſertim quidem magiſtratus, ſin minùs , reliquam civitatem.* Si *Plato* quod dicturus eſt acceperat à Judæis, síque de iis, eorúmve Libris bene ſentiebat ; turpi profectò præfatione Sacras eorum Hiſtorias infamabat , nedum ut eas Græcis commendaret, & contra animi ſui ſententiam ſine neceſſitate loquebatur. Nihil enim vetabat quominùs creationem hominis narraret , prout exſtat apud Moſem. Invidioſior narratio eſſe non poterat , apud Græcos , quàm quæ ea de re in *Timæo* habet. Deinde ita pergit: ποῖόν τι ; ἔφη. *Quale iſtuc ais ?* inquit ille. Μηδὲν καινὸν , ἦν δ᾽ ἐγὼ , ἄλλα Φοινικικόν τι, πρότερον μὲν ἤδη πολλαχȣ̃ γεγονὸς , ὥς φασιν οἱ ποιηταὶ καὶ πεπείκασιν· ἐφ᾽ ἡμῶν δὲ

οὐ γεγονὸς, οὐδ᾽ οἶδα εἰ γενόμενον ἄν· πεῖσαι δὲ συχνῆς πειθοῦς: *Nihil novi equidem, inquam, ſed Phœnicium quiddam, quod multò antè quidem contigit, ut dicunt Poëtæ & perſuaſerunt; noſtris verò temporibus minimè factum, nec ſcio an umquam contigerit; perſuadere certè difficillimum eſſet.* Ὡς ἔοικας, ἔφη, ὀκνοῦντι λέγειν. *Quàm gravatim*, inquit, *ad dicendum videris accedere.* Δόξω δέ σοι, ἦν δ᾽ ἐγὼ, καὶ μάλιστα εἰκότως ὀκνεῖν ἐπειδὰν εἴπω. *Videbor tibi; inquam ego, meritò gravatus, cùm aixero.* Λέγ᾽, ἔφη, καὶ μὴ φοβοῦ: *Dic*, inquit, *nec timeto.* Λέγω δὴ καίπερ οὐκ οἶδα ὁποίᾳ τόλμῃ, ἢ ποίοις λόγοις χρώμενος ἐρῶ. καὶ ἐπιχειρήσω πρῶτον μὲν αὐτοὺς τοὺς ἄρχοντας πείθειν καὶ τοὺς στρατιώτας, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἄλλην πόλιν, ὡς ἄρ᾽ ἃ ἡμεῖς αὐτοὺς ἐτρέφομέν τε καὶ ἐπαιδεύομεν, ὥσπερ ὀνείρατα ἐδόκουν ταῦτα πάντα πάσχειν τε καὶ γίγνεσθαι περὶ αὐτούς: *Dico ſanè, quamvis neſciam quâ audaciâ, aut qualibus verbis utens dicam. Primum quidem adgrediar ipſos Magiſtratus & milites perſuadere, deinde & reliquam civitatem: quaſi ea in quibus nos eos enutrivimus, & erudiimus, inſtar ſomniorum omnia eis contigiſſent, & facta circa eos fuiſſent.*

Hæc omnia, quæ tam anxiè præmittit, minimè redolent animum credentem vera eſſe quæ dicturus eſt. Verùm egregiè conveniunt homini fabulam timidè fingenti, ad imitationem Poëticarum, quas ex Reipublicæ ſuæ civium

vium animis exterminatas volebat; quamobrem timebat ne rideretur, cùm perſuadere vellet ſimilia iis, quæ ipſe adunco naſo ſuſpendere ſolebat. Nec profectò ea vera credere poterat de creatione hominum quæ hîc habet, ſi credebat ea quæ in *Timæo*, aut in *Politico*, aut in *Sympoſio*, eadem de re leguntur, & quæ ſunt planè diverſa. Ac ſanè auctores fingendæ à ſe hujus fabulæ laudat *Phœnicas*, hoc eſt, homines apud Græcos uſque adeò mendaciis infames, ut eorum mentiendi libido in proverbium abiiſſet, quo Φοινικικὸν Ψεῦσμα dictum eſt abſurdiſſimum quodvis mendacium. Vix etiam dubium eſt, in hoc *Platonis* loco, eâ voce ſignificari fabulam fictam, ad imitationem veteris illius fabulæ Phœniciæ, quâ homines è dentibus draconis, à Cadmo Phœnice ſatis, armati à terra emiſſi dicuntur. Certè mentio *Poëtarum* oſtendit eum ad fabulam à Græcis Poëtis narratam ſpectaſſe, & Φοινικικὸν potiùs eſt *ad Phœnicum morem fictum*, quàm Φοινίκιον, hoc eſt, *ad Phœnices pertinens*; & quòd armati à *Platone* dicuntur viri prodiiſſe, id ſuadet eum reſpicere ad ſatos à Cadmo homines. Ita rem interpretatus eſt vir eruditus *Adrian. Junius*, in proverbiis, quæ cum Eraſmianis edita ſunt. Sed concedamus eſſe hanc etiam fabulam reverâ à Phœnicibus, & quidem à Poëtis Phœnicibus, narratam; an ſequetur Judaïcam, aut veram Hebræorum à *Platone* ſpectari Hiſtoriam? Non video, cùm Phœnices de initio humani generis, nonnul-

la, longinquitate temporis, & mentiendi libidine corrupta, narrare Græcis æquè potuerint, ac reliquæ Gentes. Conſtat ſanè Phœnices multas ejuſmodi fabulas narraſſe, ſi verè ex *Sanchoniathone* eas vertit *Philo Byblius*, quarum fragmenta habemus, apud *Euſebium* Præp. Evang. Lib. I. c. 9. & 10. Re ipsâ judicium hocce noſtrum confirmatur,

Sic enim tandem fabulam ſuam narrare adgreditur *Plato*; Ἦσαν δὲ τότε τῇ ἀληθείᾳ ὑπὸ γῆς, ἐντὸς πλαττόμενοι ϗ τρεφόμενοι, ϗ αὐτοὶ ϗ τὰ ὅπλα αὐτῶν, ϗ ἡ ἄλλη σκευὴ, δημιουργούμενα· ἐπειδὴ δὲ παντελῶς ἐξειργασμένοι ἦσαν, ϗ ἡ γῆ αὐτοὺς μητὴρ οὖσα ἀνῆκε, ϗ νῦν δεῖ ὡς περὶ μητρὸς ϗ τροφοῦ τῆς χώρας, ἐν ᾗ εἰσὶ, βουλεύεσθαι τε ϗ ἀμύνειν αὐτοὺς, ἐάν τις ἐπ᾽ αὐτὴν ἴῃ, ϗ ὑπὲρ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ὡς ἀδελφῶν ὄντων ϗ γηγενῶν, διανοεῖσθαι: *Erant autem tunc re verâ ſub terra, intus formati, & educati cum ipſi, tum arma eorum & ſupellex omnis. Poſtquàm verò omnino perfecti fuerunt, terra illos, ut mater, ad ſuperos enixa eſt. Et nunc quidem, tamquam matri ac nutrici, regioni huic, in qua ſunt, conſulere debent atque ſuccurrere, ſi quis eam invaſerit; déque aliis civibus, quaſi fratribus ac terrâ genitis, ſentire.* Res ipſa, ut dixi, manifeſtò clamat Phœniciam hanc fabulam minimè oportere Judæis acceptam ferri, quod pluribus oſtendere nihil adtinet. Igitur meritò is, cui fabula narratur,

tur, reſpondet : Οὐκ ἐτὸς πάλαι ᾔσχυνε τὸ ψεῦδος λέγειν : *non immeritò dudum te pudebat mendacium dicere.* Sequuntur deinde alia fabuloſa , quæ piget exſcribere.

Hinc colligere eſt, ſummatim quidem facile eſſe dictu, memorari à *Platone* fabulam Phœniciam, quâ ferebantur homines è terra orti, & quâ oſtendit ſe non fuiſſe ignarum Hiſtoriæ Sacræ; qualia jactantur ab iis quos *P. Ventidius*, in Diſſertatione περὶ τοῦ Λόγου, exſcripſit ; ſed ubi ad adcuratius examen deventum eſt , nulla Hebraïcæ Hiſtoriæ adparent veſtigia. Certè *Plato*, quo erat ingenio, ſi Judaïcam Hiſtoriam audiviſſet narrari, aut legiſſet, multò meliora de Deo & hominum origine docuiſſet; nec opus habuiſſet confugere ad ridiculam fabulam Phœniciam , ut homines conſanguineos eſſe demonſtraret; ſed dixiſſet omnes ex uno viro , unáque muliere ortum ducere. Quod non modò verum erat, ſed multò faciliùs à Græcis admiſſum fuiſſet ; quàm armatas ſingulas gentes, è patriæ terræ ſpecubus, in lucem emiſſas.

Proferunt denique loca *Platonis* , in quibus accepta refert nonnulla *Veteribus* quibusdam, quos eſſe volunt Hebræos. Sic in Philebo, non procul ab initio, οἱ μὲν, inquit, παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες, ταύτην φήμην παρέδοσαν : *Veteres nobis meliores & propiùs Deos habitantes hanc famam tradiderunt.* Quæ verò illa eſt *fama*? Hæc, nimirum : *cùm ea quæ ſemper dicuntur*

tur eſſe conſtent ex uno & multis, finémque & infinitatem in ſe inſitam habeant; *oportere nos, rebus ſic conſtitutis, ſemper unam ideam de omni re ſingulatim ponentes quærere, nos enim comperturos eam ineſſe*; & alia neſcio quæ τερετίσματα metaphyſica nullius pretii, de quibus ne ſomniando quidem umquam cogitarunt Veteres Hebræi. At cùm viri docti viderent hîc mentionem fieri *Unius*, *Infiniti* & *Multorum*, continuò exiſtimarunt reſpici ad S. Trinitatem; quam numquam hîc quæſiviſſent, ſi locum paullò adtentiùs legiſſent. Rectè quoque feciſſet *P. Ventidius*, ſi ex fide aliena hæc non protuliſſet, ſed inſpexiſſet ipſum *Platonem*. Si quidpiam ſimile admiſiſſem, quos triumphos de me ageret?

Adducitur alter *Platonis* locus è Lib. IV. de Legibus, p. 600. Ed. Gen. Ficini, Θεὸς, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων εὐθεῖαν περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος: *Deus, ut fert etiam antiquus ſermo, initium & finem, & media omnium Entium habens rectà abſolvit, per naturam circumactus.* Vult *Juſtinus*, in Adhortatione ad Gentes p. 24. hæc Moſi deberi. Sed oportuiſſet ab eo proferri locum Moſis, in quo ſit quidpiam ſimile. At non potuit, quia reverâ nihil ejuſmodi exſtat, profertúrque hîc à *Platone* ſenſus eorum, quæ à *Timæo* dicta erant de Anima mundi, quam Deus Opifex rerum, τῷ κόσμῳ μεσόθεν ἐξάψας ἐπάγαγεν ἔξω, *mundi medio indidit, & extra eduxit.* Quamobrem obti-

obtinet *initium finem* , *&* *medium.* Igitur nulla ratio eſt, cur παλαιὰς credamus eſſe Hebræos potiùs, quàm antiquiſſimos Græcorum Philoſophos ; à quibus multa dici potuerant aut vera, aut veris proxima, ſeu ea accepiſſent à Majoribus, ſeu ipſi inveniſſent. Cur enim omnes populos fingamus fungos, per omnia, ac ſtipites fuiſſe, exceptis Hebræis?

Jure ergo *Lactantius* à *Platone* numquam auditos fuiſſe Judæos exiſtimavit : * *Soleo*, inquit, *mirari quòd, cùm Pythagoras & poſtea Plato, amore indagandæ Veritatis accenſi, ad Ægyptios & Magos & Perſas uſque penetraſſent, ut earum gentium ritus & ſacra cognoſcerent (ſuſpicabantur enim ſapientiam in Religione verſari) ad Judæos tamen non acceſſerint ; penès quos tunc ſolos erat, & quò faciliùs ire potuiſſent.*

Sunt tamen multò plures & Judæi & Chriſtiani (neque enim verum diſſimulabo) qui contenderint *Platoni* ignotos non fuiſſe Judæos, imò & multa ſuppeditaſſe, quibus Philoſophiam ſuam exornavit. At hæc eorum dicta nequaquam ſunt teſtimonia hominum, qui quæ viderant aut à teſtibus æqualibus accepta narrent ; ſed judicia & conjecturæ Scriptorum *Platone* , non unâ ætate, recentiorum. Itaque non poſſunt majoris eſſe ponderis, quàm rationes quibus nituntur ; quæ ſi parum graves ſunt, nulla cauſa eſt cur in iis judiciis, conjecturíſve adquieſcamus. Præterea ſunt eorum Scriptorum, qui honorificum

* *Inſt. Divin. Lib. IV. c. 2.*

cum atque utile ſibi ducebant *Platonem* videri Scriptoribus Sacris Hebræorum multa debuiſſe. Judæi, qui ita primi omnium loquuti ſunt, retundebant eo pacto ſuperbiam Philoſophorum Græcorum, qui ceteras gentes quaſi barbaras ſpernebant; quod immeritò ab iis fiebat, ſi conſtaret Philoſophorum nobiliſſimum ea Judæis debere, quæ vulgò inveniſſe putabatur. Eadem operâ, adliciebant eos, qui *Platonem* magni faciebant, eorúmque animos, Judaïſmo alioquin iniquiores, ſibi conciliabant; cùm illis oſtenderent *divinum Platonem*, ut vulgò vocabatur, ex fontibus Hebræorum rivulos in hortos ſuos derivaſſe. Legantur libri *Joſephi* contra *Apionem*, & liquebit olim hoc manibus, pedibúſque egiſſe Judæos, ut oſtenderent Græcos fures eſſe, & quidem in eos fines quos commemoravi. Chriſtiani poſtea Scriptores, iiſdem de rationibus, imitati ſunt Judæos.

Hæc ſi probè expendantur, ſatis firma, niſi fallor, videbuntur, ad evertendum quidquid colligi poteſt, hanc in rem, ex dictis Veterum Judæorum aut Chriſtianorum; qui an rectè olim conjecerint, néene, parum nunc noſtrâ intereſt; cùm Dei Opt. Maximi beneficio, non ampliùs ſubjaceamus imperio Ethnicorum, quorum animum ſibi conciliare neceſſe illi habebant; cúmque exigua jam ſit *Platonis* aliorúmve Philoſophorum Ethnicorum auctoritas. Attamen nonnulla hac de re proferam Veterum judicia, quæ ad examen revocabo.

Antiquiſſimum, quod nunc mihi occurrit, eſt

eſt *Ariſtobuli*, Philoſophi Judæi qui vixit temporibus Ptolemæi Philometoris. Ejus verba profert *Euſebius* Præp. Evang. Lib. XIII. c. 12. quorum initium dumtaxat ſubjiciam: Φανερὸν, inquit, ὅτι κατηκολούθησεν ὁ Πλάτων τῇ καθ' ἡμᾶς Νομοθεσίᾳ καὶ φανερός ἐστι περιειργασμένος ἕκαστα τῶν ἐν αὐτῇ. Διηρμήνευται γὰρ πρὸ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, δι' ἑτέρων, πρὸ τῆς Ἀλεξάνδρου καὶ Περσῶν ἐπικρατήσεως, τά τε κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν ἐξ Αἰγύπτου τῶν Ἑβραίων, ἡμετέρων δὲ πολιτῶν, καὶ ἡ τῶν γεγονότων ἁπάντων αὐτοῖς ἐπιφάνεια καὶ κράτησις τῆς χώρας καὶ τῆς ὅλης νομοθεσίας ἐπεξήγησις, ὡς εὔδηλον εἶναι τὸν προειρημένον Φιλόσοφον εἰληφέναι, πολλά· γέγονε γὰρ πολυμαθὴς, καθὼς καὶ Πυθαγόρας, πολλὰ τῶν παρ' ἡμῖν μετενέγκας εἰς τὴν ἑαυτοῦ δογματοποιΐαν κατεχώρισεν: *Conſtat Legum noſtrarum inſtituta ſequutum eſſe* Platonem, *& in ſingula earum capita curioſiùs inquiſiviſſe eum liquet. Nam etiam ante* Demetrium *illum* Phalereum, *adeóque ante* Alexandri *ac Perſarum imperium, ea jam omnia Græcè ab aliis converſa fuerant; quibus illa Hebræorum popularium noſtrorum ex Ægypto eductio, & omnium quæ illis contigerunt ratio inſignis, & occupatio regionis & totius legiſlationis expoſitio, ita ut manifeſtum ſit memoratum Philoſophum multa ſumſiſſe. Fuit enim lectionis plurimæ, ut &* Pythagoras, *qui multa è noſtris in ſua dogmata tranſtulit.* At illius verſionis nec

vola,

vola, nec veſtigium ſupererat; nec in Hiſtoria tranſlationis LXX. Interpretum ejus vel minima mentio. Quo mihi fit credibile *Ariſtobulum* hoc finxiſſe, ut fidem ſibi faceret, apud Lectores, illico quæſituros unde *Pythagoras* & *Plato* dogmata Hebræorum noſcere potuiſſent. Quamobrem rectè *Auguſtinus*, de Civit. Dei Lib. VIII. c. 11. negat illum potuiſſe *Scripturas legere*, *quæ nondum fuerat in Græcam Linguam tranſlatæ*, *quâ ille pollebat*; at perperam, ut poſtea oſtendam, ſuſpicatur eum per interpretem cum Judæis egiſſe, in ſequentibus verbis: *niſi fortè quia fuit acerrimi ſtudii*, *ſicut Ægyptias*, *ita & iſtas per Interpretem didicit*, *non ut ſcribendo transferret*, *quod Ptolemæus pro ingenti beneficio*, *qui regiâ poteſtàte etiam timeri poterat*, *meruiſſe perhibetur*; *ſed ut colloquendo quid continerent*, *quantum capere poſſet*, *addiſceret*.

Ariſtobulum ſequutus eſt *Joſephus*, qui Lib. II. contra Apionem p. 1079. Ed. Gen. ita loquitur: *μάλιστα ὁ Πλάτων μεμίμηται τὸν ἡμέτερον νομοθέτην, κἀν τῷ μηδὲν ὅτω παίδευμα προστάττειν τοῖς πολίταις, ὡς τὸ πάντας ἀκριβῶς τὰς νόμους ἐκμανθάνειν*: Plato *potiſſimùm imitatus eſt noſtrum legiſlatorem*, *in hoc quoque quòd civibus ſic præceperit*, *quàm adcuratè omnes leges diſcere.* Verùm ſi quis dixerit *Platoni* hoc, aliáque idgenus in animum incidiſſe, cùm res ſint minimè abſtruſæ, aut excogitatu difficiles; æquè veriſimilis hæc erit conjectura, ac *Joſephi* adfirmatio.

Joſe-

Joſephum & *Ariſtobulum* ſubſequuti pariter ſunt Scriptores multi Chriſtiani, atque inter alios *Juſtinus*, *Clemens* Alexandrinus & *Euſebius*, qui ſimilia habent, & primus quidem præſertim in Parænesi ad Gentes, alter verò Stromatum Lib. I. tertius denique Præpar. Evangelicæ Lib. XII. ubi multis hac de re agunt. Verùm hi quoque judicium ſuum protulerunt, non rem à teſtibus fide dignis acceptam; aut potiùs, ut dixi, Judæos imitati ſunt, iiſdem de cauſis, propter quas à Judæis furti inſimulatos eſſe Græcorum Philoſophos oſtendi.

Verùm objecerit fortè quiſpiam Scriptores nonnullos Ethnicos, quorum loca adfert *Clemens*; & primùm quidem *Megaſthenem* qui æqualis fuit Seleuco Nicatori & cujus hæc ſunt verba è Libro III. Rerum Indicarum, apud *Clementem* Strom. Lib. I. p. 305. Ἅπαντα μέν τοι τὰ περὶ φύσεως εἰρημένα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις λέγεται καὶ παρὰ τοῖς ἔξω τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφοῦσι· τὰ μὲν παρ' Ἰνδοῖς ὑπὸ τῶν Βραχμάνων, τὰ δὲ ἐν τῇ Συρίᾳ ὑπὸ τῶν καλουμένων Ἰουδαίων: *Omnia quæ de natura dicta ſunt à Veteribus, dicuntur etiam ab iis, qui extra Græciam philoſophantur, partim quidem apud Indos à Brachmanibus, partim verò in Syria ab iis qui vocantur Judæi.*. Verùm non nego apud Judæos varia dogmata, atque inſtituta obtinuiſſe, quibus poſtea ſimilia ſcripſit *Plato*; at contendo ea à *Platone*, antiquioribúſve Philoſophis, partim deſumta ab Ægyptiis, aliiſque populis; partim etiam inven-

inventa, aut à Socrate inventore accepta fuiſſe.

Numenius quidem Pythagoreus, cui Scripta Moſis innotuerant, hoc judicium de Platone tulerat: Τί γάρ ἐϛι Πλάτων, ἢ Μωσῆς Ἀττικίζων; *Quid eſt enim Plato, niſi Moſes Atticè loquens?* At hiſce verbis, ſignificatur tantùm conſenſus, variis in rebus; ex quo colligere non licet, à *Platone* lectum fuiſſe Moſem; cùm, ut dixi, & ipſe nonnulla excogitare & ab Ægyptiis multa Moſaïcis ſimilia accipere potuerit.

Ut eum è Moſe, quæ habet paria, furatum eſſe conſtaret; quandoquidem, ut vidimus, teſtes fide digni nobis deſunt; oporteret oſtendi ejuſmodi eſſe, ut nec ab aliis quàm à Judæis accipere, nec ipſe comminiſci ea potuerit, aut certè ita expreſſa eſſe, ut loquutiones Scripturæ manifeſtò redolerent. Tu verò, L. CANDIDE diligenter, quæſo, legito *Juſtini* Paræneſin ad Gentes, *Clementis* Stromat. Lib. I. & *Euſebii* Librum XII. Præp. Evang. ubi congeſſere ea, quibus maximè cum Sacris Litteris conſentire *Platonem* credidere, iſſque perlectis, niſi fatearis *Platonem* aut aliunde ea omnia diſcere potuiſſe, aut ipſum invenire; cauſam non dico, cur hancce meam Epiſtolam non abjicias, ut lectu indignam.

At meminiſſe te oportet primùm, in antiquiſſimo & florentiſſimo Ægyptiorum regno, fuiſſe leges Hebraïcis adfines; ſeu eæ ſunt leges, ſine quibus nulla ſtare humana Societas poteſt, & quæ apud populos omnes excultos

vi-

viguerunt, ſeu peculiares Ægyptiis & Hebræis; quod in Commentario meo in Pentateuchum ſæpe oſtendi. Secundò, merâ ratiocinatione, contemplationéque operum divinorum multa à Socrate, *Platonis* Magiſtro, inventa fuiſſe Moſaïcis conſentanea; ut liquet ex *Memorabilibus Socratis*, à *Xenophonte* collectis.

Tertiò, antiquas leges Atticas nonnulla habuiſſe ſimilia Ægyptiacis, ſeu ea Athenienſes partim accepiſſent à Cecrope Ægyptio, ſeu alia quapiam viâ; quod non rarò obſervavi ad Leges Moſaïcas poſt viros doctiſſimos, qui de Jure Attico egere. Primas quidem meritò, inter omnes Leges, exceptis Legibus Evangelicis, tribuimus Moſaïcæ νομοθεσίᾳ, nec Ethnicorum inſtituta cum ea ullâ ratione æquiparanda cenſemus; ſed tamen non paſſus eſt Deus ita rectam Rationem, apud reliquos omnes homines, exſtingui, nihil ut experientiâ, & ratiocinando inveniri uſpiam poſſet; verùm omnes, niſi deſipere vellent, neceſſe haberent Moſaïca Scripta expilare, aut inſtituta imitari. Talia ſomniare nemo poſſit, niſi cui Græcorum & Latinorum monumenta ac ingenia, ne jam Orientales populos memorem, planè ignota fuerint. Vitia legum Ethnicarum nec tueor, nec excuſo; ſed ſine dubio plurima complectuntur ſapienter ſancita, quæ tamen Legiſlatorum ſoli prudentiæ debentur. Horum ſi memor fueris, confido fore ut nihil invenias quod à *Platone* ex Hebræis adumbratum eſſe videatur. Quod ſi eſſet mihi ſingillatim demonſ-

monſtrandum, juſtum hac ſola de re conſcribendum eſſet volumen, nedum ut brevis Epiſtolæ finibus coërceri queat.

At unum dogma eſt, quod præ ceteris ex Scriptura deductum eſſe contendunt *Euſebius*, aliíque; id, nimirum, quod ſpectat τρεῖς ὑποςάσεις ἀρχικὰς, *tres ſubſtantias, quæ ſunt omnium rerum principia.* Quod dogma ſolet ad *Platonem*, quaſi ad potiſſimum auctorem, apud Ethnicos, referri, quòd diſtinctiùs de eo ſcripſerit; nam *Parmenidis* quidem, à quo creditum docet *Plotinus* Ennead. V. c. 8. nihil exſtat præter fragmenta obſcuriſſima; Pythagoræ verò ne littera quidem ulla, nam Symbola illa αἰνιγματώδη, quæ ſuperſunt, utrum ſint ipſius, vel ejus diſcipulorum non conſtat; ceteræque doctrinæ ejus reliquiæ non unam capiunt ſententiam. At viri docti contendunt memorati dogmatis originem eſſe altiùs repetendam. Qua de re vir eruditiſſimus *Rod. Cudworthus* in Anglico Opere, quod *Syſtema Intellectuale Rerum Univerſitatis* inſcripſit, * his verbis loquitur: ***Nunc** verò quandoquidem non ſatis intelligi queat quî ejuſmodi Trinitas divinarum Hypoſtaſeon primùm inveniri potuerit ſolo ingenio humano, & Ratione; quamvis nihil ei inſit, ſi modò rectè intelligatur, quod Rationi repugnet; & quandoquidem ſunt in antiquis Scriptis Veteris Teſtamenti certa indicia pluralitatis in Deitate, vel plurium Hypoſtaſeon; colligere me-*

* *Lib. I. C. 4. p. 547.*

meritò poſſumus quod Proclus adfirmat de Trinitate, quemadmodum exprimitur in Chaldaicis Oraculis, id eſſe verum; nimirum, fuiſſe θεοπαράδοτον θεολογίαν, *divinitus traditam Theologiam, vel divinam Cabalam, inter Hebræos primùm, deinde ab illis communicatam cum Ægyptiis atque aliis gentibus.* Ego verò, quod cum pace viri eruditiſſimi & cujus Scripta magni facio, dictum ſit, non puto uſquam in Vetere Teſtamento indicium eſſe ullum plurium numero ſubſtantiarum divinarum, quales ſomniabat *Plato*, & quales Patres credidere. Certè cùm omnia loca, quæ huc trahi poſſent, expendo, nullum invenio, ex quo tres ſubſtantiæ divinæ colligi queant. An tale quid viderit *P. Ventidius* ignoro, at cùm protuliſſet hæc & plura *Cudworthi* verba, non ſine elogio Operis, debuiſſet clariùs mentem ſuam exprimere. Nam ſi *Plato* credidit tres eſſe divinas ſubſtantias, ſíque hanc ſuam ſententiam ex Vetere Teſtamento, aut ipſe per ſe, aut per alios, hauſit, ut vult *Cudworthus*; oportet omnes fermè Chriſtianos nunc in gravi errore verſari, qui, quamvis Trinitatis Perſonarum patroni, acerrimè contendunt, & quidem meritò, unicam eſſe numero divinam ſubſtantiam. Non puto *Ventidium* tantùm tribuere Antiquitati, ut, quemadmodum fecit *Cudworthus*, vir ceteroqui laudibus in eum collatis digniſſimus, propter ejus auctoritatem, Platonicum Tritheïſmum admittere ſuſtineat. Quod ſi ita eſt, cur nobis fingit *Pythagoram*, & *Platonem* hauſiſſe hoc ſuum dogma ex Scriptis Hebræorum,

qui unitatis numericæ Numinis vehementes ſemper propugnatores fuere? Neſcio etiam an ſatis noverit *Ventidius* quodnam ſit eruditiſſimi *Cudworthi* inſtitutum, in eo Capite *Syſtematis Intellectualis*; quod eò ſpectat ut oſtendat ab univerſa Antiquitate creditas eſſe tres pares ſubſtantias divinas. Si minùs intellexit, non ſatis prudenter fecit, cùm teſtem adduxit teſtimonium contra ſe dicturum. Si intellexit, non minùs imprudenter ſe geſſit, cùm nobis fucum facere ſe poſſe exiſtimarit, proferendo verba; quæ, ſi quid probant, oſtendunt Tritheïſmum Veteri Teſtamento originem debere.

Sed ut ad *Platonem*, ceteróſque Philoſophos, qui ei fortè præiverunt, redeam; non video cur revelatione indiguerint, ad conſtituenda tria illa Principia; ut jam omittam falſitatem ejus ſententiæ, quæ cum vera revelatione conſiſtere nequit. Solâ ratiocinatione, conjunctâ cum divinorum Operum contemplatione, potuerunt intelligere τὸ γνωςὸν τȣ̃ Θεȣ̃, hoc eſt, eſſe quampiam intelligentem Naturam, eámque perfectiſſimam, quæ omnia fecerit, & omnia regat, aut per ſe, aut per alium; imò verò intellexerunt, ut liquet ex ſermonibus Socratis apud *Xenophontem*, aliiſque ejuſmodi. Cùm verò viderent Mundi Opificem non temerè, & fortuitò, ſed ſummâ ratione omnia feciſſe, generáque ſingula omnium rerum, pro ſuis quæque naturis, ſine mutatione, conſervari ac propagari; hinc collegit *Plato*, poſt alios, eſſe & alte-

alteram ſubſtantiam divinam primæ illi proximam, quæ vocaretur *Ratio* ſeu Λόγ☉, quæ complecteretur æterna atque immutabilia exemplaria omnium rerum, & per quam ſingula eſſent facta. Nec dixeris *Rationem* illam fuiſſe perfectionem Dei, non ſubſtantiam ſingulari exſiſtentiâ præditam; nam *Plato* (recténe an ſecus, nunc non quærimus) ita ratiocinatus eſt. *Rationem*, quam & *Ideam* vocat, deſcripſit quaſi ſubſtantiam; qua in re præivit *Platoni Timæus*, qui *Ideam* diſtinguit à Deo, & ſubſtantiam ſeorſim exſiſtentem habet, initio Operis ſui. Ait enim duas eſſe cauſas ſummas *Deum* & *Neceſſitatem*, & ad hanc quidem referri *Ideam* & *Materiam*, quaſi συναίτια *cauſas unà* cum Deo. Tum *Ideam* docet eſſe quidpiam ἀγέννατον τε καὶ ἀκίνατον, καὶ μένον τε καὶ τᾶς ταυτῶ (leg. ταυτᾶς) φύσι☉, νοατόν τε καὶ παράδειγμα τῶν γεννωμένων, ὁκόσα ἐν μεταβολᾷ ἐντί, *ingenitum, & immotum & manens & ejuſdem naturæ, ac intelligibile exemplar genitorum omnium quæ in mutatione ſunt.* Græca hujus loci adtentè legenda, nam non modò *Joan. Serranus*, ſed ne *Marſilius* quidem *Ficinus*, multò eruditior ea adſequutus eſt. Attamen non indigna ſunt quæ legantur quæ *Serranus* collegit de Ideis, in argumento *Parmenidis* Platonici Dialogi. Deinde cùm animadverteret *Plato* animalia & plantas, per omnes terras, mirum in modum naſci, augeſcere, vegetari; hinc, poſt *Timæum*, collegit à *Ratione* divina eſſe Mun-

 do

do *Animam* inditam , cujus vi omnia illa fierent , & totius Mundi machina ageretur. Quamobrem etiam Mundum *Animal* & *Deum* eſſe dixit.

Hæc diſtinctiùs verbis ipſis *Platonis* probabo , & cùm de ſummo Deo nulla moveatur controverſia, de ſecundo, ſeu Λόγῳ primùm videndum. Sic ergo de hoc loquitur in Timæo , ubi de Creatione Mundi , p. 528. C. Ed. Gen. Οὗτος δὴ πᾶς ὄντως ἀεὶ Λογισμὸς Θεοῦ περὶ τὸν ποτὲ ἐσόμενον Θεὸν λογισθεὶς λεῖον καὶ ὁμαλὸν , πανταχῆ τε ἐκ μέσου ἴσον , καὶ ὅλον καὶ τέλεον ἐκ τελέων σωμάτων σῶμα ἐποίησε: *Hic ergo, qui reverâ ſemper eſt omnis Ratiocinatio Dei , de futuro Deo ratiocinatus , lævem eum effecit , æqualémque & undique à medio parem , ac totum & perfectum corpus è perfectis corporibus.* In Epinomide verò p. 702. G. memorato Mundo , illico ſubjicit : ὃν ἔταξε Λόγος ὁ πάντων θειότατος ὁρατόν : *quem fecit Ratio omnium diviniſſima conſpicuum.* Quem Λόγον & Λογισμὸν hîc vocat *Plato* recentiorès Platonici ſolent etiam vocare Νοῦν, *mentem*, quia Λόγος, ſubſtantiam ratiocinantem ſonat , ſeu mentem. Vide , ſi vacat , *Plotinum* Ennead. V. Lib. I. Capp. 3. & 4. Ait *Plato* Mentem hanc eſſe *omnium diviniſſimam* , quia alias Mentes ſeu Λόγους eſſe putabat , inferiores Deos. Non addam quæ habet de *Idea* , quod eſt alterum nomen τοῦ Λόγου , quia nemo nunc ſomniarit quod de *Idea* ſcripſit *Plato* id ex Vetere Teſta-

Teſtamento eſſe deſumtum. Adi, ſi vacat, quæ hac de re præfixit *Serranus Parmenidi* & Lib. VI. *de Republica*, ubi paucis mentem *Platonis* explicat.

Quæſiverim nunc à Theologis paullò adcuratioribus, an propterea poſſit *Plato* cenſeri deſumſiſſe quæ habet de *Ratione*, aut *Mente*, ex Scriptura; dumtaxat quia Moſes, & alii Scriptores Sacri inducunt Deum omnia facientem διὰ λόγου, hoc eſt, ῥήματος, *per verbum*, ut deſcribant maximam ejus potentiam, & ſpiritualem agendi rationem, quam vocis imperio exprimunt? Non poteſt ſanè adfirmari, niſi à ludentibus ambiguitate vocis Λόγος, quæ Græcè & *rationem* & *ſermonem* ſonat. Quod tamen fecit *Euſebius* Cap. 14. Lib. XI. Præpar. Evangelicæ, nimiâ cupiditate trahendi ad partes Chriſtianorum inſignis Philoſophi.

Audiamus tandem quæ habeat, de tertio Principio, ſeu *Anima Mundi*, de qua ſic loquitur in Timæo, p. 528. C. ubi poſtquàm deſcripſit corpus rotundum Mundi, ita pergit: Διὰ πάντα δὴ ταῦτα εὐδαίμονα Θεὸν αὐτὸν ἐγεννήσατο. τὴν δὲ δὴ ψυχὴν οὐχ ὡς νῦν ὑςέραν ἐπιχειροῦμεν λέγειν, οὕτως ἐμηχανήσατο καὶ ὁ Θεὸς νεοτέραν· οὐ γὰρ ἂν ἄρχεσθαι πρεσβύτερον ὑπὸ νεωτέρου συνέρξας εἴασεν· ἀλλά πως ἡμεῖς πολὺ μετέχοντες τοῦ προσυχόντος τε καὶ εἰκῆ, ταύτῃ πῃ καὶ λέγομεν. *Omnibus hiſce de cauſis beatum eum Deum genuit. Animam verò, non ut nunc adgredimur dicere poſteriorem,*

 rem,

rem, ſic & Deus fecit juniorem; neque enim qui hæc conjunxit parére juniori antiquius permiſiſſet, ſed nos, ut pote multùm fortunæ & casûs participes, temerè etiam & ſine ordine dicimus. Mira profectò eſt hæc excuſatio perturbati in loquendo ordinis, ſed tamen, ut opinor, vera. At ad inſtitutum meum rei examen non pertinet. Itaque pergam recitare verba *Platonis*, de ratione quâ Anima Mundi creata eſt: Ὁ δὲ καὶ γενέσει καὶ ἀρετῇ προτέραν καὶ πρεσβυτέραν ψυχὴν σώματος, ὡς δεσπότιν, καὶ ἄρξουσαν ἀρξομένου συνεστήσατο, ἐκ τῶνδε καὶ τοιῷδε τρόπῳ· τῆς ἀμερίστου καὶ ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ἐχούσης οὐσίας, καὶ τῆς αὖ περὶ τὰ σώματα γιγνομένης μεριστῆς, τρίτον ἐξ ἀμφοῖν ἐν μέσῳ συνεκεράσατο οὐσίας εἶδος, τῆς τε ταὐτοῦ φύσεως αὖ πέρι καὶ τῆς τοῦ ἑτέρου, καὶ κατὰ ταὐτὰ ξυνέστησεν ἐν μέσῳ τοῦ τε ἀμεροῦς αὐτῶν, καὶ τοῦ κατὰ τὰ σώματα μεριστοῦ· καὶ τρία λαβὼν αὖ τὰ ὄντα συνεκεράσατο εἰς μίαν πάντα ἰδέαν, τὴν θατέρου. φύσιν δύσμικτον οὖσαν εἰς ταὐτὸ ξυναρμόττων βίᾳ: *Ille verò & generatione & virtute priorem Animam Corpore, quaſi dominam & imperaturam parenti conſtituit, ex his, videlicet, atque hoc modo. Ex ſubſtantia individua & quæ ſemper eadem ratione ſe habet, & ea rurſus quæ in corporibus dividua eſt, tertiam ex ambabus mediam commiſcuit ſubſtantiæ ſpeciem, quæ eſt ejuſdem naturæ & alterius; eámque ſic mediam conſtituit, inter eam illarum quæ in-*

individua eſt, *&* *eam quæ in corporibus eſt divida. Cùmque tria ſumſiſſet quæ erant*, *omnia miſcuit in unam ſpeciem*, *ejus quod alterum diximus naturam vix miſcendam*, *cum eo*, *quod idem dicitur*, *vi conjungens*. Poſtea tradit arithmeticas neſcio quas rationes, ſecundùm quas tria miſcuit; quas ex ipſo petas licet.

Si *Plato* Trinitatem ex Scriptura Sacra Veteris Teſtamenti deſumſit, ex ea quoque ſtatuendus eſt hanc tertiæ Subſtantiæ deſcriptionem hauſiſſe; quam mihi quidem oſtendi cupiverim, in quopiam Veteris Teſtamenti loco; nam hactenus in eo nihil ſimile animadvertere potui. Non opus eſt etiam me dicere notionem hanc Animæ Mundi creatæ, & conſtantis miſturâ ſubſtantiæ immutabilis & corporeæ, longè diſtare ab eo quod Chriſtiani de Spiritu Sancto omnes credunt; res enim eſt manifeſta. Nemo non videt deſcribi, non quod nos Spiritum Sanctum vocamus, ſed vim quamdam omnia fœcundantem, ac vegetantem, quam *Virgilius* Æn. VI, 724. ſic pinxit:

Principio cœlum ac terras, campóſque liquentes,
Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra
Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus
Mens agitat molem & magno ſe corpore miſcet.
Inde hominum, pecudúmque genus, vitæque volantum,

 Et

Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Attamen Veteres, nimio Platonicæ Philoſophiæ amore capti, hîc invenerunt Spiritum Sanctum; nam quamvis *Euſebius* adgreſſus non ſit oſtendere, ſingulari Capite, *Platonem* idem ſenſiſſe ac Chriſtianos περὶ τρίτου αἰτίου, ut de primo, & ſecundo; attamen Cap. XX. Lib. XI. Præp. Evang. περὶ τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, *de tribus ſubſtantiis quæ Principia ſunt*, agens, prolato de iis loco *Platonis* ex Epiſtola ad *Dionyſium*, ita loquitur: Ταῦτα οἱ τὸν Πλάτωνα διασαφεῖν πειρώμενοι ἐπὶ τὸν πρῶτον Θεὸν ἀνάγουσι, ἐπί τε τὸ δεύτερον αἴτιον, καὶ τρίτον τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν, Θεὸν τρίτον καὶ αὐτὴν ὁριζόμενοι εἶναι· οἱ δέ γε θεῖοι λόγοι τὴν ἁγίαν καὶ μακαρίαν τριάδα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν ἀρχῆς λόγῳ τάττουσι: *Hæc qui conati ſunt Platonem elucidare ad primum Deum referunt, & ad ſecundam Cauſam, & ad tertiam hanc Mundi animam, Deum tertium eſſe definientes. Divini verò libri ſanctam & beatam Trinitatem Patris & Filii & Sancti Spiritûs principii rationem habere ſtatuunt.*

At tenuis ſimilitudo, quæ inter Principia tria, ſeu tres Deos ſummos *Platonis*, primâ fronte, eſſe videtur non debuit ita animum *Euſebii* aliorúmque adficere; ut illico ſe Trinitatem Chriſtianam Patris, Filii & Spiritûs Sancti in ejus verbis agnoſcere profiterentur;

ac

ac proinde hoc ejus dogma contenderent ex Vetere Teſtamento deſumtum ab eo fuiſſe. Senſit hoc partim *Cyrillus* Alexandrinus, qui Principiorum Platonicorum inæqualitatem pugnare cum τῷ ὁμοουσίῳ rectè animadvertit, Lib. VIII. contra Julianum. Scio virum doctiſſimum, cujus Anglicum Opus antea laudavimus, ex *Plotino* aliam ſententiam *Platonis* verbis adſcribere, & duas Animas Mundi proferre; quarum altera ſit ὑπερκόσμιος, & conſubſtantialis ſummo Deo, adeóque æterna, de qua *Plato* ſiluerit; altera verò ἐγκόσμιος & creata, de qua Philoſophus. Sed *Plotino* tot ſæculis poſt *Platonem* nato, nec alia ejus Scripta proferenti, quàm quæ habemus; de *Platonis* genuina ſententia, non magis crediderim, quàm Monachis VII. Sæculi, de dogmatibus Chriſti & Apoſtolorum. Nam quo jure *Plotini* Metaphyſicæ meditationes haberi poſſunt ſupplementa indubitata eorum quæ *Plato* cogitavit, etiam ubi *Platonis* orationi nihil deeſt; potiùs quàm quæ Novo Teſtamento addiderunt VII. Sæculi Monachi? Imò verò *Plotini* figmenta ſuſpecta habeamus neceſſe eſt, ſi meminerimus *Platonis Timæum* eſſe dumtaxat prolixiorem explicationem libri *Timæi* Locri; in quorum duplicis illius Animæ Mundi ne minimum quidem veſtigium eſt.

Qui volunt priſcam illam doctrinam, de tribus Cauſis, vel Principiis omnium rerum, ad *Parmenidem*, *Pythagorámque* referri, potiùs quàm ad *Platonem*, iiſdem premuntur in-

incommodis, quibus ii qui à *Platone* è Vetere Teſtamento hauſtam eſſe contendunt. Cùm enim eam ex ſolo *Platone* perſpicuè cognoſcere liceat, cúmque manifeſtum ſit in Vetere Teſtamento nuſquam extare ei quod ex *Platone* protuli quidquam ſimile; nemo etiam dixerit ea à Pythagoricis ex Libris Sacris depromta.

At mentio fit, inquies, in Vetere Teſtamento, *Dei* boni, *Sapientiæque* & *Spiritûs* ejus, ex quibus collegerunt tres eſſe ſummos Deos, qui poſſent vocari *Bonum*, *Ratio* & *Anima Mundi*. At ſúntne hæc uſque adeò ſimilia, ut qui poſterius dicat neceſſe ſit eum Vetus Teſtamentum legiſſe? Non puto; aut omnia, quæ aliquatenus ſunt ſimilia, erunt confundenda. De ejuſmodi errore, ex ſimilitudine orto, egi *Criticæ* P. 2. S. 1. C. 15. ubi diverſarum Sectarum ſermone ſimili diſſimilia ſæpe ſignificari oſtendi, nec repetam quæ dixi.

Minùs etiam probabile eſt quod habet *Plato* de hominum Creatione & prima ætate, ſeu in Convivio, ſeu in Politico, Judæis deberi; propter multas abſurdas circumſtantias, quæ tenui Veritatis umbræ miſcentur. In Convivio enim deſcribit hominem ἀνδρόγυνον, hoc eſt, virum cum muliere, poſticis partibus conjunctum; ac poſtea à Deo, quòd æquo ſuperbior eſſet, diviſum. In Politico verò, memorat neſcio quas periodos, quibus Orbis renovatus ſæpe fuerit, & quarum ſingularum initio homines ex humo, plantarum inſtar, renati fuerint. Quæ ſi paullò adten-

tentiùs legantur, intelligentur eſſe partim fabulæ Græcanicæ, quibus nonnihil Veritatis Hiſtoricæ admiſtum eſt, ut plerumque ſolet; partim figmenta *Platonis* fabulas illas ornantis, novis mendaciis, aut etiam quærentis rationem priſcarum illarum fabularum, eámque ex conjectura proferentis. Non eſt ideò tantùm, quia *Plato* dicit homines aliquando ortos, & quidem ex *terra*, quamvis ceteræ circumſtantiæ cum Moſaïcis minimè conſentiant, continuò judicandum eum hæc Judæis debuiſſe. Quare enim, apud Græcos, non ſuperfuerint antiquiſſimæ famæ nonnulla, ut ita dicam, ἀπηχήματα, inter innumeras falſas narrationes? Quare etiam cenſeamus *Platonem* quæ à Judæis acceperat de rerum creatione, non modò rectæ Rationi conſentanea, ſed etiam credibilia, abſurdis & incredibilibus fabulis corrupiſſe, ut ab omnibus rejicerentur? Multò credibilius eſt quod ipſe dicit in Politico, illa, ut alia quæ de regno Saturni jactabantur, eſſe petita ἐκ τῶν πάλαι λεχθέντων *ex olim narratis*, & de quibus poſtea dicit: διὰ δὲ χρόνου πλῆθος τὰ μὲν αὐτῶν ἀπέσβηκε, τὰ δὲ διεσπαρμένα εἴρηται χωρὶς ἕκαστα ἀπ' ἀλλήλων, *longinquitate temporis, alia eorum exſtincta ſunt, alia diſperſa dicta ſejunctim ab aliis.* Quibus addere debuit imperitiam narrantium & audientium, mentiendique libidinem; quæ veris Hiſtoriis innumera mendacia admiſcuerunt.

Verùm & alterum ſuppetit nobis argumentum, ex quo licet colligere neque *Pythagoram*,

ram, neque *Platonem* ex Libris Sacris Veteris Teſtamenti, aut ex ſermonibus Judæorum quidquam, ad Theologiam quod adtinet, eſſe mutuatos. Petitum id eſt ex Libro *Timæi* Locri, atque ex ipſius *Platonis Timæo.* Pythagoricus Locrus, de Mundi Creatione acturus, non modò nullam cujuſquam auctoritatem profert; ſed philoſophicè, pro more ejus ſectæ, ratiocinatur à capite ad calcem Opuſculi; nec quidquam habet, quod Moſaïcam creationem redoleat. Similis eſt *Platonis* interpretatio, quam liquet eſſe veluti prolixiorem paraphraſin Opuſculi Locri Philoſophi; à quo totus pendet, & cui ratiocinationes ſuas addit. Nuſquam ex Moſe ſapit, aut emendat Pythagoricum Philoſophum. Hoc unum illis eſt commune cum Moſe, quòd Deum eſſe & omnia ab eo creata ſtatuant; ſed creationis ratio apud illos ſimile nihil habet. Quod ſi rem à Judæis accepiſſent, unà cum re, etiam rationem quâ facta eſt audiviſſent, ſuíſque Scriptis inſeruiſſent; neque enim credibile eſt, re tantâ auditâ, homines φιληκόυς & barbaricorum dogmatum curioſos nihil aliud quæſiviſſe. Crediderim ergo eos quidem partim ex ratiocinatione, partim ex conſenſu antiquiſſimarum Orientis gentium, accepiſſe eſſe Numen à quo omnia procreata ſint; omnes verò rei circumſtantias ab iis excogitatas.

Certè *Plato* hæc omnia inducit *Timæum* proferentem, non quaſi accepta ab aliis, ſed quaſi eruditionis ſuæ fœtum. Quod paucis demonſtraſſe præter rem non erit. Sic ergo Critias loqui-

quitur, ut loquendi partes in *Timæum* transferat: Ἔδοξε ἡμῖν Τίμαιον μὲν, ἅτε ἀστρονομικώτατον ἡμῶν, καὶ περὶ φύσεως τοῦ παντὸς εἰδέναι μάλιστα ἔργον πεποιημένον, πρῶτον λέγειν ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τελευτῶντα δὲ εἰς ἀνθρώπων φύσιν: *Viſum eſt nobis Timæum, quippe noſtrûm Aſtronomiæ peritiſſimum, & qui potiſſimùm operam dederit ut cognoſceret Univerſi naturam, primum dicere exorſum à creatione mundi, & deſinere in naturam humanam.* Debuiſſet dicere, ſi barbaricam hîc quoque narrationem traditurus erat, ejus peritiſſimum fuiſſe *Timæum.* Sic hiſtoriolam, quæ anteceſſit de Atlantica Inſula, palam profitetur Ægyptiis auctoribus deberi.

Timæus deinde ita rem adgreditur, ut ſuas eum, *Platone* judice, conjecturas proferre liqueat: ἐὰν οὖν, inquit, πολλὰ πολλῶν εἰπόντων περὶ Θεῶν καὶ τῆς τοῦ παντὸς γενέσεως, μὴ δυνατοὶ γιγνώμεθα πάντη πάντως ἂν τοὺς αὐτοὺς αὐτοῖς ὁμολογουμένους καὶ ἀπηκριβωμένους λόγους ἀποδοῦναι, μὴ θαυμάσῃς, ἀλλ᾽ ἐὰν ἄρα μηδενὸς ἧττον παρεχόμεθα εἰκότας, ἀγαπᾷν χρή· μεμνημένον ὡς ὁ λέγων, ὑμεῖς τε οἱ κριταὶ φύσιν ἀνθρώπινον ἔχομεν· ὥστε περὶ τούτων τὸν εἰκότα μῦθον ἀποδεχομένους πρέπει μηδὲν ἔτι πέρα ζητεῖν: *Si ergo, cùm multi multa de Diis, & Univerſitatis creatione dixerint, non poſſimus per omnia rationes eorum conſentientes & adcuratas red-*

reddere, ne mireris. At ſi certè non minùs veriſimiles quàm quiſquam alius, contentum te eſſe oportet; memorem & me qui dico & vos, qui eſtis judices, humanam habere naturam. Itaque ſi de hiſce veriſimilem fabulam acceperitis, decet vos nihil ampliùs quærere. Quiſquis ita loquentem inducit crediſiſſe profectò non videtur *Timæi* orationem complecti θεοπαράδοτον θεολογίαν, quod exiſtimavit poſtea *Proclus.* Ac ſanè *Timæus* ipſe, ne verbulo quidem, innuit ſe ulli debere quod ait de Deo, déque rerum Univerſitatis creatione, ſed ita dumtaxat orditur: Τίμαιος ὁ Λοκρὸς τάδε ἔφα: *Timæus Locrus hæc dixit.*

Scio *Juſtinum* Martyrem, in Adhortatione ad Gentes p. 24. & ſeqq. velle *Platonem* φόβῳ τοῦ κωνείου, *metu cicutæ*, quam propinatam noverat Socrati, quaſi impio, non modò ſubinde loqui cum Vulgo; ſed etiam in *Timæo*, veluti ex ſua ipſius ſententia, proferre, quæ ab Hebræis acceperat. Verùm id quod de *Timæo* modò dicebamus oſtendit *Juſtinum* errare; nec minùs periculoſum erat ea quaſi à ſe inventa proferre, quæ contraria habebantur Religioni publicè inſtitutæ, imò periculoſius; quàm narrare quid Syriæ quidam populus, Athenienſibus ignotus, hac de re ſentiret. Narrare enim licebat etiam quæ publicè improbabantur, ſed non quaſi à ſe inventa in vulgus edere, ut aliis perſuaderentur.

Hæc ſi penſites, L. CANDIDE, facilè, niſi fallor, mihi concedes non videri *Platonem*

nem umquam conſuluiſſe Libros Sacros Hebræorum, aut Judæos adiiſſe; quamvis aliter ſenſerint olim multi Patres, qui *Ariſtobuli* & *Joſephi* aliorúmque fortaſſe priſcorum Judæorum conjecturis nimis facilem adſenſum præbuerunt. Sollemne, nimirum, illis ferè erat, ſi quis quidpiam dixiſſet, quod aptum videretur, ad adliciendos Ethnicos ad fidem Chriſtianam, id ſine examine exſcribere; nec conſenſus eorum, hac in re, quidquam aliud probat, niſi æquè cupidos fuiſſe lucrifaciendi Chriſto eos qui *Platonem*, alióſve Philoſophos magni faciebant. Quod eo credibilius, hoc in negotio, videbitur, quòd dum *Platonem* ad ſe traherent, objectiones omnes, quæ in S. Trinitatem fieri ab Ethnicis poterant, retunderent; tanta enim erat *Platonis* fama & auctoritas, ut acutiſſimi viri cum illo propemodùm errare mallent, quàm verum cum aliis dicere. Tu verò, CANDIDE VERE, hæc omnia, pro tuo acumine tuáque eruditione, expendes, & quid judices mihi ſignificabis. Vale.

Dabam Amſtelodami a. d. VII. Idus Julias,

cIↃ IↃC XCIX.

EPISTOLA VIII.

Philonem *Platonicæ Philoſophiæ fuiſſe addictiſſimum, cujus decreta in Scriptura Sacra poſtea quæſivit; cùm in aliis rebus, tum etiam quod adtinet ad Dei Rationem. Fuiſſe eum in ſententia de tribus Principiis, quæ Arianæ propior eſt, quàm noſtræ. Voci* Λόγος *non ſubjeciſſe ſignificatum* Sermonis, *ſed* Rationis, *Per totam Epiſtolam confutatur* P. Ventidius.

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CONJECI Joannem Apoſtolum, in iis quæ de *Ratione* habet, initio Evangelii ſui, non ad Moſem, aut alium Veteris Teſtamenti Scriptorem, ſed ad *Philonem* Alexandrinum reſpexiſſe; nec obſcurè indicavi quæ de *Ratione* Divina ſcripſit *Philo*, ea ex priſcis Philoſophis Ethnicis, ac præſertim ex *Platone* hauſta ab eo fuiſſe. Dubium quidem eſſe non poteſt, an *Plato* ſimilia dixerit ac poſtea *Philo*, ſi conferatur quod in antecedente ad te Epiſtola, L. CANDIDE, ex *Platone* exſcripſi, vel cum ſolo libro *Philonis* περὶ κοσμοποιΐας, aut ſi comparentur quæ ex utroque habet *Euſebius* Præp. Evang Lib. XI.

capp.

capp. 15. & 16. Nec à quoquam negatur, quem equidem noverim. Sed *P. Ventidius* negat *Philonem* ea ex *Platone* hauſiſſe, contendítque ex Veteris Teſtamenti Libris ab eo eſſe derivata. Ego verò exiſtimo *Philonem* in Scriptura quæſiviſſe quæ antea in *Platone* legerat; nec de iis umquam cogitaturum fuiſſe, ſi ſolum Vetus Teſtamentum legiſſet.

Ut intelligere poſſis ab utra parte ſtet Veritas, ante omnia oſtendam *Philonem* Platonicæ Philoſophiæ, quoad licuit per Judaïcam Religionem, imò & aliquantò pluſquàm fas erat addictum fuiſſe. Eadem operâ manifeſtum fiet eum detorſiſſe Scripturam ad eam Philoſophiam, violentis interpretationibus; cùm in aliis rebus, tum etiam quod adtinet ad *Rationem* Divinam, ſive Λόγον. Paucis deinde quæram an veriſimile ſit *Philonem* reſpicere ad uſum Chriſtianorum, aut Cabbaliſtarum, vel Chaldæorum Paraphraſtarum. Cùm verò *P. Ventidius* me malæ fidei in proferendo *Philonis* teſtimonio inſimularit, optimâ fide à me fuiſſe prolatum; ac tandem apud eum voce Λόγος non ſignificari *Sermonem*, aut *Verbum*, ſed *Rationem*, eámque ſummo Deo minorem demonſtrabo.

Quamvis *Philo* non unum legiſſet Philoſophum, ut liquet ex iis quos laudat; attamen præ ceteris gaviſus eſt *Platone*, cujus ſtylum ubique, & dogmata non rarò expreſſit. Quod adeò liquet iis qui *Philonem* legunt, ut res fermè in Proverbium abierit. *Hieronymus* in Catal. Scriptorum Eccleſiaſticorum: *De hoc*

 vul-

vulgò, *apud Græcos*, *dicitur* : ἢ Πλάτων φιλωνίζει, ἢ Φίλων πλατωνίζει, *id eſt*, *aut Plato Philonem ſequitur*, *aut Philo Platonem*; *tanta eſt ſimilitudo ſenſuum & eloquii*. Quod proverbium exſtat etiam apud *Iſidorum* Pelufiotam, *Suidam* & *Photium*. Quamobrem mirari ſubit virum eruditum, qui olim Genevæ, * anno CIↃ IↃC XIII. præfationem *Philoni* præfixit, maluiſſe *Philonem* eſſe *Eclecticum*, quàm Platonicum. Sed eſt res magis particulatim probanda.

Atticus Platonicus, apud *Euſebium* Præp. Evang. Lib. XV. c. 13. contendit nihil eſſe inſignius in univerſa Platonica Philoſophia, quàm doctrinam de ideis : τὸ κεφάλαιον, inquit, καὶ τὸ κῦρος τῆς Πλάτωνος αἱρέσεως ἡ περὶ τῶν νοητῶν διάταξις : *caput & cardo Platonicæ Sectæ eſt doctrina de rebus intelligibilibus*; quam contumelioſè traductam queritur ab *Ariſtotele*, ideas Platonicas irridente. Paullò pòſt : τὸ μὲν ὂν ἄκρον τε καὶ ἔσχατον τῶν Πλάτωνος φιλοσοφημάτων ἐστὶ τὸ περὶ τὴν νοητὴν ταύτην καὶ ἀΐδιον οὐσίαν τὴν τῶν ἰδεῶν : *Summum illud atque ultimum eſt Platonicorum dogmatum, quod circa intelligibilem hanc & æternam naturam idearum verſatur*. Igitur ſi *Philonem* oſtenderimus àcrem fuiſſe Idearum patronum, non erit ampliùs cur negetur Platonicus fuiſſe. Id autem illico liquebit legenti Librum *de Mundi Opificio*, ubi non procul ab initio p. 3. Ed. Gen. Deum creationem mun-

* *Ea Editione hìc uſus ſum.*

mundi molientem ſic deſcribit : Προλαβὼν ὁ Θεὸς, ἅτε Θεὸς, ὅτι μίμημα καλὸν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο καλοῦ δίχα παραδείγματος, οὐδέ τι τῶν αἰσθητῶν ἀνυπαίτιον, ὃ μὴ πρὸς ἀρχέτυπον, καὶ νοητὴν ΙΔΕΑΝ ἀπεικονίσθη, βουληθεὶς τὸν ὁρατὸν τουτονὶ κόσμον δημιουργῆσαι προεξετύπου τὸν νοητὸν, ἵνα χρώμενος ἀσωμάτῳ καὶ θεοειδεστάτῳ παραδείγματι τὸν σωματικὸν ἀπεργάσηται, πρεσβυτέρου νεώτερον ἀπεικόνισμα, τοσαῦτα περιέξοντα αἰσθητὰ γένη, ὅσαπερ ἐν ἐκείνῳ νοητά. τὸν δὲ ἐκ τῶν ΙΔΕΩΝ συνεστῶτα κόσμον ἐν τόπῳ τινὶ λέγειν ἢ ὑπονοεῖν οὐ θεμιτόν : *Prævidens Deus, pro ſua deitate, imitamentum pulcrum non poſſe umquam eſſe, ſine pulcro exemplari, nec ſenſile quidquam eſſe ſine vitio, quod non ad archetypam & intelligibilem Ideam effictum ſit ; cùm vellet conſpicuum hunc mundum creare, priùs formavit intelligibilem, ut uſus incorporeo & Dei ſimillimo exemplari corporeum faceret antiquioris recentiorem imaginem, totidem complexurum ſenſilia genera quot ſunt in illo intelligibilia. Mundum autem illum, qui ex Ideis conſtat, in quodam loco eſſe dicere, aut cogitare non licet.* Alia in eamdem ſententiam habet, in ſequentibus, ex quibus etiam nonnulla poſtea proferam. Sed priùs obſervandum *Philonem* adeò Platonicæ Philoſophiæ addictum fuiſſe, ut ipſum Deum Platonico more de Ideis loquentem inducat Lib. 1. de Monarchia, pag. 631. Deſcribit Moſem quidem petentem à Deo,

ut quoniam ſibi ejus naturam videre non licebat, at ſaltem videre poſſet τὰς δορυφορούσας αὐτὸν δυνάμεις, *potentias ejus ſatellites*; Deum verò illi reſpondentem: ἃς ἐπιζητεῖς δυνάμεις εἰσὶν ἀόρατοι καὶ νοηταὶ πάντως, ἐμοῦ ἀοράτου καὶ νοητοῦ. λέγω δὲ νοητὰς οὐχὶ τὰς ἤδη ὑπὸ τοῦ νοῦ καταλαμβανομένας, ἀλλ' ὅτι εἰ καὶ καταλαμβάνεσθαι οἷαί τε εἶεν, οὐκ ἂν αἴσθησις αὐτὰς, ἀλλ' ἀκραιφνέστατος νοῦς καταλαμβάνειν πέφυκεν· αἱ δ' ἀκατάληπτοι κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅμως περιφαίνουσιν ἐκμαγεῖόν τι καὶ ἀπεικόνισμα τῆς αὐτῶν ἐνεργείας. οἷαι παρ' ὑμῖν σφραγῖδες, ὅταν προσενεχθῇ κηρὸς ἤ τις ὁμοιότροπος ὕλη, μυρίους ὅσους τύπους ἐναπομάττονται μηδὲν ἀκρωτηριασθεῖσαι μέρος, ἀλλ' ἐν ὁμοίῳ μένουσαι· τοιαύτας ὑποληπτέον καὶ τὰς περὶ ἐμὲ δυνάμεις περιποιούσας ἀποίους ποιότητας, καὶ μορφὰς ἀμόρφους, καὶ μηδὲν τῆς ἀϊδίου φύσεως μήτ' ἐλαττούσας, μήτε μειουμένας· ὀνομάζουσι δ' αὐτὰς οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τινὲς τῶν παρ' ὑμῖν ΙΔΕΑΣ, ἐπειδὴ ἕκαστον τῶν ὄντων ἰδιοποιοῦσι, καὶ τὰ ἑξῆς: *Potentiæ quas quæris ſunt inconſpicuæ & prorſus intelligibiles, cùm ſim ego inconſpicuus & intelligibilis. Eas dico intelligibiles, non jam quaſi mente comprehendantur, ſed quia ſi poſſent comprehendi, non ſenſus, ſed puriſſimum mentis acumen eas comprehendere poſſet. Illæ verò incomprehenſibiles ſecundùm eſſentiam, attamen oſtendunt expreſſionem quamdam & imaginem ſuæ efficaciæ:*

ciæ: quemadmodum, apud vos, ſigilla, cùm admovetur cera aut ſimilis materia, ſexcentas formas imprimunt, ſine ullius partis imminutione, ſed in ſimili ſtatu manentia. Tales cenſendæ potentiæ, quæ ſunt circa me, & qualitates, formáſque addunt rebus qualitate, formáque carentibus, abſque ullo ſempiternæ ſuæ naturæ detrimento. Vocant eas non malè quidam, apud vos, IDEAS, quia ſingulis eorum quæ ſunt proprietates ſuas tribuunt &c. In hiſce, purum putum Platonicum agnoſcis; ſoli enim Platonici Ideas, eo modo, tuebantur; nec immeritò, *Dionyſ. Petavius* Dogm. Theol. Tom. I. Lib. IV. c. 9. prolato hoc loco: *Hæc Philo*, inquit, *ſanè ridiculè. Nam Deum merè Platonicum facit, ac de nugis iſtis parum opportunè garrientem. Quinam vero iſti ſunt, qui tanto ante Platonem & Socratem, ac Moſis ipſius tempore, imò ante Moſem, ideas illas aut nominarunt, aut earum omnino mentionem adtigerunt?*

Non ſatis fuit *Philoni* Platonicam doctrinam de Ideis ſuam facere, ſed eam etiam Moſi diſertè tribuit, verbáque ejus eò detorquet, pag. 4. de Opificio Mundi ubi, poſtquàm multa in eam rem dixit: ita pergit: Μωσέως γάρ ἐστι τὸ δόγμα τοῦτο, οὐκ ἐμόν· τὴν γοῦν ἀνθρώπου γένεσιν ἀναγράφων ἐν τοῖς ἔπειτα ὁμολογεῖ διαῤῥήδην ὡς ἄρα κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ διετυπώθη. εἰ δὲ τὸ μέρος εἰκὼν εἰκόνος, δηλονότι καὶ τὸ ὅλον εἶδος ὁ σύμπας αἰσθητὸς οὑτοσὶ κόσμος, ὃ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀνθρωπίνης μίμημα θείας εἰκόνος: *Moſis enim dogma*

hoc, *non meum. Igitur hominis generationem deſcribens in ſequentibus diſertè fatetur*, *ſecundùm imaginem Dei formatum eſſe :* (hoc eſt, ad inſtar Rationis Divinæ, quæ eſt imago Dei) *Si autem pars eſt imago imaginis*, *manifeſtum eſt univerſam ſpeciem*, *totum hunc ſenſilem mundum ejuſmodi eſſe*, *qui majus eſt imitamentum divinæ imaginis*, *quàm humana natura.* Hæc, aliæque ſimiles Scripturæ detorſiones ad mentem *Platonis* fefellerunt *Clementem* Alexandrinum & *Euſebium*, qui exiſtimarunt reverâ hanc eſſe doctrinam Moſis. Vide *Euſebii* Præp. Evang. Lib. XI. c. 24. ubi profert verba *Philonis*, περὶ τῶν παρὰ Μωσεῖ ἰδεῶν, *de Ideis apud Moſem*, & Cap. 25. ubi ex *Clemente* ſimilia habet.

Ut autem intelligas *Philonem* hîc non eſſe dimidiatum Platonicum, Ideas illas diſtinguit à Deo, & τῷ Λόγῳ ſeu *Rationi* ejus tribuit. Δῆλον δὲ ὅτι, inquit in proximè ſequentibus verbis, καὶ ἡ ἀρχέτυπος σφραγὶς ὅν φαμεν εἶναι κόσμον νοητὸν, αὐτὸς ἂν εἴη τὸ ἀρχέτυπον παράδειγμα ἰδέα τῶν ἰδεῶν, ὁ Θεοῦ Λόγος: *Liquet autem archetypum ſigillum*, *quem dicimus eſſe mundum intelligibilem*, *ipſum eſſe archetypum illud exemplar ideam idearum*, *Rationem Dei.* Ac ſanè eum ante oculos habuiſſe *Platonem*, in toto hoc libro, non modò res ipſa oſtendit; ſed & pag. 3. *Platonem* laudat, negátque eum aberraturum eſſe à ſcopo, quiſquis dixerit ὥσπερ καὶ τῶν ἀρχαίων εἶπέ τις, *quod quiſpiam Veterum dixit*, bonum eſſe patrem

trem & conditorem; ideóque ſuapte naturæ bonitate, non invidiſſe ſubſtantiæ nihil boni ex ſe habenti &c. quæ leguntur in *Platonis* Timæo. Sed & alibi ſæpe illum laudat, contra quàm nonnulli ſcribunt; qui *Philonem* legere debuiſſent, antequàm de eo judicare adgrederentur.

P. Ventidius * tamen nos vellet credere *Philonem* non tantùm *tenaciſſimum fuiſſe patriarum legum ſectatorem*, ſed etiam *Platonem nec ita multùm legiſſe*, *nec amaſſe*. Quod quàm falſum ſit ſuperiora ſatis oſtendunt, ſciúntque omnes qui *Platonem* & *Philonem* legerunt. At adfert locum ex libro, *mundum eſſe incorruptibilem*, ex quo putat *P. Ventidius* liquere *Philonem* non fuiſſe multùm verſatum in Scriptis *Platonis*; quòd ex aliena fide ſententiam ejus aperiat, quæ ſatis clara eſt iis, qui *Platonem* legerunt. Verùm hinc liquet ipſum *Ventidium* neque *Platonem*, neque *Philonem* umquam ſtudiosè legiſſe; ſed tantùm quæſiviſſe loca in iis nonnulla, ut me oppugnaret. Locus enim hic unus *Platonis* in Indice Ed. Genevenſis *Philonis* notatur, quaſi nuſquam alibi *Plato* laudaretur; cujus ſæpiùs, in illo ipſo libro, verba proferuntur, ut & alibi, præterquàm quòd ſæpiſſimè ad eum reſpicit Philoſophus Alexandrinus. Imò verò ſi locus ille diligentiùs conſideretur, liquebit in hoc quoque negotio *Philonem* ſe genuinum Platonicum præſtare. Cùm enim eſſent variæ ſententiæ de *Platonis* mente, ad O 5 æter-

* *Pag.* 42. *Diſſ. de Voc.* λόγ@.

æternitatem materiæ mundi quod adtinet, alios potiùs profert ejus interpretes, & præſertim *Ariſtotelem*, quàm ſuam ipſius ſententiam; ne, quia notum erat ipſum nimiùm πλατωνίζειν, videretur veram Magiſtri ſententiam diſſimulare, ut *Platoni* meliùs cum Moſe, de ortu mundi, conveniret. Hac de cauſa, σοφιζομένους κατὰ Πλάτωνα, eíque tribuentes opinionem de æternitate mundi, confutat non tantùm διὰ παντὸς συγγράμματος, *toto Timæi libro*, ſed etiam ipſius *Ariſtotelis* teſtimonio.

Ut autem ſcias *Philonem* hîc quoque præter modum πλατωνίζειν, lege quæ initio ejuſdem paginæ habet; ubi, more Platonico, initium tribuit formæ mundi, ſed non materiæ. Statum enim quæſtionis περὶ ἀφθαρσίας κόσμου proponens, ſic loquitur: Ὥσπερ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος οὐδὲν γίνεται, οὐδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεται. ἐκ τοῦ γὰρ οὐδαμὴ ὄντος ἀμήχανόν ἐστι γενέσθαι τι, τό, τε ὂν ἐξαπολέσθαι ἀνήνυστον: *Quemadmodum ex nihilo nihil fit, ſic ne in nihilum quidem corrumpitur. Ex eo enim quod non eſt, fieri nequit ut fiat aliquid, & ut id quod eſt prorſus intereat.* Vide initium orationis *Timæi*, in *Platonis* dialogo, & ipſius libelli Locri Philoſophi, ubi materia unum ex principiis eſſe dicitur, quod ſtatuitur Deo συναΐδιον.

Eâ lectione, cui nimiùm erat addictus *Philo*, factum eſt ut ei Ethnicæ loquutiones adhæ-

hæſerint, qualis hæc eſt pag. 4. Lib. de Opif. Mundi, ubi ſic loquitur de Cœlo: ΘΕΩΝ ΑΦΑΝΩΝ τε καὶ ΑΙΣΘΗΤΩΝ ἔμελλεν οἶκος ἔσεσθαι ἱερώτατος: *Deorum inconſpicuorum & ſenſilium futurus erat ſanctiſſima domus.* Senſiles Dei ſunt Stellæ, inconſpicui verò Ratio, & Angeli. Docet hoc ipſe *Philo* in Lib. de Monarchia I. p. 627. ubi poſtquàm invectus eſt in eos qui putabant Stellas ſolos eſſe Deos, ita loquitur: Πάντας οὖν τοὺς κατ᾽ οὐρανὸν οὓς αἴσθησις ἐπισκοπεῖ Θεοὺς, οὐκ αὐτοκρατεῖς νομιστέον, τὴν ὑπάρχων τάξιν εἰληχότας, ὑπευθύνους μὲν φύσει γεγονότας, ἕνεκα δ᾽ ἀρετῆς εὐθύνην οὐχ ὑφέξοντας: *Omnes igitur Deos, quos ſenſus intuetur in Cœlo, non credendum eſſe ſummos ac ſui juris, quippe qui ſortiti ſunt ordinem præfectorum, & naturâ quidem obnoxii ſunt caſtigationi, virtutis verò causâ, caſtigationem non ſubeunt.* Hîc habemus aſtra, quæ animis prædita, imò vero etiam *Dii* ſunt; quæ dogmata ſunt *Platonis*, in Timæo & alibi. Subjicit *Philo*: Ὡς ὑπερβάντες τῷ λογισμῷ πᾶσαν τὴν ὁρατὴν οὐσίαν, ἐπὶ τὴν τοῦ ἀειδοῦς καὶ ἀοράτου, καὶ μόνῃ διανοίᾳ καταληπτοῦ τιμὴν ἴωμεν, ὃς οὐ μόνον Θεὸς Θεῶν ἐστι ΝΟΗΤΩΝ τε καὶ ΑΙΣΤΗΤΩΝ, ἀλλὰ καὶ πάντων δημιουργός: *Itaque ſupergreſſi ratiocinatione omnem conſpicuam eſſentiam, pergamus ad cultum illius formâ deſtituti, & inconſpicui & ſolo intellectu comprehenſibilis Dei, qui non tantùm eſt Deus Deorum* IN-

TEL-

TELLIGIBILIUM & SENSILIUM, *ſed etiam omnium opifex*. Nemo hoc legat, evoluto antea *Platonis* Timæo, qui non recordetur initii Orationis ſummi Dei ad inferiores Deos: Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων: *Dei Deorum, quorum operum ego opifex & pater ſum* &c.

Qui hîc non agnoſcet intolerandam in Judæo imitationem Ethnicorum, non video quid ſit intellecturus; nec cui uſui eſſe poſſet apud eum ratiocinatio. Quæ cùm ita ſint, præterea, L. CANDIDE, recorderis neceſſe eſt ejus quod fieri ſæpe ſolet à Theologis; nimirum, eos interpretari Scripturam ex ea Philoſophia, quam optimam ac præſtantiſſimam eſſe judicant. Cùm enim Philoſophiam ſuam veram eſſe putent, cúmque meritò negent quidquam falſi ineſſe Scripturæ Sacræ, priori hanc adverſari non poſſe cenſent. Ideóque ſi quid in Scriptura occurrat, quod eorum Philoſophiæ adfine videatur, aut interpretatione ejus indigere; illico utramque jungunt, quaſi mutuam opem ſibi ferentes. Non aliunde factum ut, iis temporibus quibus Platonica philoſophandi ratio ceteris præferebatur, Scripturæ interpretationes non paucæ ex Platoniſmo peterentur; poſtea verò, cùm *Ariſtoteles* pluris fieri cœpiſſet quàm *Plato*, Scholaſtici Doctores Ariſtotelicis dogmatibus Theologiam Chriſtianam interpolarunt. Eleganter & verè *Deſ. Eraſmus* * in *Ratione Veræ Theologiæ: Qui bonam vitæ partem*

* *Tom. V. Op. p.* 70.

tem in Bartholis ac Baldis, in Averroibus, in Holcotis, Bricotis ac Tartaretis, in Sophiſticis cavillationibus, in confuſiſſimis ſummulis ac collectaneis poſuerunt, iis divinæ litteræ non ſapiunt id quod ſunt, ſed quod illi ſecum adferunt. Etenim ut elegans eſt fortaſſis, in tractatione divinarum litterarum, nonnihil velut ab exoticis illis opibus obiter adſpergere: ita vehementer abſurdum videtur, cùm rem tractes ab omni ſapientia mundana longè diverſiſſimam, nihil crepare, niſi Pythagoram, Platonem, Ariſtotelem, Averroëm, & his profaniores Auctores; ad horum opiniones, velut ad oracula obſtupeſcere; horum placitis & argumentis ſeriò tueri noſtræ Religionis dogmata, unde ſummorum virorum judicio pleræque hæreſes exſtiterunt, & quorum armis potiſſimùm nos oppugnant Hæretici. Aufer, *inquit Tertullianus*, Hæreticis quæcumque Ethnici ſapiunt, ut de Scripturis quæſtiones ſuas ſiſtant, & ſtare non poterunt. *At hodie non alia in re Theologis majùs ſtudium. At non iſtud eſt Chriſti cœleſtem Philoſophiam condire, ſed prorſus aliam reddere. Taxatur Chryſippus, quòd totas Tragœdias in ejus commentariis, quos de Logicis conſcripſit, reperiri licuerit. Quo nos juſtiùs taxaverit aliquis, ſi videat pluſquàm totum Ariſtotelem in Theologorum commentariis inveniri?* Quin & hodie, poſtquàm *Ariſtotelis* auctoritas fermè concidit, & magis adridere cœperunt *Ren. Carteſii* aliorúmque recentiorum inventa, ex illis jam cœpimus Scripturam interpretari. Nec mirum, quandoquidem, ut dixi, verum cum vero pugna-

re

re poſſe non putamus. Attamen abſtinendum eſſet ab eorum conſuetudine, qui ex detorta Scriptura Philoſophiæ ſuæ dogmata, firmare conantur; cùm ſatis ſit eam Veritati nihil contrarii habere, niſi fortè interdum cum vulgo loquatur.

Non proferam hîc exempla detortæ eo modo Scripturæ, quæ poſſent ex Veteribus & Recentioribus colligi. Unum dumtaxat, quod ad Platoniſmum pertinet, commemorabo. *Auguſtinus*, ut liquet ex primis ejus Operibus, Platonicæ Philoſophiæ æquo addictior cùm eſſet, mundum illum intelligibilem, ſeu κόσμον νοητὸν, de quo ex *Philone* nonnulla antea dixi, putabat poſſe probari, hiſce verbis Chriſti Joan. XVIII, 36. *Regnum meum non eſt de hoc mundo*; quaſi, hinc liqueret eſſe alterum intelligibilem mundum, qui ab hoc diſtingueretur, ſenſu Platonico. Sic loquitur Lib. I. de Ordine, num. 32. *Eſſe autem alium mundum ab iſtis oculis remotiſſimum, quem paucorum ſanorum intellectus intuetur ſatis ipſe Chriſtus ſignificat, qui non dicit: Regnum meum non eſt de mundo; ſed:* Regnum meum non eſt de hoc mundo. Verùm cùm non ampliùs de Philoſophia Platonica tam bene ſentiret *Auguſtinus*, teſtatus eſt Retract. Lib. I. C. 3. n. 2. ſibi diſplicere *quod duos mundos*, unum ſenſibilem, alterum intelligibilem, non *Platonis*, *vel ex Platonicorum perſona*, *ſed ex ſua*, *ſic commendaſſet tamquam hoc etiam Dominus ſignificare voluerit* &c.

Cujus rei ſi meminerimus, non mirabimur

mur *Philonem*, quæ ex *Platone* hauſerat, ea locis Moſis confirmatum ire, quaſi eſſet Moſaïca doctrina, prout vidimus ab eo factum eſſe circa Ideas. Igitur quamvis quod dicit de *Ratione* divina, id ita proferat quaſi à Moſe accepiſſet; non ſequitur, ſine *Platonis* lectione, eum de *Ratione* illa umquam fuiſſe cogitaturum, lectis Scripturæ locis, quæ eam in rem trahere conatur. Magis ex re ipſa hoc liquebit, ſi protulero verba quæ ex ejus primo Quæſtionum, Solutionúmque libro habet *Euſebius*, Præp. Evang. Lib. VII. c. 13. Διὰ τί ὡς περὶ ἑτέρου Θεοῦ φησι τὸ ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. ἀλλ' οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ; παγκάλως καὶ σοφῶς τουτὶ κεχρησμῴδηται· θνητὸν γὰρ οὐδὲν ἀπεικονισθῆναι πρὸς τὸν ἀνωτάτω καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἐδύνατο, ἀλλὰ πρὸς τὸν ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΘΕΟΝ. ὅς ἐστιν ἐκείνου Λόγος· ἔδει γὰρ τὸ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ὑπὸ θείου Λόγου χαραχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ πρὸ τοῦ Λόγου Θεὸς κρείσσων ἐστὶν ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, τῷ ὑπὲρ τὸν Λόγον ἐν τῇ βελτίστῃ καί τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ, οὐδὲν θέμις ἦν γεννητὸν ἐξομοιοῦσθαι: *Cur, perinde ac ſi de alio Deo loqueretur*, ad imaginem Dei *factum à ſe hominem eſſe ait, non autem ad ſuam? Id vero præclarè omnino atque ſapienter divino celebratur oraculo. Nihil enim mortale ad ſummi illius ac rerum univerſarum parentis imaginem fieri poterat; ſed ad ſecundi Dei, qui eſt illius Ratio. Oportebat*

bat enim rationalem in hominis animo formam à divina Ratione informari, quoniam Deus ille, qui Ratione prior eſt, melior eſt quàm univerſa natura rationalis. Nec fas erat quidquam, quod ortum habuiſſet, ei qui eſt ſuperior Ratione, & in optima ac eximia quadam idea conſtitutus, adſimilari. Quibus in verbis, nonnulla ſunt obſervanda.

Primùm, hîc videre eſt *Philonem*, qui Platoniſmo totus imbutus erat, ad eam Philoſophiam detorſiſſe locum Moſis Gen. I, 27. *Creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem Dei*; cùm manifeſtum ſit poſtrema verba addita eſſe ad explicandam ambiguitatem pronominis poſſeſſivi quod antecedit; non ad ſignificandum hîc de altero Deo agi.. Nemo non videat hunc eſſe ſenſum Moſis, niſi Platoniſmo præpeditus. Vide Orationem Jovis, ad ceteros minores Deos, in Timæo *Platonis*.

Secundò, *Philo* planè contra quàm fas erat Judæo, more Platonico, vocat hîc Rationem *alterum & ſecundum Deum*, quia ſic loqui ſolebant Platonici, ut ex *Numenio*, *Plotino* & *Proclo* oſtendit *Rod. Cudworthus*, pag. 548. & ſeqq.

Tertiò, liquet ex eo quòd ait creaturam *rationalem*, λογικὴν, ſimilem eſſe τῷ Λόγῳ, vocem hanc vertendam eſſe *Rationem*, non *Verbum*. Quod partim ſenſit eruditus Jeſuita *Fr. Vigerus*, qui tamen utramque ſignificationem abſurdè conjunxit, in verſione *Euſebii*, ubi poſtquàm primo loco *Verbum* habuit pro *Ratione*, ita pergit: *Oportebat enim hominis*

nis animo characterem illum rationis à Divina Ratione informari, cùm & Deus ille Verbo, ſeu Ratione prior naturam omnem ratione prædictam infinito ſuperet intervallo; nec fas omnino quidquam eſſet, quod ortum habuiſſet, ad Numinis illius Verbo ſuperioris & in optimæ planéque ſingularis naturæ gradu conſtituti ſimilitudinem adſpirare. Perſpicuum eſt ubique *Rationis* notionem fuiſſe adhibendam.

Quartò, ex hoc loco intelligere eſt *Philonem* exiſtimaſſe naturam τȣ̃ Λόγȣ minùs præſtantem eſſe, quàm naturam ſummi Dei; cùm ratione præditæ creaturæ ſint quidem ad imaginem Divinæ Rationis effictæ, at non ad imaginem primi Dei; quippe præſtantioris, quàm ut homines ad ejus imaginem creati dici queant. Quæ conſentanea ſunt quidem Platoniſmo, ſed contraria divinæ revelationi. Si hæc animadvertiſſet *P. Ventidius*, numquam dixiſſet *Philonem* Scripturæ debuiſſe quod de Λόγῳ dixit, potiuſquàm *Platoni.* Faſſus eſſet, quamvis *Philo* laudet Scripturam, talia in Scriptura numquam inventurum hominem fuiſſe, niſi priùs à Philoſophis Ethnicis didiciſſet.

At objicit * *Philonem* interdum contemtim loqui de Philoſophis & Philoſophia. Verùm hoc facit cùm Philoſophos confert cum Prophetis, Philoſophiámque cum doctrina divinitus revelata; quam ab eo neceſſe fuit præferri Philoſophorum libris, niſi deficere vellet à Judaïſmo. Ceteroqui nec Philoſophiam,

* *Pag.* 44.

nec Philoſophos, ſi in ſe ſpectarentur, ſpernebat; quandoquidem ab eo non raro ſummis laudibus ornantur.

Sic Lib. de Mundi Opific. p. 13. poſtquàm loquutus eſt de contemplatione rerum cœleſtium: ὅθεν, inquit, τὸ φιλοσοφίας ἐβλάστησε γένος, ὑφ᾽ οὗ καίτοι θνητὸς ὢν ἄνθρωπος ἀπαθανατίζεται: *hinc nata eſt Philoſophia, quâ homo, quamvis mortalis, immortalitatem conſequitur.* In libro verò de congreſſu quærendæ eruditionis gratiâ, p. 340. Ἔστι, inquit, φιλοσοφία ἐπιτήδευσις σοφίας, σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ τῶν τούτων αἰτίων. γένοιτ᾽ ἂν οὖν ὥσπερ ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ φιλοσοφίας, οὕτω καὶ φιλοσοφία δούλη σοφίας. φιλοσοφία δὲ ἐγκράτειαν μὲν γαστρὸς, ἐγκράτειαν δὲ τῶν μετὰ γαστέρα, ἐγκράτειαν δὲ γλώσσης ἀναδιδάσκει. ταῦτα λέγεται μὲν εἶναι δι᾽ αὑτὰ αἱρετὰ, σεμνώτερα δὲ φαίνοιτο εἰ Θεοῦ τιμῆς καὶ ἀρεσκείας (leg. θρησκείας) ἕνεκα ἐπιτηδεύοιτο: *Eſt enim Philoſophia meditatio ſapientiæ, ſapientia verò ſcientia rerum humanarum, divinarúmque, & harum cauſarum. Ergo ſicut encyclopædia philoſophiæ ſervit: ſic Philoſophia ſapientiæ. At Philoſophia docet nos continere ventrem, quæ ſub ventre unt & linguam. Hæc quidem dicuntur propſer ſe expetenda, auguſtiora tamen videntur, tquando in honorem Dei & Religionis causâ exercentur.* Ex quibus verbis, aliiſque ſimilibus, manifeſtum eſt à *Philone* nequaquam ſperni Phi-

Philoſophiam Ethnicam; quamvis pluris multò eam faceret, quando erat cum Judaïca Religione conjuncta. Qui legerunt *Philonem* non indigent hiſce exemplis; ſed res mihi eſt cum homine, qui judicare voluit de *Philone* quem numquam videtur legiſſe; certè Græcè intelligere non poteſt, qui uſque adeò Linguæ Græcæ rudis eſt, * ut malit *πρώτην δύναμιν* verti *principem virtutem*, quàm *primam potentiam*.

At *P. Ventidius* † vult *Philonem*, ſi quid habet adfine doctrinæ Chriſtianæ, non abſurdè poſſe dici id à Chriſtianis accepiſſe. Quî factum ergo eſt ut nuſquam meminerit Chriſtianorum, nam non puto *Therapeutas Philonis* eſſe Chriſtianos *Ventidio*? Quî contigit ut ea exprimeret verbis Ethnicis, ut quando meminit *alterius* & *ſecundi Dei* ad cujus imaginem homines ſint creati; quod à Chriſtianis auribus, non minùs ac Judaïcis vix ferri poteſt? Cur naturam ſecundi hujus Dei minùs præſtantem eſſe credidit, naturâ primi? Sanè ſi hæc à Chriſtianis accepit, oportet fuiſſe ſequioris generis Chriſtianos; hæc enim non eſſe dogmata Apoſtolica ſat notum eſt. Aut ſi audita à genuinis Chriſtianis ita corrupiſſe cenſeatur *Philo*, ut ſimiliora facta ſint *Platonis* quàm Chriſti dogmatibus; non video cur non potiùs ex ipſo *Platone* primùm petita exiſtimentur.

Ne hoc fateatur *Ventidius*, mavult *Philonem* hauſiſſe ex Judæis Scriptoribus Cabbaliſti-

P 2 cis,

* *Pag.* 39. † *Pag.* 54. & 74.

cis, Paraphraſtíſque Chaldæis; quorum aliquot loca à *Steph. Rittangelio*, aut *Joſ. Vicinio* mutua accepta profert. Non dicam *Philonem* Hebraïcè neſciviſſe, quamvis ejus nomine editus fuerit liber de *Nominibus Hebraïcis*; quòd eorum ſignificationes potuerit à Judæo Hebraïcè ſciente accipere. Similiter enim Cabbaliſtica dogmata, Thargumicáſque loquutiones potuit audire à Judæis Hebraïcæ & Chaldaïcæ Linguæ peritis. Verùm dicam hîc tria ſtatui, quorum incerta eſt veritas, aut explorata etiam falſitas. Primum eſt Doctores ejuſmodi Cabbaliſticos Paraphraſtáſque Chaldæos antiquiores eſſe *Philone*; aut certè doctrinas ſuas, loquutionéſque, quibus utuntur, ab antiquioribus accepiſſe, quod nullo certo indicio conſtat. Alterum eſt, Cabbaliſtarum dogma eſſe Platonicam, aut Chriſtianam Trinitatem; quod ex eorum verbis nonniſi fidiculis exprimi poteſt. Tertium denique, loquutione *Verbum Dei*, apud Chaldæos Paraphraſtas, ſignificari perſonam quamdam à Deo Patre diſtinctam, & quidem Meſſiam, quod planè eſt fictum. Hæc qui audacter adfirmant, & quaſi argumenta egregia, quibus Sancta Trinitas probetur, proferunt; cauſam, quam propugnare ſe fortiter putant, aut ſimulant, planè produnt, & ludibrium adverſariis debent. Temerè hoc à me non dici ut oſtenderem, neceſſe eſſet juſtum ea de re conſcribere volumen; quod minimè opus eſt, poſtquàm dum in hiſce ſcribendis Litteris verſor, edita eſt *Bilibra Veritatis & Rationis de* מימרא דיי *ſeu Verbo Dei*, *Libræ*

Joan.

Joan. Steph. Rittangelii, *& Appendix* Joſepho de Voiſin, Raimundóque Martini *oppoſita*; *cui præmiſſa eſt Diſſertatio de Verbo Dei cujus creberrima ſit mentio apud Chaldæos Paraphraſtas.* In hoc enim libro, quæſtiones memoratæ ita expenduntur, ut liqueat ex Judæorum armamentariis tela apta defendendæ Trinitati Chriſtianæ non poſſe ſumi, niſi ab iis qui aut volunt fucum nobis facere, qualis fortè fuit *Rittangelius*: aut ab iis, quibus armamentaria illa ſatis nota non ſunt. Objiciet fortè *P. Ventidius*, librum eſſe ab homine, qui ſe Unitarium profitetur, conſcriptum; at ego non ſoleo quærere quarum partium ſit qui ſcribit, ut ſciam recténe ratiocinetur, an ſecùs, ſed quibus utatur argumentis. Undecumque adfulgeat Veritas, mihi grata, acceptáque eſt: ut Mendacium, undecumque originem ducat, odi atque abominor. De rebus, non de hominibus, hîc agimus; nec minùs libenter à *P. Ventidio* diſcerem quod ignoro, quàm ab homine quem longè optimum ac doctiſſimum eſſe exiſtimarem. *Bilibram* hanc tamen *Veritatis*, quamvis in iis quæ dixi, ita expendiſſe putem argumenta *Vicinii* & *Rittangelii*, levia ut eſſe omnia oſtenderit; per omnia, ne fallaris, probare nolim. At ex ea, niſi nolit, intelliget *P. Ventidius*, qui ei edendæ occaſionem præbuit, non facilè eſſe credendum alienis oculis, alienóve judicio. Nihil opportunius contingere potuit Unitariis, quàm contra eos adhiberi & laudari argumenta; quæ tam facilè confutari poterant, prolato libro, qui alio-

 quin

quin in æternum fortè delituiſſet. Nihil opportunius etiam mihi, verſque aliis amantibus umquam accidit, qui contra Unitarios hujuſmodi telis utendum non eſſe nonnullos fruſtra monuimus. Videram quidem *Diſceptationem* præmiſſam, quam abſurdè confutavit *P. Ventidii* delicium *Rittangelius*; ſed de *Bilibra* hac ne fando quidem quidquam acceperam.

Nunc veniendum ad loca *Philonis*, quæ malâ fide à me prolata dictitat *P. Ventidius*. Sub finem Procemii Animadverſionum mearum in Joannis initium, varia loca è *Philone* protuli, verbis tenus ſimilia Chriſtianis dogmatibus; quibus falli poterant Chriſtiani, ac reverâ decepti ſunt, dum exiſtimant Chriſti doctrinam latere in Platonicis commentis. Negat hoc *Ventidius*, vúltque *Philonem* è Moſe, non è *Platone*, ſua hauſiſſe, inſimulátque me malæ fidei. Videamus ergo quænam ſint hæc loca, quod ut, ſine repetitionibus ac tædio, fieri queat, inſpicias quæſo, L. CANDIDE, primum locum *Philonis* à me illic adlatum, quo fermè videtur Chriſtianam Trinitatem adumbrare. Inducit enim Deum ſtipatum duabus Potentiis, quarum altera, quæ mundum condidit, vocatur *Deus*; altera, quæ eum adminiſtrat, *Dominus*. At hæc non eſſe Chriſtianorum Trinitatis deſcriptionem facilè eſt intellectu, ex eo quòd ſecernat eum qui creavit ab eo qui adminiſtrat; quia poſterioris quidem nomine intelligit *Animam Mundi*, prioris verò *Rationem*. Has vocat δυνάμεις πρεσβυτάτας καὶ ἐγγυτάτας τοῦ Ὄντος, poten-

potentias antiquiſſimas & proximas Entis; ex quibus verbis liquet non intelligi proprietates divinas, quæ Deo ſunt non proximæ, ſed συναΐδιοι & ταυτέσιοι, ſeu ejuſdem numero naturæ & æternitatis participes, aut potiùs ipſe Deus. *P. Ventidius* Cabbaliſticas *Sephiras* hîc ſignificari putat, quæ cùm ſint Dei proprietates, huc nihil faciunt; ne jam repetam non liquere an ante *Philonem* ea philoſophandi ratio nota Judæis fuerit. Meritò ergo monui hîc latere ſententiam, *quæ ſimilior ſit dogmati, quod poſtea Arius propugnavit*; quàm, ſanæ doctrinæ, quæ Rationem Divinam & Spiritum Sanctum Patre inferiores eſſe negat.

In altero loco *Philonis*, obſervo πρωτόγονον Υἱόν, *primogenitum Filium* dici Λόγον, quemadmodum loqui ſolent Chriſtiani. At ibidem *Philo* eum facit ὕπαρχον μεγάλȣ βασιλέως, *præfectum magni Regis*; qui eſt, ex Chriſtianorum ſententia, ipſe magnus Rex, naturâ ſuâ omnibus imperans. Itaque ſimiliora hæc quoque ſunt Arianis doctrinis, quàm noſtris; ac proinde erat quod ſibi caverent Chriſtiani ab ejuſmodi ſermone.

Hîc *Ventidius* in me graviter invehitur, quòd non addiderim *Philonem* probare quod dicit, hoc modo: „ καὶ γάρ εἴρηταί πȣ· Ἰδȣ̀ „ ἐγώ εἰμι, ἀποστελῶ ἄγγελόν μου εἰς „ πρόσωπόν σου, φυλάξαι σε ἐν τῇ ὁδῷ: *Etenim alicubi dictum eſt:* Ecce ego ſum, mittam Angelum meum ante faciem tuam,

ut cuſtodiat te in via. Vult hinc liquere *Philonem* debuiſſe Moſi quod dixit de Ratione, & candorem meum hîc deſiderat. Verùm ſi illi concederem à *Philone* rem ex Moſe hauſtam, nulla eſſet mala fides in omiſſione eorum verborum; nam in eo loco Procemii ad Joannis Evangelium, nequaquam quæro an *Philo* debuerit ſuam ſententiam Moſi, nécne, nec eam in rem hunc ejus locum adtuli; ſed ut oſtenderem ab eo vocari Λόγον *primogenitum*, more Chriſtiano. Itaque non debui addere plura *Philonis* verba, præter ea in quibus dicit, Λόγον eſſe πρωτόγονον. Igitur *Ventidius* noſter falsò & perperam me inſimulat malæ fidei. Præterea, ex iis quæ jam dixi, ſatis conſtat *Philonem* quæ legerat in Platonicis Philoſophis quæſiviſſe in Scriptura; nec hac de re contrarium probat quod ait *Ventidius*, Pſalm. LXXXIX, 27. Filium Dei futurum Regem Iſraëlis dici *primogenitum Dei*. Nam præterquàm quod facilè poſſit probari de Meſſia illic ſermonem non eſſe, cùm ex re ipſa, tum ex eruditiſſimorum Interpretum ſententia; oporteret *Ventidium* oſtendiſſe *Philonem* locum Pſalmi in eam ſententiam protuliſſe; & cùm hoc oſtendiſſet, non multùm propterea promoviſſet, ob cauſam antea adlatam.

Poſtea, ut pergerem oſtendere *Philonem* multa habere verbo tenus Chriſtianis dogmatibus adfinia, protuli locum è libro *quis divinarum rerum heres*, p. 397. in quo Λόγος deſcribitur quaſi *Mediator* inter Deum & homi-

mines. Hoc unum volui eo loco probare, non quod ſomniat *Ventidius*, hæc *Philonem* à *Platone* habere. Quare detraxi verba Moſis ab Alexandrino Philoſopho detorta, quæ nihil faciebant ad rem meam; qui non ſoleo eos imitari, qui corradunt omnia quæ ſibi occurrunt, ſi cum quæſtione quæ agitur vel minimùm ſint conjuncta. Igitur perabſurdum eſt, ne dicam iniquum & inhumanum, me doli & fraudis inſimulare.

Sed omnem abſurditatem ſuperat quod hîc vult *Ventidius*, ex hiſtoria allegoricè explicata potuiſſe *Philonem* diſcere Λόγον eſſe Mediatorem inter Deum & homines. An quia Moſes adloquens populum Hebræum, Deut. v, 5. narránſque quid in Legiſlatione contigiſſet dicit: Κἀγὼ εἱςήκειν ἀναμέσον. Κυρίȣ ϗ ὑμῶν, ϗ τὰ ἑξῆς: *& ego ſteteram inter Dominum & vos, in illo tempore, ut nunciarem vobis verba Domini, quòd timebatis à facie ignis, & non adſcendiſtis in montem*, &c. an, inquam, ex hac narratione potuit colligere *Philo* Λόγον eſſe Mediatorem noſtrum, atque Internuncium apud Deum? An neceſſe eſt quidquid Moſes de ſe dicit id poſſe adfirmari περὶ τȣ͂ Λόγȣ.? An hoc alicubi docuit *Philo*? Nuſquam; ſed hîc, pro ſua perpetua conſuetudine, Scripturam trahit in Allegorias; ut doctrinam, quam jam animo priùs conceperat, ejus verbis illuſtret Locus Moſis eum ad credendum Λόγον eſſe Mediatorem non adduxit, ſed præconcepta hæc opinio effecit ut verbis Moſis, à ſuperioribus &

P 5 à ſe-

à ſequentibus avulſis, Allegoriſtarum more, abuteretur.

At unde, inquies, *Philo* incidit in eam cogitationem de munere Mediatoris, quod *Rationi* tribuit? Ex notione, nimirum, Platonica naturæ *Rationis*, quæ media eſt inter ſummum Deum & Creaturas; quæ non eſt ingenita ut Dei natura, neque facta ut nos, quemadmodum in eo loco docet.

Alia nonnulla loca, præter ſenſum proprium detorta, *Philonem* non magis docuerunt id quod de *Ratione* habet, ut Num. XVI, 50. & quod dicit de Nube media inter Iſraëlitas & Ægyptios. Inſpice locum, & miraberis inventum fuiſſe, qui auderet dicere hinc *Philonem* didiciſſe quod de Ratione ſentiebat; niſi iraſcaris homini uſque adeò præcipiti, & rixarum amanti.

At *Ventidius* profert *Euſebii* ſimilia de *Philone* ſentientis verba. Non mirum eſt ab *Euſebio* creditum *Philonem* deſumſiſſe ex Scriptura quæ habet de Tribus Principiis; qui *Platonem* ipſum ex eo fonte hauſiſſe temerè exiſtimavit, ut antecedente Epiſtolâ oſtendi; & qui cum *Philone* ſecundum Principium, aut *ſecundum Deum*, ut loquitur ille, putavit eſſe inferiorem primo; quam ſententiam non veretur tribuere antiquis Hebræis. At ego planè exiſtimo, quàm falſum eſt veteres Hebræos ſenſiſſe quæ poſtea ſenſere Ariani, tam falſum eſſe *Philonem* hanc ſententiam in Hebræorum libris inveniſſe. Hæc non animadvertit *P. Ventidius*, qui ex verſione *Fr. Vigeri* integra duo Capita protulit. Itaque opor-

oportet rem à nobis hîc oſtendi, ut diſcat legere adtentiùs quæ profert, nec ita fidere judiciis Veterum, quorum dogmata non ſatis expendit.

Quamvis non oſtendiſſem, Epiſtolâ II. ad Illuſtriſſ. & Reverendiſſ. Archiepiſcopum Cantuarienſem ſcriptâ, *Euſebium* fuiſſe Arianum, liceret hoc diſcere cùm ex verbis à *Ventidio* prolatis, tum ex loco qui exſtat Lib. VII. c. 12. P. E. ubi Hebræorum *de ſecunda cauſa*, περὶ δευτέρου αἰτίου, Theologiam ſic interpretatur, ut Arius feciſſet: Μετὰ τὴν ἄναρχον ϗ ἀγένητον τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων οὐσίαν ἄμικτον οὖσαν ϗ ἐπέκεινα πάσης καταλήψεως, ΔΕΥΤΕΡΑΝ ΟΥΣΙΑΝ ϗ θείαν δύναμιν ἀρχὴν τῶν γενητῶν ἁπάντων, πρώτην τε ὑποστᾶσαν, κἀκ τοῦ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΤΙΟΥ γεγενημένην εἰσάγουσι, Λόγον ϗ Θεοῦ δύναμιν αὐτὴν προσαγορεύοντες: *Poſt Dei omnium eſſentiam ſine initio & ingenitam, miſturæ expertem & ultra omnem comprehenſionem ſitam, inducunt* SECUNDAM ESSENTIAM, *& divinam potentiam principium creatorum omnium, primam exſiſtentem, & ex* PRIMA CAUSA *genitam; Rationem* aut *verbum, & ſapientiam & Dei potentiam eam vocantes.* Deinde profert varia loca Veteris Teſtamenti, ubi mentio fit Verbi, Sapientiæ & Potentiæ Dei, quæ nonniſi abſurdè intelligi queunt de *ſecunda eſſentia* divina, ut jam omnes Theologi fatentur. Poſt falſam interpretationem Theologiæ Veterum Hebræorum, ſequente Capi-

te ſubjicit locum *Philonis*, quem antea jam exſcripſi, & qui egregiè quidem cum Theologia *Euſebii*, hoc eſt, cum Arianiſmo conſentit; ſed planè adverſatur Theologiæ & aliorum Chriſtianorum & Veterum Hebræorum. Similiter Lib. IX. poſtquàm Cap. XIV. ex Vetere Teſtamento eodem modo ratiocinatus eſt, profert Capite XV. verba *Philonis* ſententiam illam confirmantia, quæ habet *Ventidius* Latinè. At ſi Græca paullò diligentiùs inſpexiſſet, vidiſſet *Euſebium* manifeſtò ἀρειανίζειν, qui ita de loco Pſalm. CX, I. *Dixit Dominus Domino meo*, &c. ratiocinatur: τὸν μὲν ἀνωτάτω Θεὸν διὰ τοῦ πρώτου Κυρίου, τὸν δὲ (ſupplendum Θεὸν) τούτου δεύτερον διὰ τῆς δευτέρας ἀποφήνας προσηγορίας: *primo Domino altiſſimum Deum, ſecundâ verò adpellatiōne* (Deum) *qui eſt ab illo ſecundus ſignificans.* Hic eſt merus Arianiſmus, quem *Ventidius* imprudenter adfirmat *Euſebium* in Vetere Teſtamento inveniſſe. In locis *Philonis* petitis ex libro, quo probat *deteriorem inſidiari meliori*, ita diſtinguitur Λόγος à Deo, itaque inferior habetur, ut doceat *Philo eum*, *qui nondum qui filius Dei vocetur dignus fuerit, ſtudere oportere ut ſe componat ſecundùm primogenitam ejus Rationem, Angelorum antiquiſſimum, & ut Archangelum variis nominibus gaudentem*, &c. Κἂν μηδέπω μέντοι τυγχάνῃ τις ἀξιόχρεως Υἱὸς Θεοῦ προσαγορεύεσθαι, σπουδαζέτω κοσμεῖσθαι κατὰ τὸν πρωτόγονον αὐτοῦ Λόγον, τὸν Ἀγγέλων πρεσβύτατον,

καὶ

καὶ ὡς ἂν Ἀρχάγγελον πολυώνυμον ὑπάρχοντα. Si *Philo* credidiſſet Λόγον eſſe unius numero naturæ participem æquè ac Deum, numquam ita loquutus eſſet; nec eam cogitationem repetiiſſet, ut facit in ſequentibus. Nam ex Chriſtiano dogmate, filii τοῦ Λόγου eo ipſo ſunt filii Dei, cui eſt una numero eſſentia ac *Rationi*. Sed ſunt Platonica hæc *Philonis* commenta, quæ invenit in Scriptura, ut pueri in nubibus quæcumque volunt animalia. Viſne ejus rei aliud certum argumentum? Poſtquàm dixit *Rationem* vocari *Orientem* Zachar. VI, 12. negavítque hoc nomen convenire homini, ita pergit philoſophari. Ἐὰν δὲ τὸν ἀσώματον ἐκεῖνον θείαν Ἰδέαν φοροῦντα ἱκανῶς ὁμολογήσεις ὅτι εὐθυβολώτατον ὄνομα ἐπεφημίσθη τὸ Ἀνατολὴ αὐτῷ· τοῦτον μὲν γὰρ πρεσβύτατον Υἱὸν ὁ τῶν ὅλων ἀνέτειλε Πατὴρ, ὃν ἑτέρωθι πρωτόγονον ὠνόμασε· καὶ ὁ γεννηθεὶς μέν τοι μιμούμενος τὰς τοῦ Πατρὸς ὁδοὺς πρὸς παραδείγματα ἀρχέτυπα τὰ ἐκείνου βλέπων ἐμόρφου τὰ εἴδη: *Si verò (dici cenſeas,* λέγεσθαι νομίσῃς) *incorporeum illum divinam Ideam ferentem, ſatis fateberis convenientiſſimum nomen ei* Orienti *inditum fuiſſe. Hunc enim antiquiſſimum filium Pater univerſi oriri fecit, quem alibi primogenitum vocavit. Genitus autem imitatus vias Patris, adſpiciens illius Archetypa exemplaria, formavit ſpecies.* An Ideas haſce ex Scriptura, vel ex *Platone* deſumſit? Sine dubio ex poſteriore,

re, ut jam oſtendimus; quamvis *Euſebius* quoque eas in Scriptura quæſiverit.

Dixi, ut id repetam quod oblitus eſt *P. Ventidius*, in Animadverſionibus ad initium Joannis, *Philonis* ſermonem, multis in rebus ſimilem Chriſtianorum doctrinæ, potuiſſe fallere Chriſtianos non ſatis acutos, aut adtentos, rémque probavi, multis exemplis; ac inter alia, loco in quo Λόγος dicitur *Pontifex Maximus*, num. 4. At noſter *Ventidius*, qui ubique carpendi ſtudio ita occæcatur, ut vix perpendat ratiocinationis nexum, in me invehitur, quaſi eo in loco voluerim probare loquutiones Platonicas eſſe in Chriſtianam Theologiam intromiſſas; quod ne ſomniabam quidem, ea in parte Animadverſionum mearum Sic paſſim facit, ita ut vix ſedato animo legiſſe videatur quod confutandum ſuſcepit. Sed operæ pretium non eſt multis probare hominem carere & ἀκριβείας & bona fide; quod ſtatim animadvertent quicumque vel pagellas aliquot ejus Scriptorum cum meis comparabunt. Unum tantùm exemplum addam, in quo me ratiocinantem inducit planè aliter quàm feci. Ad verſ. 1. Joannis probavi Veteres multos Ethnicos uſos eſſe voce Λόγος, ad ſignificandam Naturam, à qua omnia creata ſunt, ante *Philonem*; qui de *Sermone* non cogitarunt, ſed tantùm de *Ratione*. Tum amando Lectorem ad *Philonem*, quem ſimili ſenſu ea voce uſum contendo. Fingit hîc *Ventidius* me in eo loco voluiſſe docere quo ſenſu Joannes utatur voce Λό-

Λόγ☉, quod & in Paraphraſi feci, & in ſequentibus. Eo verò loco, hoc unum agebam, ut oſtenderem vocem Λόγ☉, antequàm Joannes ſcriberet, pro *Ratione* vulgò uſurpatam apud Ethnicos, & nonnullos Judæos, ubi de creatione mundi ſermo eſſet; quod, niſi fallor, præſtiti. Verùm hæc aliáque ſimilia, ut & omnes criminationes hæreſeos, & contumelioſa dicta prætermitto. Qui norunt *Ventidium* jam dudum ſciunt hæc eſſe potiſſima ejus arma, nec eos novi quidquam docerem, iis prolatis. Parum nocuit Symmyſtis ſuis, quos oppugnavit iis artibus; nec, ut ſpero, mihi multùm nocebit. Videat tantùm ipſe, ne præmio εἰρηνοποιῶν excidat, & animum ſuum coram Deo excutiat; quod opto ita ab eo fieri, ut intelligat quid communis Servator ab homine & à Theologo Chriſtiano poſtulet.

Tandem veniendum ad loca, quæ profert, ut oſtendat *Philonem*, ubi de creatione agit, vocem Λόγον adhibere ſignificatu *Sermonis*, non *Rationis*, prout contendi. Sed oportet hîc te eſſe memorem, L. CANDIDE, quo ſenſu hoc à me dictum ſit. Quod, nimirum, eſt intelligendum, quando Λόγ☉ ſignificat Naturam diſtinctâ exſiſtentiâ præditam, qualem antea ejus verbis deſcripſi; nam ea in re noſtræ diſceptationis cardo vertitur. Numquam negavi *Philonem* aliquando reſpicere ad loca Moſis, in quibus Deus dicto, ſeu imperio omnia creans inducitur, aut ea loca protuliſſe. Non negavi actionem ipſam

τῦ

τοῦ Λόγου, ſeu *Rationis* divinæ, ſeu ſecundi Dei, ut *Philo* loquitur, poſſe ab eo dici λόγον, ſeu *ſermonem*; ſed tantùm ideò *Rationem* divinam dictam ab eo Λόγον, quòd imperio creans Deus deſcribatur ab Hebræorum Legiſlatore; *Philonémve* ullo verbo indicare ſe propterea in eas cogitationes περὶ τοῦ Λόγου incidiſſe.

Nunc videamus quomodo contrarium probet *Ventidius*. Profert locum ex Lib de Sacrificiis Abelis & Caïni, p. 109. ex verſione *Sigiſm. Gelenii*, ut ſolet, quamvis parum adcurata. Græcè verò eum ſubjiciam particulatim & Latinè vertam. Poſtquàm ergo *Philo* dixit Deum non indigere tempore, ut diſciplinas homines edoceat, quemadmodum non indiguit tempore ad creandum, ſic pergit: ὁ γὰρ Θεὸς λέγων ἅμα ἐποίει, μηδὲν μεταξὺ ἀμφοῖν τιθείς· εἰ δὲ χρὴ δόγμα κινεῖν ἀληθέστερον, ὁ λόγος ἔργον αὐτοῦ. λόγου δὲ εὐκινητότερον οὐδὲν καὶ παρὰ τῷ θνητῷ γένει: *Deus enim dicens ſimul faciebat, nihil inter utrumque* (factum & dictum) *ponens, vel ſi oportet dogma verius proloqui, ſermo eſt ejus operatio. Nihil eſt autem mobilius ſermone, apud mortale genus.* Hîc deſcribitur actio ipſa Dei, non verò ὁ ἐνυπόστατος Λόγος, (non ὑποστατικὸς, ut ridiculè habet *P. Ventidius*) ideóque hic locus, quod pace *P. Ventidii* dictum ſit, nihil ad rem facit, cùm non probet id quod probandum erat.

Sic pergit de ſermone, vel loquela philoſo-

ſo-

ſophari Philo : παραμείβεται γὰρ τῇ ῥύμῃ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὴν ἐπ' αὐτοὺς φθάνουσαν κατάληψιν. ὥσπερ οὖν τὰ διὰ κρουνῶν ἐκρεόμενα ἀέννασ νάματα ἄληκτον ἔχει τὴν φορὰν, ἐπικαταλαμβάνοντος ἀεὶ τὴν λῆξιν τοῦ ἐπιόντος ῥεύματος, οὕτως ἡ τοῦ λόγου πλημμύρα ὅταν ἄρξηται φέρεσθαι, τὴν ἐν ἡμῖν τῇ ὀξυκινητοτάτῳ διανοίᾳ, ὃ καὶ τὰς πτηνὰς παραμείβεται φύσεις, συντρέχει: *antecedentem enim conceptum adſequitur verborum nominúmque fluxu. Igitur ut perennes fontes tubis effluentes jugem habent decurſum, ſuperveniente fluctu adſequente eum qui deſinit ; ſic exundatio ſermonis, cùm ferri cœpit, curſu æquat mentem celerrimam omnium rerum, quæ ſunt in nobis, quæ & volucres naturas adſequitur.* Hæc quidem ad controverſiam noſtram minimè pertinent, nec debuerant à *Ventidio* proferri ; ſed oſtendunt *Philonem* judicaſſe loquutione Moſis : *& dixit Deus, ſit lux*, &c. ſignificari divinarum actionum celerem exſequutionem ; non verò à Moſe obſcurè deſcriptam Naturam divinam ἐνυπόστατον, quæ *Sermo* aut *Verbum* dici poſſet, prout vulgò poſtea crediderunt Chriſtiani.

Subdit *Philo*, ex lectione meliorum Codicum, quæ eſt ad calcem Editionis *Adriani Turnebi*, typis regiis anni M D L I I: καθάπερ οὖν ὁ γεννητὸς φθάνει πᾶσαν νεῦσιν, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἀγεννήτου λόγος παραθεῖ τὴν (ſic vice verſâ meliùs alii Codices, quàm

παρά τι τοῦ) γενέσεως κᾂν ὀξύτατα ἐπινήφων παραφέρηται: *Igitur ut genitus ſermo antevertit omnem nutum: ſic ſermo ingeniti prætercurrit genitum, quamvis vigilans acutiſſimè prætergrediatur.* Hæc omnia oſtendunt imperia divina quàm celerrimè exſequutioni mandari, ſed nihil περὶ τοῦ ἐνυποστάτου Λόγου complectuntur.

Sequuntur hæc verba: οἷς καὶ παῤῥησιάζεται, φάσκων, „ ἤδη ὄψει ἐπεὶ (leg. εἰ ἐπικα- „ ταλ.) καταλήψεταί σε ὁ λόγος μου, ὡς πάντα ἐφθακότος καὶ κατειληφότος τοῦ θείου λόγου. Εἰ γὰρ ὁ λόγος ἔφθακε, πολλῷ μᾶλλον ὁ λέγων αὐτός: *Quaprupter & liberè loquitur, dicens;* jam videbis an te conſequetur verbum meum; *eo quippe omnia antecedente & adſequuto. Si autem verbum adſequutum eſt, multò magis ipſe loquens.* Hîc deſinunt verba à *Ventidio* Latinè laudata, quorum poſtrema nihil prorſus faciunt ad rem; cùm in iis nec de Λόγῳ ἐνυποστάτῳ, nec de creatione ſermo ſit. Oportebat enim proferri locum *Philonis*, ubi de *ſecundo Deo*, ut loquitur, agens oſtenderet eum dici à ſe Λόγον, eò quòd putaret Moſem ad eum reſpexiſſe in Hiſtoria Creationis, ubi Deum verbo creantem inducit. Quod cùm non fecerit, *Ventidius* imprudenter omnem illam diſceptationem, de *Philone* & Λόγῳ, ingreſſus eſt, & iniquè in me invectus.

Verùm prætermittis, inquies, locum unum atque alterum *Philonis*, à *Ventidio* lauda-

datos. Volebam ſanè prætermittere, quia ne ulla quidem cum rationis ſpecie proferuntur. Prior eſt ex Libro de Migratione Abrahami, p. 312. & ſic habet: Καὶ εὐλογήσω σὲ, τȣτέςιν ἐπαινετὸν λόγον δωρήσομαι τὸ γὰρ εὖ πάντως ἐπ᾽ ἀρετῆς: *hoc eſt laudatum animum & ſermonem* (nam λόγ☉ hîc & pro *ratione*, ſeu *mente*, & pro *ſermone* ſumitur, ex tota amplitudine quam duplici ſignificatu obtinet) *dabo*; *nam illud bene* (εὖ in εὐλογήσω) *omnino virtutem ſignificat*. Sed quid hîc eſt de mundi creatione, aut de ejus creatore ἐνυποςάτῳ Λόγῳ? Quis non videt, ex *Philonis* ſententia, Deum polliceri Abrahamo bonam mentem, ſeu recta conſilia, & ſermones cum eis conſentientes? Λόγ☉ δὲ, inquit *Philo* in proximè ſequentibus verbis, ὁ μὲν πηγῇ ἔοικεν, ὁ δὲ ἀποῤῥοῇ· πηγὴ μὲν ὁ ἐν διανοίᾳ, προφορὰ δὲ ἡ ἀπὸ ςόματ☉ καὶ γλωτῖης ἀποῤῥοή. *Alter* λόγ☉ *eſt ſimilis fonti, alter verò rivo. Fons quidem eſt ille, qui in intellectu; decurſus verò eſt rivus, qui eſt ab ore & à lingua.* Paullò pòſt hæc quoque habet, quæ à *P. Ventidio* etiam partim proferuntur: πολλοὶ γὰρ λογίζονται μὲν τὰ βέλτιςα, ὑπὸ δὲ ἑρμηνέως κακȣ̃ πρȣὐδόθησαν λόγȣ: *multi enim optima quidem cogitant, ſed à malo interprete ſermone produntur.* Addit & tertium locum, ex libro quo *Philo* probat *deteriorem potiori inſidiari*, p. 139. ubi loquacibus tribuitur ἀσχημόνων λόγ☉, in-

indecorus ſermo. At quis non videt hæc aliena omnia eſſe à re, quæ hîc agitur? An hæc probant, apud *Philonem*, creatorem mundi ideò Λόγον dici, quia Moſes Deum omnia verbo creantem deſcripſit? Hoc tamen erat *P. Ventidio* demonſtrandum; at noſter non magis meminit ejus quod probare ipſe adgreſſus eſt, quàm ejus quod probandum ego ſuſcepi. Verum quod ratiocinanti deeſt, id incredibili confidentiâ penſat; quæ ubique in libellis ejus maxima cernitur, etiam ubi ne minimum quidem colorem opinionibus ſuis illinere potuit: ut hoc loco, in quo, quaſi re bene geſtâ, me *temeritatis immanis* inſimulat, quòd auſus fuerim dicere ex nullo *Philonis* loco colligi poſſe Λόγον ἐνυπόϛατον ita dictum, ob creationem verbo peractam. Vidiſti, L. CANDIDE, quibus locis me oppugnare conatus ſit, quæ ſi veriſimilem ejus opinionem tibi fecerint, me victum fatebor.

Ex ſuperioribus ſatis liquet *Philonem* Platonicum fuiſſe, qui à Magiſtro τῦ Λόγυ notionem accepit; quem etiam inferiorem ſtatuit ſummo Deo, quemadmodum oſtendi. Hæc cùm minimè ſint hauſta ex Libris Veteris Teſtamenti, ne nomen quidem Λόγυ ex eo deſumtum meritò videatur. Vocem hanc debuit *Platoni*, qui Λόγον vocavit Naturam intelligentem ac ratiocinantem, & quæ aliter à Platonicis Νῦς dicitur. Hæc eò credibiliora ſunt, quòd *Philo* frequenter vocet Λόγυς, *rationes*, aut *mentes*, Angelos, ut mul-

multis exemplis dudum oſtendit *Chriſtoph. Sandius*, in Diſſert. περὶ τȣ̃ Λόγȣ, pag. 260. & 261. quæ eſt Paradoxis ejus Interpretationibus ſubjecta. Non probo equidem, ne *Ventidius* mihi hæreſin *Sandii* objiciat, quæcumque habet in ea Diſſertatione; aut, ut clariùs loquar, ea Diſſertatio mihi parum placet, cùm ad ſummam rei quod adtinet, tum etiam in pleriſque partibus. Sed tot exempla vocis Λόγος, pro Angelo ſumtæ, protulit ex *Philone*, ut nullum ſupereſſe poſſit dubium; quidquid tandem in aliis deliquerit, quod nunc non inquiro Ante illum idem animadverterat *Hug. Grotius* ad Sapient. XVIII, 15. Quamobrem neceſſe non eſt ullum à me præterea adferri exemplum.

Si *P. Ventidius* potuiſſet id, quod probandum ſuſceperat demonſtrare, quemadmodum feci quod ille negavit; ipſe ſibi triumphum decerneret, ſeque ſummo jure poſſe me omnibus contumeliis ac conviciis proſcindere, exiſtimaret. Ego verò ex iis quæ probavi, hunc unum fructum capere ut mihi liceat poſtulò, ut ne ejus aliis criminationibus contra me fides ulla habeatur; niſi poſtquàm adcuratè expenſum fuerit, quod in Scriptis meis carpit. Neque enim vacat ſingula ejus dicteria ad examen revocare, ac oſtendere quàm me & mea parum norit; præterquàm quòd nihil niſi tædium Lectori parerent particulatim diſcuſſæ calumniæ. Adde quòd iis prætermiſ-

Q 3 ſis

ſis & meæ operæ, & adverſarii exiſtimationi parcam, quâ integrâ me poſſe defendere maluiſſem. Tu verò, L. CANDIDE, qui probè noſti quis ſim, & qui mea legiſti, omnium optimè potes & ipſe judicare & ceteros ab errore revocare. Vale.

Dabam Amſtelodami, Idibus Juliis

cIↃ IↃc xcix.

EPIS-

EPISTOLA IX.

Defenditur Clerici *conjectura de initio Evangelii Joannis, in quo ad* Philonem *reſpexiſſe Evangeliſtam exiſtimavit. Error* P. Ventidii *ſuppoſiticium* Philonem *cum vero miſcentis. Judæos ex Philoſophia Platonica Theologiam ſuam, ante tempus Chriſti, corrupiſſe. Ideò Apoſtolos monuiſſe Chriſtianos ut ſibi caverent à Philoſophia; quo monito ſpreto, Veteres Hæretici aliique in multos errores delapſi ſunt. Prudenter factum à Joanne, quod docuerit quo ſenſu adhiberi poſſent voces nonnullæ Philoſophicæ. Videri illi lectum* Philonem, *aut certè notum, ex narratione eorum qui legerant. Paſſim confutatur* P. Ventidius.

EIDEM S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

POSTQUAM, in ſuperioribus meis ad te Litteris, CANDIDE VERE, probavi nec *Platonem*, nec ejus diſcipulum *Philonem* ex Hebræorum libris aut ſermonibus hauſiſſe quæ habent de tribus Principiis; nunc oſtendendum eſt nihil eſſe quod ſit vero abſimile, in mea conjectura de initio primi Capi-

pitis Evangelii Joannis, in quo exiſtimavi Evangeliſtam ad *Philonem* reſpexiſſe. Sed ante omnia, neceſſe eſt, ne quis errore *P. Ventidii* abreptus decipiatur, me profiteri à me intelligi *Philonem* Alexandrinum, qui Græcè ſcripſit, & cujus Opera Græcè & Latinè proſtant; non *Philonem* illum editum ab *Annio Viterbienſe*, à quo ridiculum opus Antiquitatum Judaïcarum nobis obtruditur. Potuiſſet hoc diſcere *P. Ventidius* à *Ger. Joanne Voſſio*, Lib. II. de Hiſt. Græcis Cap. 7. aut ex Indice Operum *Philonis* genuini, ubi nihil ſimile comparere vidiſſet; ſed ne eum quidem umquam ſatis adtentè evolvit, nedum ut *Philonem* ipſum legerit. Ut enim probet * tanti non fuiſſe Joanni aut aliis Chriſtianis *Philonem*, ut oſtenderet Joannes, quo ſenſu uſurpari poſſint verba quibus utitur, profert judicium *Joann. Spenceri*, viri doctiſſimi, de Leg. Heb. Lib. III. C. IV. Diſſ. 7. ubi ita habet: *Veritatis hujuſce gemmam, radio licèt obſcuriori emicantem, in Philonis antea laudati fabularum ſterquilinio forſan oſtendere poſſimus.* Laudat *Spencerus* in margine *Antiquitatum Biblicarum librum*, ex quo locum adfert, qui in editione *Annii* exſtat. At *Ventidius*, cui non multò notior eſt verus *Philo*, quàm fictus, avidè hæc adripuit, quaſi de vero *Philone* ageret, ſubjicítque: *Quàm parum proinde ei tribuat ſequentia palam faciunt*: Sed fortè *Philonem* illum, ut nugacem, & nullius fidei Scriptorem, non pauci re-

* Pag. 39.

repudiabunt. *Tam exigua exiſtimatio eſt, quam tot ſæculis, ipſo Spencero teſte, ſibi comparavit Philo, cujus tamen adhuc recentis, imò vix dum cogniti, tam ſollicitè ab ipſis Apoſtolis ratio ſit habita, ut de vocabulis in Religionem ab ipſo & aliunde tranſlatis, mentem explicare Joanni operæ pretium fuerit.* At *Spencerus* non fuit ita imperitus, ut miſceret hunc *Philonem* cum Alexandrino, quem alibi non rarò laudat. Ipſum pronomen *illum* hoc ſatis innuit, quo diſtinguitur Scriptor Antiquitatum Biblicarum ab Alexandrino *Philone.* Nec ullâ ratione hic dici poteſt *fabularum ſterquilinium*, qui fabulas, aut fictas hiſtorias minimè narrat, ut Annianus *Philo.* Si in hujuſmodi turpi hallucinatione me deprehendiſſet *Ventidius*, quas illi pœnas non darem? At illi ego pro talibus auſis meliorem animum à Deo precor, optóque ut ſibi caveat in poſterum ne in certamen deſcendat cum bono viro, ab omnibus imparatus, niſi à conviciis & fiducia.

Nunc ut ad rem veniam, oſtendam Judæos, diu ante tempora Joannis, ex Philoſophorum lacunis Theologiam ſuam corrupiſſe; quamobrem etiam Paulus monuit Chriſtianos ut ſibi à Philoſophia caverent; quo monito contemto, antiquiſſimi Hæretici in turpes errores prolapſi ſunt; qua de cauſa, Joannem prudentiſſimè uſu ſuo oſtendiſſe quomodo adhiberi poſſent voces nonnullæ, præſertim à *Philone* uſurpatæ, qui ignotus ei eſſe vix potuit. Quæ ſi oſtendero, nemo, ut opinor, conjecturam meam temeritatis arguerit,

cùm præſertim quaſi ſaluti neceſſariam nemini obtrudam.

Ex quo Seleucidæ ac Lagidæ in Aſia & in Ægypto Monarchias condiderant, unà cum Lingua Græca, artes ac libri Græcorum cœperunt Aſiaticis innoteſcere. Philoſophia præſertim, & quidem Platonica, non Idololatris tantùm ſed & ipſis Judæis, inter eos, in Syria atque in Ægypto verſantibus, mirum in modum placuit. Unde factum ut & Philoſophi inter eos eſſe cœperint, & varia Græcorum dogmata in Theologiam Judaïcam derivarint, cum qua ea conſentire putabant.

Philoſophus fuit Judæus *Ariſtobulus* Peripateticus, cujus ſæpe meminerunt *Clemens* Alexandrinus & *Euſebius* Cæſarienſis, & qui Ptolemæo Philometori inſcripſit explanationes in Legem Moſaïcam. Sic habet *Euſebius* in Chronico, ad ann. M D CCC XL: *Ariſtobulus natione Judæus Peripateticus Philoſophus, cognoſcitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moyſen Commentarios ſcripſit.* Ad quem locum, vide *Joſ. Scaligerum*, cum quo, ſi ita videatur, confer etiam *Henr. Valeſium*, ad *Euſebii* H. E. Lib. VII. c. 32. Tres inſignes ejus locos habemus, apud *Euſebium*, in Præp. Evangelica. Primus eſt Lib. VII. c. 14. in quo contendit cum eo, quod Salomo dixit de Sapientia, conſentire dogma nonnullorum Peripateticorum. Secundus eſt Lib. VIII. c. 10. ubi agit de membris, quæ Scriptura Sacra videtur Deo tribuere, & ubi obiter inſimulat Poëtas & Philoſophos Ethnicos furti. Tertius de-

denique eſt Lib. XIII. c. 12. in quo de induſtria idem probare nititur. Hic ergo Philoſophus nequaquam ſpernebat Ethnicorum Scripta, cùm ea ad ſententias Judaïcas ſummâ vi trahere conaretur.

Credibile eſt fuiſſe & alios Judæos, qui magni facerent Ethnicorum Philoſophiam, quandoquidem Scriptor libri *Sapientiæ* ex ea deſumſit opinionem de animorum *προϋπάρξει*, ut liquet ex Cap. VIII, 19. & 20. *Παῖς δὲ ἤμην εὐφυὴς, ψυχῆς τε ἔλαχον ἀγαθῆς, μᾶλλον δὲ ἀγαθὸς ὢν ἦλθον εἰς σῶμα ἀμίαντον: puer eram bonæ indolis, animam ſortitus eram bonam; aut potiùs, cùm bonus eſſem, veneram in corpus purum.* Ad quem locum conſulendus *Hug. Grotius*, ut & ad Joan. IX, 2. Hanc opinionem nemo, ut opinor, exiſtimat ex Vetere Teſtamento hauſtam, nec Platonicam eſſe quiſquam dubitabit.

Poſtea *Philonem* fuiſſe, Platonicâ doctrinâ madentem, antea ſatis oſtendimus; nec res poteſt eſſe dubia ei, qui *Platonem* & Philoſophum Alexandrinum legerit. Elogia hujus proferri à me nihil neceſſe eſt, cùm in fronte ejus Operum legantur.

Sed & integras Judæorum ſectas à Græcis mutuas accepiſſe opiniones & loquutiones, quibus alteram vitam deſcribebant conſtat ex *Joſepho* Ant. Jud. Lib. XVIII. c. 2. & de Bello Jud. Lib. II. c. 12. Ut à Phariſæis initium faciam, ſic eorum ſententiam deſcribit *Joſephus*, in Ant. Judaïcis: *Ἀθάνατόν τε*

ἰσχὺν

ἰσχὺν ταῖς ψυχαῖς πίστις αὐτοῖς εἶναι, καὶ ὑπὸ χθονὸς δικαιώσεις τε καὶ τιμὰς, οἷς ἀρετῆς ἢ κακίας ἐπιτήδευσις ἐν τῷ βίῳ γέγονε· καὶ ταῖς μὲν εἱργμὸν ἀΐδιον προστίθεσθαι, ταῖς δὲ ῥαστώνην τοῦ ἀναβιοῦν : *Immortalem vim ineſſe animabus fides apud illos eſt, & ſub terra pœnas & præmia eſſe iis, quibus aut virtuti aut vitio adfinis ratio vivendi fuit in vita, & aliis quidem æternum vinculum addi, aliis verò facultatem concedi ad vitam redeundi.* In Vetere Teſtamento, nuſquam legere eſt loca, in quibus homines, poſt hanc vitam, præmia accipient & pœnas dabunt, eſſe ſub terra; at multis hoc habetur, cùm alibi paſſim, apud Ethnicos Scriptores, tum præſertim in *Platonis* Phædone, ſub finem. In Vetere Teſtamento, nuſquam legimus malos quidem æterno vinculo ſub terra conſtrictos manere, bonos verò fato functos ad vitam hancce redire; at ſimilia legere licet, in Dialogo *Platonis*, quem memoravi. Rem paullò clariùs repetit *Joſephus* de bello Judaïco Lib. II. c. 12. ubi ait, ex Phariſæorum ſententia, ψυχὴν πᾶσαν μὲν ἄφθαρτον, μεταβαίνειν δὲ εἰς ἕτερον σῶμα, τὴν τῶν ἀγαθῶν μόνην· τὰς δὲ τῶν φαύλων ἀϊδίῳ τιμωρίᾳ κολάζεσθαι : *omnem quidem animam incorruptam eſſe, ſed ſolam bonorum animam tranſire in alterum corpus, malorum verò æternâ pœnâ plecti.*

Audiamus verò quid Eſſeni de altera vita dicerent. Exiſtimabant, ut idem *Joſephus*, eodem in loco, prodidit, τὰς ψυχὰς ἀθα-

νάτους ἀεὶ διαμένειν, καὶ συμπλέκεσθαι μὲν ἐκ τοῦ λεπτοτάτου φοιτώσας αἰθέρος, ὥσπερ εἱρκταῖς, τοῖς σώμασιν ἴυγγι τινὶ φυσικῇ κατασπωμένας: *animas immortales ſemper manere, atque ex æthere ſubtiliſſimo venientes, quaſi carceribus, ita corporibus implicari, naturali quadam illecebrâ ad inferiora detractas.* Hîc perſpicuè quidem habemus Platonicam προϋπαρξιν animorum, de qua in Prophetarum Scriptis nec vola, nec veſtigium; ſed digna ſunt ſequentia, quæ à nobis penſitentur: ἐπειδὰν δὲ ἀνεθῶσι τῶν κατὰ σάρκα δεσμῶν, οἷον δὴ μακρᾶς δουλείας ἀπηλλαγμένας τότε χαίρειν καὶ μετεώρους φέρεσθαι· καὶ ταῖς μὲν ἀγαθαῖς, ὁμοδοξοῦντες παισὶν Ἑλλήνων, ἀποφαίνονται τὴν ὑπὲρ ὠκεανὸν δίαιταν ἀποκεῖσθαι, καὶ χῶρον οὔτε ὄμβροις, οὔτε νιφετοῖς, οὔτε καύμασι βαρυνόμενον, ἀλλ' ὃν ἐξ ὠκεανοῦ πρᾳῢς ἀεὶ Ζέφυρος ἐπιπνέων ἀναψύχει. ταῖς δὲ φαύλαις ζοφώδη καὶ χειμέριον ἀφορίζονται μυχὸν γέμοντα τιμωριῶν ἀδιαλείπτων: *poſtquàm verò aufugerint è carnalibus vinculis, quaſi à longo carcere liberatas lætari ac ſublimes ferri. Et bonis quidem animabus, conſentientes cum Græcorum filiis, aiunt repoſitam eſſe habitationem trans Oceanum, & locum neque imbribus, neque nivibus, neque æſtibus incommodum, ſed quem ex Oceano lenis ſemper Zephyrus flans refrigerat. Malis verò tenebricoſum & procelloſum tribuunt ſeceſſum, plenum indeſinentibus pœnis.* Hæc ſi Eſſeni didice-

cerunt ex Prophetis, quos etiamnum habemus; fatendum eſt nos eſſe non luſcitioſos, ſed cæcos prorſus, qui nihil ſimile in eorum libris animadvertere poſſumus. Verùm hæc, apud *Homerum*, Antiquiorem ſine dubio Eſſenorum ſectâ, ita deſcripta habemus, ut ſi non Eſſeni ab eo ſumſerint, *Joſephus* ipſe ſit neceſſariò furti inſimulandus. Sic enim *Homerus* campos Elyſios poëticis coloribus pingit Odyſſ. Δ. verſ. 565. & ſeqq.

Τῇπερ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισι, .
Οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὔτε καὶ
ὄμβρος,
Ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγυπνείοντας ἄητας
Ὠκεανὸς ἀνιησιν, ἀναψύχειν ἀνθρώπους.

Ubi beatiſſima eſt vivendi ratio hominibus; non nix, neque hiems (aut *procella*) *multa, neque imber; ſed ſemper Zephyri ſuaviter ſpirantes auras Oceanus mittit, ut refrigerent homines.* Nemo non agnoſcit *Homerum* in *Joſepho*; at ut intelligas ſuperbiam Judaïcam, quæ nihil aliis acceptum refert, omnia ſibi deberi vult, audi hominis ſequentia verba: Δοκοῦσι δέ μοι κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν Ἕλληνες, τοῖς τε ἀνδρείοις αὐτῶν, οὓς Ἥρωας καὶ Ἡμιθέους καλοῦσι, τὰς μακάρων νήσους ἀνατεθεικέναι. τὰς δὲ τῶν πονηρῶν ψυχαῖς, καθ' ᾅδου τὸν ἀσεβῶν χῶρον, ἔνθα καὶ κολαζομένους τινὰς μυθολογοῦσι, Σισύφους καὶ Ταντάλους καὶ Ἰξίονας

καὶ

ϗ Τιτυοὺς, πρῶτον μὲν ἀϊδίους ὑφιστάμενοι τὰς ψυχὰς, ἔπειτα δ' εἰς προτροπὴν ἀρετῆς ϗ κακίας ἀποτροπήν: *Videntur autem mihi, ſecundùm hanc notionem, Græci viris quidem fortibus, quos Heroas & Semideos vocant, beatorum Inſulas tribuiſſe; improborum verò animis in inferis impiorum locum, ubi & quoſdam plecti fabulantur Siſyphos & Tantalos, & Ixionas & Tityos; ſtatuentes quidem primùm animas eſſe immortales, deinde ut ad virtutem homines adducant, & à vitio deterreant.* Non aliter loqueretur *Joſephus*, ſi *Homerus* fuiſſet Propheta Hebræus, à quo Græcorum Poëtæ ſua deſumſiſſent. Atque hinc liquet non facilè eſſe credendum Judæis, adfirmantibus ſibi à Græcis multa deberi; cùm ita loquatur *Joſephus*, in manifeſto furto deprehenſus. Poſſemus addere Phariſæos quod de fato ſentiebant à Stoïcis mutuatos; imò & loca proferre LXX. Interpretum, & Scriptorum Apocryphorum, ex quibus liqueret ſumſiſſe eos voces ac loquutiones à Græcis, ubi de altera vita loquuntur; quibus nullæ ſimiles reſpondent Hebraïcæ, in priſcorum Prophetarum Scriptis. Verùm de hiſce fortè aliàs agam.

Exempla adlata ſatis oſtendunt Paulum, non ſine gravi ratione., dixiſſe Jeſum Chriſtum φωτίσαι ζωὴν ϗ ἀφθαρσίαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, *in clariore luce collocaſſe vitam & immortalitatem per Evangelium*, 2 Tim. I, 10. cùm vulgò Judæi ex Poëtis, Philoſophiſque Ethnicis deſumerent loquutiones, quibus exprimebant quod de ejuſmodi rebus ſentiebant.

In

Indidem intelligere licet eumdem Apoſtolum non temerè monuiſſe Coloſſenſes, *ut viderent ne quis eos deciperet per PHILOSOPHIAM & inanem fallaciam, ſecundùm traditionem hominum, ſecundùm elementa mundi, & non ſecundùm Chriſtum*, Cap. II, 8. Hæc enim ſpectant Judæos neſcio quos, Philoſophiâ Platonicâ imbutos, ut liquet ex verſ. 16. in quo poſt longam parentheſin ad rem, de qua cœperat loqui verſ. 8. redit Apoſtolus: *Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei, aut Neomeniæ, aut Sabbathorum; quæ ſunt umbra futurorum, corpus autem Chriſti. Nemo vos ſeducat volens in humilitate & religione Angelorum, in ea quæ non vidit ambulans, fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ* &c. Legendi ad hoſce verſus ſunt *Hug. Grotius* & *Henr. Hammondus*; quorum tamen poſterior hæc videtur fruſtra trahere ad Gnoſticos, cùm commodiſſimè intelligantur de Judæis Philoſophiâ Ethnicâ abutentibus. Iis lectis, ſatis liquebit Judæos Platonicos ſpectari, à quibus poterant Chriſtiani, niſi ſibi caverent, παραλογίζεσθαι ἐν πιθανολογίᾳ, *falli probabilibus ſermonibus*, ut antea loquitur Paulus.

Eodem pertinent iteratæ ejuſdem Apoſtoli admonitiones, in 1. ad Timotheum, ubi Cap. I, 3, 4. ait ſe eum reliquiſſe Epheſi, *ut denunciaret quibuſdam ne aliter docerent, néve intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæſtiones præſtant magis, quàm ædificationem Dei, quæ eſt in fide*; & Cap. IV, 7. jubet Timotheum *profanas & aniles fabulas* de-

devitare. Eoſdem homines notat & Cap. VI, 3, 4, 5.

Quanti momenti hoc eſſet monitum, ſequentia tempora luculenter oſtenderunt. Conſtat enim antiquiſſimos quoſque Hæreticos ſua dogmata, Chriſtianiſmi atque Philoſophiæ Ethnicæ miſturâ quadam abſurdâ, conflaſſe. Quam in rem, ne plures ad teſtimonium citare neceſſe ſit, unum audiamus *Tertullianum*, cujus hæc ſunt verba in Libro de Præſcriptione Hæreticorum Cap. VII. *Hæ ſunt doctrinæ hominum & dæmoniorum, prurientibus auribus natæ de ingenio ſapientiæ ſæcularis; quam Dominus ſtultitiam vocans, ſtulta mundi in confuſionem etiam ipſius Philoſophiæ elegit. Ea eſt enim materia ſapientiæ ſæcularis, temeraria interpres divinæ naturæ & diſpoſitionis. Ipſæ denique Hæreſes à Philoſophia ſubornantur. Inde Æones & formæ neſcio quæ, & trinitas hominis apud* Valentinum; *Platonicus fuerat.* ——— *Eadem materia, apud Hæreticos & Philoſophos, volutatur; iidem retractus implicantur: unde malum & quare? & unde homo & quomodo? & quod proximè* Valentinus *propoſuit, unde Deus? Scilicet, de ecthymeſi & ectromate. Miſerum* Ariſtotelem, *qui illis Dialecticam inſtituit, artificem ſtruendi & deſtruendi, verſipellem in ſententiis, coactam in conjecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, moleſtam etiam ſibi ipſi, omnia retractantem, ne quid omnino tractaverit. Hinc illæ* fabulæ & genealogiæ interminabiles & quæſtiones *infructuoſæ & ſermones ſerpentes velut cancer; à qui-*

bus nos Apoſtolus refrænans nominatim conteſtatur Philoſophiam caveri oportere ſcribens ad Coloſſenſes; videte ne quis vos circumveniat per Philoſophiam & inanem ſeductionem, ſecundùm traditionem hominum, *præter providentiam Spiritûs Sancti.* Libro verò contra Hermogenem, Cap. VIII. eidem dicuntur *Hæreticorum Patriarchæ Philoſophi*; & Lib. de Anima Cap. XXIII. *Examen*, inquit, Valentini *ſemen Sophiæ inſulſit animæ, per quod hiſtorias atque Mileſias Æonum ſuorum ex imaginibus viſibilium recognoſcant. Doleo bonâ fide* Platonem *omnium hæreticorum condimentarium factum. Illius eſt enim & in* Phædone, *hinc euntes ſint illuc, & inde huc. Item in* Timæo *quòd genimina Dei, delegatâ ſibi mortalium geniturâ, accepto initio animæ immortali, mortale ei circumgelaverint corpus. Tum quòd mundus hic imago ſit alterius alicujus. Quæ omnia ut fidei commendet, & animam retrò in ſuperioribus cum Deo egiſſe in commercio idearum*, & *inde huc tranſvenire, & hîc retrò norit de exemplaribus recenſere; novum elaboravit argumentum*, μαθήσεις ἀναμνήσεις, *id eſt, diſcentias reminiſcentias eſſe. Venientes enim inde huc animas obliviſci eorum, in quibus priùs fuerint, dehinc ex his conſpicuis edoctas recordari.*

Hinc ſat manifeſtò intelligere eſt antiquiſſimos quoſque Hæreticos ex Philoſophia *Platonis* multa hauſiſſe, ut dogmata ſua confingerent. Sed non Hæretici modò, verùm etiam docti homines, qui in rectiùs ſentientium communione obierunt, nimio Platoniſ-

niſmi ſtudio, Theologiam Chriſtianam, ut antea Judaïcam *Philo*, ejus commentis corruperunt. Malo rem alienis verbis exprimere, quàm meis, ne *Ventidius*, aut alius ei ſimilis me ſeorſim ab aliis ſentire putet. Audiat ergo Reverendiſſ. Antiſtitem, & virum longè doctiſſimum *P. Dan. Huetium*, Origenian. Lib. II. c. 1. ſic loquentem, eadémque operâ ab eo diſcat quid ſit de *Philone* ſentiendum, quod à me diſcere noluit: *Unum ergo præ reliquis Platonem* (Origenes) *admiratus eſt; ſic ut Chriſtiana dogmata ad Platonicæ doctrinæ leges, non ipſam* Platonis *doctrinam ad Chriſti effata ADCOMMODARET. Exemplo ſuo Origenem eò compulit PHILO Judæus, totus ad* Platonis *exemplum compoſitus; non* Platoni *nimiùm tribuendo dumtaxat, ſed Scripturam etiam allegoriis perpetuis explanando. Compulit & Præceptor illius* Clemens *Alexandrinus, Academiæ pigmentis res Chriſtianas illuſtrare ſuetus; quod & maxima pars fecit vetuſtiorum Patrum, ſed parciùs & verecundiùs. His itaque Platonicorum deliriis ſincerum doctrinæ Chriſtianæ vas poſtquàm incruſtavit* Adamantius, *ex illo doctrina ejus corrupta eſt, & profanis imbuta erroribus, unde infinitis jactatus conviciis, & querelis in ſummas incidit calamitates, & laudem meritis partam decoxit.*

Ex hiſce intelligere eſt periculoſam fuiſſe non Philoſophorum tantùm Ethnicorum, ſed *Philonis* etiam lectionem; háncque incautis eò periculoſiorem, quòd multis in rebus inſtar Chriſtianorum loquatur, & à Polytheïſ-

mo abhorrere, ut pote Judæus, cenſeatur. Non modò *Clemens* & *Origenes*, ut animadvertit *Huetius*, ejus loquutionibus decepti ſunt, ſed & *Euſebius*; qui hominis Platonici Tritheïſmum cum Chriſtiana Trinitate miſcuit, & alios multos Veteres & Recentiores fefellit.

Quod cùm ita ſit, quid mirum ſi Joannes Apoſtolus, qui multis fortè annis poſt *Philonis* mortem ſcripſit, & videbat quanta in exiſtimatione eſſet, obiter initio Evangelii ſui oſtenderit, quo ſenſu liceret uti voce Λόγος, docuerítque Chriſtianos ἐνυπόςατον Λόγον non eſſe alterius naturæ, non tantùm ſpecie, ſed etiam numero, ita ut ὁ Θεὸς & ὁ Λόγος ſint unus idémque Deus propriè dictus? Certè Spiritus divini, quo Joannes agebatur, providentiâ indignum non fuit tam periculoſum errorem antevertere.

At *Ventidius* noſter * hîc negat *Philonem* à Joanne lectum fuiſſe, aut cum *Platone* collatum; quaſi hæc ego uſpiam adfirmaſſem. Dixi dumtaxat *Philonem* videri *notum* fuiſſe Joanni, ſed lectum non contendi. Potuit Joannes accipere quæ eſſent dogmata *Philonis*, loquutionéſque ejus aliquot inſigniores, ab aliis qui ejus Opera legerant; potuit curare ut ſibi nonnulla ex iis prælegerentur; quamvis numquam ſtudiosè ipſe, ut nunc ſolemus, eum aut ejuſmodi alium Scriptorem verſarit Nihil tamen vetat ut ipſe, oculis ſuis, non nul

* *Pag.* 40. *de vocabulo* λόγος.

nulla ſibi indicata legerit. Sic *Hug. Grotius* ad Heb. IV, 12. non ſine ratione, credidit Scriptorem Epiſtolæ ad Hebræos legiſſe *Philonem*, ob multarum loquutionum, cogitationúmque ſimilitudinem; cujus plura in ejus Adnotationibus occurrunt exempla, quibus adde id quod adnotavimus ad Cap. I, 3.

Sed *legerit Joannes Philonem*, inquit P. Ventidius, *haud tamen ſequitur vocabula ex Platoniſmo jam dudum in veram Religionem illata curioſè obſervaſſe, & adversùs eorum abuſum Lectores monere voluiſſe.* Atqui veriſimillimum eſt eum qui *Philonem* legit, & ita loquitur, ut voces ab eo frequenter uſurpatas adhibeat, ſed in ſenſum diverſum & rectum, voluiſſe obiter emendare peccata à *Philone* admiſſa, & uſu ſuo legitimam earum vocum poteſtatem oſtendere; cùm præſertim, ut oſtendi, ejuſmodi vocabula ac placita & anteriores & poſteriores ætates fefellerint. Sed falli videtur *Ventidius*, quòd de antiquis temporibus & hominibus judicet ex hodiernis: ut ſolent, qui non ſatis adtentè Veterum libros legerunt. Parvi facit *Philonem* & Philoſophiam Platonicam, nec quidquam ſibi nunc ab iis timet; ideóque numquam quidquam ab iiſdem timendum fuiſſe Chriſtianæ Theològiæ cenſet. Fallaciſſima ſunt omnia ejuſmodi judicia, de rebus antiquis; de quibus numquam rectè judicamus, niſi noſtræ ætatis veluti obliti opiniones & ingenia Veterum dumtaxat ſpectemus. Itaque

iili auctor ſim ut poſthac non ita facilè de rebus antiquis, ex hoc ævo noſtro, judicet.

Monitum etiam velim, ut libros eorum, quos ſibi oppugnandos deligit, adtentiùs & ſedatiore animo legat; ne eas illis tribuat opiniones, quas minimè tuentur. Exprobrat mihi à me induci Joannem ſcribentem *haud ſecus ac ſi, hac in parte, Scholiaſten Platonis, aut Philonis egerit vir Dei.* Quod eſt perabſurdum, cùm tota mea diſputatio eò ſpectet, ut oſtendam Joannis animum fuiſſe docere quo ſenſu poſſent adhiberi voces nonnullæ à *Philone*, & ab aliis Judæis uſurpatæ, ne fallerent Chriſtianos. *Scholiaſtiſne* hoc munus eſt, an potiùs confutatoris? Demonſtravi Judæos dudum cœpiſſe Philoſophiâ Platonicâ abuti, ante tempora Joannis, Paulúmque monuiſſe Chriſtianos, ut ab ea ſibi caverent. Addo videri etiam Joannem obiter notare quî, ſano ſenſu, poſſent uſurpari voces nonnullæ inſigniores, in Judaïcam Theologiam ab iis illatæ; an hoc eſt fingere Joannem eſſe *Scholiaſten Platonis aut Philonis*? Pari jure dixeris me *P. Ventidii* eſſe *Scholiaſten*, in hiſce litteris, quibus eum confutavi.

Plura non addam, ad defendendam conjecturam meam, de conſilio Joannis; nec adgrediar ceteris calumniis, aut contumelioſè dictis *P. Ventidii* quidquam reponere. Infeliciſſima eſſet conditio bonorum omnium, qui maximo labore ſuo co-

conantur tenebris Antiquitatum Sacrarum & Profanarum lucem aliquam adferre; ſi, quotieſcumque liberet *Ventidiis* ἀνεμώλια βάζειν, omnibus relictis, ſeriò eſſent confutanda, quæ nulla ex re ortum ducunt, niſi ex malignitate aut invidia. Itaque ea miſſa facio, nec quidquam à lectoribus, ſi qui ſint, contumelioſorum illorum Scriptorum peto; niſi ut cohibeant judicium, donec mea quoque legerint. Quod æquiſſimum poſtulatum ſi ab eis impetro, ſalva res eſt; ſi verò mihi negant, aut ſi, re minimè expensâ, poſſunt favere *Ventidio*; nihil eſt quòd pluribus verbis cauſam meam apud eos agam, qui me audire nolunt. Si tamen ab adverſariis offeratur mihi occaſio inquirendi in rem quampiam, cujus plenior cognitio aut jucunda, aut utilis eſſe poſſit, non deero officio meo; & ita Veritatem inveſtigabo, ut adpareat me ejus ſolius amore captum, non cupiditate infamandi cujuſquam, aut turpis gloriæ ex aliena ignominia captandæ. Quam animi adfectionem, L. CANDIDE, & *Ventidio*, & ceteris omnibus ejuſmodi hominibus ex animo, ita me Deus amet, precor, haud ſeciùs quàm mihi ipſi. Tu verò amicos noſtros, quid de tota hac concertatione dicam, docebis; quos ego tecum diſceptatores totius negotii eſſe volo. Quod ut faciliùs fieri queat, Litteras ad te ſcriptas edere conſtitui. Neque hoc erit fortè unum volumen ejuſmodi Litterarum, quod

emittam ; nam multa habeo propemodum parata. Optarim quidem ea edere , ſine cujuſquam confutatione ; ſed ſi aliter , per importunos homines , non liceat ; id ipſi ſibi tribuant , non mihi , qui nihil , niſi Pacem & Veritatem , ſine ullius inſectatione , quæſivi. Vale.

Dabam Amſtelodami , Calendis Auguſti

cIɔ Iɔc xcix.

EPIS-

Digitized by Google

EPISTOLA X.

Ad Amicum Anglum,

DE VERSIONE ANGLICA

Additamentorum ad Adnotationes

HENRICI HAMMONDI

In Novum Teſtamentum; ubi & nonnulla de *Arte Critica.*

CUM ad me tranſmiſſa eſſent aliquot folia Verſionis Anglicæ Additamentorum meorum ad doctiſſimi viri *Henr. Hammondi Adnotationes in Novum Teſtamentum*, eáque perlegiſſem; probavi quidem fidem ac diligentiam Interpretis, nec dubitavi quin cetera, quæ nondum vidi, pari curâ eſſet interpretaturus; ſed cùm apud animum meum reputarem quàm iniqua interdum ſint judicia eorum, qui vernaculæ dumtaxat Linguæ periti legunt ejuſmodi Scripta, an gaudendum propterea mihi eſſet dubitabam. In vulgus, nimirum, ſparguntur expendenda, quæ interdum ſunt ſupra vulgi captum poſita; nam hîc non pauca ſunt quæ, quamvis Anglicè ex-

expreſſa, non poſſunt intelligi niſi à Græcæ Linguæ, & Antiquitatum Profanarum ac Eccleſiaſticarum aliquatenus peritis. Alii certè de iis ſatis tutò judicare nequeunt, cùm vis argumentorum ſæpe tota pendeat ex cognitione usûs Linguæ Græcæ, aut Eccleſiaſticæ, Profanæve Hiſtoriæ. Attamen nulli confidentiùs de hiſce rebus judicium ferunt, quàm qui ea cognitione deſtituuntur; quòd putent ſe poſſe judicare de iis omnibus, quæ vernaculâ Linguâ ſcripta ſunt. Quamobrem ſæpe miratus ſum doctiſſimum illum virum, cujus Adnotationes in Linguam Latinam tranſtuli, non maluiſſe Latinè potiùs ſcribere, quàm Anglicè; cùm probè noſſet multa, imò optima quæque, à ſe in iis ita ſcripta eſſe, ut à Lectoribus Anglicè dumtaxat ſcientibus ſatis intelligi non poſſent. Neſciebam etiam an nonnullis eruditis viris, in Anglicanæ veſtræ Eccleſiæ Clero, ſatis probanda eſſet tranſlatio Additamentorum meorum; non quòd, ullo in loco, Eccleſiæ Anglicanæ placita oppugnarim; ſed quòd multi, neſcio quare, ægrè patiantur libros peregrinorum à popularibus ſuis legi. Expertus hoc ſum & antea & non ita pridem, cùm quiſpiam mihi prorſus ignotus, me neſcio atque inconſulto, Anglicè vertit Vitas aliquot Patrum; quas Gallico ſermone ſcripſeram jam dudum, in *Bibliotheca Univerſali.* Eæ enim Vitæ Anglicæ, quas nondum vidi, in me concitarunt virum doctum *Guil. Caveum*, qui de Gallicis Vitis nihil fortè dixiſſet; certè hactenus tacuerat, cùm revera non eſſet cur in

me

me propterea inveheretur, ut ſuperioribus Epiſtolis oſtendi. Atqui nemo fortaſſe eſt cis mare, qui pluris faciat eruditionem Cleri Anglicani, aliorúmque ejuſdem gentis doctorum virorum, quàm ego, quíque eam frequentiùs & ore & Scriptis prædicet; non profectò adulandi ſtudio, (nam quæ commoda hinc ad me, qui in Hollandia ſedem dudum fixi, redeunt, aut redire poſſunt?) ſed quia ita ex animo ſentio. Quin etiam rebus ipſis hoc oſtendi, qui non unius Scripta verti in Linguas notiores, quàm eſt Anglica, ut omnes Anglicæ gentis eruditione fruerentur. Quæ ergo cauſa eſſe poteſt, cur nolint nonnulli Angli noſtra Scripta ſermone Anglico legi? Non intelligo, nec mihi tanti eſt, ut anxiè in rem inquirere neceſſe habeam.

Verùm pacis amanti, & alieniſſimo ab omnibus rixis, ſatius fortè fuiſſet me Latinæ Linguæ latebris, ut ita dicam, tectum, nec imperiti vulgi temeraria judicia timere, nec iram doctorum, qui ſe ſolos à vulgo audiri volunt, concitare. Attamen quoniam jacta eſt alea, & me Anglicè loquentem popularibus ſuis ſiſtere voluit Bibliopola, nonnulla te, Vir Amiciſſime, monebo, quibus fortaſſe iniquiora quorumdam amoliri poſſim judicia.

Ex quo editus eſt *Hammondus* meus, vidi quidem hominis famam longè maximam fuiſſe, ex venditione exemplarium; quorum jam magna copia volitat per totam Europam, & Studioſorum Litterarum Sacrarum manibus teritur. At aviditas emtorum ac lectorum non

non obſtitit, quo minùs varia de hoc meo labore eſſent judicia, cùm amicorum meorum, tum etiam aliorum. Horum nonnullorum ad me pervenit notitia, quibus paucis hîc aliquid reponam.

Sunt qui nollent me tantùm temporis & laboris inſumſiſſe in vertendo *Hammondo*, ſed ipſum potiùs novam Paraphraſin Novi Teſtamenti ſcripſiſſe, adjectis iis quæ ab aliis Interpretibus prætermiſſa putabam. Hi nimis benignè de me, nec ſatis honorificè de viro doctiſſimo ſentiunt. Ego verò, qui me & illum propiùs novi, & me meo metiri pede ſcio, honori duco tanti viri purpuræ meos centones adſui; ſi modò liceat per alios, qui in contraria prorſus ſunt ſententia. Me autem non fictâ modeſtiâ, ſed ex animo loqui, ſat clarè oſtendit ingens labor quem *Hammondi* causâ, potiùs quàm mei ipſius, ſuſcepi; niſi enim Scripta ejus magni feciſſem, numquam tantum volumen vertiſſem; nec voluiſſem quidquam addere inanibus commentis, aut tempus terere in iis confutandis, quorem futilitatem omnes viderent. Ac ſanè cùm tria poſtulentur in Interprete, ſine quibus nihil eximium ab eo exſpectari poteſt, & quæ, ſi quis iis præditus ſit, malè faciat niſi in utilitatem publicam exſerat; ea in *Hammondo* noſtro reperiebantur, ut mihi quidem videtur, omnia. Hæc autem ſunt peritia cûm Linguæ, quâ utitur Scriptor quem interpretamur, tum etiam rerum de quibus agit; diuturna, atque adtenta lectio ejus Scriptoris, ita ut ſtylum, ac diſpoſitionem illius in nume-

merato habeamus ; ac denique facultas quædam critica aut grammatica , longo uſu adquiſita & lectione adſiduâ optimorum Interpretum firmata, quâ fit ut ea quæ tenemus de Lingua & rebus , aptè ac ſcienter , ubi opus eſt , in uſum revocare poſſimus.

Fuit verò *Hammondus* non modò Theologiæ Chriſtianæ peritiſſimus , ſed etiam Linguæ Græcæ , ad quam accedebat Hebraïca; cujus idiomata frequentiſſimè miſcent Scriptores Novi Teſtamenti eloquutioni Græcis vocibus conſtanti. Qui ſunt tantùm Theoriæ Theologicæ periti ii perſæpe ceſpitant, in ſingularibus locis , quærúntque paſſim dogmata, vera quidem illa interdum , ſed ad rem nihil facientia , in locis , in quibus non ſunt ; & locis , in quibus reverâ latent, opportunè uti neſciunt. Satis habent nihil alienum à conſecratis dogmatibus ſcribere , putántque non poſſe à ſe peccari, in iis quærendis, ubicumque libet , modò ne verba nimis apertè repugnent. Qua in re , videmus antiquiſſimos Scripturæ Interpretes , Græcos & Latinos, quòd verborum & Grammaticæ ſecuri dogmatum dumtaxat veritatem adtenderent , mirum in modum aberraſſe à vero ſenſu locorum. Hinc partim natæ ſunt innumeræ inanes Allegoriæ ; quas non inanes voco, quòd falſas doctrinas complectantur, ſed quòd nullâ certâ ratione nitantur. Hinc prodierunt coactæ interpretationes , & miſeræ argutiæ, quibus ſcatent eorum Interpretum Scripta. Legantur vel unius *Auguſtini* Commentarii in Pſalmos , ubi vix ulla occurret pagina , in qua

qua ejus rei non inveniantur plura exempla. Quæ ſi vera eſſet ratio interpretandi, quidvis ferè è Scriptura probari atque oppugnari poſſet, ope cujuſvis loci. Vitavit hoc diligenter *Hammondus*, & aliquantò ampliùs vitaſſet, niſi animo ejus nonnulla paullò ſæpiùs quàm opus erat ſe ſe obtuliſſent; qualia ſunt *Hæreſis Gnoſticorum*, *Jeroſolimitanum exſcidium* & *Diſciplina Eccleſiaſtica* ſeu *Excommunicatio*; quæ tria non rarò quæſivit, ubi à nemine perito ſtyli Apoſtolorum quæſita fuerant, & à paucis poſthac quærentur. Attamen, ut dixi, multò infrequentiùs ad hunc ſcopulum impegit *Hammondus*, quàm Veteres, & plerique etiam Recentiores Interpretes, præſertim qui præterito ſæculo ſcripſerunt. Poſſit etiam & hoc addi, quod ad commendationem ejus Adnotationum non parum facit; quòd eam Theologiæ rationem, magna ex parte, ſit ſequutus, quæ meliùs cum Scriptura Sacra conſentit, quàm multorum Interpretum opiniones; quippe qui mediam viam tenet, inter eos qui fatalem quamdam neceſſitatem ab omni æternitate deducunt, cujus neceſſitatis merum eſt inſtrumentum mens humana; & eos qui, inſtar Ethnicorum, virtutem ullomodo Deo deberi negaſſe dicuntur.

Quiſquis legerit ejus Adnotationes, non dubitabit an eſſet alterâ illâ dote egregii Interpretis præditus; quam diximus ſitam eſſe in adcurata cognitione ſtyli Librorum Sacrorum, quæ nonniſi diuturnâ & diligenti lectione comparari poteſt. Profectò pauci ſunt In-

Interpretes, in quibus tanta Litterarum Sacrarum ſcientia deprehendi queat. Frequens illa & adcurata comparatio loquutionum & vocum ſacrarum inter ſe, quæ Lectori volumen aperienti illico ſeſe objicit, rem extra omnem controverſiam collocat.

Tertia dos, quam dixi eſſe facultatem criticam judicandi de ſententia locorum, ſi in eo tanta non fuit ac ſuperiores, at minimè erat ſpernenda. Quam ego cùm adtentâ lectione optimorum Scriptorum, tum præſertim *Hug. Grotii*, adeptum eum eſſe non dubito; & quam majorem multò comparaturus erat, niſi perpetuus labor defendendæ Eccleſiæ Anglicanæ, contra varia adverſariorum genera, eum diſtinuiſſet. Sed ſi comparetur cum antiquis Interpretibus, aut cum pleriſque etiam, qui patrum noſtrorum memoriâ ſcripſerunt; inter Veteres nullum, inter Recentiores paucos inveniemus, qui cum eo poſſint æquiparari. Veteres enim, quamquam Græcè docti, multò magis nitebantur ſuâ dicendi facultate, quàm Linguæ peritiâ; multò libentiùs in locos communes, aut in allegorias excurrebant, quàm ſeriò verba & loquutiones interpretabantur. *Origenes* & *Hieronymus*, qui Hebraïcè etiam, præſertim poſterior, ſciebant quamvis tanta non eſſet eorum, hac in re eruditio, ac vulgò creditur, multò quoque rariùs uſi ſunt ea ſua eruditione, quàm eloquentia, qualis eorum ævo probabatur. Recentiores verò Interpretes ſuam Theologiam & Controverſias, cum aliis Chriſtianorum familiis, ſtudioſiùs intrudunt

in ſuos Commentarios; quàm diſquiſitionibus adcuratis, de ſignificatione loquutionum & vocum, operam dant. Verùm *Hammondus* noſter, memor eorum quæ ab Interprete exſpectantur, nec ignarus diſcriminis quod eſt inter Concionatorem aut Theologum, & Interpretem, immoratur iis quæ ſunt Interpretis, cetera ferè prudenter omittit.

Quæ cùm ita ſint, nemo meritò dicere queat à me horas malè eſſe collocatas, quas impendi vertendis *Hammondi* Adnotationibus, iiſque illuſtrandis, caſtigandis, atque augendis. At prout ſunt hominum judicia, non ex Veri ſtudio ſed ex adfectu manantia; alii exorti ſunt qui ſeu feriò, ſeu ſimulantes contendunt me quidem non malè feciſſe quòd *Hammondum* verterim; ſed quòd ejus Adnotationibus adſuerim ea, quibus illum non raro erroris argui, aut alioquin ab ejus ſententia aliena; quaſi omnia aut probare neceſſe mihi eſſet, aut ita me eum revereri oporteret, ut non auderem palam teſtari me exiſtimare minùs feliciter quædam loca interpretatum.

Verùm, ut hiſce hominibus ſatisfaciam, ſi modò ſibi ſatisfieri velint, ab illis libenter quæſiverim, utra majoris fieri debeat, fama *Hammondi*, an Veritas? Exiſtimatio hominis dudum mortui, & cujus placita nos ſequi jus nullum divinum, aut humanum cogit: an Veri numquam intermorituri & à quo deficere nos nec Deus, nec homines ſinunt, defenſio? Si ſint eo ingenio, ut malint famam Theologi doctiſſimi quidem, ut dixi,

at

at errori obnoxii, tueri, quàm Veritatem, ne tria quidem verba cum illis commutare ſuſtinuerim. Nullum erit mihi bellum, cum ejuſmodi hominibus, Veritatis palam inimicis; quos, abſque reſponſo, ipſorum atræ bili conficiendos relinquam. At magnorum virorum, inquiunt, ſunt peccata diſſimulanda, potiùs quàm exaggeranda. Ego verò nihil uſpiam exaggeravi, & molliſſimis verbis eum confutavi, ſicubi errare putabam. At non cenſeo diſſimulanda peccata vel maximorum virorum, qui quò majores habentur eò plures incautos fallere poſſunt; ideóque ſunt in rectam viam, ſicubi ab ea deflectant, maximè omnium revocandi. Condonanda ſunt illis peccata, ferendæ eorum aberrationes, propter majores multò virtutes, & inſigniora erga Rempublicam Litterariam merita; ſed non, pravâ diſſimulatione, fermè Veritatis loco habendi ſunt errores. Quicumque Litteras colunt, & præſertim Sacras, eos ſummâ ope eniti decet, & certatim adlaborare, ut ubique & per omnia Veritas eluceat; non ut diſſimuletur, in gratiam cujuſquam, aut error ejus loco colatur. Hoc unum carpi meritò poſſit in iis, qui viros magnos caſtigant, ſi falsò, ſi acerbè, ſi malignè eos reprehendant; non ut Veritas notior fiat, ſed ut eorum minuatur fama; ſi ingentia eorum merita obſcurare adgrediantur, in exigua verò delicta, quaſi in minimè condonanda peccata, inclementer invehantur.

Cùm verò hallucinationes in viris, de Republica Litteraria ceteroqui bene meritis,

modeſtè notantur, eo dumtaxat animo, ne quis imprudens eos errantes ſequatur; tantùm abeſt ut meritò queri poſſint ii, qui viros egregios magni faciunt; ut ſi ipſi illi magni viri reviviſcerent, ſine animo ingratiſſimo atque intolerandæ ſuperbiæ nota, non poſſent non agere gratias iis qui errantibus comiter viam monſtraſſent. Non ea eſt humani ingenii conditio, ut ſine ullo errore vivamus; & maximis laudibus efferuntur non qui numquam errarunt, ſed qui quàm minimè, aut in rebus demum exigui momenti hallucinati ſunt. Ne ergo ita laudemus homines, quaſi magnitudo ingenii, aut eruditionis eos communi errandi periculo exemiſſet; nec eos è contrario ex magnorum virorum numero detrahi putemus, quòd erroris cujuſpiam arguantur. Ego ſanè ita ſentio de *Hammondo*, evolutis ejus Scriptis, ut paucos Theologos aut Interpretes Scripturæ pares illi vixiſſe putem; quamquam ab ejus ſententia non rarò abivi, & erraſſe eum aliquando oſtendi. *Hug. Grotium* nemo pluris facit, nemo lubentiùs ac frequentiùs laudat, quàm ego; eum tamen & hîc, & alibi interdum confutavi, ſine ulla exiſtimationis, aut reverentiæ erga eum meæ imminutione. Non amo eorum indolem, qui nec in laudibus, nec in probris modum ullum ſervant. Laudanda, ſine invidia, quæ laudibus digna ſunt; improbanda, ſine malignitate, quæ à Vero diſſentiunt.

Verùm aliena miſcere, inquiunt, *Hammondianis* non debuiſti. Quidni? nam tribuenda quidem ei non eſſe quæ non dixit fateor;

teor ; ſed in Opere tamdiu poſt ejus mortem edito, & quidem aliâ Linguâ, non video cur non licuerit addere quæ videbantur ei deeſſe; quamvis illa fortaſſe aliquando ipſe improbaret, ſi in vivis eſſet. In ejus uſum hoc Opus non edidi, ſed eorum qui nunc vivunt, aut poſthac erunt Veri meritò amantiores, quàm *Hammondi*. Quibus noſtra diſplicent, ea non emant. Exſtat Opus *Hammondi* aliquoties Anglicè recuſum, quo ſolo uti poſſunt. Annon edita ſunt ingentia Opera & in Anglia & in Belgio, in quibus unà leguntur Commentarii virorum eruditorum, & Pontificiorum & eorum qui à Romana Eccleſia ſeceſſerunt, graviſſimè inter ſe diſſidentium? Quis propterea, vel inter ipſos Pontificios, indignatus eſt, aut non potiùs conſilium ſummopere laudavit, quo aliorum operâ ſuppletur quod aliis deeſt? At quamvis cum *Hammondo* ubique non ſentiam, multùm abeſt ut ſint ea inter nos diſſidia, quæ ſunt paſſim inter Criticos Interpretes Veteris & Novi Teſtamenti; qualia ſi eſſent, profectò numquam ejus quidquam vertere adgreſſus eſſem. Quia verò in ſummis capitibus & Religionis, & rationis interpretandi ei adſentiebar, ideò ejus Adnotationes verti, quamvis in nonnullis diſſentirem. Ut diſſentiens ab aliis ferri cupio: ita diſſentientes alios & ferre, & amare, & revereri poſſum. Honori, ut jam ab initio hujus Epiſtolæ profeſſus ſum, duco meas notulas cum ejus vigiliis prodire; verùm, ſi paullò audaciùs ſine invidia loqui licet, non ita tamen abjectè de meis ſentio,

ut ex *Hammondianarum* ſocietate, pretium earum, ſi quod eis inſit, minui poſſe exiſtimem. Si enim ita ſentirem, numquam eas nec unà, nec ſeorſim edidiſſem. Potui falli, ut omnes in iis, quæ ad nos pertinent, ſæpe cæcutimus; quod an mihi contigerit, æqui demum atque eruditi Lectores judicabunt; ſed non potui non facere id quod conſultum ratus ſum.

Incidit nuper in manus meas libellus Anglicus, cui Auctor titulum fecit, *Liberam ſed modeſtam Cenſuram*, cùm nonnullorum aliorum Librorum Eriſticorum, Anglicè ſcriptorum, tum etiam meæ *Artis Criticæ*, quamvis Latini Operis, & planè alieni à litibus illis. Ei quoque ſubjectum eſt judicium de conſilio meo in vertendo *Hammondo*, de quo judicio pauca hîc ſubtexam. *Modeſtus* ille Scriptor, quicumque ſit, ſed *liber*, non ægrè patietur, certè meritò queri non poterit, me *modeſtè ac liberè* conſilium meum tueri. Ait ille *noxium eſſe conſilium* noſtrum *de edendis Hammondi Adnotationibus in Novum Teſtamentum*, *admiſtis ſimul* noſtris *Additamentis*. *Hæc eſt*, inquit, *callida ratio promovendarum partium*, *præſertim in Anglia*; *ubi Opera eruditi ac pii Adnotatoris ſunt in tanta exiſtimatione. Criticis ejus Adnotationibus Interpretationibus admiſtis Socinianis*, *utræque quàm facilè imbibentur? Exiſtimavi neceſſe eſſe monere populares meos de hoc periculo*, *ne in errorem abriperentur*, *imò in peſſimum omnium errorum*, *dum veritatis ſtudio tenentur*.

Partes quas tuendas mihi propoſui, cùm in

in aliis omnibus editis Scriptis, tum etiam in Additamentis ad *Hammondum*, nullæ ſunt, niſi partes Chriſti & Apoſtolorum; quorum unicam auctoritatem, in Religionis negotio, ſuſpiciendam ac ratam eſſe habendam exiſtimant omnes, qui ſeceſſionem fecere ab Eccleſia Romana; ſi de eorum ſententia ex Confeſſionibus, quibus ſubſcribunt, judicare poſſimus; in quorum ego ſententia ſemper fui, ac ſemper ero. Non pluris facio nudam rationibus auctoritatem *Socini*, aut aliorum, qui minimè adflati à Spiritu Sancto fuerunt, quicumque ſint; quàm *Hammondi*, aut, ſi mavis, *Synodi Tridentinæ*. Quando mihi conſentire videntur cum Chriſto, ejúſque Apoſtolis, illis adſentior; ſin minùs, in diverſa abeo. Numquam integra *Socini* opera legi, neque peculiaria hominis dogmata, quæ mihi innotuerunt, magis probo quàm aliorum, quos puto in errore verſari. Interdum etiam ea confutavi, &, prout occaſio feret, confutabo; non ut invidiam ejus ſectatoribus creem, aut gratiam cujuſquam mortalium ambiam, verùm ut tuear Veritatem. Sed non ſum in eorum ſententia, qui homines in nonnullis errantes, ceteroquin Evangelii præceptis parentes, exſpectantéſque adventum è cœlo Domini noſtri Jeſu Chriſti ad judicandum de vivis & mortuis, ad vitam revocatis, ex legibus Evangelicis, beandóſque bonos, & plectendos malos; nec ullâ ratione ſalutem æternam ſe conſequi poſſe putantes, niſi fide quam Chriſto habent, ut à Deo miſſo, & quam ſolam ſibi ſperant à miſericor-

dia divina *juſtitiæ imputatum iri*; non ſum, inquam, in eorum ſententia, qui ejuſmodi homines æternis flammis addicunt, in eas ſi poſſent miſeros præcipites illico conjecturi; intereáque anathematibus, pœniſque Eccleſiaſticis ac civilibus, crudeliter vexandos ſibi cenſent. Non ita *didici Chriſtum*, non ſic Apoſtolos animadverti umquam ſe geſſiſſe: iiſque tacentibus, nec exemplo ullo præeuntibus, malo in nimiæ miſericordiæ periculum me conjicere, quàm immanitatis ac feritatis poſſe vel minimùm inſimulari. Deus ſui ex animo amantibus, hoc eſt, præceptorum ſuorum ſtudioſis, & præſertim maximi illius ac toties repetiti de amando proximo, condonabit multò faciliùs benignitatem etiam nimiam; ſi nimia eſſe queat, in homines Dei & Chriſti timentes, quamquam aliqua in re errantes; quàm diram illam inhumanitatem, quâ ſolent infamari, vexari, & omni pœnarum genere mulctari, ea ſola de cauſa, quia profitentur ſe non credere id quod nec à Chriſto, nec ab Apoſtolis revelatum eſſe putant. Malo profectò, malo in miſericordium numero, apud ſummi Judicis tribunal, ſtare; quàm in vexantium grege, quæcumque ſint horum divitiæ ac dignitates, in hiſce terris. Malo me conviciis intereà proſcindi, & ſuſpectum haberi errorum, à quibus quàm longiſſimè abſum; quàm ut videar illi feritati, ullâ ratione, patrocinari.

Non ſum etiam in eorum ſententia, qui eos à quibus diſſentiunt quibuſvis argumentis impugnant, & pravos cauſidicos imitantur, qui

qui quidquid aiunt adverſarii negant, quidquid inficiantur adfirmant. Veritas, meo judicio, numquam bene defenditur, niſi Veritate. Pugnent alii adfectibus, aiant id quod partium ſuarum intereſt verum videri, aut negent, non id quod falſum eſſe compererunt, ſed quod falſum videri oportere exiſtimant ut vincant; dicam ſemper quod verum eſſe videbitur, nec Religioni Chriſtianæ umquam à Veritate quidquam timebo. Ita olim ſenſit vir ſummus, & quem maximi ſemper fecit *Hammondus* noſter, quem ſæpe exſcripſit, quem defendit contra adverſariorum calumnias, cujus laudes ubique prædicavit. Omnes intelligunt à me deſignari *Hug. Grotium*, qui quoties *Socinus*, aut *Crellius* bene interpretari Scripturam Sacram viſi ſunt, eos ſequutus eſt; quamvis ideò malè feriatorum hominum conviciis jactari ſe probè ſciret. Quamobrem ei meritò non ſemel patrocinatus eſt *Hammondus*, ut norunt omnes, qui ſecundum Operum ejus Volumen evolverunt.

Nihil detractum volo exiſtimationi *Hammondi*, ut ſatis jam oſtendi; *pium atque eruditum* fuiſſe non nego; imò verò niſi de eo ita ſenſiſſem, numquam ullum verſum ejus Scriptorum vertere adgreſſus eſſem. At nec ejus eruditione, nec pietate indigent meæ Adnotatiunculæ, ut legantur, ſi bonæ ſunt; ſi verò malæ, *eruditio* & *pietas Hammondi* Lectorem mihi nequaquam placabunt. E contrario, ſi qua in re à vero aberraſſem, collatio *Hammondianarum* meas aberrationes conſpi-

cuas magis redderet. At *Sociniana* dogmata, ait Cenſor, cum veris imbibentur. Jam negavi me *Socinum*, quaſi ducem, ſequi; ſed non capio cur ſit tantus Cenſori noſtro metus, ut veriſſima *Hammondi* doctrina falſas ac *Socinianas*, ut ait, Adnotationes poſſit ſuperare in animis Lectorum. Si ejus more ratiocinarer, dicerem Cenſorem eſſe occultum *Socinianum*, qui clancularìis artibus *Socini* dogmatibus famam parare conatur. Oportet enim, ex ejus ſententia, magnam eſſe vim doctrinæ, quæ ſi vel minimâ copiâ admiſceatur Scriptis rectè ſentientium Auctorum, omnes eorum rationes ita obſcurat; ut *facilè*, iis invitis, *imbibatur*. Profectò hæc ſunt aptiora ad extollendum atque augendum, quàm ad deprimendum atque exſtinguendum Socinianiſmum; contra quem ne eruditiſſimæ quidem Adnotationes in Novum Teſtamentum ſunt ſatis efficax Alexipharmacum. Eſt & aliud quod trahi in ſuſpicionem poſſet, & quod à Cenſore noſtro, aliiſque idgenus hominibus fieri ſolet. Nimirum, ſi quis ingenio aliquo polleat, eruditionéque vulgus ſuperet, nec vulgaria ſcribat, illico eſt Socinianus; quaſi ſapere nemo poſſet, niſi in Socini caſtra ſe conferret. Inſigne idémque nuperum ejus rei exemplum eſt optimus atque acutiſſimus vir *Joannes Lockius*, qui quia adcuratiùs de multis philoſophatur, quàm hactenus ab ullo factum eſt, in eximio libro *de Intellectu Humano*, continuò tamquam Socinianus infamatur à Cenſore & aliis. Hoc demum eſt verè favere Socinianis, eximia om-

nia

nia ingenia eorum numero adſcribere. Paria olim in *Hug. Grotium*, paria in *Ren. Carteſium* ſunt jactata; quæ illis quidem viris dedecori non fuerunt, ſed honori Socinianis Similiter antea & *Deſ. Eraſmus* Arianiſmi eſt ab illius ævi Monachis, aliiſque non melioribus inſimulatus; quaſi nimio fuiſſet ingenio, quàm ut *Orthodoxus* eſſe poſſet. Probè novi quantum abſim ab eruditione atque ingenio tantorum virorum; at ſi Cenſor noſter ex animo me laudavit, oportet ut fateatur dotes, quas mihi tribuit, & quas nimis ſine dubio extollit, me quoque conjeciſſe in dogmata, quæ *peſſimum errorum* vocat. Sin verò fucatas laudes in me congeſſit, ut poſtea acriùs morderet; ſciat ſimulatam illam humanitatem eſſe animi parum candidi, ne quid atrocius dicam.

Si dicat *Socinum* multis in rebus erraſſe, me adſentientem habet; at novi multos alios pejores errores, quorum unum dumtaxat hîc, in gratiam Cenſoris, commemorabo. Is eſt eorum, qui æternis ſuppliciis dignos homines cenſent, quos Chriſtus minimè damnavit; qui omnibus modis eos vexant, qui à ſe diſſentiunt, quamvis fateantur non minùs ſe eſſe errori obnoxios, quàm eos quos malè habent; qui denique putant fas eſſe, ob leves ſuſpiciones, viros Religioni Chriſtianæ addictiſſimos, & caſtigatis moribus, infamare quaſi peſtes quaſdam, à quibus cavendum eſt. Qui Chriſto ea non tribuit, quæ non putat umquam ſibi à Chriſto ipſo adrogata, ſi ceteroqui fidele præſtet obſequium omnibus

ejus præceptis, quæ probè intelligit, ignorantiæ veniam poteſt ab æquiſſimo ac clementiſſimo Judice impetrare; at qui præceptum de amando proximo, meridianâ luce clarius, perfringit conviciis, acerbitate, ac ſævitiâ, atque iis vitiis immoritur, is, niſi novum, ejus causâ, conſletur Evangelium, Regni Cœleſtis particeps numquam erit.

Hîc poſſem dimittere Cenſorem meum; ſed quandoquidem *Arti* meæ *Criticæ* ſimilem cenſoriam notam inurere voluit, paucis oſtendendum eſt hominem vehementer errare, nec ſatis adtentè legiſſe id quod carpere ſtatuerat. Ait ante omnia, me novâ & callidâ ratione voluiſſe, in eo Opere, *propagare Socinianiſmum*. Ego verò, qui animum ac conſilium meum haud paullò meliùs novi, id pernego; nec quidquam eſt, in ipſa re, quo id à me imprudente factum eſſe conſtare poſſit. Conſilium meum fuit, oſtendere quâ viâ Litterarum Studioſi eruditionem minimè inanem ac jejunam ſibi comparare poſſent. Ideóque multa admiſcui exempla, ex rebus majoris momenti deſumta, ut Criticam minimè ſpernendam eſſe Artem demonſtrarem.

At Cenſor loca profert, ex quibus colligere conatur me *Socini* placitis viam munire voluiſſe; quæ ſunt paucis expendenda, ut omnes, quâ fide, & quâ modeſtiâ hæc adtigerit, intelligant.

Dixi Part. I. Cap. I. §. 3. in Veterum Scriptis, ad opiniones illorum ſæculorum paſſim reſpici; quæ propterea ſunt tenendæ, ut intelligamus quid ſibi velint. *Ita cùm Judæo-*

dæorum præcipua in divino cultu cærimonia in ſacrificio eſſet ſita; *ideò in Novo Teſtamento omnia ferè pietatis officia ſacrificii nomine interdum indigetari.* Tum ſubjicio, ***mortem Chriſti ſacrificium quoque vocari***, *quòd* ***fuerit*** *præcipua ejus pietatis pars*, & *quædam* ***habeat*** *ſacrificiis ſimilia.* Hîc Cenſor tam feſtinanter verba mea vertit, ut voces *ejus pietatis*, tranſtulerit *of that Religion*; quaſi ad Religionem Judaïcam reſpexiſſem, cùm manifeſtò loquar de pietate Chriſti erga Patrem. Tum hinc colligit me ſtatuere Chriſti ſacrificium fuiſſe tantùm ſacrificium *metaphoricum* & *improprium*, ut faveam iis qui rejiciunt ſatisfactionem Chriſti. Sed quæ hæc eſt Dialectica? Illa actio Chriſti, quâ potiſſimùm homines redemit, dicitur ſacrificium, loquutione petitâ ex conſuetudine Judæorum, quamvis per omnia non ſit ſimilis ſacrificio. Ergo nos Chriſtus non redemit. Ex qua revelatione novit noſter, ut nos Chriſtus redimeret, oportuiſſe eum mactari planè inſtar victimæ, abſque ullo prorſus diſcrimine? Quomodo nobis etiam oſtendet, in Chriſti morte, omnia fuiſſe quæ in ſacrificio cernere erat? Sacerdos certè & victima non erat idem, victima mactabatur in loco ſacro, ſanguis ejus effundebatur ad baſin altaris; multíque alii ritus adhibebantur, quorum nullus, ſi propriè loquamur, in crucifixione Chriſti obſervatus eſt. At id minimè obſtat quominus mors Chriſti vim ſacrificii obtinuerit. Non eſt inutile, ut hoc norit Cenſor, obſervare in morte Chriſti non eſſe quærendas omnes ſacri-

crificii circumſtantias; quia, dum hoc fit, revelationi divinæ putida paſſim hominum commenta miſcentur; quale eſt eorum, qui imprudenter crucem aiunt altare fuiſſe; cùm nullum fuerit, aut eſſe potuerit in hoc ſacrificio altare, à quo victimam conſecrari oporteret: quemadmodum fiebat, in Leviticis Sacris. Sed hæc ſunt omnibus nota, nec commemorarentur à me, niſi Cenſor noſter ita loqueretur, quaſi ea ignoraret. Quod verò ait id quod dico, de vocabulo *ſacrificii* impoſito morti Chriſti, nihil facere ad rem, de qua eo in loco *Artis Criticæ* agere cœperam, id expendendum Lectori relinquo; non ſatis mihi eſt temporis, quod poſſim perdere, ut elementa Logicæ aut Grammaticæ ſubinde tradam.

Part. II. Sect. I. C. III. oſtendi, ita ut nullum ſupereſſe poſſit dubium, *licèt ſummum Numen* Elohim *dicatur ab Hebræis, attamen eam vocem denotare Deum, prout eſt colendus*, σεβάσμιος, *non naturam perfectiſſimam.* Demonſtravi etiam vocem Θεὸς à Judæis Græcè loquentibus, à Gentilibus & Chriſtianis ipſis eodem ſenſu uſurpatam; quod non parum facit ad intelligenda innumera loca Veterum Scriptorum, ſacrorum & profanorum, quæ alioquin obſcuriſſima ſunt. Res eſt manifeſtiſſima, & totius Capitis conſilium iis, qui non ſponte cæcutiunt, apertiſſimum. Rem quidem ipſam non oppugnat Anonymus Cenſor, quòd negari non poſſit, ſítque doctiſſimorum virorum conſenſu firmata; ſed di-

divinat à me hæc eo conſilio ſcripta, *ut innuerem, quamvis Servator noſter poſſit eſſe objectum cultûs divini, attamen eum non eſſe Deum.* An ex animo loquatur neſcio, nec volo de arcanis ejus cogitationibus judicium ferre: ſed eum oro ne poſthac ita ſe gerat erga alios. Nam velle arcana animi intelligere, non modò non eſt *modeſtum*, ſed ne *ſanum* quidem; atque in hoc negotio, eum toto cœlo aberraſſe moneo. Numquam exiſtimavi Chriſtum poſſe eſſe *objectum cultûs divini*, quamvis non eſſet Deus. Eſſet hæc mera Idololatria. Imò verò ne ipſi quidem Sociniani volunt Chriſtum coli, quaſi Deum ſummum, dum eum ſummum Numen non putant; ſed tantùm eo cultu, qui debetur legato ſummi Dei. Legat Cenſor eorum libros, antequàm eos oppugnare adgrediatur; nec mihi tribuat quæ nec ego, nec quiſquam alius cogitavit. Non eſt viri *modeſti* ea carpere, quæ non intelligit; nec candidi, aliorum ſententias pravè exponere.

Sequente Cap. IV. dixi me non exiſtimare ullam eſſe Emphaſin, in hac loquutione, *morte morieris*, Gen. II. 16. ſed eâ ſignificari ſimpliciter mortem; repudiavſque ſententiam & *Auguſtini*, qui neſcio quot genera mortis hîc quærit, & eorum, qui volunt eâ deſcribi mortalitatem; quos dixi hanc loquutionem ita interpretari, *contra uſum conſtantem Linguæ Hebraicæ.* Quid ad hæc noſter? An contrarium uſum eſſe oſtendit? An probat me erraſſe? Nullâ ratione, ſed contendit tantùm me partibus favere, nimirum, Socinia-

nianorum; quaſi deſint doctiſſimi Interpretes, omnium partium, qui eam interpretationem rejiciant; quæ certè nullo exemplo poteſt defendi, ſed infirmis dumtaxat ratiocinationibus. Præterea, ut hoc ſciat Cenſor, quamvis mortalitatem hîc ſignari non exiſtimem, non ideò dubito an ante peccatum immortalis fuerit Adamus, ánve reverâ mortalis peccato ſit factus; quod ex meo Commentario diſcere potuiſſet, ad Gen. III, 19.

In eodem Capite, *ſcribere in corde leges*, apud Jeremiam, non eſſe facere *neceſſariò* ut obſerventur, ſed ut teneantur, ſine ullo monitore, certiſſimis exemplis probavi, non mòdò Ethnicorum, ſed *Pauli* & *Joſephi*. Ait Cenſor Fœdus Novum à Propheta ſignari, quod nuſquam negavi; tum addit hac loquutione ſignificari *virtute Spiritûs Sancti intellectus illuſtrari, & voluntates ſic efficaciter adſici, ut homines idonei fiant obſervandæ ei legi.* Sed quo exemplo, non dubiò, hoc probat? Nullo. Nec certè poſſet, ut nec ineluctabilis illa efficacia, ullâ ratione Theologicâ, demonſtrari queat. Ego verò exemplis *Pauli* Rom. II, 15. & *Joſephi*, probavi non eſſe nimiùm urgendam eam loquutionem. De Pauli quidem verbis tacet Cenſor, negátque Ethnicorum exemplis quidquam probari; quaſi hæc ſola protuliſſem. In *Joſephi* verò locis, ait *inſcriptionem legis animis*, & *conſervationem ejus in hominum memoria*, ſibi diverſa videri. Legat verò Lector ea loca, & mirabitur *liberi* hujus *Cenſoris* acumen.

Dixi hac loquutione Lucæ Act. XVI, 14. *Do-*

Dominus aperuit ejus cor, ut adtenderet iis quæ dicebantur à Paulo; aliud nihil ſignificari, niſi *divinâ providentiâ factum eſſe, quibuſcumque tandem machinis uſus ſit Deus, ut Lydia adtentè aurem præberet Paulo.* Quod ſuperioribus exemplis, ſatis conſtat. Noſtro Cenſori mira primùm videtur loquutio, *quibuſcumque tandem machinis uſus ſit Deus*; quaſi obſcurum eſſet Latinè ſcientibus loquutionem hanc eſſe tralatitiam, ac deſumtam ex urbibus, quæ *machinis* oppugnantur. Quæ tranſlatio mira non poteſt eſſe iis, qui apud Paulum 2. Cor. X, 14. legerunt, *arma militiæ* Apoſtolorum *non fuiſſe carnalia, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* Quidni enim pari tranſlatione vocem *machinas* adhibere queamus? Quis etiam paullò humanior ignorat optimos Scriptores Latinos, eâ voce, in eum ſenſum tralatitium, uſos? Audiat Cenſor vel *Ciceronem* in Ep. XVIII. ad Brutum, ita loquentem: *ad reliquos hic quoque labor mihi acceſſit, ut omnes adhibeam machinas ad tenendum adoleſcentem.* At ſciſne, bone vir, quæ ſint illæ *machinæ*, quas Deus adhibuit, *ad aperiendum cor Lydiæ*, quandoquidem mentem meam clariùs non expreſſi in *Critica*? Fuere *arma* illa *ſpiritualia* Pauli, quibus *munitiones deſtruebat*; Evangelium, nempe, quod aperit animos audientium, niſi culpâ ſuâ occludantur divinæ vocationi. Sic Judæi dicere ſolebant *Lege ſibi aperiri animum*, ut te docebit *Lud. Cappellus* ad Luc. XXIV, 25. Adflatus quo Deus omnes Evangelium audientes adficiat, ut idonei fiant ad id, ut par

eſt

eſt, excipiendum, ſi velint; aut nonnullos tantùm, quos ineluctabili efficaciâ permoveat, Scripturæ ignotus eſt; ut dudum viri longè doctiſſimi oſtenderunt, quos Cenſor legat.

Quæ addit de ambiguitate vocum *redimere*, & *ſpiritus*, quam datâ operâ oſtenderim, ut Socinianis patrocinarer; ea ſunt repetitiones calumniæ, quam ad nauſeam uſque iterat. Non poteſt negare vera eſſe quæ dixi; at, ut famæ meæ detrahat, vult eſſe malo animo ſcripta. Oportuit, nimirum, ut homini placerem, non tantùm me conviciari Socinianis; ſed etiam mentiri aut Veritatem diſſimulare, ut faciliùs expugnarentur, aut potiùs viderentur expugnari. Tum demum laudabile conſilium diſſimulationes omnes ac mendacia laude digna effeciſſet. Hæ ſunt artes hominis ſibi malè conſcii, & acerrimè faventis cauſæ Socinianæ, dum eam oppugnare videtur ſimplicioribus. Qualis ſi non eſt animus Cenſoris, quod adfirmare nolim; ita certè ſe gerit ut facile ſit intellectu tam parum eſſe aptum conficiendo illi bello, quàm aptus eſt detrahendo ac calumniando.

Capite VII. oſtendi οὐ φύσει θεοὺς propriè eſſe Deos, qui inſtitutione hominum ſunt Dii, aut potiùs habentur. *Attamen*, ait Cenſor, *ejuſmodi fuit Servator*, *inquiunt Sociniani Magiſtri*, *Deus ex divinâ inſtitutione.* Ergo hinc debuit colligere, ſi ſibi conſtare volebat, nequaquam fuiſſe conſilium meum, gratificari Socinianis; quos tamen malè confert cum Ethnicis.

Ca-

Capite VIII. ſignificavi *gratiam* illam ineluctabilem, quam tuetur *Auguſtinus*, mihi non videri conſentaneam Scripturæ, nec eo verbo quidquam perſpicuum ſignificari. Non probat contrarium noſter, ſed mihi invidiam facere conatur, quòd dixerim *Auguſtinum* eſſe *popularem oratorem*, *ſed Criticæ imperitum*. Quaſi res non eſſet omnibus, qui ejus Opera legerunt, notiſſima, aut ulli dubia! Facilè credo à noſtro numquam eſſe lecta *Auguſtini* Opera, qua in re me æquiorem ei præbeo, quàm ille ſe mihi. Alioqui dicerem aut Cenſori nullam eſſe Sacrarum Litterarum tincturam, aut ferream frontem, qui auſit tribuere *Auguſtino* Criticæ peritiam, & quidem *ſacræ*, (nam hîc ſermo eſt de interpretatione Scripturæ) velitque invidiam facere mihi qui negarim. *Pium & eruditum Patrem* vocat, quibus laudibus ornavit *Hammondum*, quem contraria dogmata ſequutum non ignorat. At in hoc negotio, neque *piè* ſenſit *Auguſtinus* de Deo, neque *eruditè* ſcripſit. Majorem *pietatem*, aut *eruditionem* non oſtendit, in Epiſtolis ad *Bonifacium* & *Vincentium*; ubi vexationem, Religionis causâ, acerrimè tuetur, & quidem abſurdiſſimis argumentis. Primus ille, vel inter primos, effecit ut conſecrarentur dogmata duo; quibus Deo & hominibus bonitas omnis & juſtitia detrahuntur. Altero enim inducitur Deus creans homines pleroſque, ut eos damnet, æterníſque pœnis addicat, ob alienum, vel ineluctabilia peccata; altero verò adducuntur Magiſtratus, & quicumque ſummæ rerum præſunt ad vexan-

dos aliter de Religione ſentientes. At prius illud dogma ferri poſſit, quia ſi quis temerè beatitudinis ſedes occludat aliis hominibus, Deíque bonitati ac juſtitiæ errore detrahat, modò ne diſſentientes vexet, & cogat profiteri id quod ſentit; plus ſibi nocet, quàm aliis, cùm Deus propterea minùs bonus non ſit, nec minùs æquus. Verùm qui diſſentientes malè habendos cenſet, is & ſibi, & aliis & Veritati ſummopere officit. Ex homine fit fera, ſalutémque æternam hominibus, non feris, promiſſam amittit; vexat innocentes, innumeríſque calamitatibus objicit; Veritatem denique ſi iis artibus tuetur, infamat; ſi oppugnat, rem omnium ſanctiſſimam violat, & Deo Veritatis auctori bellum infert. Neque hic eſt inanis metus, de re numquam fortaſſe futura; non fruſtra veremur, ne *Auguſtini* auctoritas Chriſtianos ad vexandos diſſentientes adducat. Res ipſa jam contigit, florentiſſimi enim Regni Monarcha, in cujus Regno multæ myriades Reformatorum nuper vivebant, hoc potiſſimùm auctore, permotus eſt ad ea in obſequentiſſimos parentium tentanda ac perpetranda; propter quæ tota Europa miſerorum ac profugorum juſtiſſimis perſonuit querelis. Conſtat Regem, ceteroqui non inclementem, nullis artibus potuiſſe adduci, ut antiquaret præterita omnia edicta, in gratiam Reformatorum condita; útque ſævitiâ militum uteretur, ad extorquendum illis adſenſum, quem pravis rationibus exprimere iis non poterat Regni illius Clerus; niſi poſtquàm illi prælectæ ſunt Epiſtolæ memoratæ

ratæ *Auguſtini*, quem, falſis laudibus deceptus, auctorem ſe tutò ſequi poſſe exiſtimavit. Eat nunc Cenſor, & ægrè ferat de *Auguſtino* me vera auſum eſſe proloqui. Ita loquor, qui non ſoleo, prout multi faciunt, calumniari quidem vivos, mentiri verò in gratiam mortuorum.

Cenſor contendit me, Cap. IX. ubi dixi à Philoſophis & Theologis ſæpe adhiberi voces nihil ſignificantes, quarum interpretationem poſtulantibus nihil ſani reſpondetur, cujus rei exempla adtuli nomina *Transſubſtantiationis* & *Conſubſtantiationis*; intelligere etiam *Trinitatem*, aliáque capita eodem pertinentia. Nimirum, hic eſt *modeſtus* ille Cenſor, idémque καρδιογνώστης, qui quid alii cogitent, quamvis altiſſimo ſilentio preſſum, divinat. Si ego, ex ejus Scripto, conjecturam facere vellem, dicerem ab hoc homine non caritatem tantùm ſed & æquitatem ac veracitatem è numero Chriſtianarum virtutum eliminari; quas ſingulis verſibus conculcat. At malo credere eum adfectu neſcio quo peccare, & contra ea, quæ ipſe ſanctiſſima Religionis officia habet, eo præpeditum delinquere.

Interpretatio vocum *juſtitia Dei*, adlata Cap. XII, 17. pro juſtis Dei præceptis, nihil habet adfine cum peculiaribus Socinianorum dogmatibus, niſi in cerebro hominis qui videt quod nuſquam eſt, & cujus animo tantus eſt injectus Socinianorum terror, ut ſi quid alicunde increpuerit, eorum cohortes adeſſe illico putet. *Crellius* certè & *Schlich-*

tingius, illorum primipili, planè aliter hunc locum interpretati ſunt.

Cap. XIV. non dixi Joannem, de *Ratione* æterna, idem ſenſiſſe ac *Platonem*; ſed tantùm, *Platonico more*, vocaſſe Λόγον divinitatem, quæ in Chriſto habitat; ſubjecíque ſupereſſe quærendum an Platonico ſenſu eam vocem intellexiſſet Joannes, nec obſcurè ſignificavi me exiſtimare ſub eadem voce diverſas latere ſententias. Dixi etiam, ſi Platonico ſenſu intelligenda ea vox eſſet, apud Joannem, tum verò eſſe transfugiendum ad Arianos; quod fieri oportere, ex ſententia quam mihi adtribuit Cenſor, nemo niſi inſanus dixerit. At noſter rimator hæreſium oblitus eſt hîc, Platoniſmum ſeu Arianiſmum multùm à Socinianiſmo diſtare. Neſcit etiam, aut ſimulat ſe neſcire à me initium Evangelii Joannis, ſenſu à Platoniſmo alieno, peculiari Diatribâ, explicatum fuiſſe. Quod dixi Chriſtianos omnes multùm hodie abire à ſententia Synodi Nicænæ, id non ignorat poſſe ex Anglicis libris ſatis luculentè probari, ne Latinos memorem. Probè ſcit virum doctiſſimum *R. Cudworthum* probaſſe Nicænos Patres alióſque exiſtimaſſe tres hypoſtaſes eſſe, prout hodie loqueremur, tres pares Deos. Legat etiam Vitam *Gregorii* Nazianzeni, à nobis conſcriptam, & Anglicè verſam, ſi Gallicè neſcit; & videbit *Gregorium*, ſine dubio, in illa fuiſſe ſententia. Res eſt adeò clara, ut in dubium revocari ampliùs nequeat ab iis, qui eam expenderint. *Sed hac de re aliàs.

Ca-

* *Vide & Critica P. 2, S. 1, C. XIV. & XV.*

Digitized by Google

Capite XVI. improbavi myſticas & tumidas interpretationes ac ῥητορείας Veterum, quibus nulla ſubeſt ratio; eáſque etiamnum, cum præſtantiſſimis quibuſque Interpretibus Scripturæ, improbo. Rhetoricas ratiocinationes, ex ſolo arbitrio dicentis pendentes, neque exigendas ad rectæ Rationis normam, non pluris facio, quàm Cenſoris calumnias, ex cerebro ejus, talium ferace, natas. Ejuſmodi eſt quod ait, me rejeciſſe Rhetoricas argutias Patrum; quòd credam omnia eſſe clara, in Religione Chriſtiana, nullúmque myſterium admittendum. Qua de re, ne verbulum quidem in eo Capite; ubi ſermo eſt de Rhetorica, eáque inani; non de obſcuritate, aut perſpicuitate Religionis. Numquam credidi omnium, quæ revelata ſunt, nobis claras ac plenas notiones obverſari, ut ſatis oſtendi, in 2. Parte *Artis Criticæ*, ubi egi de Notionibus *Claris* & *Adæquatis*. Cenſori, qui arcanas animi cogitationes novit, nota eſſe oportuerat quæ ſcripſi in Opere, quod caſtigare adgreſſus eſt. Verùm id legit dumtaxat ut morderet, non ut eo in rem ſuam uteretur.

Quod dictum eſt à me, de *Concretis* & *Abſtractis* notionibus Part. II. C. 5. relegat Cenſor, ſedatiore animo; & videbit, non ſine graviſſima ratione, me *Synodorum* nomina eſſe idearum abſtractarum vocabula dixiſſe; cùm iis à multis tribuantur, quæ iis ineſſe debuerant, non quæ reverâ inerant, ut augeatur illarum auctoritas in perniciem Religionis. Vel *Synodus Tridentina* ejus obſerva-

tionis neceſſitatem oſtendere queat. Verùm hæc monita ſunt, in gratiam veri amantium ſcripta; non eorum, qui quidvis defendere aut oppugnare parati ſunt, ſi proponantur illis præmia.

Ejuſdem Partis Cap. VIII. dixi non omnibus eamdem eſſe Dei notionem, ſed aliis ampliorem & nobiliorem; aliis contractiorem, ac demiſſiorem; cujus rei exempla manifeſtiſſima protuli, & quæ propemodum inutilia eſſe putabam, quia nemo, cui ſit aliqua generis humani vel minima cognitio, ea de re dubitare poſſit. At noſter Cenſor neque intellexit quod dixi, neque ſemet ipſe; quandoquidem has de Deo *parum reverentes cogitationes* eſſe vult. Illi demum parum reverenter de Deo ſentiunt, non tantùm qui Idola colunt, ſed & qui poſtquàm ſpretâ Veritate, & conculcatâ omni æquitate ac caritate, homines Dei timentes infamare conati ſunt, putant ſe de Religione ac de Patria bene meritos eſſe, & ſibi propterea cenſus illos deberi; quos in gratiam bonorum & eruditorum virorum, non calumniatorum, condidit olim pietas Chriſtiana.

Poſtea mihi exprobrat Cenſor, quòd recenſuerim in Parte III. varia loca Novi Teſtamenti, in quibus ſermo eſt de Chriſto, in antiquis Codicibus à malis hominibus corrupta; ſeu illi bene, ſeu malè de Chriſto ſenſerint; quod non quæſivi, uti nec ullum conſectarium, quod ad doctrinam ullam Theologicam pertineat, indidem de-

deduxi. Noſter quidem non oſtendit in illis Codicibus nihil eſſe variatum, neque enim poteſt; ſed in malam partem hæc omnia interpretatur, ut ſolet. Quid ipſe hiſce de rebus ſentiat ignoro, nec meâ ſcire intereſt; ſed profectò cauſam, quam meliorem eſſe ait, ita hîc & alibi defendit, ut ſolent deſperatiſſimæ cauſæ defendi; hoc eſt, Veritatem occultando, & invidiâ quàm maximâ in eos, qui eam patefaciunt, concitatâ. Quod an honorificum ſit partibus viderit ipſe, viderint ii quibus ea curatio eſt adtributa.

Tandem claudit iniquiſſimas criminationes, obſervatione, quæ confutandis fermè omnibus quæ dixit aptiſſima eſt. Ait, nimirum, me nihil novi in gratiam Socinianorum protuliſſe circa ea loca, nec conatum eſſe confutare clariſſimos Epiſcopos *Joan. Pearſonium*, & *Eduard. Stillingfleetum*. Hinc verò eum colligere oportuit, mihi fuiſſe aliud conſilium; & quod non aliter exſequutus fuiſſem quàm feci, ſi nulli umquam fuiſſent in rerum natura Sociniani. Oſtendere, nempe, tantùm volui uſum Criticæ, in rebus majoris momenti, nec à ſcopo meo, niſi fallor, aberravi. Cetera quæ habet noſter, aut jam ſunt confutata, aut minimè digna quibus ampliùs immoremur.

Hæc dicenda habui, Vir Optime, de *Hammondo*, déque *Critica* mea, quæ edi volui ut hæc conſiliorum meorum teſtificatio exſtaret, non ut ferram contentionis reci-

ciprocarem cum Cenſore ; qui niſi à me dictis ad ſaniorem mentem revocetur , nullis confutationibus adficeretur. Rationem nunc criminationum ſuarum , apud ſe ſubducat ; nec ſperet Deum ſibi propitium fore , niſi indigniſſimi homine Chriſtiano facinoris pœnitentiam agat ; quod ſic amico animo à me ei dicitur , ut Deum , precibus minimè fucatis , orem , ne hoc ei velit imputare, ſed ut eum potiùs ad bonam mentem reducat. Vale, Vir Amiciſſime, & nos perge , ut facis , amare.

Dabam Amſtelodami a. d. VIII. *Calend. Februar.* cIↄ Iↄc xcix.

DIS-

DISSERTATIO ETHICA,

in qua ſolvitur hoc Problema,

AN SEMPER RESPONDENDUM SIT

CALUMNIIS THEOLOGORUM?

Ad Rev. & Clariſſimum Virum

PHILIPPUM LIMBURGIUM

S. Theologiæ Profeſſorem.

I. *Quid debeamus Veritati.* II. *An quotieſcumque ſcriptis oppugnatur, ſit iiſdem armis defendenda. Eſſe interdum defendendam, interdum tacendum.* III. *Cùm ratio tacendum ſuadet, Eriſtica Scripta non prodeſſe Auctori.* IV. *Non prodeſſe aliis, ac præſertim poſteris.* V. *Deo ſemper non eſſe grata, ut nec contentioſum animum.*

CUM diebus hiſce lectitarem viri ſummi *Deſ. Eraſmi* Apologias, ut animum aliis laboribus feſſum reficerem; miſerebat me, Vir Clariſſime, ſortis optimi ac doctiſſimi hominis, qui eâ ætate, quâ exſpectare ſuo jure poterat gratiarum actiones à Theologis, quibus per multos annos prodeſſe conatus e-

rat, neceſſe habebat ſe ſe contra eorum calumnias, tot editis voluminibus, tueri. Ejus ſingulare ingenium atque eruditionem minimè vulgarem ſemper admiratus, ac exoſculatus, vix poteram non indignari importunis illis atque ingratis hominibus, qui malè exercitam tanti viri ſenectam habuerunt. Cùm eorum dotes & merita in Rempublicam Chriſtianam comparabam cum eximiis illis ornamentis, & ingenii, & doctrinæ, quæ in *Eraſmum* largâ manu contulerat Deus, & cum acutis juxta ac doctis ejus libris; tantum mihi videbatur eſſe diſcrimen, inter eorum inania molimina & quæ ille feliciter præſtiterat, ut ullo ejus reſponſo prorſus indigni fuiſſe à me judicarentur. Attamen cùm prava judicia, non modò vulgi, ſed etiam eorum, qui in Eccleſiis Chriſtianis ſummæ erant, illo tempore, dignationis, penſitarem; exiſtimabam homini non defuiſſe graves rationes, quibus ad tot condendas Apologias adductus fuiſſet. Tum verò incipiebam etiam iraſci Proceribus illis Eccleſiaſticis; quorum gratiâ ne excideret, coactus fuit, non gladio quidem, ſed calamo veluti armatus ambulare, eóque parato ad confodiendos omnis generis calumniatores. Ut in Civili Societate, Magiſtratus hanc ſibi curam impoſitam eſſe intelligit, ne fures & latrones in civium innocentium fortunas ac capita impunè graſſentur: cenſebam eos, qui Eccleſiaſticæ Societati præerant, debuiſſe cavere, ne qui iis parebant ſtylo ſævirent in exiſtimationem bonorum, ac præſertim bene de Theologia Chriſtia-

tia-

tiana meritorum. Sed contrà tunc temporis accidebat, ut delatoribus, inviſo aliàs hominum generi, ſi non præmium propoſitum, at certè impunitatis eſſet paratum aſylum, & ſæpe etiam fama rectè ſentientium adquireretur. Poterant Mendacii ac Calumniæ diri ſatellites, ſine ullo metu, & cum aliqua etiam ſpe famæ, optimos quoſque & doctiſſimos feroci ſtylo invadere. Sed, quod deterius erat, non licebat viris omni eruditionis genere ornatiſſimis, ſine periculo, vitia Reipublicæ Chriſtianæ vel minimùm adtingere; imò ne contra delatores quidem ſe ſe ſatis liberè tueri. Quòd ſi tacerent, ſilentium vitio vertebatur; quaſi fuiſſet indicium animi malè ſibi conſcii. Infelicia profectò tempora, quibus nec loqui ſæculo ſuo fidelia conſilia præbentibus, nec ſilere injuriâ laceſſitis uſpiam licebat! Infelices Sacrarum Litterarum ac Veritatis amantes, quibus hæc reponebatur gratia, pro laboribus exantlatis; ut cum ignavis ac invidis tandem componerentur, útque bene ſecum agi putarent, ſi calumniatoribus minimè poſthaberentur! Infelicem denique excogitandi ac ſcribendi facultatem, vigiliis innumeris comparatam, quâ magis ad propulſandas calumnias, quàm ad Veritatis illuſtrationem uti cogebantur!

Cùm hæc aliquamdiu mecum reputaſſem, veluti oblitus noſtræ hujuſce ætatis, quâ mutatis perſonis eadem paſſim fabula agitur; tandem animum ſubiit id problema, quod non ita pridem me ſingulari Diſſertatione ſolvere aliquando velle dicebam, *an ſemper reſpon-*

den-

dendum ſit calumniis Theologorum. Quam pollicitationem meam differre ampliùs nolui, cùm præſertim Tibi, Vir Reverende, homini ab omnibus rixis naturâ alieniſſimo, & paci peculiari nomine addicto, ob Theologiam quam profiteris, ſubeunda fuerit nuper certatio cum Theologo bello gerendo nato atque adſueto; & mihi cum eodem, aliiſque manus ſit propemodum quotidie conſerenda, ſi velim provocantibus pugnæ copiam facere. Ad ea enim tempora perveniſſe me ſentio, quibus non tam copiarum quas Adverſariis opponam, hoc eſt, reſponſionum atque argumentorum, delectus eſt mihi habendus; quàm Adverſariorum ipſorum, quibus reponam. Quod contingit gruibus, atque anſeribus, ut ave unâ clangere incipiente, multæ aliæ, concentu incondito, clangorem ſubitum edant: id ego, paucis ab hinc annis, expertus ſum ab hominibus, quos alia omnia magis decerent, ne quid de ſe deteriùs dictum à me querantur. Eorum nomina nec infamabo, gravioribus criminationibus; nec famæ tradam, frequenti commemoratione. Eos *fama obſcura recondat*, per me licet; ſi modò per eos, vice verſâ, mihi fas ſit proferre rationes cur ſingulis ejus indolis hominibus, reſpondendum ſemper mihi fuiſſe non exiſtimarim, quod hac Diſſertatione adgredior.

I. Cum agamus hîc de Calumniis Theologicis, quibus impetuntur homines litterati, propter Scripta edita ad propagationem, vel illuſtrationem Veritatis; ante omnia videndum

dum quid Veritati debeamus, hinc enim intelligere licebit, quâ ratione & nos & illam contra calumniatores quàm optimè defendere poſſimus. Conſentiunt omnes, Veritates ad res ſacras pertinentes eſſe ab iis, qui Sacrarum Litterarum ſtudioſi ſunt, diligenter inveſtigandas; ſeu eæ ſint ejus generis, ut ſine iis Religio conſtare non poſſit; ſeu faciant tantùm ad ejus illuſtrationem, quamvis iis ignotis non minùs ſtaret. Nemo non fatetur eamdem eſſe rationem Veritatis, ad cujus cognitionem homines labore atque induſtriâ pervenire poſſunt, gradu facto ab iis quæ norunt ad ea quæ ignorant; ac talentorum illorum Evangelicorum, quæ à patrono peregrè profecto, libertis committebantur ut ea, ope mercaturæ, novâ pecuniæ acceſſione augerent. Indigni ſunt, nimirum, revelatione Veritatis, qui ejus pretium ignorant; nec proinde eam, avidis mentis oculis, undequaque luſtrant ac circumſpiciunt, ejúſque receſſus omnes, quatenus licet, non conſiderant. Ideóque qui è cœlo revelatam Veritatem non colunt, neque animo ſubinde contemplantur, ut in dies ſplendidior atque amplior ei obverſetur, tandem, ut ignavi liberti talentis, iis ipſis, quæ antea norant, paullatim deſtituuntur, Veritatíſque neglectæ ſuccedit turpis Ignorantia.

Hæc cùm à nemine in dubium revocentur, pluribus verbis à me non diducentur. Hoc quoque, quaſi compertum, adſumere poſſe mihi videor; Veritatem inventam, ſive ſit neceſſaria, ſive conducat ad neceſſariæ Verita-

tatis illuſtrationem, eſſe cum aliis communicandam. Ideò enim nati ſumus, ut nobis invicem proſimus; quí autem magis prodeſſe aliis poſſimus, quàm ſi eos doceamus id quod neceſſe eſt ab iis ſciri, ut beatitudinem æternam conſequantur, aut certè id quo ejuſmodi cognitio planior atque illuſtrior fiat? Hæc eſt *lux*, quam *modio ſubjici* vetat Chriſtus; jubétque *candelabro imponi*, ut ab omnibus conſpiciatur. Eò ſpectant labores Prophetarum, Apoſtolorum, Evangeliſtarum, & omnium, quotquot umquam fuere, Theologorum, qui vitam in aliis docendis trivere.

II. Cum non poſſint non laudari quicumque Veritatis à ſe inventæ participes alios faciunt; hoc unum nunc quærimus, ſi contingat ab hominibus cæcis atque ingratis Veritatem ſibi oblatam oppugnari, ejúſque defenſores conviciis propterea proſcindi; an hi ſemper neceſſe habeant & ſe & Veritatem Scriptis contrariis tueri; adeò ut ſi tacuerint officio defuiſſe videri queant, aut ab adverſariis meritò reprehendi. Exiſtimamus interdum calamum eſſe adripiendum, interdum ſatius eſſe tacere, pro varietate circumſtantiarum; & tria quidem potiſſimùm eſſe, quibus adduci queamus ad bellum illud chartaceum gerendum; quæ ſi abſint, nulla cauſa eſt cur non potiùs taceamus. Primum eſt ſi oppugnata Veritas (quam alicujus momenti eſſe ſtatuimus) nobis tacentibus oblivioni mandaretur, aut non ſatis ab ejus alioquin amantibus intelligeretur. Tum verò ſtudium propagandi Veri, atque ad poſteros, quatenus licet, tranſ-

tranſmittendi hoc à nobis poſtulat, ut calumnias confutemus, Veritatémque in quàm ſplendidiſſima luce collocatam, veluti ſacram lampadem nobis in eodem munere ſucceſſuris fideliter tradamus. At ſi jam ita ſit illuſtrata Veritas, omnibúſque ſuis ornamentis, quibus à Mendacio ſecernitur, ita inſtructa prodierit, & tam latè ſparſa ſit, ut tantùm abſit, ut exſtingui queat, ut ne obſcurari quidem, niſi apud ejus inimicos, poſſit; nihil eſt cur propterea tempus terant Veritatis ſtudioſi, in diſcutienda tenebricoſorum libellorum caligine; niſi aliæ ſint ſcribendi rationes, quas poſtea indicabimus. Errorum illi fumi, quibus homunciones conantur aliis conſpectum Veritatis intercipere, brevi, neglectis, aut retectis mendaciis, evaneſcent; lux verò Veritatis, æternæ atque immutabilis, oculos ſpectantium iterum perſtringet. Qua de re, poſtea dicemus.

Altera reponendi calumniis cauſa eſt, ſi iis retuſis, ſpes ſit à pluribus Veritatem agnitum iri. Quæ ſpes non debet eſſe temerè concepta, ac potiùs à cupiditate profecta, quàm ex certa cognitione adfectionis præſentis animorum. Nam, ut ille ait, * *quæ volumus & credimus libenter; & quæ ſentimus, reliquos ſentire ſperamus.* Quod eò obſervo, ne homines contendendi cupidiores, adſectui ſuo eam ſpem ſemper prætexant; neque umquam inveniant eas rerum circumſtantias, quæ eis ſilentium perſuadere queant. Non poſſumus au-

* *Cæſar de B. G. Lib. II, c. 27.*

autem ſperare fore ut plures Veritatem amplectantur, ſi eam tueamur contra calumniam, niſi quando nobis certò conſtat, per ſolam illam calumniam, ſtare ne Veritas pluribus probetur; quod tum demum liquet, cùm aliis nullis adfectibus homines præpediuntur ne Veritatem videant, viſámque ament, atque amplexentur. At ſi, confutatâ calumniâ, validiores, ac pertinaciores adfectus ſuperſint vincendi; negligenda eſt criminatio, quâ dilutâ, neminis animus Veritati conciliabitur; niſi fortè alia ſubſit ſcribendi cauſa, qualis eſt ea quam primo loco adtulimus, aut ea quam tertio proferemus.

Hæc autem eſt, ſi quis bonus vir, réſve, aut exiſtimatio ejus grave detrimentum patiantur, ſi ſileat, aut reſponſum nimis differat; quod detrimentum vitetur aut reſarciatur, confutatione calumniæ. Si vir prudens judicet innocentiam non aliter commodiùs poſſe defendi, nec ſine ſucceſſu defenſum iri, eo modo; non tantùm jus, fáſque eſt ad calamum confugere, ſéque eo tueri, ut virum bonum decet; ſed etiam legitima ſui & ſuorum defenſio id poſtulat. Verùm hîc quoque non facilè credendum eſt, quaſvis calumnias rei, exiſtimationi, aut capiti bonorum eſſe noxias; ſed poſtquàm fuerint adcuratè expenſæ, detrimentúmque ſentiri cœperit. Alioqui nullæ calumniæ non noxiæ judicarentur, omnibúſque eſſet neceſſariò aliquid reponendum. Si quis ergo abſurdis obtrectationibus impetatur, quas res ipſæ, quas ſpectata hominis virtus, quas Scripta ejus dudum nota,

ac

ac intellectu facilia retundant ; nihil opus eſt inutilem confutandi laborem ab eo ſuſcipi ; niſi ſuperiores cauſæ eum ad ſcribendum adducant.

Hiſce diligenter apud ſe penſitatis , loquetur , aut tacebit vir ille bonus , ac eruditus,

Cui caritate temperata libertas
Certat manere diſſidentibus concors ;
Piæque purus æquitatis adfectus ,
Damnatus aliis , *ipſe neminem damnat* ;
Modeſtiæque limitem premens donat
NUNC VERBA VERO , NUNC SILENTIUM PACI.

Agnoſcis eximios verſus maximi viri *Hug. Grotii* , ex Epicedio Carmine in mortem celeberrimi ac mitiſſimi ingenii Theologi *Jac. Arminii*.

Diſcipulus ejus , Magiſtro major , *Simon Epiſcopius* vixit iis temporibus, quibus neceſſe habuit & Latinâ & Belgicâ Linguâ maledica & Veritati contumelioſa Scripta confutare ; quia nec veriſſima dogmata , quæ tuebatur , à ſe potiſſimùm in lucem revocata , ſatis nota erant ; nec deerat ſpes plures eorum cognitione perfundendi , quæ ſanè eum minimè fefellit ; nec exiguum erat periculum, ne ipſum , alióſque optimos viros ſimilia ſentientes , nondum ſatis notos , calumnia opprimeret. Sic extorta illi neceſſariò plurima illa Scripta Eriſtica , quibus , ſi hodie etiamnum viveret , neque ipſe , neque alii indigerent. Itaque ſine dubio calumnias omnes

ſperneret , & in tranquilla Veritatis inveſtigatione, atque explicatione vitam ageret. Norat virum bonum numquam rixari , niſi invitum , nec ad inutilia certamina ſponte ſuâ umquam deſcendiſſet. Poſtquàm per univerſam Europam lectitantur cùm ſummi illius viri, tum etiam optimorum & doctiſſimorum hominum *Steph. Curcellæi* , *Arnoldi Poelemburgii* , & tua , Vir Clariſſime , Scripta; nemo niſi prorſus indoctus poteſt ignorare quæ ſit Remonſtrantium doctrina, nec cujuſquam exiſtimatio propterea ampliùs periclitatur. Quamobrem ſecurè poſſumus ſpernere pleraque adverſariorum Scripta, quæ hodie in lucem prodeunt , ſúntque , ſi ita loqui fas eſt, antequàm componerentur , ſolâ expoſitione contrariæ Veritatis, pulcherrimè dudum confutata.

Quòd ſi exempla quæramus , ex quibus liqueat , niſi quæpiam ex memoratis ſubſit cauſis, negligendas eſſe calumnias; primum omnium ſe ſe animi noſtri oculis objiciet abſolutiſſimum ſanctitatis exemplar Jeſus Chriſtus ; qui Judæorum criminationes , quamquam moriturus , confutare noluit. Norat, nimirum, ea quæ docuerat numquam eſſe ex hominum memoria delenda. Sciebat , quæcumque diceret , neminem ex Synedris ad ei fidem habendam adductum iri. Mala denique quæ à Judæis perpetiebatur , in humani generis ſalutem ſtatuerat pati ; cùm præſertim longè maxima præmia ſibi, apud Patrem, repoſita eſſe ſciret. Igitur cùm videret Judæos nec Veritati, nec ſibi nocere poſſe; nec

apud Synedrium, nec apud Pilatum cauſam ſuam operosè agere voluit. Quidni igitur & nos, quatenus licet & longo intervallo, *Ducem ſalutis noſtræ* ſequuti, ſi ſimiles ſint circumſtantiæ, id exemplum imitemur?

Ne quis verò dicat tantum eſſe inter ſe & Chriſtum diſcrimen, ut mirari quidem eum poſſit, ſequi verò hac in re non poſſit; intueatur mihi Socratem. Ethnicum Philoſophum, ſuſpicantem dumtaxat eſſe alteram, poſt hanc, vitam, in qua boni à Numine præmia acciperent. Is cùm exiſtimaret ſe per totam vitam Veritatem factis & dictis ſatis animosè docuiſſe ac defendiſſe, ita ut è memoria diſcipulorum & familiarium ſuorum numquam eſſet elapſura; cúmque videret oratoriâ defenſione non magis commotum iri judices, quàm commoti fuerant integerrimâ vitâ, pulcherrimíſque ſermonibus, quos audire potuerant quicumque voluerant; ad ſaniorem mentem eos revocare fruſtra non tentavit, nec ſubmiſsâ oratione flectere in caſſum conatus eſt. Si non prorſus conticuit, at *ita in judicio pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe judicum*; ut rectè obſervavit *M. Tullius* Lib. I. de Oratore, c. 54. ubi & alia hanc in rem leguntur.

III. Memoratis cauſis repellendæ Scriptis calumniæ, quæ ſi abſint, ſatiùs eſſe tacere contendimus; nunc particulatim recenſebimus cauſas ſilendi, in quas potiſſimùm in hac Diſſertatione inquirere ſtatuimus. Exiſtimamus igitur, niſi ſi quæ ſint loquendi

cauſæ, ex iis quas âdtigimus, Eriſtica Scripta nec Auctori apud homines, nec aliis prodeſſe, nec Deo denique placere; quæ utique niſi ſint ſat graves tacendi cauſæ, numquam erit ulla de ratione ſilendum. Certè non poſſunt eſſe, niſi duo genera occupationum; quibus, ſine probro, diſtineamur. Aliæ pertinent ad officia utilia aut neceſſària vitæ, ſive ad corpus reſpiciant, ſive ad mentem; quæ ſingillatim recenſere, aut in ſua genera partiri non eſt hujus loci. Aliæ verò ſunt relaxationes animi, aut corporis, quibus reficiantur neceſſe eſt, ut ſolitos diutiùs ferre poſſint labores. Ut priores ejuſmodi ſunt, ut non poſſit non vituperari quiſquis aliquam earum partem in ſui, aliorúmque utilitatem non ſuſcipit; ſic poſteriorum is debet eſſe modus, qui ſatis ſit fini, propter quem inſtitutæ ſunt; non verò tam frequens uſus ut maxima vitæ pars in iis teratur, quod nimis ſæpe fieri videmus. Tunc enim non ſunt *diverticula*, ut vulgò ſolent vocari in hodiernis Linguis, ſed perpetuæ ac maximæ aberrationes, quibus totâ viarum regione errantes numquam ad finem humanæ vitæ propoſitum perveniunt.

Ad ûtrum verò genus occupationum poſſemus referre laborem inutilem, qualem eſſe eum ſtatuimus, quo confutantur abſurdæ calumniæ, & quæ ſponte ſuâ corruunt? Non eſt neceſſarius labor, aut utilis corpori, vel animo. Non eſt etiam remiſſio ingenii, quâ ejus vires refocillentur, corpúſve feſſum recreetur; niſi quis eâ ſit indole, quam alieno-

rum

rum vitiorum inutilis propalatio & inſectatio delectent; quæ indoles ut emendetur danda ſine dubio opera eſt, non fovenda & confirmanda perpetuis rixis. Igitur eſt nobis ab inutilibus concertationibus abſtinendum; vel quia ſunt inutiles, ſi aliud nihil in iis poſſet reprehendi; cùm ſint longè plura in eo vitæ inſtituto carpenda, ut in ſequentibus demonſtrabo.

IV. Ut incipiam à nobis ipſis, oſtendámque parum nobis futilium calumniarum confutationem prodeſſe; dubium eſſe nequit, quin beatitudo, quam in hiſce terris adſequi poſſumus, ſita ſit in ἀταραξίᾳ, hoc eſt, in tranquillitate animi futuram alterius vitæ beatitatem, ex norma Evangelica, ſperantis atque exſpectantis, eáque quanta maxima eſſe poteſt. Nos quidem Evangelium mutatos non vult in ſtipites, aut immunes eſſe ab omnibus adfectibus, uti nec Ratio; at nos in malis hujus vitæ ita ſolantur, ut ab officio nos recedere nulla de ratione patiantur, útque propter futuræ vitæ ſpem omnia hujuſce mala æquo animo feramus. Turbatur quidem calamitatibus, incommodiſque, ſed ita ut paullò pòſt ad ſe redeat, alacritérque & animosè Evangelio parêre pergat, nec umquam minoris faciat ſpem felicitatis ex ejus promiſſis conceptam. Majus multò eſt gaudium quod ex ea ſpe, conſcientiáque virtutis naſcitur; quàm quod ex aliis ullis rebus oriri queat. Firmius id eſt conſtantiúſque, ac totius vitæ tempore, in ſecundis, in adverſis, adfectibus omnibus moderatur. Non patitur

nos inſoleſcere vitæ hujus bonis, quæ parvi facit; nec deprimi, ſi res minùs ex voto fluant; quia non aliter optare nos ſinit res ſecundiores, niſi prout conſentire poſſunt cum beata illa ſpe, quam dixi. Hæc eſt ἀταραξία Evangelica; ad quam adſpirare nos omnes par eſt, & cui nihil eſt, in hiſce terris, quod poſſit æquiparari.

Igitur quæcumque ad finem illum ducere nos poſſunt, ea ſunt nobis anquirenda, ac inventa diligenter excolenda; quæ verò nos ab eo revocant, impediúntque ne eum conſequamur vitanda, ac ſtudioſè fugienda ſunt. Quis autem dubitet quin frequentior propulſandarum etiam calumniarum conſuetudo adfectus incendat, animúmque dolore, irâ, aliíſque perturbationibus urat, quibus ab illa ἀταραξίᾳ planè excidimus? Quis poſſit ſine ira repellere venenata inimicorum tela? Quis ſine dolore, animo verſet convicia & calumnias, etiam cùm ab iis nihil ſibi timet? Nemo eſt ita ferreus, ut hiſce cogitationibus minimè adficiatur. Itaque tranquillitatis cupidis ſunt animo planè ejiciendæ, negligendæque omnes inanes calumniæ; quandoquidem ſine tranquillitatis, omnium rerum pretioſiſſimæ, jactura, nequeunt confutari.

Quare verò convicia propulſamus? Nimirum, ne nobis noceant, impediántque quominùs tranquillam vitam agamus. At ſi propulſatio ipſa contumeliarum magis obſit tranquillitati animi, quàm earum neglectus; an dubitabimus id demum eſſe eligendum, quod mi-

minùs animum perturbat? Felicitatem cùm ſectemur, an alemus adfectus, qui cum felicitate conſiſtere nequeunt?

Vixit nuper in Gallia * vir ſummi ingenii, ac ſingularis eloquentiæ, qui à prima adoleſcentia oppugnavit potentiſſimam Societatem; cui, ut ipſe loquebatur, per omnes terras ſparſæ plura ſunt ora quàm Famæ; ejúſque in ſe acerrimè concitatæ, & implacabiliter indignantis tela poſtea, quoad vixit, repellere aut declinare conatus eſt. Is à ſe quidem Veritatem defendi putabat, quamobrem ſibi gratulabatur. Exiſtimabat etiam ſibi neceſſe eſſe famam ſuam adversùs eos, quos irritaverat, tueri, ne eorum maledicta ſibi nocerent. Itaque per totam vitam eámque longævam ſcriptitavit, ut confutaret ea quæ à Societate illa ſibi objiciebantur. Statuamus ab illo Veritatem defenſam, concedamúſque eorum, quorum ab Adverſariis inſimulabatur, reum non fuiſſe. Attamen illo vitæ inſtituto planè excidit tranquillitate animi, quæ ei multò pluris eſſe debebat, quàm nonnulla exiſtimationis jactura. Vitam exegit in perpetuis fermè Scriptis, contra eam Societatem, aut in ſui defenſionem edendis; eodémque animo, quo eam adortus erat, in alios diverſiſſimi generis homines pugnacem calamum ſtrinxit, & tela etiam eorum declinare vice verſâ coactus eſt. Igitur vitam in inferendo aut defendendo bello dum abſumit, iræ uſque adeò addictus fuit, vix ut ullum

* *Antonius Arnaldus.*

Opus niſi felle tinctum ab eo prodierit. Quis verò invideat ei animi adfectioni, ac non potiùs malit ἀναισθησίᾳ aliquâ laborare, quàm teterrimi adfectûs ludibrium eſſe; quamvis ceteroqui ſecunda omnia experirentur qui eo laborarent, quod raró contingit & ei quidem, quem diximus, minimè omnium accidit?

Ne ergo, dum timemus jacturam leviorem, multò majorem, inani quodam timore, aut alio ſimili adfectu decepti, faciamus. At mihi hîc videor audire aliquem dicentem tranquillitatem quidem animi nonnihil turbari, dum intentus eſt propulſandæ calumniæ, de qua ſine commotione vix poſſumus cogitare; at ex ejus propulſatione, quamvis non planè neceſſaria, famam adquiri, aut ab inimicis commaculatam purgari. Contrà ſi taceamus, multos fore qui malè de nobis ſentiant, ſilentiúmque noſtrum quaſi tacitam confeſſionem objectorum criminum interpretentur; quæ ſi diluere poſſemus, numquam verba nobis deeſſent.

Verùm hic eſt inanis prorſus timor, quis enim, ut à poſtrema ratione incipiam, neſcit homini non prorſus ſtupido numquam deeſſe verba, quibus bonam cauſam tueatur; cùm quotidie videamus deſperatas cauſas, ſummâ audaciâ, & maximâ verborum copiâ, defendi? Quis ignorat chartam minimè erubeſcere, & in ejuſmodi certaminibus, quæ Scriptis editis fiunt, omitti ac dici quidquid videtur, prout cauſa poſtulat? Quæ cùm ita ſint, nemo dubitare queat, non dicam bonam cau-

ſam,

Digitized by Google

ſam, ſed etiam dubiam perfacilè poſſe defendi. Nihil certè vetat, ſi boni poſſent hoc à ſe impetrare, pro conviciis temerè jactatis, opponi nomina verorum vitiorum, quibus laborant ii qui innocentium famam proſcindunt. Rectè ſanè Æneas * Homericus reponit Achilli contumelioſis verbis eum adloquuto; *utrique permulta eſſe convicia quæ ſibi oggererent*, & *quorum pondus*, ſi talibus pondus eſſet, *ne centum quidem tranſtrorum navis tolleret*; *volubilem eſſe linguam mortalibus, multóſque omnis generis ſermones, ac ingentem profuſionem verborum hinc atque illinc*; & *quale dixerint verbum, tale etiam audituros*:

Ἔστι γὰρ ἀμφοτέροισιν ὀνείδεα μυθήσασθαι
Πολλὰ μάλ᾽, οὐδ᾽ ἂν νηῦς ἑκατόνζυγος
ἄχθος ἄροιτο·
Στρεπτὴ δὲ γλῶσσ᾽ ἐστὶ βροτῶν, πολέες δ᾽
ἔνι μῦθοι,
Παντοῖοι· ἐπέων δὲ πολὺς νομὸς ἔνθα καὶ
ἔνθα·
Ὁπποῖόν κ᾽ εἴπησθα ἔπος, ποῖόν κ᾽ ἐπα-
κούσαις.

Nemo igitur, qui non prorſus deſipiat, exiſtimarit ideò taceri, quòd verba reis deſint; præſertim quando in rixis eſſet conſeneſcendum. Dixi, ab initio hujuſce Diſſertationis, neceſſariam defenſionem ſui non eſſe negli-

V, 5. gen-

* *Iliad.* Υ, 246.

gendam; ſed neceſſaria non eſt, quotieſcumque Adverſariis videbitur jam confutatas criminationes denuò objicere. Semel crimine probè diluto, non opus eſt continuò dicta repeti, cùm malevolus id iterum iterúmque objecit. Imò verò tantùm abeſt ut qui ſingulis criminationibus, aut calumniatoribus adcuratè reſpondet, famam ſuam augeat; ut contrà, quamvis prior laceſſitus, jurgiorum ac rixarum amans vulgò habeatur. Sæpe vidimus celebres Adverſarios magnâ hominum exſpectatione certamen inire, eorúmque adverſaria Scripta, quæ prima prodierant ſtudiosè lectitari; ſed cùm rixari diutiùs pergerent, omnium animos à ſpectaculo tam tetro averſos, libróſque

* *Deferri in vicum vendentem thus & odores,*
Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.

Sic quod ab ira ſua non poterant edoceri pugnaces animi, id à faſtidio emtorum & lectorum inviti tandem didicerunt. Quantò ſatius eſt Lectores judicare, potuiſſe permulta dici ab homine rixarum nequaquam amante, quæ datâ operâ ab eo omiſſa ſint, quàm multis actum id quod poterat ſemel & paucis expediri? Quantò optabilius eſt famam hominis litterati otii amantis adipiſci, quàm hominis jurgioſi atque otio ſuo ad rixandum abutentis?

Sed

* *Hor. Ep. I. Lib. II. Ep. verſ.* 269.

Sed poſſunt omnia Adverſariorum tela non ſilentio tantùm retundi, verùm etiam verbis, quamquam aliò ſpectantibus, cum plauſu atque laudibus omnium bonorum; ſi, nimirum, dum ii qui nullâ, aut exiguâ operâ Rempublicam litterariam juvare poſſunt, eos conviciis lacerant; eam labore quopiam utili demereantur, & ex quo liqueat eos tales nequaquam eſſe, quales eos cuperent Adverſarii haberi. Multò magis famæ ſuæ conſulit quiſquis utilibus laboribus incumbit, in quibus nihil eſt quod quemquam lædat, ſed multa quæ pleriſque uſui eſſe poſſint. Multò meliùs meriti ſunt de Republica Litteraria, qui ejuſmodi Operibus eam inſtruxerunt; quàm qui ſexcentos calumniatores confoderunt, famámque ſuam acerrimè contrà omnes, multíſque voluminibus defenderunt. Ideóque prioribus palma tandem ſine dubio defertur.

Norunt omnes, quibus paullò notior eſt hiſtoria, peſſimas cauſas, non raro eloquentiſſimè & ſpecioſiſſimè defenſas; ita ut ejuſmodi defenſiones admodum ambiguum ſint juſtitiæ argumentum. Imò quotidie, inter diffidentes Chriſtianos, videmus controverſias agitari eo acumine, eáque eloquentiâ & tanto eruditionis exquiſitæ adparatu, tam ab iis qui in errore verſantur, quàm à Veritatis patronis; ut ſi ex illis externis ſubſidiis judicium ferretur, ſæpe Mendacium Veritati par, aut ſuperius eâ judicaretur. Fuiſſet quidem optandum *numquam rebus ipſis apud homines, plus linguam poſſe, ſed ſi quis feciſſet benè, cum demum bene dicere; & ejus qui mala feciſſet*

ciſſet ſermones eſſe malos, nec umquam poſſe injuſta ullum benè tueri. *

—— Ἀνθρώποισιν οὐκ ἐχρῆν ποτὲ
Τῶν πραγμάτων τὴν γλῶσσαν ἰσχύειν πλέον,
Ἀλλ' εἴ τε χρῆστ' ἔδρασε, χρῆστ' ἔδει λέ-
γειν·
Εἴτ' αὖ πονηρὰ, τοὺς λόγους εἶναι σαθροὺς,
Καὶ μὴ δύνασθαι τἄδικ' εὖ λέγειν ποτέ.

Verùm non ita cum humano genere agitur, ut ſemper verba factis ſint conſentanea. Quare meliore fama dignus erit, qui & moribus bonum virum ſe præſtabit, & Scriptis operam dabit, ut homines adducat ad parendum ſanctiſſimis Chriſti præceptis, atque ab eo felicitatem eâ lege exſpectandam, quam ipſe nobis tulit; nec à pulcherrimo propoſito ullis contumeliis poterit umquam deduci. Sibi ſuiſque privatis utilitatibus ſervit quiſquis, pro ſola ſua exiſtimatione, adversùs maledicos decertat; at Reipublicæ ſervit, quiſquis, poſthabitis ſuis commodis, ea docet quæ omnibus prodeſſe poſſint. Nec omnes, mihi crede, experitur ingratos erga ſuos labores quiſquis eo animo Litteris Sacris aut profanis illuſtrandis inſudat; permulti ſunt, qui gratias illi habent ſtatim ac ejus opera vident, ſed plures & graviores aget poſteritas. Poſteriore quidem hoc ſolatio frui vivus, apud homines non poteſt, quia gratias olim

ei

* *Ex Euripidis Hecuba.*

ei habituri nondum ſunt nati, cùm de iis benè meretur; ſed ſummus ille humanæ Societatis auctor & vindex, qui ea ſibi imputari voluit, quæ ob ejus præcepta, hominibus bene fiunt, gratias refert, ſtatim ac eos ad meliorem vitam evocavit. Verùm hîc de hominibus tantùm conſtituimus loqui, quorum optimi quique cenſuerunt breviter & ſemel, ubi neceſſe fuit, confutatâ calumniâ, ſilentium ſibi imponendum, nec aliter reſpondendum conviciis, quàm elaboratis in uſum omnium Scriptis.

Jacobus Sadoletus, vir ſuâ ætate diſertiſſimus, *Deſid. Eraſmo*, ab innumeris ſcurris & rabulis lacerato, olim ut ita ſe gereret * auctor erat. *Te*, inquiebat, *ita crebrò, & à tam multis peti & mirum ſanè mihi & permoleſtum eſt; nec video quæ ſit cauſa, niſi fortè ea, de qua jam pridem ad te ſcripſi; exiſtimatio tua, videlicet, quæ in tam alto ſita eſt loco, ut omnibus flatibus invidiæ propoſita eſſe videatur. Nam qui in hanc Theologiæ palæſtram, nomen ſuum profitentur, quò ſibi de principio commendationis aliquid in vulgus quærant, nomen eligunt clariſſimum, in quod invehantur; auget deinde rixam ipſa contentio. Sed ego ſi iſto loco eſſem, unâ ſemel defenſione in univerſum omnibus reſponderem* &c. *Hoc Opere edito, perenne mihi ſilentium ſuſciperem adversùs malevolos; quorum inſolentiam iniquáſque calumnias, cùm res ipſa & veritas, tum tua excellens fama virtúſque refutaret.*

Vixit

* *In Ep. qua exſtat Lib. IV. ejus Epiſt.*

Vixit olim in Gallia vir, non dignitate tantùm Senatoriâ, in Pariſienſi Senatu conſpicuus, ſed & meliorum litterarum amore; quibus non leviter tinctus erat, ut ex ejus editis Epiſtolis intelligere eſt. Fuit is ſummus amicus *Claudii Salmaſii*, exiſtimationíſque ejus patronus acerrimus; ita tamen ut hominis vitia, ac delicta minimè in ſuis ad eum litteris, pro veri amici officio, diſſimularet. Cùm ergo *Salmaſius* à multis ejus ætatis Criticis, Juriſconſultis, & Theologis carperetur, nec exiguum tempus tereret in confutandis iis Scriptoribus, quòd ita ſuæ famæ intereſſe putaret; Hæc ad eum ſcripſit *Sarravius*, in Epiſt. Gallica, quæ Latinè vertam: *Non dubito quin te aculeata dicta angant, quietémque tuam perturbent. Hoc verò eorum unicum eſt conſilium, & hoc adſequuti fines ſuos adſequuntur, prout ſolemus ſtylo forenſi loqui. Sed ſemel te oportet claudere aures omnibus illis maledictis, hominéſque ulciſci, compoſitione Operum quæ te digna ſint. Cùm enim prodit in lucem quidpiam, quod tuum eſſe dicitur, omnes ad emendum concurrunt; ſed quando nihil in iſtis tuis Scriptis deprehenditur, præter minutas quæſtiunculas, quamvis eruditè atque exquiſitè pertractatas, audio tamen vulgò dicentes:* hiſcéne occupationibus diſtinetur magnus ille vir? Hoccine poſteritas laudabit? Hoccine nobis promiſit, atque ab eo exſpectávimus? Omnia ejus Scripta plena ſunt promiſſis magnificis librorum ac commentariorum in Plinium, in Tertullianum, in N. Teſtamentum, in Dioſcoridem; pro

pro quibus edit Scripta in homines nihili, & quos vix ſciremus eſſe in rerum natura, niſi famam illis conciliaret? *Scio quid reſpondeas, conórque eo uti quàm maximè poſſum. Sed paucos invenio, quibus placeat.* Deberet, *inquiunt*, contemnere quiſquilias illas hominum, & ſemel iis valedicere. Nihil dicas cani latranti, cogitur tacere; ſed ſi eam irritaris, denuo vehementiùs incipit & ſuam adlatrationem auget. *Quæſo mihi ignoſcas, quòd moleſta illa judicia tibi ſcribam, ſed tam ſæpe verberant aures meas, ut à me non poſſint non reflecti ad te quædam eorum ἀπηχήματα.*

Hoc fuit judicium virorum eruditorum, qui tunc temporis in Gallia vivebant & *Salmaſii* Scripta lectitabant, de contentionibus ejus diuturnioribus, de rebus exigui momenti. Sed & credunt plerique homines litteratos, qui nimiam operam tribuunt confutandis calumniis, quamvis Veritatem unà cum ſua fama tueantur, non tam Veritati defendendæ inſudare, quàm exiſtimationi ſuæ; imò verò ſuſpicantur interdum eos pro Veritate ne verbum quidem unum facturos fuiſſe, niſi cum ejus defenſione fama eorum eſſet conjuncta. Aliquando profectò vident maximam, & adcuratiſſimam partem Operis, pertinere ad defenſionem Scriptoris; Veritatem verò non pari ſtudio, nec ſimili diligentiâ defendi; unde mínùs eam cordi eſſe Scriptori colligunt. Non ſemper quidem rectum eſt id judicium, ſed quid facias? ita ſunt homines,

mul-

multò procliviores ad malè ſentiendum de aliis, pravéque interpretandum id quod faciunt, quàm ad æqua benignáque judicia. Itaque multò præſtat nos videri negligentiores exiſtimationis noſtræ, dum maledicta minimè confutamus, quæ ad nos tantùm pertinent, ſi amantiores judicemur Veritatis.

IV. Hinc igitur liquet Scripta Eriſtica, minimè neceſſaria, nequaquam prodeſſe Auctori; jam oſtendamus ea utilia non eſſe aliis, ac præſertim quidem poſteris.

Ante omnia, hoc conſtat, pleroſque omnes qui libros emunt & ſtudiis litterarum Sacrarum aut profanarum dediti ſunt, res in libris quærere; non vitia aut delicta Scribentium, quorum cognitionem nihil ad ſe pertinere putant. Malè ratiocinetur Anemolius aliquis, erret, imperitus ſit eorum quæ tractare adgreditur, calumniis delectetur, nullo pudore teneatur, nihil penſi habeat quid ſcribat, dummodò convicietur adverſario, exiſtimationíſque ejus detrahat, vitam in pudendis concertationibus abſumat; quid hoc ad me? (inquiet Lector, cui eſt homo ignotus, aut qui nihil vidit ejus quod dignum ſit lectu;) Vel aperto ejus volumine, ſi quod fortè in manus meas incidat, ſatis per me intelligam talia legere non mei eſſe otii. Quid mea intereſt ſcire eſſe calumniatores, qui famæ tuæ detrahant, ô qui in uſum publicum ſcribis, quicumque ſis? Non qui ſis adtendo, ſed quid dicas; quod ſi ſit utile, gratias tibi habebo & agam, prout ſe dabit occaſio, quidquid invidi de te dicant. Imò verò ſi quid præ-

præſtiteris quod ſit operæ pretium, ex eo de te judicium feram, & maledicta Adverſariorum pro calumniis habebo. De te, déque tuis Adverſariis ex rebus, non ex verbis, judicabo. Vita nimis brevis eſt, nimíſque multæ res magni momenti ſuperſunt mihi diſcendæ, aut altiùs memoriæ infigendæ; quàm ut tempus, in legendis conviciis, aut eorum confutationibus, teram.

Hæc loquuntur, aut certè cogitant ſapientiſſimi quique, quorum potiſſimùm Scribentibus ratio habenda eſt. Si qui ſunt, qui calumnias, earúmque confutationes legunt, ii ſunt numero multò pauciores, nec pares auctoritate. Sunt qui utrumque contendentium norunt, aut qui alterutri favent vel adverſantur, gratiâ aut odio tranſverſi acti. Hi legunt initio quæ ad homines ipſos pertinent, & utrimque dicta expendunt. At hi ipſi, qui primùm adtentis oculis, atque animis hæc luſtrant, ſi contentio paullò diuturnior ſit, feſſi & nauſeantes ab eo ſpectaculo abeunt. Primos ac ſecundos ictus, eorúmque declinationes aut repulſiones ſpectant; deinde eos piget pœnitétque tetri ſpectaculi, ad quod tandem nemo concurrit, quantacumque ſit contendentium pertinacia, quemadmodum antea jàm dixi.

Ac ſanè quid diſcerent Lectores, ex ejuſmodi conflictu? An calumniari, vel conviciari; vel calumnias, aut convicia repellere? Atqui prius diſci non debet, poſterius autem ſatis diſcimus, ubi opus eſt, ab iis qui tradunt Artes ratiocinandi, aut dicendi; præter-

quàm quòd res ipſa ac Veritas virum bonum, calumniâ adpetitum, quid ſit reſpondendum ſatis docent.

. At fortè aliquis dixerit, defenſionibus eſſe miſtam Veritatem, quæ unà cognoſci queat; ideóque Eriſtica ejuſmodi Scripta non eſſe legentibus inutilia. Verùm ſi Veritatem docere cupimus, eámve amabiliorem hominibus reddere, ſolam proponamus, ſuíſque ipſius ſubnixam viribus & argumentis; non miſtam adfectibus noſtris, quibus obſcuratur ac ſuſpecta fit. Cùm noſtram exiſtimationem conamur tueri, alienámque minuere de hiſce rebus multò magis anxii ſumus, quàm de Veritate. Tela tantùm repellimus, aut declinamus, vel etiam vice verſâ in Adverſarios conjicimus; nec Veritate ſæpe utimur, niſi quaſi clypeo, aut telo; clypeo quo exiſtimationem noſtram tueamur, telo quo alienam lædamus. Eam proferimus, quia protuliſſe nobis contra Adverſarium prodeſt, alioquin omiſſuri, ſi nobis, apud homines, noceret; aut quia, ſi probè cognoſcatur, Adverſariorum noſtrorum fama minuetur. Sic videmur amare Veritatem, quia nobis quidem prodeſt, aliis verò nocet; quo fit multis ſuſpecta, qui ſæpe ex circumſtantiis de re ipſa judicant; non de circumſtantiis, ſicut par eſſet, ex ipſa re. Obſcuratur etiam miſturâ rerum ab ea prorſus alienarum, dum iis involvitur, quæ ad ſingulares homines pertinent; quo verò obſcurior eſt, eo minùs animos hominum ſubit; ſi præſertim alia accedant, quæ ingreſſum ei occludant, qualia ſunt quæ modò dicebamus. Exem-

Exemplo ut hæc illuſtrem, doctiſſimus Jeſuita *Dionyſius Petavius*, non tantùm ſingularia placita Eccleſiæ Romanæ, ſed & multa vera dogmata aliiſque etiam Chriſtianis cum ea communia, in *Dogmatibus Theologicis* defendit, contra varios adverſarios, quos quaſi calumniatores ubique inſectatur; ſed eorum calumniis (ut jam concedamus eſſe calumnias) tantâ acerbitate reſpondet, præſertim ſi qui ei repoſuiſſent, ſicut factum fuerat à *Claudio Salmaſio*, atque *Antonio Arnaldo*, ut ſuſpecta reddat etiam quæ vera habet; quia videtur non tam amaſſe Veritatem, quàm odiſſe homines, eáque uſus non ad eorum animos illuſtrandos, ſed ad famam commaculandam, invidiámque errantibus creandam. Tot ſuis demonſtrationibus miſcet contumelias, ut ſe contra eorum, ut dicit, calumnias tueatur, quæ ad Veritatem nihil faciunt, & obſcuriora reddunt quæ de ipſa Veritate habet. Veritas res non eſt jurgioſa, & pugnax; ſed placida & tranquilla; & quæ adfectibus quaſi nebulis occultatur, nedum ut iis clarior fiat. Victoriâ quidem gaudet, ſed clemente & in qua tetrum illud, *væ victis*, numquam audiatur; ſed tranquilla, & in qua victi victoribus ita poſtmodum miſcentur, ut eos ſecernere ampliùs non liceat; quia æqua ſors eſt omnibus, & par gaudium ob defenſam, vel retectam Veritatem.

Dixi antea æquales atque amicos contendentium, aliquamdiu certamen ſpectare, tum ſpectaculi pertæſos ad alia ſe ſe convertere; at hoc, multò potiore jure, de poſteris dici

queat; qui vix ullum ejuſmodi contentioſum Opus legere ſuſtinent. Ante aliquot annos, inter Jeſuitas & Janſeniſtas, internecinum bellum in Gallia geſtum eſt, innumerabiliáque aculeata Scripta utrimque, Gallico præſertim ſermone, edita ſunt; quæ initio avidè lectitabantur, ab iis qui in partes iverant, eorúmve amicis; ſed nunc omnia planè conciderunt; adeò ut vix in Bibliothecis ſerventur, nec ab ullo ampliùs legantur. Si viri ingenioſi, qui in illam arenam deſcenderunt, pro innumeris Eriſticis Opuſculis, pauca ediſſent in quibus Veritas ſola ſpectaretur, atque exponeretur; hæc adhuc manibus hominum verſarentur, non ſine laude auctorum; cùm ſuperiora blattis & tineis dudum ſint relicta.

Vir ſummus *Hug. Grotius*, quem multùm præfero pugnacibus illis omnibus Scriptoribus quicumque ſint, repoſuit nonnullorum calumniis, iis Opuſculis, quæ videmus in IV. Theologicorum ejus Operum Volumine; quas multò meliùs ſpreviſſet. Quis enim hodie ea Scripta dignatur legere, quæ contra eum à nonnullis Theologis edita ſunt, aut etiam quæ ipſe pro ſe reſpondit? Profectò perpauci ſibi ſatis temporis, ad ea evolvenda, eſſe putant. Quis verò non frequenter legit maximi illius viri Opera, ad interpretationem Scripturæ Sacræ aut Juriſprudentiæ pertinentia? Sæpiùs jam recuſa, variis in Europæ locis, fuerunt & porrò recudentur; quia cùm ſint quotidiani uſûs, ipſis evolventium manibus teruntur, ſequentéſque ætates iis non minùs indigent ac ſuperiores. Non defuere quidem Theo-

Theologi, quibus non ſatis fuit quæ ab eo humanitus delicta ſunt modeſtè & ſine acerbitate, confutare, ne incautiores ejus auctoritate fallerentur; quod ſemper jus fáſque eſſe omnes boni atque eruditi judicarunt; ſed qui optimum virum infamare, atque immeritò paſſim mordere conati ſunt. At perpauci hæc pugnacium ingeniorum Opera legunt, & ſatis conſtat anteſignanum quempiam eorum numquam emtores inventurum fuiſſe mordacibus Scriptis, niſi iis callidè integrum Opus Grotianum, in Scripturam Sacram, inſeruiſſet.

Igitur qui non tantùm ſæculi ſui causâ, ſed etiam propter poſteritatem manum calamo admovent, ab utilibus Scriptis avocari non debent, ad confutandas invidorum calumnias; niſi planè neceſſarium ſit, ut iis ipſis æternæ utilitatis Operibus incumbere ſedatiore poſtea animo poſſint. Nec quiſquam objiciat, calumniarum confutationibus, Adverſarios aliquando adduci non tantùm ad agnoſcendam bonorum virorum innocentiam, verùm etiam ad Veritatem, quam oppugnabant, intelligendam atque amplectendam. Non nego quidem hoc aliquando contigiſſe, ſed contendo rariſſimos eſſe *Tilenos*, qui herbam ei, à quo bene confutati ſunt, porrigant; quam hiſtoriam poſteritati mandavit vir eruditus ac diſertus *Arnoldus Poelemburgius*, * in præfatione ejus *Hypotypoſi Dialogiſticæ* præmiſſa, ad quam Lectorem noſtrum amandamus.

 Ple-

* *Edita Hornæ an.* 1659. *in* 8.

Plerique omnes alii, aut φιλαυτίᾳ, aut metu jacturæ impediuntur, ne Veritatem agnoſcant, agnitámve profiteantur.

Quamvis confodiantur, ut ita dicam, inevitabilibus Innocentiæ ac Veritatis telis, attamen ita ſuperbi ſunt, ita ſuæ inanis exiſtimationis amantes; ut numquam adduci poſſint ut fateantur ſe erraſſe, nedum ut veniam petant, ut deberent, immeritò læſæ bonorum famæ. Novimus ejuſmodi hominem, qui cùm non ita pridem turpiſſimæ calumniæ, omnium judicio, convictus ſit & ita convictus ut non ingenio ullo, ſed oculis tantùm opus ſit, ut res intelligatur; attamen multùm abeſt ut hoc ipſe ſentiat, aut, ſi ſentit, ſuſtineat profiteri, ut contrà, inſtar Caci Virgiliani,

*Faucibus * ingentem fumum (mirabile dictu!)*
Evomat, involvátque dolum caligine cæcâ,
Proſpectum eripiens oculis, glomerétque legenti
Fumiferam noctem, commiſtis igne tenebris.

Exarſit enim, cùm teneretur deprehenſus in aperta calumnia, incredibili irâ, omniáque infuſcare ſophiſticis artibus conatus eſt. An ejuſmodi vir dignus eſt cujus iterum, iterúmque renovatis calumniis quidquam reponatur? Certè, ſi fiat, non poterit prætexi ſpes adducendi hominem ad ſaniorem mentem.

Non

* *Parodia ex Æneïdis Lib. VIII, verſ. 252. & ſeqq.*

Non ſunt quidem omnes tam vehementis, contumacíſque ingenii; at pauci ſat Veritatis amantes, conſtantéſque ſunt, ut detrimentum pati queant, quod ſæpè ferendum eſſet, ſi profiterentur ſe aliter ſentire quàm antea ſenſerant, quámque ſentit ea Chriſtianorum Societas, cujus ſtipendiis ſeſe ſuſtentant. Itaque nihil juvat ejuſmodi homines erroris perſpicua demonſtratio, calumniarúmque, quibus uſi fuerant, valida confutatio. Si ſe calumniatores faterentur, deſerendum eſſet ſæpe munus, cujus ſtipendiis æquo animo carere non poſſunt; inopia interdum eſſet ſubeunda, quæ minùs conſtantes terret. Quid ergo ſibi volunt homines, quos dura neceſſitas trabalibus clavis adfixit certis Partibus, cùm alios adgrediuntur? Nolunt certè ab errore revocari, cum jactura ſtipendii. Itaque rixari volunt, ut ingenio ſuo indulgeant. Quærant verò homines ſibi ſimiles, qui verba ventis ferenda profundere ſuſtineant; quique calumnias numquam retractandas, quamvis manifeſtò arguantur, ſummâ moleſtiâ, confutent. Quis velit vel optimam cauſam agere apud Judices, quibus norit impoſitam eſſe gravem mulctam, ſi ſecundùm ſe judicent? Boni ergo & eruditi viri in utiliora Opera tempus ſuum impendant, quibus manſuetam Veritatem manſuetis atque ea uſuris exponant.

Sunt & alia multa, propter quæ non pauci indigni ſunt qui ſeriò confutentur; quorum potiſſima recenſebo. Primùm quidem videas nonnullos, qui uſque adeò negligenter philoſophicis ſtudiis, excolendæque Rationi operam

ram dederunt, ut ne elementa quidem Artis rectè ratiocinandi norint. Cum homines non poſſimus ad ſaniorem mentem revocare, niſi emendatis eorum paralogiſmis, neceſſe eſſet paſſim oſtendere quàm frequenter in Dialecticæ leges peccent, quæ moleſta eſt & inutilis occupatio; quia grandioris ætatis homines propterea non dant operam Dialecticis, quòd in ſophiſmatibus fuerint deprehenſi. Studium hoc eſt, ut putant, puerile; ad quod ſi eos retrahas, indignantur. Conſuetudinem diuturnâ negligentiâ contraxerunt malè ratiocinandi, quâ fit ut æquè audacter paralogiſmum proferant, ac adcuratiſſimam ratiocinationem. Iidem vim argumentorum, quibus contra eos uteris, non adſequuntur, & frontem perfricant contra eas ratiocinationes, quæ ſunt ad omnes Artis regulas adcuratiſſimè exactæ. Igitur littus arant, qui adversùs ejuſmodi homines diſceptant. Amandandi ſunt priùs ad Logicos, quorum præcepta ſi ediſcere atque obſervare nolint, quiſquis contra eos ratiocinatur fruſtra eſt. Quot poſſem hîc nominibus adpellare, qui quàm acerbè in alios invehuntur, tam pueriliter ratiocinantur? Quot videmus homines audacter inſimulantes alios *Socinianiſmi*, quia aliqua in re *Socinum* rectè ſentire putant; quaſi hæc eſſet recta ratiocinatio: *Adſentitur Socino in re quapiam; Ergo in omnibus*? Alios videas in ſimilem criminationem incidere, quod nec vexare errantes, nec anathema piè viventibus, propter errores theoreticos, dicere velint; quaſi quidquid improbatur pœnis aut anathematibus dignum

num neceſſariò habendum eſſet, ab iis à quibus improbatur! Ejuſmodi tamen criminationes ad ravim uſque repetuntur à multis; quos Logicam doceri oporteret, priuſquàm Theologiam adtingerent.

Secundo loco, ſunt qui ignorant quæ neceſſaria ſunt cognitu, ut poſſint de rebus quæ in controverſiam vocantur judicium ferre. Agitur, exempli causâ, de ſignificatu vocis aut phraſeos Linguæ, cujus elementa vix norunt, & in qua intelligenda ex Lexici fide planè pendent. Fruſtra adgrediaris ejuſmodi homines ab errore revocare, niſi ab iis impetres, ut per aliquot annos ei Linguæ operam dent; quod ſi facerent, tua admonitione nequaquam indigerent. Eſt nonnemo, qui nuper ſimulavit ſe velle defendere, quæ delicta cenſuit alius à viro doctiſſimo, in inſigni quodam Opere; ſed tantùm quædam hîc illic, in additamentis ad id Opus, infeliciſſimè carpſit. Homo eſt planè imperitus Linguæ Græcæ & Hebraïcæ, humaniorúmque litterarum rudis; ſine quarum tamen modica cognitione, talia tentari non poſſunt, ſine ludibrio Lectorum. Fruſtra ſanè ſperet eum quem oppugnavit ſecum decertaturum, qui ei auctor eſt, ut aliquot annos in lectione bonorum Scriptorum abſumat; quod ubi fecerit, ſi quid dubitet, non dedignabitur ei reſpondere. Idem, ut alii fruſtra jam eum monuerunt, Logicæ etiam operam det oportet, antequàm ratiocinari ampliùs pergat, conculcatis omnibus regulis. Nimiæ eſt operæ & cordatioribus Lectoribus tædioſæ, paralogiſmos, & imperitiam ejus in

X 5 ſin-

ſingulis fermè verſibus oſtendere ; nec res eſt, ut diximus , tanti. Brevi ejus iracunda Scripta involvendis exigui pretii mercibus abſumentur.

Tertiò, eſt in nonnullis uſque adeò exſtinctus Veritatis amor , & partium ſtudium tam vehemens, ut nulla ſit ſpes vel minima, confutatis eorum calumniis , poſſe homines ad ſaniora conſilia adduci. Sciunt ſe Veritatem non quærere , ſed partium , à quibus ſtant, victoriam ; ſciunt falſum eſſe quod ingerunt Adverſariis , nec eo ſeciùs pergunt conviciari ; quid ergo eos docere velis ? An eſſe illicita quæ faciunt ? Ne hoc quidem ignorant, ſed malunt adfectui indulgere , quàm officii ſui obſervantes eſſe. Itaque nihil ſatius eſt, quàm ut taceas , obſequarſſque ſapienti monito Comici :

> —— * *Bacchæ bacchanti ſi velis adverſarier* ,
> *Ex inſana inſaniorem facies* , *feriet ſæpiùs* ;
> *Si obſequare* , *unâ reſolvas plagâ.*

De iis rectè dixeris quod Seneca habet Ep. XXIX. *Nulli niſi audituro dicendum eſt.* ——— *Quid enim* , *ſi quis ſurdos objurget* , *aut naturâ* , *morbóve mutos* ?

Quartò , in aliis non modò exſtinctus eſt omnis Veritatis amor , ejúſque virtutis loco ſucceſſit ſtudium partium ; ſed etiam nulla pla-

* *Plaut. Amphit. Act. II. Sc. 2. verſ. 71.*

planè eſt non tantùm caritas Chriſtiana, ſed ne humanitas quidem, quæ nos æquos eſſe jubet omnibus, qui ſunt ejuſdem humanæ naturæ nobiſcum participes. Itaque non partes dumtaxat ſuas tueri conantùr, pravis quibuſque artibus; ſed & homines ipſos oppugnant, ac perdere omnibus viribus nituntur. Dum coguntur intra verba conſiſtere, quòd non utantur *brachio ſæculari*, ut loqui ſolent, prout ipſis videtur; aut quòd ii, quos oppugnandos ſuſceperunt, iis in locis degant ad quæ *brachium* illud non porrigitur; nullum eſt conviciorum aut calumniarum genus, quod avidiſſimè non adhibeant. Eadem alacritate ac lætitiâ venenatis illis telis, quantum quidem in iis eſt, homines ab eodem omnium progenitore ortos, & à communi Creatore ac Servatore conditos ac ad ſalutem vocatos, perimunt, quâ venatores occidunt feras. Sed ſi contingat bonos viros, ab iis diſſentientes, vivere in iis locis, in quibus Magiſtratuum, aut Principum auctoritate abutuntur; tum verò nulla eſt infamia, nullum ſupplicii genus, quibus non utantur, ut retractationem Veritatis extorqueant, quam rationibus confutare non potuerunt. Eſt cur Deo gratias agamus, in florentiſſima hac Republica, rem eò non deveniſſe, imò verò contrariam de humanitate erga diſſentientes ſententiam vulgò obtinere. At reliqua Europa aliter aut apertè, aut clam ſentit; nec fortè deſunt hîc quoque Druïdæ, qui ſimilia optent. Certè conviciandi & invidiæ faciendæ conſuetudo, quâ laborant, iráque quâ ſe incenſos oſtendunt,

dunt, etiam cùm humaniùs volunt loqui, mitiora nobis non pollicentur conſilia, ſi illis umquam crederetur.

Ejuſmodi autem hominibus quid proſunt reſponſiones ? Eſſet potiùs quærenda ratio quâ fera eorum indoles molliretur, atque mutaretur ; quæ ſi poſſet inveniri, brevi ad ſaniorem mentem redirent. Interea laterem lavat quiſquis, dilutis quàm adcuratiſſimè criminationibus, ad æquiorem ſententiam eos revocat. Rixari volunt & inhumanitati ſuæ indulgere ; non quærunt an æquitati conſentaneum ſit id quod agunt, ſed an indoli conviciandi more dudum efferatæ.

Cùm video ejuſmodi certamen inter bonum virum, Veritatiſque ac Æquitatis amantem, & hominem contendendi libidine excæcatum, atque obduratum, mihi in memoriam revocatur elegantiſſimus locus, celebris Platonici ; *Maximi*, nimirum, Tyrii, Diſſertatione II, in qua quærit εἰ τὸν ἀδικήσαντα ἀνταδικητέον, *an referenda ſit injuria*, oſtendítque pluris multò eſſe faciendos eos, qui minimè eam referunt. Locum hîc, propter ſingularem elegantiam, quamvis prolixiorem ſubjiciam : Ἀθλητὴν μὲν οὖν ἀνδρὸς, inquit, προσφερομένου ἀθλητοῦ ἐκ τῆς ἴσης ἀγωνίας καὶ φιλοτιμίας ἀποδέχομαι· ὁρῶ γὰρ αὐτοῖς ὁμοίαν μὲν τὴν φύσιν, παραπλησίαν δὲ τὴν μελέτην, ἰσότιμον δὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νικᾶν· ὅταν δὲ ἀγαθὸς ἀνὴρ πονηρῷ συμπέσῃ, οὐκ ἐκ τῆς αὐτῆς παλαίστρας προσεληλυθὼς ἑκάτερος, οὐδὲ ὑπὸ

τῷ

τῷ αὐτῷ παιδοτρίβῃ ἀσκηθεὶς, οὐδὲ τὴν αὐτὴν τεχνὴν ἐκμαθὼν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς παλαίσμασιν ἐντεθραμμένος, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ στεφάνου ἐρῶν, οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος, οἰκτείρω τὴν μάχην, ἄνισος ἡ ἀγωνία. *Facilè*, inquit, *patior athletam cum athleta componi, ex pari certamine & ſtudio. Video enim illis ſimilem indolem, parem exercitationem, æqualémque cupiditatem vincendi. Quoties verò vir bonus cum improbo concurrit, cùm uterque non progrediatur ex eadem palæſtra, neque exercitatus ſit ſub eodem Magiſtro, neque eamdem artem didicerit, neque in iiſdem luctationibus educatus ſit, neque amans ejuſdem coronæ aut ejuſdem præconii; miſeret me ejus pugnæ, impar eſt congreſſus.* Hinc quidem vir bonus atque eruditus deſcendit in arenam, ſolâ Veritate fretus, eíque apertè & candidè proferendæ adſuetus. Solius erroris eſt inimicus, hominum verò omnium, licèt errantium, peramicus. His nolit quidquam facere, quod ſibi ipſe fieri, ſi eorum loco eſſet, non cuperet. Itaque dum inſectatur errorem ſummâ curâ errantibus parcit, omniáque eorum dicta & facta, quoad ejus fieri poteſt, benignè interpretatur. Illinc verò homo contentioſus, Veritatis curâ abjectâ, procedit armatus calumniis & conviciis omnis generis. Inimicus eſt multò magis hominis, quàm ſententiæ; neque hanc oppugnat malis artibus, niſi ut homini invidiam conflet, apud imperitos, útque Veritate everſâ, ejus ruinâ Adverſarium opprimat. Eum potiſſimùm petit, atque è

me-

medio ſublatum cupit. Quod cùm ita ſit, quis auctor fuerit bono viro pugnandi cum ejuſmodi homine? Quis non potiùs fugam tam iniqui certaminis ei ſuadeat?

Quid ſi ad eam diſſimilitudinem armorum accedant etiam pravi judices? *Neceſſe eſt malum virum ſuperiorem eſſe in tali ſtadio pugnantem, cujus mali quidem ſunt ſpectatores, injuſti vero judices. Hîc enim vir bonus eſt rudis, indoctus, deſtitutúſque incredulitate, fraude, fallaciâ, & omnibus luctandi artibus, quibus confirmatur, ac corroboratur improbitas. Itaque ridiculus fiat, dum adgredietur injuſto injuriam referre; cùm ei rei nec naturâ, nec arte, nec conſuetudine ſit aptus.* Ἀνάγκη τὸν πονηρὸν κρατεῖν ἀγωνιζόμενον ἐν τοιούτῳ σταδίῳ, οὗ πονηροὶ μὲν θεαταὶ, ἄδικοι δὲ οἱ ἀθλοθέται. ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐν τούτοις ἄτεχνος, καὶ ἀμαθὴς καὶ ἄπορος ἀπιστίας. καὶ πανουργίας, καὶ ἀπάτης καὶ τῶν ἄλλων παλαισμάτων ὑφ᾽ ὧν μοχθηρία κρατύνεται καὶ ἰσχυρίζεται· ὥστε καὶ καταγέλαστον ἂν γίγνοιτο ἀντεπιχειρῶν ἀδικεῖν ὁ μὴ πεφυκὼς τὸ ἄδικον καὶ τῇ φύσει, καὶ τῇ τέχνῃ, καὶ τῷ ἔθει.

Magis impar erit certamen, ſi quinto loco ſtatuamus eò nequitiæ proceſſiſſe malum virum, eámque eſſe infelicitatem temporum; ut diris calumniandi artibus ſibi gloriam quærat, ac reverâ famam apud multos egregii ac memorabilis viri conſequatur. Quo melior eſt, quo modeſtior, atque eruditior Adverſarius; eo major fama interdum ſperatur, ex

ejus

ejus inſectatione, ac re ipsâ apud imperitos ac malos comparatur. Sic olim, Judæi qui hoſtiliter inſectati ſunt Chriſtum & Apoſtolos, famâ atque exiſtimatione apud ſuos floruerunt. Sic in Pontificio regno, quicumque graviſſimè calumniantur eos quos Hæreticos vocant, & maximo adfectu in eos invehuntur, quibuſcumque artibus utantur, ad cœlum, quaſi eximii defenſores Religionis Chriſtianæ, laudibus feruntur. Igitur ſemel Veritate conſtitutâ extra periculum, multò præſtat, ad haſce & ſimiles contumelias tacere, ac pergere Veritatem ita exponere, quaſi aliud nihil homines à nobis poſtularent; niſi ut eam in quàm maxima luce collocemus, & quaſi ſola ejus ignoratio impediret quominùs ab omnibus admitteretur.

Hanc in rem, egregium exſtat monitum Proverb. XXVI, 4. ubi duæ ſententiæ, ſpecie tenus, contrariæ confirmant ea quæ à nobis dicta ſunt. *Ne reſpondeas*, inquit Sapiens Hebræus, *ſtulto, ſecundùm ſtultitiam ejus, ne etiam tu ei ſimilis habearis.* *Stultus* hîc dicitur, more ſollemni Sacrorum Scriptorum, vir malus; qui non eſt ſimilibus armis oppugnandus iis quibus utitur, niſi ei pares nequitiâ haberi velimus, à bonis atque eruditis viris. At iis verbis contrarium, primo intuitu, monitum continuò ſubjicitur: *Reſponde ſtulto, ſecundùm ſtultitiam ejus, ne ſibi ſapiens videatur.* Ergóne licet *ſtultè* reſpondere *ſtulto*? Minimè verò, ſed hoc vult Salomon ita eſſe homini reſpondendum, ut intelligat ſe eſſe malum virum, ſi modò quid-

quam

quam intelligere poſſit. Si ſtultitia ejus ea ſit, ut ſilentio meliùs arguatur, qualem antea deſcripſimus; ſilentio reſpondendum. Verſus eſt ſenarius Comici Græci, quo veriſſimè *multis ſilentium reſponſionis loco eſſe* ſtatuitur:

Πολλοῖς ἀπόκρισις ἡ σιωπὴ τυγχάνει.

Vel ſi quis malit Chriſtianum præcipientem audire, vacuas aures præbeat *Juſtino* * Martyri, dicenti oportere, *adverſùs clamantem, ſilentium tenere, & eum ridere qui putat ſe* (clamore) *quempiam viciſſe; non verò actum ſtulto inanis gloriæ ſtudio, propter præſentes & audientes, mutuis verborum conflictationibus, æquè ac illos, eorum inſultum confirmare. Secum quidem reputet*, inquit, *qui malè loquutus eſt, me injuriâ eum adfeciſſe; nec voluiſſe reponere, vel auſum non eſſe. Adſint verò mihi, propter bonam conſcientiam, lætitia & tranquillitas.* Πρὸς μὲν τὸν κεκραγότα σιωπητέον, καὶ τὸν οἰόμενον περιγεγονέναι τινὸς καταγελαστέον, μὴ ὑπὸ κενοδοξίας ματαίας ἀγόμενον, διὰ τοὺς παρόντας καὶ ἀκούοντας, ταῖς τῶν λόγων ἀνθυποφοραῖς ἐπίσης καὶ αὐτῶν ἐπανάστασιν κρατύνειν. λογιζέσθω ὁ κακῶς ἀποφαινόμενος, ὅτι καὶ ἠδίκησα, καὶ ἀντειπεῖν οὐκ ἠθέλησα, ἢ οὐκ ἐτόλμησα. παρείη δέ μοι, διὰ τὴν ἀγαπὴν συνείδησιν, εὐφρασία καὶ ἀνάπαυσις.

Hæc

* *In Ep. ad Zenam & Serenum*, p. 504.

Hæc ſibi dicat quiſquis ex circumſtantiis judicat ſatius eſſe tacere, quàm diutiùs fruſtra diſceptare.

Sed & aliter *reſpondere* poſſumus *ſtulto ſecundùm ſtultitiam*; ſi, nimirum, omiſſis omnibus quæ peculiariter pertinent ad hominem, cum quo nobis res eſt, non ſecus ac ſi numquam in rerum natura fuiſſet, Veritatem, quam oppugnat, ita proponamus atque illuſtremus, ut bonis omnibus ac eruditis ſatisfaciamus. Rationem enim habemus ejus *ſtultitiæ*, dum nihil proferimus, quo in furorem, ut fit, acriore altercatione poſſit converti. Eo modo reſpondemus, qui *ſtultitiæ* convenientiſſimus eſt, dum hominem manſuetè docemus quod prorſus ignorat, aut non ſatis animadvertit. Eâ ratione, revocabitur à *ſtultitia*, ſeu nequitia ſua, aut nullo modo poterit à nobis curari.

Ex hiſce omnibus poſſum jam, niſi fallor, confidenter colligere minùs neceſſarias confutationes calumniarum, neque æqualibus, neque poſteris prodeſſe; neque Adverſarios, ad meliùs de nobis ſentiendum, adducere.

V. Superest ut oſtendam inutiles illas ſui purgationes, quæ non poſſunt inſtitui, niſi alii Calumniæ convincantur, Deo parum eſſe gratas; quamquam hoc ex iis, quæ jam à me dicta ſunt, facilè colligi poteſt. Verùm idem paullò apertiùs & copioſiùs oſtendendum.

Nemo quidem, qui Evangelia legerit, dubitare poteſt quin Deus ultionem vetuerit, a-

nimſque ultionis cupidi ſint ei parum grati; ideóque ſi calumnias confutare, præter neceſſitatem, genus ſit ultionis, dubium non erit an ſit à Deo vetitum. Sed erunt qui putent confutare Adverſarium, quotieſcumque ab eo calumniis adpetimur, inculpatæ eſſe tutelæ, ut loquuntur Juriſconſulti: quemadmodum licet, per Leges, toties nos tueri, quoties cum telo quiſpiam in nos irruit. At magnum eſt inter hæc diſcrimen, nam niſi telum illico repellam, aut declinem, aut aliquâ ratione fugiam, corpore excipiendum eſt, & vulnus exſpectandum; cùm malignæ Linguæ calumnias poſſim perſæpe negligere, ſine ullo exiſtimationis, aut fortunarum detrimento, quod quotidianâ experientiâ intelligere licet. Tunc temporis, ſatis habere debeo calumniæ opponere mores ad ſanctiſſimam Evangelii normam exactos, & Scripta in qua utilem quampiam Veritatem aut invenire, aut illuſtrare coner, abſque ulla Adverſariorum inſectatione. Semel aut iterum nos ac noſtra defendiſſe ſatis eſt, ut extra periculum verſemur. Diſceptatio omnis diuturnior in rixam tandem convertitur, in qua licèt calumnias inimicorum veris repellamus reſponſis, ultionis cupiditas, perpetua ferè iræ comes, tranſverſos nos agit.

Virtus non eſt ſilere cùm nemo nos laceſſit, aut iis non detrahere, qui de nobis nihil dicunt, vel etiam honorificè loquuntur; virtus eſt Linguæ noſtræ moderari, quando aliâ peſtilente Linguâ laceramur, eáque uti ad bene precandum, quando diris devovemur. Sic præ-

præcipit Chriſtus : * *benedicite maledicentibus vobis —— Orate pro calumniantibus vos* ; ſic ipſe ſe geſſit , cùm pro Judæis , quorum crudelibus maledictis laceſſebatur , divinam miſericordiam invocabat. † *Cùm conviciis impeteretur , convicia non reddebat.* Hoc præcepto atque exemplo damnantur non tantùm , qui in homines innocuos & rectè ſentientes mendaciis debacchantur ; quod eſt extremæ nequitiæ ; ſed illi etiam qui Innocentiam ac Veritatem nimis acriter tuentur , ita ut non tantùm eas defendere, ſed etiam Adverſarios vice verſâ lædere voluiſſe videantur ; ſicut ferè contingit , in diuturniore diſceptatione.

Quod cùm ita ſit , miror ſanè Theologos fuiſſe & eſſe , qui (ut concedamus illis Veritatem atque Innocentiam ab eorum partibus ſtare) ceteros omnes homines acerbitate , in defendendis ſuis partibus, laceſſendíſque alienis , longè ſuperant ; ita ut non modò dogmata , ſed etiam homines ipſos nominatim acerbiſſimè traducant. Dictitant quidem ſe rectam ſententiam defendere, falſam adgredi, gloriam divinam agi in defenſione Veritatis, & confutatione Erroris. Concedamus , inquam , hæc eſſe vera. An minùs Veritatem defendebat , Errorémque minùs oppugnabat Jeſus Chriſtus ? An minùs agebatur gloria divina , in diſceptationibus , quæ ei erant cum Judæis ? Attamen in neminem nominatim invectus eſt , nec ſi genera malorum hominum & errantium graviter notavit , ſingulos uſpiam nominibus adpellatos confutavit , quamvis ab

 iis

* *Matt. V, 45.* † *1. Pet. II.*

iis laceſſitus. Magiſtri inſtar, calumniis adpetiti Apoſtoli exemplum ejus & præcepta ſequuti ſunt; quos, ſi velimus ſeriò Chriſtiani eſſe, nos imitari neceſſe eſt, prout ipſi Chriſtum ſunt imitati.

In eodem Sermone, in quo Chriſtus nos vetat ἀντιλοιδορεῖν, jubet, ut diximus, nos pro iis precari; hoc eſt, ad Deum precibus confugere, non ut de maledicis ſupplicium ſumat, ſed ut, remiſsâ pœnâ, eos cum Veritate ac Virtute, à quibus cæco adfectu diffident, reconciliet, quod ſi fiat non poſſunt non redire in gratiam & nobiſcum; quis enim Veritatis ac Virtutis amans, ullum mortalium odio habere poteſt; nedum ut ſit infenſus ſimilia ſecum ſentienti? Itaque dum pro ſolis Adverſariis Deum orare videmur, tranquilliorem etiam nobis vitam, nec maledictis perpetuis impetitam rogamus. Rem etiam bonis omnibus jucundiſſimam à Deo petimus; hoc eſt, ut minuatur quidem malorum numerus, ſine cujuſquam pernicie, augeatur verò bonorum, quibuſcum amicè vivamus, atque in poſterum benefactis, non maledictis, decertemus.

Præterea cùm Chriſtus nos ubique jubeat miſereri omnium, qui miſericordia noſtra indigent; quos dicemus eſſe ἐλεεινοτέρους iis, qui adfectu præpediti in manifeſtam perniciem ruunt? Quis autem dubitet quin exitium maneat, non modò eos, qui contumaciter factis nocent iis, quos ſibi eadem natura, idémque Servator commendarunt; ſed etiam eos, qui maledictis Innocentiam ac Veritatem inſectantur? Quid poteſt magis miſeri-

ricordiam noſtram commovere, quàm ſi reputemus conviciatores, dum nobis nocere fruſtra conantur, ſibi longè maximas pœnas à divina juſtitia contrahere, ac re ipsâ ſubire; ſi contingat eos dum adfectibus ita indulgent, ad reddendam rationem factorum ac dictorum à Deo vocari? An poſſumus de tanto eorum periculo cogitare, quin ſimul corpore & animo pro iis contremiſcamus? Exiſtimabant vulgò Judæi facta tantùm, quale eſt homicidium, à Deo punienda; at Chriſtus eos docuit *eum qui indignatur fratri*, nec vult redire in gratiam; *eum qui dixerit levem eſſe* hominem, nec poteſt adduci ad loquendum honorificentiùs, ejus virtute aut reditu ad saniorem mentem; eum denique qui *ſtultitiæ*, hoc eſt, nequitiæ, inſimulato numquam ignoſcet, exſpectare oportere ſupplicia, in altera vita, quorum minimum eſt multò gravius pœnâ capitis, quæ de homicidis ab hominibus ſumitur. Igitur pro iis, qui conviciandi conſuetudine ſe in laqueos tantarum pœnarum induunt, orare Deum numquam deſinamus, ſi velimus miſericordium numero haberi; & contra eorum convicia, orationibus dumtaxat, apud Deum, certemus.

Claudam hanc Diſſertationem, verbis Auguſtini, è Sermone * CCCLVII. de laude Pacis; quem virum non minùs libenter laudo Chriſtum & Apoſtolos ſequentem, quàm deſero à recta via aberrantem: *Nemo*, inquit, *ſuſcipiat cum aliquo litem, nemo velit nunc vel ipſam ſuam fidem altercando defendere, ne de li-*

* *In Editione Benedictinorum Pariſina.* T. V.

te ſcintilla naſcatur, ne quærentibus occaſionem occaſio præbeatur. Prorſus convicium audis, tolera, diſſimula, præteri. Memento curandum. Videte quàm blandi ſint Medici eis, quos etiam mordaciter curant. Audiunt convicium, præbent medicamentum, nec reddunt convicium convicio. * *Verbum ſit verbo; ut unus ſit curandus, alter curet; non duo litigantes. Fertote obſecro, fratres mei. Sed non fero, inquit, quia blaſphemat Eccleſiam. Hoc te rogat Eccleſia ut feras, quia blaſphematur Eccleſia. Detrahit, inquit, Epiſcopo meo, crimen dicit in Epiſcopum meum & taceo? Crimen dicat, & tace, non agnoſcendo, ſed ferendo. Hoc praſtas Epiſcopo tuo, ſi pro illo, illo tempore, non miſcearis. Intellige tempus, habeto conſilium. Deum tuum quanti blaſphemant? Tu audis, & ille non audit? Tu noſti & ille non novit? Et tamen facit oriri ſolem ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Oſtendit patientiam, differt potentiam. Sic & tu agnoſce tempus; noli provocare tumentes oculos ad turbandos ſe ipſos. Amator pacis es? Sic tibi in corde bene cum dilecta tua. Et quid agam? Habes quid agas. Tolle jurgia, convertere ad preces. Noli conviciis repellere convicientem, ſed ora pro eo. Loqui vis illi, contra illum; loquere Deo, pro illo. Non tibi dico quòd taceas; ſed elige magis ubi loquaris, apud quem tacitus loqueris, labiis clauſis, corde clamante. Ubi non te videt, ibi eſto bonus pro illo. Illi autem pacem non amanti & litigare volenti, reſponde pacificus: quidquid vis dicas, quantum libet oderis, ut placuerit deteſte-*

* Fortè, *Utendum ſic verbo.*

teris, frater meus es. Quid agis ut non ſis frater meus? Prorſus bonus malus, volens nolens, frater meus es? Et ille: unde ſum frater tuus, hoſtis, inimice? Sic quomodo iſta dicis frater meus es. Mirum videtur: odit, deteſtatur & frater eſt? Illi enim vis credam neſcienti quid loquatur? cujus opto ſanitatem, ut lucem videat & fratrem agnoſcat. Illi ergo vis credam, quia non ſum frater ipſius, quia deteſtatur, quia odit, & non potiùs ipſi luci? Audiamus quid dicat ipſa lux. Prophetam lege: * Audite, qui pavetis, verbum Domini. *Spiritus Sanctus loquitur per Iſaiam Prophetam:* Audite, qui pavetis, verbum Domini. Dicite: Fratres noſtri eſtis, eis qui vos oderunt, & qui vos deteſtantur. *Quid eſt? radiavit lux, oſtendit fraternitatem; & adhuc dicit lippus, claude feneſtram.*

Hæc aliáque ſimilia, quæ omnia Scriptis mandare viſum non eſt, meditatus eram, Vir Reverende, non tam ut alios commonefacerem officii; quàm ut altiùs animo ipſe meo infigerem ſaluberrima Evangelii præcepta, & rectæ Rationis placita; quò meliùs ea obſervem, & ſi quid antea à me in manſuetudinem, nimiâ importunitate adverſariorum commoto, peccatum eſt, id in poſterum emendem. Eadem operâ, intelligere poterunt boni atque æqui Lectores, cur tam ſæpe, & tam inhumanè à nonnullis Theologis laceſſitus ad arma illico non cucurrerim, nec omnia confutare ſingillatim adgreſſus ſim; aut cur poſthac ſim, prout res poſtulare videbitur, ſilentio aut Scriptis minimè Eriſticis famam meam defenſurus.

* *Iſai. LXVI, 5. ſecundùm LXX.*

Non is equidem ſum, qui me numquam erraſſe putem, aut nolim, à quocumque monear, emendari; verùm hoc ſcio, mihi hunc ſemper fuiſſe animum ut Veritatem illuſtrarem ac tuerer, & præſertim Veritatem Hiſtoriæ ac Doctrinæ Jeſu-Chriſti, ejúſque Apoſtolorum; à qua numquam, niſi imprudens, receſſi, aut poſthac recedam. Hanc veriſſimam Hiſtoriam, hanc ſanctiſſimam doctrinam, unicum fundamentum fidei noſtræ, unicam normam dictorum & factorum noſtrorum, ut ſemper me habere profeſſus ſum, ita & in poſterum profitebor. Faxit verò Deus, propter cruentum unigeniti ſui Filii ſacrificium, ut non modò ore hæc profitear, ſed & moribus exprimam; præſertim in iis, quæ ad manſuetudinem & patientiam Chriſtianam pertinent! Omnes ſimul boni viri, Pacíſque ac Veritatis amantes, mecum, toto animo,

*Deum * precentur, det gregi ſuo lucem,*
Hic quanta ſat eſt; hac det eſſe contentum;
Det non loquentes ſua reperta doctores;
Det conſonantes ſemper omnium linguas,
Aut corda ſaltem; præpotente vi flammæ,
Caliginoſas litium fuget ſordes,
Ut ſpiret unum tota Civitas Chriſti,
Vitámque terris adprobet, fidem cœlo.

* *Ita claudit* Grotius *Epicedium* Jac. Arminii.

F I N I S.

I N-

INDEX I.

Scriptorum qui in ARTE CRITICA illuſtrantur, aut emendantur, aut quorum Scripta expenduntur.

Primus numerus Partem Criticæ; ſecundus Sectionem, tertius Caput, quartus Paragraphum. T. 3. Tomum tertium, Ep. Epiſtolam, p. paginam ſignificat.

A.

ACta Apoſtolorum VII, 16. compendiariâ ſcriptione corrupta, P. III. S. 1. C. XI. 4 *Act.* XVI, 14. & XXVI, 18. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV. 11.

Act. XX. Examen variarum lectionum ejus Capitis, P. III. S. 1. C. VIII, 3

Act. XX, 10. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16

Æneas primus editor Oroſii Baſileæ, P. III. S. 1. C. XIV, 24.

Æſchinis dialogi Socratis fuiſſe dicebantur, P. III. S. 2. C. I, 8.

Ambroſii loca quibus Arianos inſimulat corrupti, N. T. P. III. S. 1. C. XV, 15

Ambroſii locus de ætate Platonis notatur, P. I. c. I. §. II, 2.

Apoc. XIX, 10. malè interpunctus in Sarraviano Codice, P. III. S. 1. C. XV, 15

Apoſtolis libri falsò tributi, P. III. S. 2. C. III, 13. & C. IV, 7.

Ariſtarchus audacior æquo Criticus Præf. 13. & P. III. S. 1. C. XIV, 2.

INDEX I.

Ariſtobuli locus de *Platone* expenſus. T. 3. Ep. VII. p. 189.
Ariſtophanes initio ἐκκλησιαζουσῶν emendatus, P. III. S. 1. C. XVII, 29. & *ſeqq.*
Ariſtotelis locus de mundo Lib. II. de cœlo c. 4. conſideratus, P. II. S. 2. C. II, 6
Ariſtotelis Nicomacheorum titulus examinatus, P. II. S. 1. C. XII, 14.
Ariſtoteles Lib. I. Phyſ. ab initio examinatus, P. II. S. 1. C. VIII, 10. *Ibid.* Lib. II. c. 2. de voce *fortuna*, P. II. S. 1. C. IX, 5
Ariſtotelis locus Rhetoric. Lib. III. c. 9. de interpunctione illuſtratus, P. III. S. 1. C. X, 19
Arrianus Lib. VI. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 8.
Arnobii Lib. III. locus de *genio Joviali* explicatus, P. II. S. 2. C. V, 11.
Athanaſii Scripta nonnulla interpolata, P. III. S. 1. C. XV, P. III. S. 1. *Ibid.* 5.
Athenagoras à *Methodio* primùm memoratus, P. IV. S. 2. C. III, 15.
Auguſtini locus de Platonica Philoſophia. T. 3. Ep. VIII. p. 222.

B.

B*Arnabæ* Cap. VI. locus illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 3.
Barnabæ Epiſtola interpolata, P. III. S. 1. C. XV, 6, 7.
Barthii (*Caſpari*) locus de Geniis Deorum confutatus, P. II. S. 2. C. V, 10
Bezæ (*Theodori*) Codex Græcolatinus ſuſpectus, P. III. S. 1. C. XVII, 33.

C. CÆ-

SCRIPTORUM.

C.

CÆſari (*C. Julio*) orationes falſò tributæ, P. III. S. 2. C. I, 9.

Caſar de B. G. Lib. IV. c. 17. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 21.

Callimachus Hymno in Cererem de Ereſichthone illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 12

Callimachi locus in lavacris Palladis de meridianis horis illuſtratus, P. I. C. 1. §. III. 3

Canonum Apoſtolicorum collector falſarius falſarios damnat, P. III. S 2. C. I, 21

Cebetis locus initio Tabulæ emendatus, P. I. c. III. §. I, 6.

Ciceronis locus de hiſtoria, Orator. C. XXXIV, 2. tentatus, P. III. S. 1. C. XIII, 2

Ciceronis locus de numero oratorio in Orator. C. LXIII. conſideratus, P. II. S. 2. C I, 10

Cicero de Oratore Lib. I. c. 59. & Lib. III. c. 13. malè interpunctus, P. III. S. 1. C. X, 14, 16

Cicero de Oratore Lib. III. c. 12. emendatus, P. III. S. 1. C. VIII, 5. Item cap. 18. *Ibid.* 6

Cicero illuſtratus in eo quod habet de interpunctione Lib. III. de Oratore cap. 44. & 46. P. III. S. 1. C. X, 7.

Ciceronis locus Offic. Lib. I. c. 1. emendatus & explicatus, P. III. S. 1. C. XVII, 22

Cicero Officior. Lib. I. c. 27. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI, 2.

Cicero in ſomnio Scipionis tentatus, P. III. S. 1. C. XVI, 9.

Cicero ab imperitis Grammaticis olim corruptus, P. III. S. 1. C. XIV, 4.

Cicero aliquoties emendatus. Oratione pro Quintio. c. 15. P. III. S. 1. C. VIII, 8. Orat. pro

S. Roſ.

S. Roſcio Amerino. c. 52. P. III. S. I. C. VIII, 8 Act. I. in Verrem c. 6. P. III. S. 1. C. VIII, 7. *Ibid.* c. 50. *Ibid.* c. XI, 10. Verrina V. c. 67. P. III. S. 1. C. XVI. 8. Orat. pro Muræna C. XII. *Ibid.* 9. explicatus, P. III S. 1. C. X, 7.

Cicero Lib. I. de Fin. c. 16. explicatus, P. III. S. 1. C. XVI, 10. *Ibid.* Lib. V. c. 17. *Ibid.* c. XI, 21. Tuſcul. Quæſt. Lib. I. c. 2. illuſtratus. P. III, S. 1. C. XI, 11. de Legibus Lib. I. c. 25. *Ibid.* 12.

Ciceronis Conſolatio ficta à Sigonio, P. III. S. 2. C. II, 10.

Clementis Alexandrini varii errores, P. III. S. 2. C. IV, 4. *& ſeqq.* T. 3. Ep. I.

Clemens Alexandrinus Strom. Lib. VII. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 10.

Clementis Alexandrini liber malè aliis tributus, P. III. S. 2. C. II, 5.

Clementis Alexandrini Scripta adulterata, ſi credimus Ruffino, P. III. S. 2. C. I, 14

Clementis Romani Ep. I. ad Corinthios interpolata, P. III. S. 2. C. V, 12. initium ſuppletum, P. III. S. I. C. XVI, 4, 5, 6. celebris locus de Danaïdibus & Dirce 1. Ep. ad Cor. tentatus, P. III. S. 2. C. V, 15.

Clementis recognitiones ſuppoſititiæ, P. III. S. 2. C. II, 4. & C. V, 7.

Clementis Romani ſcripta interpolata, P. III. S. 2. C. I, 14.

Conſtitutiones Apoſtolicæ Lib. II. c. 26. illuſtratæ, P. II. S. 1. C. III, 10.

Conſtitutiones Apoſtolicæ Lib. VIII. c. 46. malè interpunctæ, P. III. S. 1. C. X, 18

Conſtitutionum Apoſtolicarum Scriptor falſarius falſarios damnat, P. III. S. 2. C. I. 22

1. *Cor.* V, 12. tentatus, P. III. S. 1. C. XVII, 9

1. *Cor.*

1. *Cor.* VIII, 10. lectio recepta defenſa contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 10
1. *Cor.* XIII, 1. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VIII, 10
2. *Cor.* III, 5. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 10
Cornel. Nepos Miltiadis Cap. IX. gloſſemate laborat, P. III. S. 1. C. VII, 7.
Cornelius Nepos, non vertit Daretem Phrygium, P. III. S. 2. C. VI, 3.
Cornelii Nepotis Opus malè *Æmilio Probo* tributum, P. III. S. 2. C. II, 6.
Curtius (*Quintus*) ad Criticum examen revocatus, P. III. S. 3. *per totum.* tentatus aut emendatus, *Ibid.* C. X.
Curtius ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15.
Cypriani reverà eſſe Epiſtolas, in quibus agit de iteratione Baptiſmi, P. III. S. 2. C. I, 10

D.

D*Anielis* locus Cap. XII, 2. tentatus, P. III. S. 1. C. XI, 10. & *ſeqq.*
Daniel. XII, 2. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 9
Deuteronom. XXXIII, 23. emendatus, P. III. S. 1. C. III, 9.
Diodorus Siculus librorum ſuorum numerum edidit, P. III. S. 2. C. III, 10
Diogenes Laërtius, Lib. I. §. 104. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XII, 9
Dionyſii Alexandrini Scripta adulterata, ſi credimus *Ruffino*, P. III. S. 2. C. I, 16
Dionyſii Alex. judicium de Scriptis Joannis Apoſtoli, P. III. S. 2. C. VI, 7. & *ſeqq.*
Dionyſius Corinthius à falſariis queritur Scripta ſua fuiſſe corrupta, P. III. S. 1. C. XV, 5
Dionyſius Halicarnaſſeus, in vita Dinarchi, compen-

pendiariâ ſcriptione corruptus, P. III. S. 1. C. XII, 6
Dionyſio Areopagitæ libri ſuppoſiti, P. III. S. 2 C. III, 14. & C. IV, 9
Donati Commentarius in *Terentium* interpolatus, P. III. S. 2. C. II, 9. & C. V, 2

E.

E*Mpedoclis* ſe Deum vocantis verba illuſtrata, P. II. S. 1. C. III, 6
Epheſ. II, 3. in voce *naturâ*, P. II. S. 1. C. VII, 6
Epicteti locus Enchir. c. XXI. de Diogene & Hercule emendatus, P. II. S. 1. C. III, 6
Epimenidis verſus de Cretenſibus illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 10
Epiſtolæ Pontificiæ fictæ, P. III. S. 2. C. VI, 10
Eraſmi (*Deſiderii*) peccata Geographica, P. I. C. I. §. I, 3

Cùm in priore Editione *Criticæ*, æquè ac in hacce alrera, ſignificaſſem qua Editione Operum *Eraſmi* uſus eſſem; exortus tamen eſt neſcio quis Anonymus in Anglia, qui *Animadverſionum de Eruditione*, Cap. XVI. acerbè in me eſt invectus, quaſi malâ fide ſummum virum carpſiſſem. At oportuit ab eo conſuli eam Editionem, quam laudavi; nam eſt intolerandæ audaciæ negare rem, quæ ſub oculos cadit, præſertim cùm agitur exiſtimatio hominis honeſti, & qui malæ fidei jure numquam eſt accuſatus. Paullò pòſt, poſtquàm me iterum ridiculè conatus eſt ſuſpectum malæ fidei facere, quòd ex memoria aliquid de *Eraſmo* dixiſſem, fatetur tamen eſſe verum; nimirum, eum *Mitylenen* cum *Melita* miſcuiſſe in notis ad *Hieronymi* Epiſt. ad *Oceanum*, quæ mihi memoriâ exciderat. Hæc inconſtantia, in duabus paginis, an ſit hominis candidi viderit ipſe. Quod mi-

mirabilius eſt , hic novus *Eraſmi* patronus , qui mihi conviciatur, quòd auſus fuerim peccata ejus Geographica retegere, poſtea eum graviter accuſat corrupti *Hieronymi*, in cujus MSS. legitur *Melita* , pro quo *Eraſmus* non modò imperitè , ſed & malâ fide , ſubſtituerit *Mitylenen.* Non poterat meliùs confirmari quod dixi de imperitia *Eraſmi* in Geographicis , ſi verum ſit. Sed quamvis in MSS. Anglicanis ita legeretur , non ſequeretur eamdem fuiſſe lectionem eorum , quos habuit *Eraſmus.* Triumphat Anonymus , quòd inſpexerit MSS. quos non vidi, quaſi res ſit laude digna in Bibliotheca oculis ſuis aliquando eſſe uſum. Cetera quæ habet de *Hieronymo* nihil ad rem faciunt. Poſtea , pro ſolita audacia ſua , in dubium revocat an *Cotelerius* vocem κεφαλαιωδῶς *capitulatim* verterit , quòd locum non indicarim, in Præfatione ad Patres Apoſtolicos. At non exſtat in primis illis Epiſtolis , ſed alibi , quod quærat ; neque enim rationem dictorum meorum reddere volo homini , qui audet negare quod ipſe ſentit , ut vidimus in *Eraſmo.* Quæ habet in ſequentibus, de Græca Lingua Scriptorum Eccleſiaſticorum, perinde ſunt ἀπροσδιόνυσα, prodúntque hominem qui nihil penſi habet quid dicat. Malim me ad θηριομαχίαν damnatum , quàm cum ejuſmodi hominibus certare. Triumphent, ſi libeat, de ſenſu communi , victo ac debellato ; non invidebo.

Eraſmi (*Deſid.*) judicium de Libris falsò Hieronymo adſcriptis, P. III. S. 2. C.V, 3. & *ſeqq.*
Eſaias c. XVIII, 2. illuſtratus, P. I. c. IV. §. III, 12
Eſaias LII, 15. illuſtratus, P. I. C. IV. §. III, 11
Eſaias C. LXIV, 6. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 15.
Eſdræ X, 16. emendatus ex tertio libro, P III. S. 1. C. XVII, 41
Euripides in Hecuba illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 18

in

in Hippolyto, *ibid.*
Euſebius Hiſt. E. Lib. II. c. 23. de loco Joſephi deceptus, P. III. S. 1. C. XV, 10. Lib. VI. c. 33. de Beryllo illuſtratus, P. 2. S. 1. C. XIV, 8. Ejuſdem confeſſio fidei Ariana, T. 3. Ep. II. p. 32 & *ſeqq.* locus de *Platone.* Ep. VII. p. 202. locus de ſecundo Deo Ep. VIII. 235.
Euſtathii locus de Criticis. Præf. Sect. I, 1
Exodi VIII, 9. explicatus, P. III. S. 1. C. VI, 29

F.

FAbra (*Anna T. F.*) laudata & reprehenſa nonnullis in locis verſionis Gallicæ *Terentii*, P. I. C. I, §. 2. n. 5. P. II. S. 1. C. II, 41. & *ſeqq.* P. III. S. 1. C. IX, 13
Fabri (*Tanaquilli*) laudata obſervatio de Orthographia antiqua, P. III. S. 1. C. IX, 4. Si quis plura hanc in rem velit, perlegat Diſſertationem IV. viri non minùs doctrinâ, quàm dignitate eminentiſſimi, *Henrici Noriſii* ad Cenotaphia Piſana; quâ Diſſertatione antiquiſſimum & pulcherrimum monumentum doctiſſimè illuſtravit, antiquæ orthographiæ cognitione, non minùs ac aliis ingenii & eruditionis luminibus.
Ejuſdem laudata obſervatio de loco *Joſephi*, P. III. S. 1. C. XV, 13. & *ſeq.* reprehenſæ aliquot emendationes, P. III. S. 1. C. XVII, & *ſeqq.*

G.

GAlenus de libris ſuis ſcripſit, ne aliena ei tribuerentur, P. III. S. 2. C. III, 11
Gellii locus illuſtratus, Lib. XI, 16. de voce πολυπραγμόσύνη. P. II. S. 2. C. III, 23. Emendatus, P. III. S. 1. C. IX, 22

Geneſis II, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 3
Geneſis II, 2. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 15
Geneſis III, 5. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 26
Geneſis IV, 8. lacuna quæ ſit, P. III. S. 1. C. XIII, 12
Geneſis VI, 5. explicatus, P. II, S. 2. C. IV, 13
Geneſis XVII, 11. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 12
Geneſis XXI, 10. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 10
Geneſis XXXVI, 24. vera lectio eruta, P. III. S. 1. C. VI, 7
Geneſis XLI, 16. illuſtratus, P. III. S. 1. C. XI, 15
Gloſſæ veteres illuſtratæ, P. III. S. 1. C. VIII, 8 *& alibi paſſim, ſed ex alienis conjecturis; quamobrem loca ſunt à nobis in hoc Indice omiſſa.*
Graccho (*Tiberio*) Oratio tributa, P. III. S. 2. C. I, 9
Gregorii M. nomine Scripta edita, P. III. S. 2. C. I, 14
Gregorii Nazianzeni varia loca de voce *Deus* illuſtrata, P. II. S. 1. C. III, 11

H.

Hebræor. IX, 15, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 14
Hegeſippus vana miſcuit veris, P. III. S. 2. C. V, 8
Hermagoræ libri dubii, P. III. S. 2. C. IV, 2
Herodianus Lib. I. c. 8. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 6
Herodotus de Diis Babyloniorum & Ægyptiorum Lib. I. & II. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 13, 14
Herodotus Lib. IV. C. 163. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 17
Heſiodus Oper. verſ. 246. &. *ſeq.* illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI, 15. *Ibid.* verſ. 664. P. 2. S. 1. C. XIV, 5
Heſiodus Theogoniæ verſ. 120. P. II. S. 2. C. V, 3
Hieronymi Græca verba in Præfatione Pſalterii reſtituta, P. III. S. 1. C. XIV, 25
Hieronymi locus de *Baſilio* in Chronico mutilatus. Præf. Sect. I. 7.
Hieronymi locus in Præf. in Libb. V. T. luxatus, P. III. S. 1. C. XII, 5
Hieronymus in Catal. Script. Eccleſ. de loco *Joſephi* deceptus, P. III. S. 1. C. XV, 10

INDEX I.

Hieronymo libri falsò adſcripti, P. III. S. 2. C. V, 3 *& ſeqq.*

Hieronymi Prologus in Epiſt. Canonicas ſuppoſititius, P. III S. 1. C. XV, 15

Hippocrati libri falsò tributi, P. III. S. 2. C, III, 11

Homeri locus inſignis ab Ariſtarcho perperam ſublatus, P. III. S. 1. C. XIV, 2

Homerus à Solone corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 3

Homerus Iliad. B. verſ. 350. *& ſeqq.* P. II. S. 1. C. X, 10

Iliad. B. verſ. 788. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 2

Iliad. I. verſ. 255. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 17

Iliad. T. verſ. 303. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 8.

Y. verſ. 371. P. II. S. 1. C. XVI, 9

Homerus Odyſſ. Y. 310. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 29

Odyſſ. O. 403. P. 2. S. 1. C. XIV, 5

Odyſſ. Ψ. verſ. 232, illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 3

Homeri loca de colore vini & maris illuſtrata, P. II. S. 2. C. I, 7

Horatii locus de oculis irretortis, Lib. II. Od. 2. illuſtratus, P. I. C. I. §. I, 11

I.

IGnatii Antiocheni variæ interpolationes, P. III. S. 2. C. II, 7

Ignatii Epiſtolæ quomodo oppugnatæ & defenſæ P. III. S. 2. C. VI, 10, 11

Jeremias XXXI, 33. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 8

Joannis Evangelium & Ep. I. genuina, P. III. S. 2. C. VI, 7. *& ſeq.* at Apocalypſis in dubium revocata à *Dionyſio* Alexandrino, *ibid.*

Joannes de Ratione Ev. I. 1. illuſtratus, P. II. S. 1.

S. 1. C. XV, *& ſeq.* T. 3. Ep. IX. p. 247
Joannis III,32. P. II. S. 2. C. VI,16
Joannis IV,24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16
Joan. VII, 8. additâ aut detractâ particulâ interpolatus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Joannis XVI, 13. illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 8
1. *Joan.* II, 20. P. II. S. 2. C. VI, 20
IV, 3. corruptus in nonnullis codicibus, P. III. S. 1. C. XV, 15
V, 7, 8. interpolatus; *ibid.* & C. XVII, 38
Joſepho tria loca inſerta, P. III. S. 1. C. XV, 8. *& ſeqq.*
Joſepho liber de Univerſo falsò tributus, P. III. S. 2. C. II, 3
Joſephi locus obſcurus ex Lib. 2. contra Apionem, P. II. S. 2. C. VII, 7
Joſephi locus de *Platone* expenſus T. 3. Ep. VII, p. 190
Joſue XXI, 36, 37. lacuna in antiquis exemplaribus, P. III. S. 1. C. V, 7
Judæ verſ. 4. interpolatus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Juliani Ep. XXV. emendata, P. III. S. 1. C. VI, 6
Juſtini M. locus in Apol. 2. de Herode notatus, P. I. C. I. §. II. 2
Ejuſdem judicium de *Platonis* ſilentio. T. 3. Ep. VII. p. 208
Juſtinus Lib. XIX, 1. & XXXII, 2. de Magiſtratibus Carthaginienſium illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 16

L.

Lactantius in Præfat. Lib. II. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 6
Lactantii locus Lib. III. c. 17. defenſus contra pravas emendationes, P. III. S. 1. C. XVII, 20
Lactantius Lib. V. C. 12. emendatus, P. III. S. 1. C. VIII, 9

INDEX I.

Lactantius in Lib. de Opificio Dei emendatus, P. III S. 1. C. VIII, 6
Leviticus XXVI, 26. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 12
Lipſius (*Juſtus*) Cent. 3. Miſcell. Ep. XXXIX, confutatus in nonnullis quæ de interpunctione dixit, P. III S. 1. C. X, 7. & *ſeqq.*
Livius Lib. I. c. 27. examinatus, P. II. S. 1. C. VIII, 9
Livius Lib. II. c. 58. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 2
Livius Lib. III. c. 11. malè interpunctus, P. III. S 1. C. X, 15
Livius Lib. IV. c. 42. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 2
Livius Lib. X. 25. emendatus, P. III. S. 1. C. IV, 3
Livius Lib. X. 14. emendatus, P. III. S. 1. C. V, 2
Livii locus de *Polybio* Lib. XXX, 45. expenſus. P. II. S. 1. C. XVI, 22
Livius Lib. XXXIV, 2. emendatus, P. III. S. 1. C. XII. 3. P. III. S. 1. C. XI, 8
Livius compendiariâ ſcriptione corruptus, Lib. XXXVII. c. 24. P. III. S. 1. C. XII. 8
Lucanus Lib. III. verſ. 246. de umbris ſiniſtris, P. I. C. I. §. 1, 2
Lucani locus Lib. V. verſ. 611. & *ſeqq.* examinatus, P. II. S. 1. C. IX, 6
Lucas II, 33. detractione corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XIX, 41. detractione olim corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XXI, 6. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 13
Luc. XXII, 43, 44. detractione in nonnullis exemplaribus corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Luc. XXIV, 45. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 11
Lucretii locus Lib. VI. defenſus atque emendatus contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 18

M. *Mar-*

M.

Marci IX, 49. lectio vulgata defenſa contra *Joſ. Scaligerum*, P. III. S. 1. C. XVII, 14
Marci X, 6. gloſſema, P. III. S. 1. C. VII, 6
Marci Caput XVI. reſectum perperam in multis Codicibus, P. III. S. 1. C. XV, 15. *Ibid.* 2. additamento corruptus in multis Codicibus, P. III. S. 1. C. XV. 15. *Ibid.* 8. additamento vitiatus in nonnullis Codicibus, *ibid.* *Ibid.* 14. Additamentum in quibuſdam exemplaribus huic verſui ſubjunctum, *ibid.*
Marius Mercator ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15
Martialis Lib. VIII. Ep. 24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XVI, 10
Matthæus C. II, 1. à nonnullis Librariis corruptus, P. III. S. 1. C. XIII, 7
Matthæus III, 11. interpolatus à nonnullis falſariis, P. III. S. 1. C. XIV, 15
Matth. IV, 23. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 18
Matthæus VI, 10. de pane quotidiano illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 2
Matthæus VIII, 12. de tenebris externis illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 2
Matth. XIII, 35. à nonnullis Librariis corruptus, P. III. S. 1. C. XIII, 9, 10
Matth. XVII, 11. P. II. S. 2. C. VI, 19
Matthæus XXI, 7. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 6
Matth. XXIV, 36. interpolatus, ſi credimus *Ambroſio*, P. III. S. 1. C. XV, 15
Matthæus XXVI, 28. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 7
Megaſthenis locus de Hebræis expenſus. T. 3. Ep. VII. p. 191

INDEX I.

Minucio Felici Libri falsò tributi, P. III. S. 2. C. VI, 6

N.

NIcænæ Synodi II. locus de *Euſebio* illuſtratus. T. 3. Ep. II. p. 46. & ſeqq.

Nicomachus Dexter Grammaticus, qui recenſuerat Livium, P. III. S. I. C. XIII, 12

Interdum etiam viri eruditi, quamvis primariæ nobilitatis, in gratiam amicorum moleſtum hoc munus ſuſcipiebant. Exemplum ejus rei habemus in antiquiſſimo Codice Virgilii Medicæo, qui olim *Rudolfi Pii* Cardinalis Carpenſis fuit, ubi ad Bucolicorum calcem hæc leguntur majuſculis litteris: *Turcius Rufius Apronianus Aſterius V. C. & inl. ex Comite Domeſt. Protect. ex Com. priv. largit. ex præf. Urbi, Patricius & Conſul Ordin. legi & diſtincxi codicem fratris Macharii V. C. non mei fiduciâ, ſed ejus cui ſit ad omnia ſum devotus arbitrio XI. Kal. Maii Romæ, P. Vergilii Maronis. Diſtincxi emendans gratum mihi munus amici * * operi ſedulus incubui.* Qua de re vide Eminentiſſ. *Henr. Noriſium*, initio Diſſert. IV. in Cenotaphia Piſana.

Novi Teſtamenti variæ lectiones ex gloſſematibus ortæ, P. III. S. I. C. VII, 4

Num. V, 21. illuſtratus, P. III. S. I. C. XI, 13

Numenii locus de Moſe, T. 3. Ep. VIII. p. 192

O.

ORigenis errores non faciunt libros ejus νόθους ſuſpectos, P. III. S. 2. C. IV, 3, & 5. an ſint adulterati, *Ibid.*

Origenes deceptus interpolato exemplari Joſephi, P. III. S. I. C. XIV, 8

Ori-

Origenis locus de voce *Deus* T. 2. in Joan. illuſtrata, P. II. S. 1. C. III, 10
Origenis Scripta adulterata, P. III. S. 2. C. I. 13, 17
Origeni Comment. in Jobum fruſtra tributus, P. III. S. 2. C. V, 10. & C. III, 16
P. Oroſii initium cum vetuſta Baſileenſi Ed. & MS. Codice collatum, P. III. S. 1. C. XIV, 14. & *ſeqq.*
Ovidii locus Metam. VIII. de Eriſichthone explicatus, P. II. S. 1. C. IV, 12
Ejuſdem de arte amandi loci duo explicati contrà *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 26
Ovidius Triſtium Lib. III. perperam emendatus à *Tan. Fabro*, P. III. S. 1. C. XVII, 5
Ovidii locus Lib. III. Triſt. Eleg. 4. defenſus contra *Tan. Fabrum*, P. III. S. 1. C. XVII, 25

P.

P*Aulus* Rom. I, 1. illuſtratus, P. III. S. 1. C XI, 15. Rom. II, 15. illuſtratus, P. II. S. 1. C. IV, 8. illuſtratus.
Paulus illuſtratus, Rom. IV, 5, 9, 13. & V, 1. de voce *fides*, P. II. S. 1. C. VI, 13
Pauli locus Rom. X, 8. illuſtratus, P. I. C. III. §. I, 6
Paulus Gal. IV, 8. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 4
Paulus 1. Cor. VIII, 5, 6. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 8
Paulus 1. Cor. XII, 12. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XI, 11
Paulus Coloſſ. I, 24. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XII, 24
Vide alia loca Pauli, in litteris initialibus nominum eorum ad quos ſcripſit Epiſtolas.
Pauli & Thecla itinera ſuppoſiticium opus, P. III. S. 2. C. V, 8
Pelagii Adnotationes in Epp. Pauli aliis tributæ, P. III. S. 2. C. I, 4

Pericli Scripta ſuppoſita, P. III. S. 2. C. V, 1
Petro Apoſtolo libri falsò olim tributi, P. III. S. 2. C. III, 12. C. IV, 2. C. VI, 5
Petrus 2. Ep. I, 4. illuſtratus, P. II. S. 1. C. III, 6
Phædrus ab æquali aut ſuppare nullo citatus, P. III. S. 2. C. III, 15
Philemonis verſus, in *Comparatione* cum *Menandro*, perperam tributi *Philiſtioni*, P. III. S. 1. C. XII, 2
Philipp. II, 3. corruptus ſi Ambroſio credimus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Philipp. II, 21. P. II. S. 2. C. VI, 16
Philonis Judæi ſententia de Ratione illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 11. Platonica loca. T. 3. Ep. VIII, p. 212. *& ſeqq.*
Philo ſuppoſiticius, T. 3. Ep. IX. p. 248
Photii judicium de *Clemente* Alexandrino illuſtratum, P. III. S. 2. C. IV, 4. *& ſeqq.*
Pierii locus apud *Photium* illuſtratus. P. II. S. 1. C. XIV, 16
Pindarus initio Od. I. Olympionic. examinatus, P. II. S. 1. C. XI, 6
Platonis Apologia pro Socrate multis in locis illuſtrata, P. II. S. 1. C. II, 5. *& ſeqq.*
Platonis locus, initio Phædri, emendatus, P. III. S. 1. C. III, 6
Platonis de Ideis ſententia examinata, P. II. S. 2. C. V, 4. *& ſeqq.*
Platonis ſententia de tribus principiis in Timæo & alibi illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 10
Platonis loca examinata, T. 3. Ep. VII. p. 180. de tribus Principiis. *Ibid.* p. 197. *& ſeqq.*
Plauti & *Plautii* Comœdiæ confuſæ, P. III. S. 1. C. X, 7
Plauti Comœdiæ veræ à ſuppoſiticiis quomodo diſtinctæ, P. III. S. 2. C. VI, 2
Amphitruonis Act. 2. S. 2. verſ. 137. *Ibid.*

Plau-

Plauti locus gloſſemate laborans Aulular. Act. IV, S. 7. verſ. 14. P.III. S.1. C.VII, 5
Plautus Caſinæ A. 3. S. 3. emendatus, P.III. S.1. C.XVII, 28
Plautus Moſtellariæ Act. 2. S. 1. verſ. 42. illuſtratus, P. II. S.1. C.X, 14
Plautus emendatus Truculent. Act. I. S. 1. verſ. 10. P. III. S. 1. C.IX, 12
Plautus Mercatoris Act.IV. S.4. verſ. 15. emendatus, P. III. S.1. C.VI, 27
Plinii loca in Præf. H. N. emendata, P. III. S.1. C.III, 2. & *ſeqq.*
Plinius H. N. Lib. XXII. C. 9. malè lecto Dioſcoridis loco, erravit, P.III. S.1. C.IX, 18
Plinius Hiſt. Nat. Lib. XXII. c. 21. illuſtratus, P. II. S. 2. C.I, 6
Plinii loci H. N. Lib. XXXV. c. 1. lectio recepta defenſa contra Joan. Harduinum, P.III. S.1. C. XVII, 15. & *ſeqq.*
Plotini ſententia de tribus principiis illuſtrata, P. II. S. 1. C. XV, 14. & *ſeqq.*
Polyænus Stratag. Lib. I. c. 5. & 15. illuſtratus, P. II. S. 1. C.X, 11
Proverbia III, 3. illuſtrata, P. II. S. 1. C. IV, 9
Pſalmus XIV, 2. explicatus, P. II. S. 2. C.IV, 14
Pſalmi LIII. & LIV. collati inter ſe, P.III. S.1. C. XVI, 12
Pſalmus XCI. 6. de Dæmone meridiano illuſtratus, P.I. C.1. §.III, 3
Pſalm. CX, 3. T. 3. Ep. IV. p. 118.
Pythagoræ aureorum verſuum ultimus explicatus, P. II. S. 1. C. III, 6

INDEX I.

Q.

QVintiliani Lib. I. c. 4. locus de Grammaticis Præf. Sect. I, 1.

R.

2. REgum XIV, 8. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 10.
Rom. I, 17. quàm variè explicatus, P. II. S. 1. C. XII, 25
Rom. V, 14. additione aut detractione particulæ corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Rom. V, 18. P. II. S. 2. C. VI, 8
Rom. IX, 5. additione aut detractione corruptus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Rom. IX, 16. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIV, 3
Rom. X, 17. lectio recepta defenſa contra Tan. Fabrum. P. III. S. 1. C. XVII, 8
Rom. XI, 36. P. II. S. 2. C. VI, 21
Rufinus Aquileienſis corrupit, adulteravit, ſuppoſuit multa, P. III. S. 2. C. I, 18. & ſeqq. C. IV, 3
Rutilius Numatianus emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 25

S.

SAlluſtius in Bello Catilinario emendatus & illuſtratus, P. III. S. 1. C. IV, 4
Salluſtii locus, initio belli Catilinarii, de juſtitia Vett. Romanorum illuſtratus, P. II. S. 1. C. VI. 4. Schedæ adſcripſeram hic inſignem locum Plutarchi de Ariſtide, cui juſto cognomen fuit, inſerendum huic paragrapho; quæ Scheda, cùm inter edendum hoc opus exciderit, & poſtea à me ſit

ſit inventa , hîc reponetur. Sic ergo loquitur, non procul à fine vitæ Ariſtidis. Ὁ δὲ Ἀριστείδης ὥρκισε μὲν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὤμοσεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων, μύδρους ἐμβαλὼν ἐπὶ ταῖς ἀραῖς, εἰς τὴν θάλατταν· ὕστερον δὲ τῶν πραγμάτων ἄρχειν ἐγκρατέστερον, ὡς ἔοικεν, ἐκβιαζομένων ἐκέλευε τοὺς Ἀθηναίους τὴν ἐπιορκίαν τρέψαντας εἰς αὐτὸν, ᾗ συμφέρει χρῆσθαι τοῖς πράγμασι. καθόλου δὲ ὁ Θεόφραστός φησι τὸν ἄνδρα τοῦτον περὶ τὰ οἰκεῖα καὶ τοὺς πολίτας ἄκρως ὄντα δίκαιον, ἐν τοῖς κοινοῖς πολλὰ πρᾶξαι πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς πατρίδος, ὡς συχνῆς ἀδικίας δεομένην· καὶ γὰρ τὰ χρήματά φησιν ἐκ Δήλου βουλευομένων Ἀθήναζε κομίσαι παρὰ τὰς συνθήκας, καὶ Σαμίων εἰσηγουμένων εἰπεῖν ἐκεῖνον, ὡς οὐ δίκαιον μὲν συμφέρον δὲ τοῦτ' ἐστί: *Ariſtides adegit Græcos jurejurando & ipſe pro Athenienſibus juravit, ac poſt imprecationes projecit in mare candentes maſſas ferreas. Pòſt cùm res eos cogeret, ut videtur, intendere vim imperii, hortatus eſt Athenienſes ut perjurium in ipſum verterent, & rebus uterentur, prout conduceret. Paucis ut dicam, ait Theophraſtus hunc virum in rebus privatis & erga cives ſummè juſtum, in Republica tamen, multa feciſſe prout poſtulabat patria, quaſi multa injuſtitia indigens. Etenim cùm deliberaret an pecunias ex Delo contra fœdus Athenas deportaret, & rei auctores eſſent Samii, illum dixiſſe hoc quidem juſtum non eſſe, ſed tamen utile.*

Salomonis Proverb. XXVI, 4, 5. illuſtratur. Diſſert, Eth. p. 335.

Salomonis Sapientia perperam ei adſcripta, P. III. S. 2. C. VI, 14. ſunt in ea imitationes Ethnicorum Scriptorum, *Ibid.* T. 3. Ep. IX, 251. alii libri Salomoni adſcripti, P. III. S. 2. C. III, 16

Samaritici Codicis Pentateuchi gloſſemata, P. III. S. 1. C. VII, 3

1. *Samuel* XIII, 14. explicatus, P. II. S. 2. C. IV, 9. Item XX, 2. *Ibid.* S. I. C. II, 25

Scipioni (*Africano*) tributa oratio, P. III. S. 2. C. I, 9

Seneca in eo quod habet de interpunctione Ep. XL. illuſtratus, P. III. S. 1. C. X, 8

Se-

Seneca Ep. XLI. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XV, 3
Seneca Epiſt. ad Paulum ſuppoſiticiæ, P. III. S. 2. C. VI, 4
Septuaginta Intt. Gen. XXXIV, 15. emendati, P. III. S. 1. C. VII, 2
Septuaginta Intt. Verſio incuriâ Librariorum perturbata, P. III. S. 1. C. XIII, 4
Septuaginta Intt. omiſſio in eorum verſione, P. III. S. 1. C. V, 7, 8
Servii Commentarii in Virgilium interpolati, P. III. S. 2. C. II, 9. & C. V, 2
Servii locus ad Æn. IV. 367. de Hyrcania notatus, P. I. C. I. §. I, 3
Socrati Epiſtolæ falsò tributæ, P. III. S. 2. C. II, 3
Suſanna Hiſtoria Græcè ab Auctore ſcripta, P. III. S. 2. C. VI, 15

T.

T*Acitus* An. XV, 23. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 2
Tacitus Hiſt. IV, c. 81. de Deo Serapide, illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIII, 9. Item Lib. V. c. 9. de Deo Judæorum, *Ibid.*
Tacitus Germaniæ Cap. VIII. illuſtratus, P. II. S. 1. C. VII, 9. Cap. IX. & XXXIV. de Diis Germanorum, P. II. S. 1. C. XIV, 11
Terentius Andriæ Act. 2. S. 2. verſ. 33. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 27
Terentius emendatus Adelph. Act. V. S. 7. verſ. 19. P. III. S. 1. C. IX, 10.
Terentius in Adelphis Act. V. Sc. 4. multis illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 41. & *ſeqq.*
Terentius Adelph. Act. 4. S. 2. verſ. 46. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 23. Item Act. 5. S. 7. verſ. 16. *Ibid.* 24.

Terentius emendatus Eunuchi Act. IV. S. 7. verſ. 14. P. III. S. 1. C. IX, 13
Terentius in Phormione Act. 2. S. 1. verſ. 75. tentatus, P. III. S. 1. C. IV, 7
Tertulliani locus Apol. C. XVII. de voce *Deus* in ſingulari illuſtratus, P. II. S. 1. C. II, 10
Theocriti locus Idyll. I. de meridianis horis illuſtratus, P. I. C. I. §. III, 3
Theodoretus Hiſt. Eccleſ. Lib. I, 4. illuſtratus, P. II. S. 1. C. XIV, 11. *& ſeqq.*
Theophili locus ex Lib. I. ad Autolycum conſideratus, P. II. S. 1. C XVI, 14
Theophilus Lib. II. de voce *Spiritus* illuſtratus, P. II. S. 1. C. V, 16
Theophraſtus illuſtratus in Characteribus *ἀρεσκείας*, *ἀδολεσχίας*, *βδελυρίας* & *ἀναισθησίας*, P. II. S. 2. C. III, 21 *& ſeqq.*
Theophraſti loca ex Charact. III. & VI. emendata, P. III. S. 1. C. III, 7, 8
Theophraſti Char. XV. lacuna ſuppleta, P. III S. 1. C. V, 3. altera Char. XXVIII. *Ib.* 5
Theophraſtus Charact. XV. emendatus, P. III. S. 1. C. VI, 22
Theophraſtus bis emendatus Charact. XXVIII. P. III. S. 1. C. VIII, 10, 11
1. *Tim.* II, 4. illuſtratus, P. II. S. 2. C. VI, 14
1. *Tim.* III, 15. pravâ interpunctione laborat, P. III. S. 1. C. X, 17
1. ad *Timoth.* C. III, 16. corruptus in nonnullis exemplaribus, P. III. S. 1. C. XV, 15
Thucydidis loca parentheſibus obſcura. P. III. S. 1. C. XI, 4. *& ſeqq.*

V. *Ve*.

INDEX SCRIPTORUM.

V.

V*eleſius* (*Pet. Fagiardus*) MSS. ficta N. T. laudavit, P. III. S. 1. C. XVII, 34

Virgilius ab imperitis Criticis olim corruptus, P. III. S. 1. C. XIV, 5, 6

Virgilius Eclog. IV, 62. illuſtratus, P. II. S. 1. C. X, 12

Virgilius Georg. IX. 290. inſigni loco emendatus, P. III. S. 1. C. XVII, 6

Virgilii locus Æneid. I, 41. & *ſeqq.* expenſus, P. II. S, 1. C. XVI, 24. *Ibid.* 43. & *ſeqq.* illuſtrati. *Ibid.* Cap. XI, 19

Virgilii locus Æn. III. verſ. 63. illuſtratus, P. II. S. 2. C. I, 6. *Ibid.* V. verſ. 122. *Ibid.*

Virgilii locus Æneid. VIII, 643. explicatus. P. III. S. 1. C. XI, 18

Virgilii locus Æneid. X. verſ. 707. & *ſeqq.* luxatus, P. III. S. 1. C. XIII, 8

X.

X*yſto* Epiſcopo Romano tributus liber *Sexti* Pythagorei, P. III. S. 2. C. I, 19

F I N I S.

IND. II.

INDEX II.

Vocum & Loquutionum Hebraïcarum.

א.

א & ה confuſa in fine vocabulorum. P. 3. S. 1. C, VI, 7

א & ח̄ confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 7

אות ברית *Signum fœderis* quid, P. 2. S. 1. C. V, 12

אלהים *Deus*, natura ſupra humanam evecta, P. 2. S. 1. C. III, 7

ב.

ב & ו miſta à Samaritis, P. 3. S. 1. C. VI, 8

ברית, *fœdus* in Scriptura quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. V, 9, 10. & *ſeqq.*

ד.

ד & ר confuſa, P. 3. S. 1. C. IV, 10

ה.

הימים iidem ac אימים *emim*, P. 3. S. 1. C. VI, 7

ח.

ח & *y* miſta à Samaritis, P. 3. S. 1. C. VI, 8

חכם Samaritis idem ac אכם Chaldæis, *niger fuit*, P. 3. S. 1. C. VI, 8

י.

ים ודרום *mare & meridies* pro ים מרום *mari Merom.* P. 3. S. 1. C. III, 9

בלב׳ב

INDEX II.

כ.

כתוב בלב *in corde ſcribere*, pro eo quod eſt memoriæ altè infigere, P. 2. S. 1. C. IV, 9

ל.

לון *αὐλίζεσθαι*, P. 3. S. 1. C. XVII, 42

מ.

מות תמות *morte morieris*, idem ac morieris ſimpliciter, P. 2. S. 1. C. IV, 3, 4.

מימר דיהוה *verbum Jehovæ*, quid apud Chaldæos Paraphraſtas, T. 3. Ep. VIII, p. 228

נ.

נזה *admiratus eſt*, P. I. C. IV. §. III, 11

נער malè ſcriptum in Lege, pro נערה *naharah*, P. 3. S. 1. C. VI, 29

ע.

עבר *luteus fuit*, apud Samaritas, P. 3. S. 1. C. VI, 8

פ.

פ pro ב. P. 3. S. 1. C. VI, 29

ק.

קו קו apud Eſaiam XVIII, 2. idem ac Ægyptiorum *kiki*, P. 1. C. IV. §. III, 12

ר.

רוח *Spiritus*, quàm ambigua vox, P. 1. S. 1. C. V, 16. & *ſeqq.*

IND. III.

INDEX III.

Vocum & Loquutionum Græcarum.

A.

A, Λ & Δ confuſa à Librariis, P. 3. S. I. C. IX, 17
Ἀγρευτικὸς σοφία, *venatoria peritia* quid apud *Platonem*, P. 3. S. I. C. III, 6
Ἀδολεσχία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22
Ἀΐδιος, *æternus*, quàm ambigua vox ſit, P. 2. S. I. C. XV, 18
Αἴθοψ οἶνος cur dictus, P. 2. S 2. C. I, 7
Αἴθριος Ζεὺς, *Jupiter Serenans*, P. 2. S. I. C. V, 4
Αἴθωνι σιδήρῳ μέλος ἐοικέναι, P. 2. S. I. C. XVI, 8
Ἀκίοντα ἐπαινέσαι *laudare tacentem*, P. 3. S. I. C. III, 7
Ἀκονιτὶ Græcè quidem dici, pro eo quod eſt *ſine pulvere*, ſed non κονιτὶ, P. 3. S. I. C. XVII, 17
Ἀκυρολογίαν non eſſe cum tropicis vocibus, aut figurata oratione confundendam, P. 2. S. I. C. XI. *per totum.*
Ἀκυρολογία quid apud Rhetoras, P. 2. S. I. C. XI, 3
Ἀκυρολογία non eſt facilè mutanda, P. 3. S. I. C. XVII, 28
Ἄκυρον figuræ oppoſitum, P. 2. S. I. C. XI, 5. frequens in Pauli ſcriptis, *Ibid.* II
Ἀλήθεια, πᾶσα ἀλήθεια, *omnis veritas* quid, P. 2. S. I. C. II, 8
Ἀλλὰ *præterea*, P. I. C. III. §. I, 6
Ἀμεταστρεπτὶ, *oculis irretortis*, P. I. C. II. §. I, 11
Ἀναισθησία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22
Ἀνακολούθων exempla, P. 2. S. I. C. X, 14
Ἀνέχεται, ἀνέρχεται & ἀνέλκεται confuſa, P. 3. S. I. C. VIII, 12
Ἀντανάκλασις quid, P. 2 S. I. C. VI, 13
Ἀνταναπληροῦν *viciſſim implere*, P. 2. S. I. C. XII, 24
Ἀπολυτροῦν, P. 2. S. I. C. V, 5. *& ſeqq.*
Ἄρα, *certè*, P 3. S. I. C. XVII, 8
Ἀρέσκεια quodnam vitium apud *Theophraſtum*, P. 2. S. 2. C. III, 21. ἄρεσκος, *Ibid.*
Ἄρτος ἐπιούσιος, *panis quotidianus*, P. I. C. I. § III, 2
Ἀσπάζειν ἀμφοτέραις χερσὶ, *ambabus manibus amplecti*, P. 3. S. I. C. III, 8
Αὐτόματον, *caſus* vox nihil ſignificans, P. 2. S. I. C. IX, 4. *& ſeqq.*

B.

Βάλλειν εἰς σκοποὺς, *in ſcopos jacere*, P. 3. S. I. C. VI, 22
Βδελυρία, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22

I N D E X III.

Βίλιππος ἀντὶ τȣ̃ Φιλίππȣ, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Βραχυπόπαι & βραχυπόται confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 9

Γ.

Γλαῦκος quis color. P. 2. S. 2. C. I, 6
Γνώριμος vox relativa, P. 2. S. 1. C. VIII, 10
Γράφειν ἐν φρεσὶ, *ſcribere in animo*, pro eo quod eſt memoriæ inſigere, P. 1. S. 2. C. IV, 10

Δ.

Δαιμόνιος, in ὦ δαιμόνιε quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. II, 30
Δαιμόνιον μεσημβρινὸν, quid in LXX. Intt. P. I. C. I. §. III, 3
Δεινὸς λέγειν & cum aliis infinitivis junctum quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. II, 5. & in aliis loquutionibus adhibitum, *Ibid.*
Διαθήκη in N. T. quid ſignificet, P. 2. S. 1. C. V, 14
Διαπρέπειν impropriè dictum de igne noctu fulgente, P. 2. S. 1. C. X, 7
Δίκαιοι ἐσμὲν τȣ̃το πράττειν, hoc eſt, *Juſtum eſt nos hoc facere*, P. 2. S. 1. C. X, 9
Δίκη quatuor ſignificatus obtinet in octo *Heſiodi* verſibus, P. 2. S. 1. C. VI, 15

E.

E & H confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 22
E & Σ confuſa. P. 3. S. 1. C. IX, 20
Ε'ᾶν *miſſum facere*, cum ſignificatione contemtûs, S. I. C. II, 18
Ε῎κτρεψις, ἔκτριψις & ἔκστρεψις confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Ε῎μφασις quid propriè, apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. IV, 2
Ενεὸν vox ambigua, apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. X, 13
Ε῎ντερον & ἕτερον confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Ε'ξηρτημένον ὄμμα λαμπρὸν de *lucerna ſuſpenſa*, P. 3. S. 1. C. XVII, 30
Ε'πιδεσμεῖν *vincire vulnera*, P. 3. S. 1. C. IV, 9
Ε'πίπονα & πέπονα confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12
Ε῎πος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ſi quid audacius dicatur adhiberi ſolet, P. 2. S. 1. C. II, 5
Ε'ρήμην κατηγορεῖν, accuſare abſentem reum, nemine defendente, P. 2. S. 1. C. II, 21
Εὔσκοποι τόποι, *loci conſpicui*, P. 3. S. 1. C. XVII, 30.
Ε'χῖνος & σχῖνος confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 20

H.

H & I. confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 5. & Υ. *Ibid.*

Θ &

Θ.

Θ & O confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 18

Θαλερὸν & θολερὸν confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Θαλπνὰ ἄστρα non poſſe dici Lunam & Luciferum, niſi καταχρηστικῶς, P. 2. S. 1. C. XI, 7, 9

Θεῖα φύσις virorum virtute præditorum, P. 2. S. 1. C. III, 6

Θεῖον vocabant Græci quidquid erat, in ſuo genere, eximium, P. 2. S. 1. C. III, 5

Θεοποιὸς dicitur ſolitudo, P. 2. S. 1. C. III, 10

Θεὸς, *Deus*, quid propriè, apud Veteres Ethnicos, ſignificarit, P. 2. S. 1. C. III, 3. *& ſeqq.* vir eximius, *Ibid.* 6, 10

Θεὸς, Angelus, *Ibid.* 10

Θεὸς & ὁ Θεὸς quomodo differant, ex ſententia *Philonis*, P. 2. S. 1. C. III, 9. item *Origenis*, *Ibid.* 10

Θεὸς & Κύριος miſta in N. T. P. 3. S. 1. C. VIII, 3

Θέωσις apud *Gregorium Nazianzenum*, P. 2. S. 1. C. III, 10

Θυραὶ & Οὐραὶ confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 18

I.

Ἴτω τοῦτο, Gallicè, *que cela aille*, P. 2. S. 1. C. II, 11

K.

οὐδὲ Κακὸν οὐδὲ ἀγαθὸν εἰδέναι, pro eo quod eſt, nihil ſcire, P. 2. S. 1. C. II, 25

Καλλιεπημένοι λόγοι, *elegantes orationes*, P. 2. S. 1. C. II, 12

Καματώδεες & καυματώδεες confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Κατάκλεισις & κατάκλασις confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Κατάχρησις quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 3

Κατεαγέναι κεφαλῆς, *frangere ſibi caput.* P. 3. S. 1. C. VIII, 11

Κινδυνεύειν εἶναι, Gallicè *courir riſque d'être*, P. 2. S. 1. C. II, 27

Κυάνεος *blavus* & *niger*, P. 2. S. 1. C. I, 6

Λ.

Λ & K confuſa, P. 3. S. 1. C. IV, 8

Λιτότης obſcuritatem creat, P. 2. S. 1. C. XVI, 22

Λόγος quo ſenſu Joannes uſus ſit hac voce, P. 2. S. 1. C. XV, 12. *& ſeqq.*

Λόγος non ſignificatu *Verbi*, ſed *Rationis*, dictus à *Philone*, T. 3. Ep. VIII. p. 249. *& ſeqq.*

Λόγος & Λογισμὸς omnium creator apud *Platonem*, T. 3. Ep. VII. p. 198. quid de eo ſenſerit *Philo*, T. 3. Ep. VIII. p. 223, 231. *& ſeqq.*

Λύτρον, quo ſenſu Chriſtus ita vocetur, P. 2. S. 1. C. V, 5. *& ſeqq.*

I N D E X III.

M.

Μελετᾶν ἱππάζεσθαι *exercere ſe equitando*, P. 3. S. 1. C. VIII, 3
Μεμψιμοιρία quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 22
Μένεν γε, particula adverſativa, P. 3. S. 1. C. XVII, 9
Μετακέρασμα an μετὰ κέρασμα legendum dubium, apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. X, 13
Μεταξυλογία idem ac Parentheſis. P. 3. S. 1 C. XI, 2, 3
Μυκτῆρα an vocarint Græci prominentiam lucernæ, cui ellychnium imponitur, P. 3. S. 1. C. XVII, 31
Μυχοὶ loca interiora domûs, in quibus erat thalamus, P. 2. S. 1. C. XVII, 31

N.

Νικᾷν πόλεμον, ἤτοι ἀγῶνα, *victorem eſſe belli aut certaminis*. P. 2. S. 1. C. X, 2
Νὺξ μελαντέρα πίσσης, *nox pice nigrior*. P. 3. S. 1. C. V, 5

Ξ.

Ξένως ἔχειν πρός τι, *peregrinum eſſe in aliqua re*, P. S. 1. C. II, 16

O.

O & Ω uno charactere olim expreſſa, P. 3. S. 1. C. IX, 22
Ὁ articulus, ſignificatio ejus, apud Græcos, P. 2. S. 1. C. II, 8, 9
Ὁ Θεὸς, ambiguum, P. 2, S. 1. C. II, 11
Οἱ ἀμφί τινα, ambigua loquutio, P. 2 S. 1. C. II, 20
Οἱ τούτων, Gallicè *ceux de ces gens-ci*, P. 3. S. 1. C. II, 3
Οἰκοδομεῖν φιλικὰ ἔργα, *ædificare amicas actiones*, P. 3. S. 1. C XVII, 11
Οἰκοδομεῖσθαι, *confirmari* in malam partem, P. 3. S. 1. C. XVII, 10
Οἴνοψ πόντος cur dictus: P. 2. S. 2. C. I, 7
Ὁλκὴ, pro *pondere*, quo animus trahitur, P. 3. S. 1. C. IV, 8
Ὁμοούσιος, *ejuſdem ſpecie naturæ particeps*, P. 2. S. 1. C. XV, 21
Ὁμοούσιος, *ſubſtantiæ ejuſdem ſpeciei*. T. 3. Ep. II. p. 34. *& ſeqq.*
Οὖν, particula tranſitionis, P. 2. S. 1. C. II, 7
Οὐσία *ſubſtantiam* ſignificat non *perſonalitatem*, P. 2. S. 1. C. XIV, 8, 9
Οὐρήματα, *urinæ*, vox *Hippocrati* ignota, P. 3. S. 2. C. VI, 1

Π.

Π, Γ & Τ confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 19
Παρένθεσις quid ſit, P. 3. S. 1. C. X, 2

Πα-

VOCUM GRÆCARUM.

Πάσχειν τί, Græcè dicitur is cui quidpiam contingit, P. 2. S. 1. C. II, 5

Περιγραφὴ ὀσίας *eſſentiæ definitio*, P. 2. S. 1. C. XIV, 8

Πηλοβατίδας, aut πηλοπατίδες, calcei quibus in luto ambulabant, P. 3. S. 1. C. VI, 12

Πίστις *fides*, quàm multa apud Paulum ſignificet, P. 2. S. 1. C. VI, 12, 13

Πλάττειν λόγους, *ſtudioſè orationem formare*, P. 2, S. 1. C. II, 11

Πνεῦμα quàm ambigua vox, P. 2. S. 1. C. V, 16. *& ſeqq.*

Πολυπραγμοσύνη, quodnam vitium, P. 2. S. 2. C. III, 23

Ποτὲ, particula expletiva, in hac loquutione τίς ποτε, P. I. C. III. § I, 6

Πρᾶγμα ſenſu forenſi, pro *lite*, P. 2. S. 1. C. II, 26

Προβολὴ, *generatio*, *productio*, P. 2. S. 1. C. XIV, 13

Προσανοίγειν ψυχὴν, *aperire animum*, Gallicè, *ouvrir l'eſprit*, P. 2. S. 1. C. IV, 12

Πρωτότοκος πάσης κτίσεως, loquutio ambigua ſæculo quarto, P. 2. S. 1. C. XV, 7

Πυριὰ an ſit vox Græca, P. 3. S. 1. C. XVII, 15

Πυρὶ χεῖρας ἐοικέναι quid, P. 2. S. 1. C. XVI, 8

Σ.

Σαφὴς, *clarus*, vox relativa, P. 2. S. 1. C. VIII, 10

Σκότος ἐξώτερον, *tenebræ externæ*, quid apud *Matthæum*, P. I. C. I. §. III, 2

Σ M confuſa cum N N, P. 3. S. 1. C. IV, 9

Σολοικοφανῆ eſſe apud *Homerum*, P. 2. S. 1. C. X, 10. & alios, *Ibid.* 11

Σοφία, *peritia*, in qualibet re, P. 2. S. 1. C. II, 28. σοφὸς *peritus*, *Ibid.*

Στέμματα coronæ à pictoribus pictæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 16

Σύνοχος, febris continua, vox *Hippocrati* ignota, P. 3. S. 2. C. VI, 1

Σχῆμα quid apud Rhetoras. P. 2. S. 1. C. XI, 4

T.

Τρέχειν περὶ ἑαυτοῦ, περὶ ψυχῆς, vel κίνδυνον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς, *vitæ periculum adire*, P. 2. S. 1. C. XIII, 4

Τροπαὶ ἠελίοιο quid, apud *Homerum*, ſignificet, P. 2. S. 1. C. XIV 4

Τρόπος quid apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XI, 2

Τύχη, *fortuna*, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 4. *& ſeqq.* 8

INDEX III. VOCUM GRÆC.

Υ.

Ὑδατόχολα, ὑδατόχλοα, & ὑδατόχροα confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ὑποκοριστικῶν difficilis in aliam Linguam tranſlatio, P. 2. S. 1. C. II, 30

Ὑπόστασις ἰδιότροπος, propria ſubſtantia, P. 2. S. 1. C. XIV. 11, 12

Ὑποστάσεις τρεῖς, quo ſenſu dixerit *Plotinus*, P. 2. S. 1. C. XV, 20

Ὑποφάσιες ὀφθαλμῶν quid ſit, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Ὑποψάθυρα, *ſubarenoſa*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4

Ὑποψέφαρα, *ſubnigra*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4

Ὑστερήματα τῶν θλίψεων Χριστοῦ. Coloſ. I, 24. quid ſit, P. 2. S. 1. C. XII, 24

Φ.

Φαῦλος & φλαῦρος confuſa, P. 3. S. 1. C. VIII, 12

Φεύγειν δίκην, φεύγειν δίκην ἀνδροφονίας & φεύγειν ἀνδροφονίας, loquutiones *anomalæ*, P. 2. S. 1. C. X, 3

Φύσις, quando de gente dicitur, *indolem* ſignificat. P. 2. S. 1. C. VII, 6. *& ſeqq.*

Φύσις *naturam* non *perſonalitatem*, in Divinis, ſignificat, P. 2. S. 1. C. XIV, 15

Δύο φύσεις Ὑποστάσει, quid, P. 2. S. 1. C. XIV, 14

οὐ Φύσει θεὸς, *Deus inſtitutione humanâ*, P. 2. S. 1. C. VII, 4 *& ſeqq.*

Χ.

Χαῖρε non eſſe propriè *ſalve*, P. 2. S. 1. C. II, 32

Ψ.

Ψυχῆς περίπατος φροντὶς ἀνθρώποισι quid apud *Hippocratem*, P. 3. S. 1. C. XVII, 12

Ω.

Ὡς ἐμοὶ δοκεῖν, pro δοκεῖ, P. 2. S. 1. C. X, 16

Ὤ μοι ἐγὼ κακῶν, exclamatio contra analogiam, P. 2. S. 1. C. X, 19

INDEX IV.

Rerum & Verborum Latinorum.

A.

AB *aliquo numerare*, P. 3. S. 1. C. VI, 24
Abſtractarum notionum nomina, quæ de iis obſervanda, P. 2. S. 2. C. V, *per totum.*
Abſtractarum Idearum nomina, quàm fallacia, P. 2. S. 2. C. V, 16
Accentus & Spiritus in Græcis omiſſos creare ambiguitatem, P. 3. S. 1. C. X, 22
Accentus in Latina Lingua utiles, P. 3. S. 1. C. XI, 21
Adæquatas notiones ex Veteribus non poſſe comparari eorum quæ ſenſerunt, P. 2. S. 2. C. II, 16. quid inde colligere debeamus, *Ibid.* 17
Adjectiva loco ſubſtantivorum genitivum regentia, P. 2. S. 1. C. XII, 22
Admirationis ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 17
Adſpiratio perperam omiſſa, P. 3. S. 1. C. VI, 26. & *ſeqq.* perperam detracta, *Ibid.* 28
Ægyptiorum Dii nominibus Græcis vocati, P. 2. S. 1. C. XIII, 13
Ægyptiis multa debuiſſe Hebræos, T. 3. Ep. VII. p. 193. & *ſeqq.*
Æmilius Probus Librarius, non Auctor, P. 3. S. 2. C. II, 6
Æneas quidam præfectus Editioni *Oroſii* Baſileenſi, P. 3. S. 1. C. XIV, 25
Agreſtis homo quis, P. 2. S. 1. C. II, 46
Alexandri Alexandrini de unitate Patris & Filii ſententia, P. 2. S. 1. C. XIV, 15, 16, 17
Alexander Cotyæenſis Libris à ſe emendatis nomen ſuum ſubjiciebat, P. 3. S. 1. C. XIII, 12
Alexandri M. expeditionis Chronologia, P. 3. S. 3. C. VI,

C. VI, *per totum.* ejus diaria, *Ibid.* 25. manſiones, *Ibid.* intoleranda ejus ambitio damnata, *Ibid.* C. IX, 3. *& ſeqq.*
Allegorici Scripturæ Intt. nocuerunt Religioni, P. 2. S. 1. C. XVII, 20
Amaror, apud *Virgilium*, P. 3. S. 1. C. XIV, 6
Ambiguitate vocum errorem creatum quî vitare liceat, P. 2. S. 1. C. V, 16
Ambiguitatem verborum in Linguis maximam eſſe, P. 2. S. 1. C. V, *per totum.*
Amazonum fabula, P. 3. S. 3. C. III, 7, 8
Amor, qui factus Deus, P. 2. S. 2. C. V, 3
Amor, compoſitionis modorum nomen obſcurum, P. 2. S. 2. C. III, 14. *& ſeqq.*
Anagnoſtæ munus difficile, P. 3. S. 1. C. I, 11
Analogia ex conſuetudine nata, P. 2. S. 1. C. X, 4
Anima pro aëre, P. 2. S. 1. C. V, 16. pro vita, *Ibid.*
Anima Mundi quid, ex ſententia *Platonis*, T. 3. Ep. VII. p. 199
Annibal, *Dictator*, ac *Conſul* Carthaginienſium à Romanis dictus, P. 2. S. 1. C. XIII, 16
Anomalæ loquutiones, P. 2. S. 1. C. X, *per totum.*
Antipodes facilè cognoſcendi, Veteribus tamen ignoti, P. 2. S. 2. C. II, 14
Antiqui, à quibus quædam habet *Plato*, quinam, T. 3. Ep. VIII. p. 185
Antiquitas fallax. T. 3. Ep. IV. p. 126
M. *Antonini* judicium de inani eloquentia, P. 2. S 1. C. XVII, 12, 18
Aperire oculos alicui, facere ut quidpiam animadvertat, P. 2. S. 1. C. IV, 11, 12
Apocryphi libri, qui dicuntur, an inter Canonicos admittendi, P. 3. S. 2. C. III, 17
Apoſtolis falsò adtributa, P. 3. S. 2. C. V, 6, 8. VI, 5
Apoſtolicus Canon contra eos qui libros ſupponebant, P. 3. S. 2. C. I, 21

Apoſtolorum ſtylum eſſe Idioticum, P. 2. S. 1. C. XI, 10
Apta ſtellis fulgentibus quid, P. 3. S. 1. C. XVII, 19
Arabiæ ſitus à *Curtio* ignoratus, P. 3. S. 3. C. II, 11
Arabes amphiſcii, P. I. C. I. §. I, 2
Arianorum dictum, *non erat Filius*, *antequàm generaretur*. T. 3. Ep. II. p. 40. *& ſeqq.*
Araneoſi Dii, P. 3. S. 1. C. VIII, 9
Ariſtobulus Peripateticus Judæus, T. 3. Ep. IX, 250
Ariſtoteles Homerum emendavit, P. 3. S. 1. C. II, 12. an Criticam invenerit, *Ibid.* 13
Ariſtoteles vocibus multis obſcuris uſus, P. 2. S. 1. C. VIII, 10. nihil ſignificantibus, *Ibid.* C. IX, 7
Ariſtotelis ſcripta, quo modo corrupta, P. 3. S. 1. C. II, 10. C. XVI, 2, 3
Arnaldi (*Antonii*) infelicitas in ſcriptis Eriſticis, T. 3. Diſſ. p. 311.
Artemidorus Capito corruptor Hippocratis, P. 3. S. 1. C. XIV, 4
Articuli inopia in *Lingua Latina* incommoda, P. 2. S. 1. C. II, 9, 10
Aſtronomica quædam reſpiciunt interdum Poëtæ, quæ Grammaticis ignota, P. 2. S. 1. C. XIV, 4
Athanaſii Epiſtola quædam corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 5
Athenagoras Euſebio, *Hieronymoque* ignotus, P. 3. S. 2. C. III, 15
Athenodorus Stoicus, in Bibliotheca Pergamena, Librorum corruptor, P. 3. S. 1. C. XV, 4
Attici verbis nomina adfinia adjungunt, P. 2. S. 1. C. IV, 3
Atticas Leges Hebraïcis ſimiles multis in rebus fuiſſe, T. 3. Ep. VII. p. 193
Auctoritas Patrum, qua in re ſita ſit, T. 9. Ep. IV. p. 117
Auguſtini calliditas, contra Pelagianos, T. 3. Ep. IV. p. 116
Auguſtini ſententia de gratia Rhetoricis pigmentis or-

ornata fallit. P. 2. S. 1. C. XVI, 12
Auguſtinum non rectè de Prædeſtinatione ſenſiſſe, T. 3. Ep. X. p. 289. nec rectiùs de errantium tolerantia, *Ibid.* 290
Aura vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 16

B.

B & M confuſa. P. 3. S. 1. C. VI, 10, 11
B & P confuſa, P. 3. S. 1. C. VI, 12
B & V conſonans miſta, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Bactriana magnitudo malè deſcripta à *Curtio*, P. 3. S. 3. C. II, 13
Balva pro *Balba*, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Balux, auri ramentum, P. 3. S. 1. C. VI, 12
Barbari, à quibus quædam habet *Plato*, quinam, T. 3. Ep. VII. p. 179
Barnabæ Epiſtola genuina, P. 3. S. 2. C. II, 12
Barnabæ Epiſtola corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 6
Barthio (Caſparo) varietatem lectionis nocuiſſe, P. I. C. V, 7
Benedicere alicui, Gallicè, *dire du bien de quelcun*, P. 2. S. 1. C. II, 45
Beneficium, vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4
Berylli Boſtrenſis opinio de Divinitate Chriſti, P. 2. S. 1. C. XIV, 8. *& ſeqq.*
Bethlehem Judæ, non *Judææ*, P. 3. S. 1. C. XIV, 8
Beza (*Theod.*) Codex Græco-Latinus corruptus, P. 3. S. 1. C. XVII, 34
Boni cives qui dicti, P. 2. S. 2. C. IV, 8
Bruges, pro *Phryges*, P. 3. S. 1. C. IX, 2, 4
Burrus, pro *Pyrrho*, P. 3. S. 1. C. IX, 2, 4

C.

C & S etiam ante A confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 9. & alibi, *Ibid.* 10

Ca-

Cæruleus color qualis, P. 2. S. 2. C. I, 3, 5. *& ſeqq.*
multis rebus adfigitur, *Ibid.*
Caius Presbyter ejus Opera, P. 3. S. 2. C. II, 2
Calumniæ interdum ſcriptis, interdum ſilentio retundendæ, T. 3. Diſſ. p. 302. *& ſeqq.* cùm præſtat tacere, Eriſtica ſcripta nocere auctori. *Ib.* 307. *& ſeqq.* nec prodeſſe aliis. *Ibid.* 320. *& ſeqq.* nec Deo eſſe grata. *Ibid.* 337. *& ſeqq.*
Cana idem ac *Sana*, Panacea, P. 3. S. 1. C. IX, 9
Cani (*Melch.*) Locus de fallacibus Hiſtoriis Eccleſiaſticis, T. 3. Ep. V. p. 136
non Capere Pater Filium quomodo dicatur, P. 3. S. 1. C. XV, 26
Caritas non idem, apud omnes, ſignificat, P. 2. S. 1. C. VI, 10
Caritatem Chriſtianam nullam diſſimulationem in Hiſtoria exigere, T. 3. Ep. II. p. 58, 67
Caſpii maris ſitus *Curtio* non ſatis notus, P. 3. S. 3. C. III, 14. *& ſeqq.*
Caſus vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 3. *& ſeqq.*
Catalogi Veteres Scriptorum Veterum, P. 3. S. 2. C. II, 2. *& ſeqq.*
Caucaſus malè in Indiam à *Curtio* tranſlatus, P. 3. S. 3. C. II. 14. *& ſeqq.*
Caveus (*Guil.*) *Herm. Witſii* de eo judicium, P. 3. Ep. III. p. 75
Cauſa omnium rerum Deus dicitur, exceptis tamen peccatis, P. 2. S. 1. C. XVI, 18, 19
Cauſæ quæ dictæ, apud *Rhetoras*, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Characterum varietas, in una eadémque Lingua, P. 3. S. 1. C. I, 7. *& ſeqq.*
Characterum MSS. utile eſſe ſpecimina edi, P. 3. S. 1. C. IX, 21
Chriſtianorum Martyrum ſermones, P. 2. S. 1. C. XVII, 18

in

in *Chriſto* non eſt tantùm Humanitas, ſed etiam Divinitas, P. 2. S. 2. C. VI, 10
Chriſtus ſolus magiſter, & pater, T. 3. Ep. IV. p. 128
Chriſti & *Apoſtolorum* verba ad vivum reſecta errores peperiſſe, P. 2. S. 1. C. I, 19. *& ſeqq.*
Chronologia intelligendis Veteribus neceſſaria, P. I. C. I. §. II.
Cicero quoſdam libros ſuos damnavit, P. 3. S. 2. C. IV, 2
Cicero in Officiis Stoicos & Peripateticos ſequitur, P. 3. S. 1. C. XVII, 23, 24
Cicero parentheſibus obſcurioribus interdum laborat, P. 3. S. 1. C. XI, 10. *& ſeqq.*
Citationes Veterum ex aliis Scriptoribus, quî expendendæ, P. 3. S. 1. C. XXII, 37
Clementis Alexandrini an libri corrupti, P. 3. S. 2. C. I, 15
Clemens Alexandrinus, de eo *Photii* judicium, P. 3. S. 2. C. IV, 4. multis illuſtratum, T. III. Ep. I. p. 7. *& ſeqq.* errores *Clementis*, *Ibid.* p. 10. *& ſeqq.* ejus indoles, *Ibid.* p. 17. *& ſeqq.*
Clementis Romani Epiſtola I. antiquitate corrupta, P. 3. S. 1. C. XVI, 4. *& ſeqq.* interpolata, P. 3. S. 2. C. V, 12. emendata, *Ibid.* 15
Clementis Recognitiones, corruptæ à *Rufino*, P. 3. S. 2. C. I, 15. ſuppoſitæ, *Ibid.* C. II, 4. C. V, 7
Cœnæ tempus, apud Hebræos, Græcos & Romanos, P. I. C. I. §. III, 2
Collatio MSS. olim uſitata, P. 3. S. 1. C. II, 10, 21
Collectanea quomodo conſcribenda, P. I. C. V, 10 *& ſeqq.*
Commentarios in Veteres non eſſe integros ſemper legendos, P. I. C. V, 8
Communitas virtus, quâ commune aliis quidpiam nobiſcum eſſe patimur, P. 3. S. 1. C. VII, 7

Compendia Scripturæ cauſam fuiſſe mendorum, P. 3. S. 1. C. XII, *per totum.*
Compendia Scripturæ à *Juſtiniano* vetita in deſcriptione Legum, P. 3. S. 1. C. XII, 1.4 exempla eorum in aliis libris, P. 3. S. 1. C. XII, 3
Compoſitarum Notionum nomina, quæ de iis obſervanda, P. 2. S. 2. C. II, *per totum.*
Conjecturas non eſſe facilè in textum admittendas, P. 3. S. 1. C. XVII, 44. modeſtè eſſe proponendas, P. 3. S. 1. C, XVII, 46
Conjecturâ interdum ſenſum vocum ignotum adſequi nos poſſe, P. I. C. IV. §. III, 11
Conluſtrare oculis, apud *Lactantium*, P. 3. S. 1. C. IX, 7
Conſenſus Antiquitatis, quanti faciendus, T. 3. Ep. IV, 120
Conſolatio Ciceroni ſuppoſita, P. 3. S. 2. C. II, 11
Conſtantinum Eccleſiaſticorum quorumdam inſtrumentum fuiſſe, T. 3. Ep. VI. p. 158. *& ſeqq.*
Conſtitutiones Apoſtolicæ damnant libros ſuppoſitos, P. 3. S. 2. C. I, 22. an corruptæ, *Ibid.* 23
Conſtructione multa ambigua fieri, P. 2. S. 1. C. XII, *per totum.*
Conſtructiones diverſæ miſtæ, P. 2. S. 1. C. X, 10. *& ſeqq.*
Conſuetudinum cognitio intelligendis Veteribus, P. I. C. I. §. III, 2. P. 2. S. 1. C. XIII. *per totum.*
Conſulere vates per exta, anomala loquutio, P. 2. S. 1. C. X, 2
Controverſiæ quæ dictæ apud Rhetoras, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Convivæ Deorum Heroës. P. 2. S. 1. C. X, 12
Cornelii Nepotis Vitas Excel. Impp. vindicat auctori ſuo ſtylus, P. 3. S. 2. C. VI, 3
Criticæ definitio, *Præf.* S. I, 1. an ſit Grammaticæ pars. *Ibid.*

Cri-

INDEX IV.

Critica Scriptores ad regulas artis exigit, P. 3. S. 3. C. I, 1. quid in ſingulis expendere poſſit. *Ibid.* 2.
Critica uſus communes & peculiares. *Præf.* S. III.
Critica Ars defenſa contra Anonymum, T. 3. Ep. X. p. 282. *& ſeqq.*
Critici latiùs patere munus, quàm *Grammatici*, P. 2. S. 1. C. XIV, 2
Criticorum temeritas & imperitia in Sacris & profanis, P. 3. S. 1. C. XIV, *per totum.*
Currere, pro eo quod eſt niti, P. 2. S. 1. C. XIII, 3
Curtius Veterum nemini commemoratus, P. 3. S. 2. C. III, 145
Curtius ad examen revocatus, P. 3. S. 3. *per totam.* Ejus brevis tabella. *Ibid.* 4, 5. Aſtronomiæ eum imperitum fuiſſe. *Ibid.* C. II, 2, *& ſeqq.* Geographiæ. *Ibid.* 8. *& ſeqq.* fabulas narrat. C. III. *per totum.* minùs rectas deſcriptiones habet. *Ibid.* C. IV. *per totum.* deſcriptionibus fluviorum nimis indulget. C. V, 2. *& ſeqq.* omittit circumſtantias neceſſarias. *Ibid.* 8. *& ſeqq.* fabulas & adpellationes Græcas apud Indos fruſtra quærit. C. VI, *per totum.* annos & tempeſtates omittit. C. VII, *per totum.* Declamat. C. VIII, *per totum.*
Cyrillus increpitus ab *Iſidoro.* T. 3. Ep. VI. 167

D.

D*Allæi* (Joannis) liber de uſu Patrum, quanti faciendus, T. 3. Ep. IV, p. 97. *& ſeqq.*
Daretis Phrygii verſio perperam *Corn. Nepoti* adtributa, P. 3. S. 2. C. VI, 3, 12
David ſecundùm cor Dei fuiſſe, quo ſenſu dicatur, P. 2. S. 2. C. IV, 9
Deſiderii ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 17
Deus, quid ea vox apud Ethnicos ſignificarit, P. 2. S. 1. C. III, 3. *& ſeqq.*

Deus

Deus ſine articulo, ambiguum, P. 2. S. 1. C. II, 9, 10, 11
Deus, huic nomini quàm obſcura idea ſubjecta, P. 2. S. 2. C. III, 3. quàm varia apud diverſa ſentientes, *Ibid.* 4
Deus aliquando vir eximius, P. 2. S. 1. C. III, 5
Deus inadæquatè nobis notus, P. 2. S. 2. C. VI, 7. & *ſeqq.*
Deus quo modo auctor mali ſtatui videatur, P. 2. S. 1. C. IV, 6. & *ſeqq.*
Deorum hiſtorias nimis adcuratè expendi non oportere credebant Græci, P. 3. S. 3. C. VI, 2, 3
Deos alienos nominibus Deorum ſuorum adficiebant Ethnici, P. 2. S. 1. C. XIII, 9. & *ſeqq.*
Deos dictas eſſe Deorum ſtatuas, S. 1. C. XVI, 10, 11
Deos facere quid ſit apud *Martialem*, P. 2. S. 1. C. XVI, 10
Dii Græci apud *Indos* fruſtra quæſiti, P. 3. S. 3. C. VI, 2
Dii pro *Dei* apud Virgilium, P. 3. S. 1. C. XIV, 7
Diabolum à Chriſtianis dici malefica Numina ab Ethnicis culta, P. 2. S. 1. C XIII, 15
Dies pro diei, apud *Virgilium*, P. 3. S. 1. C. XIV, 7
Die certo *abſolvere* quid ſit, P. 2. S. 1. C. X, 5
Diodorus Siculus Geographiæ peritus, P. 3. S. 3. C. II, 8
Diodorus Siculus numerum librorum ſuorum edidit, P. 3. S. 2. C. III, 3
Dionyſii Alexandrini an ſcripta corrupta, P. 3. S. 2. C. I, 15
Dionyſii Corinthii opera corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 4
Dionyſius Halicarnaſſeus, multa habet quæ Latini Scriptores non habent, P. I. C. I. §. III, 5
Dioſcorides corruptor *Hippocratis*, P. 3. S. 1. C. XIV, 4
Diph-

Diphthongi Græcæ inter ſe confuſæ, P. 3. S. 1. C. VI, 4
Diſceptantium bonorum cum malis infelicitas, T. 3. Diſſ. p. 332. & ſeqq.
Diſciplinas eſſe tenendas, ut intelligantur Veteres, qui de iis agunt, P. 2. S. 1. C. XIV, *per totum.* *Ibid.* 6
Diſſimulatio, in Hiſtoria Eccleſiaſtica periculoſa, T. 3. Ep. III. p. 79
Diſſimulationem illicitam eſſe & periculoſam in Hiſt. Eccleſiaſtica, T. 3. Ep. V. *per totam.*
Diſtinctiones olim commatum, punctorum, &c. omitti vulgò ſolitas, P. 3. S. 1 C. X, *per totum.* notas fuiſſe, *Ibid.* 7, 19
Donatus in Terentium integer ad nos non pervenit, P. 3. S. 2. C. II, 9

E.

Eccleſia repræſentativa quid ex ſententia *Scaligeri*, *Scioppii* & aliorum, P. 2. S. 2. C. V, 19
Eccleſiaſtici judices & actores, T. 3. Ep. VI, 156
Eccleſiaſtici libri ſuppoſiti, P. 3. S. 2. C. I, 11. & ſeqq.
Eloquentia cur, apud Græcos, tantopere culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 4. & ſeqq.
Eloquentia inanis quantopere Romæ, à tempore *Neronis*, culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 11
Eloquentia quomodo in ſacris orationibus adhibenda, P. 2. S. 1. C. XVII, 21
Emendationis Leges, P. 3. S. 1. C, XVII, *per totum.*
Emphaſis Linguarum hodiernarum non eſt ad veteres transferenda. P. 2. S. 1. C. IV, 14
Emphatica ſæpe videri, quæ non ſunt, P. 2. S. 1. C. IV.
Epicurus vocibus, quæ nihil ſignificant, interdum uſus. P. 2. S. 1. C. IX, 9

Epiſ-

Epiſcopius (*Simon*) cur tot Eriſtica ſcripta ediderit, T. 3. Diſſ. p. 305. & *ſeqq.*
Epiſtolæ abjudicatæ primis Romæ Epiſcopis, cur, P. 3. S. 2. C. VI, 10
Eraſmi (*Deſiderii*) laus & infelicitas, T. 3. Diſſ. p. 297. & *ſeqq.* 317
Eſſenos ab Ethnicis quædam deſumſiſſe, T. 3. Ep. IX, 252. & *ſeqq.*
Eucharistica verba malè intellecta magnos errores pepererunt, P. 2. S. 1. C. IV, 19
Eunuchi in deliciis, apud *Perſarum* Reges, P. 3. S. 3. C. VIII. 18
Euſebium cum Ario ſenſiſſe, T. 3. Ep. II. *per totam.* Ep. VIII. p. 235
Euſebium Arianum à doctiſſimis viris creditum, T. 3. Ep. II. p. 58, 62
Exædificare ignaviam, P. 3. S. 1. C. XVII, 11
Exclamationis ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 17
Exemplaria antiqua diligenter conſulta, P. 3. S. 1. C. XIV, 5
Exercitus, quàm compoſitæ notionis ſit nomen, P. II. S. 2. C. III, 8
Expletivæ particulæ Linguæ Græcæ, P. 2. S. 1. C. II, 5

F.

F pro PH. P. 3. S. 1. C. VI, 14
Facies, priſca vocis illius ſignificatio mutata, P. I. C. IV. §. III, 10
Facilitas morum quid ſit. P. 2. S. 1. C. II, 44
Fatum, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 6
Felli (*Joannis*) judicium ejus de ſuppoſitis Vett. Libris. P. 3. S. 2. C. I, 20
Fides, quàm varia ſignificet apud Paulum, P. 2. S. 1. C. VI, 12, 13
Fides in quibuſdam loquendi generibus vix in aliam Lin-

I N D E X IV.

Linguam transferri poteſt. P. 2, S. 1. C. II, 34
Figuris cur adficiamur, P. 2. S. 1. C. XVI, 6, 9, 12, 26. non ſunt è rebus exiguis, aut turpibus deducendæ, *ibid.* 7, 8, 16
Filum mulieris quid, P. 3. S. 1. C. VI, 27
Finis vocum mendoſus, P. 1. S. 1. C. VI, 20, 21. & *ſeqq.*
Fœdus quid ſignificet in Scriptura, P. 2. S. 1. C. V, 9, 10 & *ſeqq.*
Fortitudo vox ambigua, P. 2. S 1. C. V, 4
Fortuna, vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 3 & *ſeqq.* 8
Frangere ſcipionem panis, quid ſit, P. 2. S. 1. C. IV, 13
Fratres habendos etiam inimicos, T. 3. Diſſ. p. 341 & *ſeqq.*
Frigoris tumida deſcriptio, P. 3. S. 3. C. VIII, 8

G.

G*Alenus* de propriis libris ſcripſit, P. 3. S. 2. C. III, 3
Galeno falsò adtributi libri, P. 3. S. 2. C. V, 1
Genitivi ambiguitas, quàm varia ſit, P. 2. S. 1. C. XII, 3. & *ſeqq.*
Genius Jovialis & *Plutonius* quid P. 2. S. 2. C. V, 11
Geographia peritum Hiſtoricum eſſe oportere, P. 3. S. 1. C. II, 8, 9
Geographiæ cognitionem intelligendis Veteribus eſſe neceſſariam, P. I. C. I. §. I.
Gladiatorum ſpectaculum crudeliſſimum, P. 2. S. 1. C. VI, 5
Gloſſæ Veteres Græco-Latinæ omnis generis mendorum exempla ſuppeditant, P. 3. S. 1. C. IV, 1. & *ſeqq.*
Gloſſema quomodo à priſca lectione diſtinguatur, P. 3. S. 1. C. VII, 5. & *ſeqq.*

Gloſ-

Digitized by Google

Gloſſemata è margine in textum immiſſa, P. 3. S. I. C. VII, *per totum.*
Gloſſemata in libris V. T. Hebraicis, P. 3. S. I. C. VII, 3. in Græcis, *Ibid.* 3. in N. T. *Ibid.* 4.
Græca Lingua cum *Latina* collata, P. 2. S. I. C. II, 5 *& ſeqq.*
Græcæ Linguæ ſtudia quî inſtituenda, P. I. C. III. §. I, I. *& ſeqq.* cum Latinæ ſtudiis ab initio eſſe conjungenda, *Ibid.* 2.
Græcis Poëtis legendis, quis ordo obſervandus, P. I. C. III. §. 2
Græci Proſæ Scriptores quo ordine legendi, P. I. C. III. §. I.
Græcorum Dii *Mercurius*, *Hercules*, &c. an à Veteribus Germanis culti, P. 2. S. I. C. XIII, 11, 12
Grammaticæ latiùs ſumtæ partes, *Præf.* S. I. I
Grammatici libros emendabant, P. 3. S. I. C. II, 21
Grammatici exemplaribus à ſe emendatis nomen ſubjiciebant, P. 3. S. I. C. XIII, 11 & 12
Gratia, vox à tempore *Auguſtini* obſcura, ad ſignificandum divinum adflatum, cujus effectus vitari nequit, P. 2. S. I. C. VIII, 12. nuſquam eo ſenſu occurrit in Scriptura, *Ibid.*
Gratus & *jucundus* quomodo differant, P. 2. S. I. C. II, 33
Gregorii Nazianzeni teſtimonium de Eccleſiaſticis ſui ævi, T. 3. Ep. VI, 163. *& ſeqq.*
Gregorio M. ſuppoſiti ſermones, P. 3. S. 2. C. I, 15
Grotii (*Hugonis*) judicium de ſilentio ſervando ac defendenda veritate, T. 3. Diſſ. p. 305. Scripta ejus eriſtica, *Ibid.* 324
Grammatici virtus aliquid ignorare, P. 2. S. I. C. XIV, 3
Gutturales miſtæ apud *Hebræos*, P. 3. S. I. C. VI, 7

INDEX IV.

H.

HAMARE *Amare* pro *hamo capere*, P. 3. S. 1. C. VI, 217
Hammondi (Henrici) laudes, T. 3. Ep. X. p. 269 *&* *ſeqq.* nec eas vetare quominus ab eo recedamus, *Ibid.* 272. *&* *ſeqq.*
Hammoniorum ſitus malè à *Curtio* deſcriptus, P. 3. S. 3. C. II, 9, 10
Hebræorum libros vicinorum populorum hiſtoriâ illuſtrari, P. I. C. IV. §. III, 12
ad *Hebræos* Epiſtola negabatur eſſe Pauli, P. 3. S. 2. C. VI, 5
Hebraïca lingua ſtudia, quî inſtituenda, P. I. C. IV. lectio quî diſcenda, *Ibid.* §. 1. ceteræ item Grammaticæ Regulæ. *Ibid.* §. 2. ulterius ejus Linguæ ſtudium, *Ibid.* §. 3. difficultates & auxilia, *Ibid.*
Hebraïcam Linguam collatione adfinium illuſtrari, P. I. C. IV. §. III, 9. ſed cautè hoc fieri oportere, *Ibid.* 10
Hebraïcæ Linguæ Veteres imperitos fuiſſe, T. 3. Ep. IV. p. 110
Hebraicæ litteræ ſimiles inter ſe confuſæ, P. 3. S. 1. C. IV, 10
in Hebraïco textu omiſſiones, ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 9, 10
Hermagoræ libri rhetorici, P. 3. S. 2. C. IV, 2
Herodem ad *Ptolemæum* Philad. libros ſacros mittere non potuiſſe, P. I. C. I. §. II, 2
Herodotus anomalam ſæpe conſtructionem habet, P. 2. S. 1. C. X, 16
Heſiodus cur ſit cum *Homero*, ante alios, legendus, P. I. C. III. §. II, 2
Hieronymi ævo quàm inanis Eccleſiaſtarum eloquentia, P. 2. S. 1. C. XVII, 15, 16
Hieronymo libri adſcripti, P. 3. S. 2. C. V, 3

Hip-

Hippocrates erraſſe ſe faſſus eſt, P. 3. S. 2. C. IV, 2
Hippocratis opera à nonnullis priſcis ejus editoribus corrupta, P. 3. S. 1. C. XIV, 4
Hippocrates liber *de natura hominis* auctus alienis additamentis, P. 3. S. 2. C. I, 8. *Ibid.* C. II, 13. C. IV, 1. C. VI, 1.
Hiſtoriæ leges, T. 3. Ep. II, p. 66
Hiſtoriæ cognitio quàm ſit neceſſaria, P. 3. S. 1. C. XIII, 2
Hiſtoricum oportere verum ante omnia quærere, P. 3. S. 3. C. III, 2, 11. non apta eloquentiæ oſtentandæ, C. IV, 6
Holſtenius (Lucas) in loco *Alexandri* erravit quod Theologiam illius ævi non intelligeret, P. 2. S. 1. C. XIV, 16
Homeri locus ab *Ariſtarcho* perperam deletus, P. 3. S. 1. C. XIV, 2. idem Poëta perperam emendatus, *Ibid.* 3
Homerus cur ſit omnium Poëtarum Græcorum primus legendus, P. I. C. III. §. II, 2.
Homero Solon & *Piſiſtratus* quiſque verſiculum addiderunt, P. 3. S. 1. C. XV, 3, 4
Hominis pro *Ominis*, P. 3. S. 1. C. VI, 28
Honeſtum quid dicatur, P. 2. S. 1. C. IX, 9
Horas ſuas quas vocarent Romani, P. 3. S. 1. C. III, 4
Hyrcania abſurdè, à *Pſeudo-Servio*, Silva *Arabiæ* credita, P. I. C. I. §. I, 3
Hyrcanum mare à *Caſpio* malè diſtinctum apud *Curtium*, P. 3. S. 3. C. II, 16

I.

IDea ex Sententia *Platonis*, T. 3. Ep. VII. p. 197
Ideæ Platonicæ quid ſint, P. 2. S. 2. C. V, 4. & *ſeqq.*
Ideæ, Doctrinâ de ideis nihil inſignius apud *Platonem*,

nem, T. 3. Ep. VIII. p. 212
Idiotiſmi cur miſceantur hodierno Latinè loquentium ſtylo, P. 2. S. 1. C. II, 36
Idoneum ſe ad cogitandum quidquam velut ex ſe ipſo cur neget Paulus, P. 2 S. 2. C. IV, 16
Ignatii Antiocheni Epiſtolæ quàm variè interpolatæ, P. 3. S. 2. C. II, 7. *& ſeqq.*
Ignatius, unde ejus Epiſtolarum ſtylus genuinus eſſe dignoſcatur, P. 3. S. 2. C. VI, 10, 11
Imago amici quis dicatur, P. 3. S. 1. C. XVII, 29
Improprietas ſermonis non eſt facilè mutanda, P. 3. S. 1. C. XVII, 28
Impurus in ſacris quid, P. 2. S. 2. C. VII, 2. *& ſeqq.*
Inadæquatarum notionum nomina P. 2. S. 2. C. VI, 4 *& ſeqq.*
Inadæquatæ in Theologia notiones, P. 2. S. 2. C. VI, 10. *& ſeqq.*
Indicis Expurgatorii Belgici locus inſignis, T. 3. Ep. V. p. 143
Indorum menſes, quales ex ſententia *Curtii*, P. 3. S. 3. C. II, 7
Ineptus Græcè dici nequit, P. 2. S. 1. C. II, 31
Infinitivus antecedens ſequentia verba ſecum rapit, P. 2. S. 1. C. X, 16
Infinitivus loco Imperativi, P. 2. S. 1. C. X, 17
Intelligere Scriptores quid ſit propriè, *Præf. Sect.* III. 5
Interpolatio, vide *Suppoſitionem*, P. 3. S. 2. C. II, *& ſeqq. ad finem Sectionis.*
Interrogationis ſignum olim omiſſum, nec eò ſecius utiliſſimum, P. 3. S. 1. C. XI, 4. *& ſeqq.*
Interpellationem in ſtudiis vitandam, P. 1. C. IV, 3. quotidie aliquid legendum, aut ſcribendum Ib. 4. varietas lectionis quæ vitanda. Ib. 5.
Interpunctio Grammaticorum opera, P. 3. S. 1. C. X, 11. *& ſeqq.* falſæ exempla P. 3. S. 1. C. X, 14. *& ſeqq.*

In-

Interpunctiones olim vulgò omiſſas, P. 3. S. 1. C. X, *per totum.* nec tamen ignotas fuiſſe, *Ib.* 7, 19
Joannes Apoſtolus, an ad Philonem reſpexerit Ev. I, 1. *& ſeqq.* T. 3. Ep. IX. 260
Joannis Evangelium & 1. Epiſtolam Apoſtoli eſſe credidit *Dionyſius* Alexandrinus, ſed ejusdem negabat eſſe Apocalypſin, P. 3. S. 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*
Joſephi exemplaria corrupta, P. 3. S. 1. C. XV, 8. *& ſeqq.*
Joſepho perperam tributus liber περὶ τῦ παντὸς., P. 3. S. 2. C. II, 2
Ironia interdum obſcurior, P. 2. S. 1. C. XVI, 23
Ironiæ ſignum, P. 3. S. 1. C. XI, 19
Iſidori Peluſiotæ teſtimonium de Eccleſiaſticis Ægyptiis ſui ævi. T. 3. Ep. VI. 167. *& ſeqq.*
Iſocrates Sophiſtas imitatus. P. 2. S. 1. C. XVII, 4
Jucundus & *gratus* quomodo differant. P. 2. S. 1. C. II, 33
Judæorum Deus Jupiter ab Ethnicis dictus, P. 2. S. 1. C. XIII, 10
Judæos è Philoſophis Ethnicis multa deſumſiſſe. T. 3. Ep. IX. 250. *& ſeqq.*
Jumentis inſilire, idem eſſe ac uni jumentorum. P. 2. S. 1. C. X, 7, 8
Jupiter ſummus Perſarum Deus à Græcis dictus, P. 2. S. 1. C. XIII, 13
Juſtitia Dei quid 1. Rom. 1, 17. P. 2. S. 1. C. XII, 25
Juſtitia quàm obſcurum collectionis modorum nomen, P. 2. S. 2. S. III, 19
Juſtitiæ ſignificatio, apud omnes gentes, non eadem, P. 2. S. 1. C. VI, 2, *& ſeqq.*
Juſtum quid Romani cenſerent, P. 2. S. 1. C. VI, 2. *& ſeqq.* quid Græci, *Ibid.* 4

L.

LAcunæ in antiquis exemplaribus, P. 3. S. 1. C. XVI, 4. *& ſeqq.*
Lanfrancus Benedictinus corrigebat Patres ſecundùm Orthodoxam fidem, P. 3. S. 1. C. I, 17
Latinæ Linguæ tempora, P. I. C. II. §. I, 2
Latinis Scriptoribus legendis quis ordo adhibendus, P. I. C. II. §. I, 3. *& ſeqq.*
Latinè purè cur non ſcribamus hodie, P. 2. S 1. C. II, 36, 37
Laudes quî intelligendæ ſint, pro modulo hominum temporum & locorum, P. 2. S. 2. C. IV, 6. *& ſeqq.*
Lectiones veteres non eſſe facilè mutandas, P. 3. S. 1. C. XVII, 25
Lectiones, quæ occurrunt in MSS. quî dijudicandæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 36
Linguæ rectè addiſcendæ causâ incipiendum eſſe à cognitione propriæ ſignificationis vocum & loquutionum, P. I. C. II. §. I, 11
Linguas ſibi invicem non ſatis reſpondere, P. 2. S. 1. c. 2. *Linguam callere* quid ſit propriè. *Ibid.* 2
Linguam mortuam qui optimè intelligere dici poſſint, P. 2. S. 1. C. II, 38, 39
Linguarum diverſarum voces, quæ ejuſdem poteſtatis eſſe videntur, non ſunt tamen, P. 2. S. 1. C. III.
Litteris animus expolitur. *Præf. Sect.* III, 3.
Litteras ſimilis figuræ confuſas, P. 3. S. 1. C. IV, 2. *& ſeqq.*
Litterarum *ejusdem organi*, in omnibus Linguis, confuſio, P. 3. S. 1. C. VI. *per totum.*
Livius, quomodo ſit de *Polybio* loquutus, P. 2. S. 1. C. XVI, 22.

Lo-

Loca inſerta Veterum Monumentis. *Præf.* S. III. 7
Loquutiones priſcæ ſenſim in alienam ſignificationem detortæ, P. 2. S. I. C. XV, 7. *& ſeqq.*
Loquutiones diverſæ miſtæ, P. 2. S. I. C. X, 10. *& ſeqq.*
Lycus & *Marſyas* à *Curtio* confuſi, P. 3. S. 3. C. II, 9

M.

M. pro B. P. 3. S. 1. C. VI, 14
M & IN confuſa. P. 3. S. 1. C. IV, 5
M confuſum cum N. P. 3. S. 1. C. IV, 2
Machinæ pro artibus, quibus animos adgredimur. T. 3. Ep. X. p. 287
Magnum aut *parvum* quid vocetur incertum, P. 2. S. 2. C. IV, 1. *& ſeqq.*
Manuſcripta exemplaria quædam ſuſpecta, P. 3. S. 1. C. XVII, 32
Marcilio (Theodoro) varietatem lectionis nocuiſſe, P. 1. C. V, 7
Marius Mercator à nemine, quaſi Scriptor, commemoratus, P. 3. S. 2. C. III, 15
Meibomii (Henr.) judicium temerarium, quod agnovit ejus filius, T. 3. Ep. III. p. 73
Melite, ſitus ejus ab *Eraſmo* ignoratus, P. 1. C. I. §. I, 3
Mendorum antiquitas. P. 3. S. 1. C. II, *per totum.* In Hebræorum libris. *Ibid.* 2. *& ſeqq.* In Græcorum libris. *Ibid.* 9. In Latinis. *Ibid.* 20
Mendorum origo. P. 3. S. 1. C. I, *per totum.* à Librariis *Ibid.* 3. à Criticis. *Ibid.* 16. à Falſariis *Ibid.* 17
Menda, ope Criticæ deprehenſa. *Præf.* S III, 11, 12
Menda ex Criticorum temeritate, aut imperitia orta : P. 3. S. 1. C. XIV, *per totum.*
Menda orta ex dictantis imperitia, litterarum duc-

tus non adſequentis. P. 3. S. 1. C. III. *per totum.* adfines litteras miſcentis. *Ibid.* C. IV. *per totum.*
Menda nata è dictantis negligentia, quòd verba omiſerit. P. 3. S. 1. C. IV. *per totum.* quod malè pronunciarit. *Ibid.* C. VI. *per totum.* quod gloſſemata textui inſeruerit. *Ibid.* C, VII. *per totum.*
Menda à negligentia ſcribentis orta, quòd quæ cogitaret ſcriberet, aut perperam audiret, P. 3. S. 1. C. VIII. *per totum.* quòd non adſequeretur litteras antiquas, aut orthographiam *Ibid.* C. IX. *per totum.*
Menda ex incuria Librariorum nata. P. 3. S. 1. C. XIII, *per totum,*
Menda ex diſtinctionibus omiſſis, P. 3. S. 1. C. X. *per totum.*
Menda ab impoſtorum manu, P. 3. S. 1. C. XV, *per totum.*
Menda è Vetuſtate orta. P. 3. S. 1. C. XVII, *per totum.*
Menecratis liber inſcriptus Hologrammata Imperatoria, P. 3. S. 1. C XII, 10
Menſæ Deorum adhibiti Heroës, P. 2. S. 1. C. X, 12
Meridie Dii vagari crediti, P. 1. C. I. §. III, 3
Metaphora non poſtulat perfectam ſimilitudinem, P. 2. S. 1. C. V, 9
Metaphoræ unde natæ. P. 2. S. 1. C. XVI, 1, 4. orationem obſcurant. *Ibid.* 2
Metaphorica loquutiones quatenus urgendæ difficile eſſe dictu, P. 2. S. 1. C. V, 5, 7. *& ſeqq.*
Minucii Felicis Scripta è ſtylo dignovit *Hieronymus*, P. 3. S. 2. C. VI, 6
Miſeria pro labore moleſto, P. 2. S. 1. C. II, 46.
Mobilis exercitus, quis dicatur, P. 3. S. 1. C. IV, 3
Mobilitas, aut *Nobilitas animi* quid apud Salluſtium, P. 3. S. 1. C. IV, 4

Modorum adpellationes variæ & obſcuræ, P. 2. S. 2. C. III, 11. & *ſeqq.*
Morti aræ dicatæ, P. 2. S. 1. C. IX, 8
Multi & *omnes* promiſcuè ſumuntur, P. 2. S. 2. C. VI, 7. & *ſeqq.*
Mundities, atque *Immundities* in ſacris voces obſcuriſſimæ, P. 2. S. 2. C. VII, 2. & *ſeqq.*
Mundus, poteſtas huic voci ſubjecta apud Vett. & Recentiores varia, P. 2. S. 2. C. II, 6, 7.

N.

N confuſum cum M. P. 3. S. 1. C. IV, 2
Natura rei à re ipſa, in ſermone, diſtincta licèt eadem eſſe intelligatur, P. 2. S. 2, C. V. 8
Navigandi tempus *Heſiodo*, quale, P. 2. S. 1. C. XIV, 5
Nicomachus Dexter Grammaticus *Livii* emendator, P. 3. S. 1. C. XIII, 11
Nihil ſuave, ni citum eſt, proverbium, P. 3. S. 1. C. IV, 7
Nobilis Deus quis, P. 3. S. 1. C. VI, 25
Nomina aliena quî libris præfixa, P. 3. S. 2. C. I, *per totum.*
Nomina propria Hebraïca ſæpe corrupta, P. 3. S. 1. C. III, 10. & *ſeqq.*
Nota induſtria apud *Livium*, non *mota*, P. 3. S. 1. C. IV, 2
Novi Teſtamenti exemplaria quædam olim vitiata, P. 3. S. 1. C. XV, 15. Nec tamen Religioni nocere poſſunt, *Ibid.* 16
Novi Teſtamenti variæ lectiones ortæ ſæpe ex eo quid ſcribens ſynonyma miſceret, P. 3. S. 1. C. VIII, 3
Numen Dei quid ſit, P. 2. S. 2. C. V, 10. & *ſeqq.*
Numerus oratorius intellectu difficilis, P. 2. S. 2. C. I, 10

INDEX IV.

Numeri olim per notas, ſive litteras ſcripti ſæpe mendosè ad nos pervenerunt, P. 3. S. 1. C. XII, 9, 10
Numeri Græci quàm facilè inter ſe mutati, P. 3. S. 1. C. XII, 10

O.

Obſcuræ poteſtates multis vocibus ſubjectæ. P. 2. S. 1. C. VIII, *per totum*. Non eſſe claras eis ſubjiciendas in interpretatione Veterum. *Ibid.* 5, 6. *& ſeqq.*
Obteſtationes additæ libris, ut emendatè exſcriberentur, P. 3. S. 1. C. XIII. 15
Oculus irretortus quid apud *Horatium*. P. 1. C. II. §. I, 11
Omiſſionum à Librariis ortarum exempla, P. 3. S. 1. C. V. *per totum*.
Omnes & *multi* aliquando confunduntur, P. 2. S. 2. C. VI, 7. *& ſeqq.*
Omnes homines mali quo ſenſu dicantur, P. 2. S. 2. C. IV, 13. *& ſeqq.*
Omnis non uno ſenſu dicitur, P. 2. S. 2. C. VI, 11. *& ſeqq.*
Opiniones gentis tenendas, ut Scriptores ejus intelligantur, P. 2. S. 1. C. XIII, *per totum*.
Orationes Latinæ ante multa ſæcula ſuppoſitæ, P. 3. S. 2. C. I, 9
Orationes directas fingere an liceat Hiſtorico, P. 3. S. 3. C. VIII, 15, *& ſeqq.*
Ordo in ſtudiis Litterarum quanti momenti, *Præf.* S. II, 2
Ordo varius, pro varietate ſtudiorum, P. 1. C. V, 2
Ordo Eccleſiaſticus non traducitur narratione vitiorum & flagitiorum à viris Eccleſiaſticis commiſſorum, T. 3. Ep. VI. p. 154. *& ſeqq.* 162. *& ſeqq.*

Ori-

Origenes Platonicus, T. 3. Ep. IX, p. 259.
Origenis de principiis libri. De iis *Photii* & *Hieronymi* judicia. P. 3. S. 2. C. IV, 5, 6
Origenis Opinio de Divinitate Chriſti, P. 2. S. 1. C. XIV, 8, 9
Origenis Scripta adulterata. P. 3. S. 2. C. I, 13. *& ſeqq.* Ei ſuppoſita, *Ibid.*
Origeni commentarius in Jobum perperam tributus, P. 3. S. 2. C. V, 10. VI, 16
Orthographia, apud Latinos, non eadem ſemper fuit, P. 3. S. 1. C. IX. 2. *& ſeqq.*
Orthographiam antiquam Critico notam eſſe oportere, P. 3. S. I. C. IX, 4, 5

P.

P pro B. P. 3. S. 1. C VI, 16
P pro F. P. 3. S. 1. C. VI, 14
Papias homo exigui judicii alios fefellit, T. 3. Ep. IV. p. 124
Parapamiſadarum ſitus, P. 3. S. 3. C. II, 3. *& ſeqq.* 14. *& ſeqq.*
Parcimonia vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V, 4
Parentheſis quid ſit. P. 3. S. 1. C. X, 2. Ejus ſigna, licèt olim omiſſa, longè utiliſſima, P. 3. S. 1. C. XI, 3. *& ſeqq.*
Particularium notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 4. *& ſeqq.*
Particularum indeclinabilium, in Græca Lingua, cognitio quàm neceſſaria, P. I. C. III. §. I, 6
Pathyris pro ſuperiore Ægypto, P. 3. S. 1. C. XVII, 6
Patrum, in negotio de Divinitate Filii, diſſentientes voces, T. 3. Ep. III. p. 81. *& ſeqq.* 90
Patres quanti ſint faciendi, ſi cum recentioribus conferantur, & quis ſit eorum uſus, T. 3. Ep. IV. *per totam.*
Patres antiquiſſimos adfectuum minimè expertes fuiſſe,

ſe, T. 3. Ep. IV. p. 1
Patres inter ſe non committi, ſi vera de iis dicantu T. 3. Ep. III. p.
Patres ſtylo Rhetorico nimiùm dediti, P. 2. S. C. XVII, 13. & ſeqq.
Patria, mors pro patria quid, P. 2. S. 2. C. V,
Pauli Acta ſuppoſititia, T. 3. Ep. I, p. 2
Paulo & *Senecæ* adtributæ Epiſtolæ mutuæ, P. 3. 2. C. VI
Paulus Apoſtolus parentheſibus ſcatet, P. 3. S. C. XI, 6
Pauli ſtylum eſſe plenum ἀκυρολογίας. P. 2. S. 1. C. XI,
Pavor & *Pallor* an Dii crediti, P. 2. S. 1. C. VIII
Pavor de timore in ſomnis concepto, P. 3. S. 1. XVI,
Pericli ſuppoſitæ orationes, P. 3. S. 2. C. V,
Perlitare ſanguine crudelitati, P. 3. S. 1. C. VIII,
Perſarum Reges poſt Darium qui fuerint, P. 3. 1. C. XII, 11. & ſeq
Perſepolis quî Perſicâ Linguâ dicta, P. 3. S. 3. C. VI
Perſona, quid olim, apud Theologos, ſignificar P. 2. S. 1. C XIV,
Petri 2. Epiſtola, de ea dubitatum olim, P. 3. S. C. VI
Pes vox ambigua, P. 2. S. 1. C. V
Phædri opus ab Avieno primùm memoratus, P. S. 2. C. III,
Phariſæos ab Ethnicis quædam deſumſiſſe, T. 3. E IX. 2
Philippi Phthiotidis confuſi cum *Macedoniæ Philipp* P. I. C. I. §. I
Philonem maximi feciſſe Philoſophiam. T. 3. E VIII. p. 226. an à Chaldæis Paraphraſtis hauſe *Ibid.* 2
Philonem Platonicum fuiſſe multis probatur. T. 3. E VIII. p. 211. & ſe
P.

Philo de ſecundo Principio quomodo loquatur. T. 3. Ep. VIII. p. 223
Philonis ſententia de ſecundo Principio, P. 2. S. 1. C. XV, 11
Philo ſuppoſiticius cum Alexandrino perperam confuſus, T. 3. Ep. IX. p. 248
Philoſophicis dogmatibus corruptam eſſe Theologiam, T. 3. Ep. VIII. p. 212. *& ſeqq.* Ep. IX. 255
Philoſophia, ex ea Scriptura perperam intellecta, P. 2. S. 2. C. II. 11, 12
Phœnicium mendacium, proverbium, T. 3. Ep. VII. p. 183
Pierii ſententia de unitate Patris & Filii, P. 2. S. 1. C. XIV, 16
Platonem non potuiſſe Jeremiam videre, P. I. C. I. § II, 2
Plato, an Hebræis quidquam debuerit, T. 3. Ep. VII. p. 177. *& ſeqq.* fabula ejus de creatione populorum, T. 3. Ep. VII. p. 181. *& ſeqq.*
Platonis dogmata non ſatis tutò è *Plotino* hauriri poſſe, T. 3. Ep. VII. p. 203
Platonis ſententia de tribus Principiis, P. 2. S. 1. C. XV, 10
Platonis dogma de tribus Principiis ab Hebræis derivatum non fuiſſe, T. 3. Ep. VII. p. 194
Plato Hæreticorum omnium condimentum, ex *Tertulliani* ſententia, T. 3. Ep. IX. p. 257. *& ſeqq.*
Plato Sophiſtas oppugnavit, P. 2. S. 1. C. XVII, 4
Plauti ſtylus comœdias ejus Scriptori vindicabat, P. 3. S. 2. C. VI, 2
Plotini ſententia de tribus Principiis, P. 2. S. 1. C. XV, 11, 15
L. Plotius primus Romæ Rhetoricam Latinè docuit, P. 2. S. 1. C. XVII, 8
Pluralis numerus ſæpe ſignificat unam earum rerum, de quibus ſermo eſt, P. 2. S. 1. C. X, 7, 8.

INDEX IV.

Plutarcho multa ad Romanorum mores pertinent debemus, P.I. C.I. §.III,
Pœna, apud *Ovidium*, pro labore, P. 3. S. 1. C XVII,
Poëtæ grandia dicunt, quæ non intelligunt, P. S. 1. C. XVI,
Poëtis Latinis legendis quis ordo obſervandus, P. C. II. §. I, 1. *& ſeq*
Poëticæ Artis Magiſtri legendi, P. I. C. III. §. II
Pollui quid ſignificet in ſacris, P. 2. S. 2. C. VII, *& ſeq*
Polybus Hippocratis diſcipulus, P. 3. S. 2. C. I, C. II,
Polybius multa habet, quæ apud Romanos Scripto res invenire non licet, P. I. C. I. §. III,
Polybius Geographiæ peritus, P. 3. S. 3. C. II,
Poſt & *ante certum diem*, unum idemque eſſe, P. S. 1. C. X,
Ponti Euxini ſitus non ſatis intellectus à *Curtio*, P. S. 3. C. II, 14. *& ſeq*
In Poteſtatem eſſe, apud *Ciceronem*, P. 3. S. 1. XIV,
Prædicatio Petri liber falſò Apoſtolo adſcriptus. P. S. 2. C. IV, 7. T. 3. Ep. I. p.
Præpoſitiones ſine mutatione in vocibus compo tis, P. 3. S. 1. C. IX,
Premi Sole, an Luna deficiens dici queat, P. 3. S. C. II,
Pro dactylis, *ramos trahere*, P. 3. S. 1. C. XIV,
Pronomina demonſtrativa non ſemper ad proxin antecedens nomen referuntur, P. 2. S. 1. C. X,
Prophetarum verba non eſſe nimis urgenda, P. S. 1. C. IV, 15. *& ſeq*
Propriam ſignificationem non eſſe cum tralatic confundendam, P. 2. S. 1. C. VII, *per totu*
Pulcher & *Pulchritudo* voces ambiguæ, P. 2. S. C. I.

Pu

Purgare quid in Sacris, P. 2. S. 2. C. VI, 9
Putare in ſignificatu numerandi, P. 2. S. 1. C. II, 43
Pythagoram nihil ab Hebræis mutuatum, T. 3. Ep. VII. p. 206.

Q.

QUadrigæ falcatæ malè à *Curtio* deſcriptæ, P. 3. S. 3. C. IV, 1. *& ſeqq.*
Quærenda, libellus inſcribendus, P. I. C. II. §. I, 9
Quid & *quin* confuſa, P. 3. S. 1. C. IX, 14
Quoad vivet & *quoad morietur*, unum idémque eſſe, P. 2. S. 1. C. X, 6

R.

R*Abbinicorum* librorum lectio quanti facienda, P. I. C. IV. §. III, 13
Rapere lumen radiatum quid ſit, P. 2. S. 1. C. XVI, 27
Relativarum notionum nomina, quàm obſcura, P. 2. S. 2. C. IV, *per totum.*
Rhetores qui primi, apud Græcos, P. 2. S. 1. C. XVII, 2. tempore Peloponneſiaci Belli qui & quàm adrogantes fuerint. *Ibid.* 3. diſtincti à viris bonis, *Ibid.* 7
Rhetorica quàm antiqua apud Græcos, & quomodo deinde culta, P. 2. S. 1. C. XVII, 2. *& ſeqq.*
Rhetoricam quis primus Romæ Latinè docuerit, P. 2. S. 1. C. XVII, 8
Rhetoricæ exercitationes Romæ quàm variæ, P. 2. S. 1. C. XVII, 8. *& ſeqq.*
Rhetorico ſtylo res obſcurari, P. 2. S. 1. C. XVI, *per totum.*
Rhetoricorum ſtudiorum brevis Hiſtoria, P. 2. S. 1. C. XVII, *per totum.*

Ridere initio vitæ præſagium ingenii, aut dignit
P.2.S.1.C.X
Romanarum Ant. Scriptores, P.I. C.I. §.I
Rufinus librorum adulterator, P.3.S.2.C.I, 15
&.
Rufinus falſarius adjurat Librarios ut fideliter i
tos à ſe libros exſcribant, P.3.S.2.C.
Ruſtemus Indus Heros, qui cum Hercule coı
queat, P.3.S.3.C.'
Ruſticus Diaconus librorum emendator, P.3.
C.XII

S.

S*Aligni pedes* lectulorum, in vili ſuppelle
P.3.S.1.C.V
Salmaſius (*Claudius*) an in adverſariis confut
tempus terere debuerit, T.3. Diſſ.p
Salmaſii (Clandii) ordo in legendo, P.I. (
1
Salomoni libri ſuppoſiti, P.3. S.2. C.
Sana Dea quæ, P.3.S.1.C.
Sanctus reverendus, colendus, religioſus,
S.1. C.V
Sanguinis motus in orbem, facilè deducend
natura ſanguinis, Veteribus ignotus, P.2.
C.I
Sapientia liber perperam *Salomoni* adtributus, P.:
C. III, 16. V
Sarrire opus quid, P.3. S.1. C.
Scholaſtici Rhetores dicti, P.2. S.1. C.XV
Scribere in animo, pro eo quod eſt altè mem
infigere, P.2. S.1. C.IV,
apud Hebræos, Græcos & Latinos.
Scriptura vox ambigua, P.2. S.1. C.V
Sectarum ſermo diverſus ambiguitatem creat,
S.1 C.XV, *per tc*

Seldeni (Joannis) varietate ſtudiorum ingenium confuſum, P. I. c. V, 5
Senatûs Romani laudes, quàm fallaces, P. 2. S. 2. C. V, 17
Senecæ ſententia de *Sacro Spiritu* nobis inſidente, à Chriſtiana planè diverſa, P. 2. S. 1. C. XV, 3
Senſilium qualitatum nomina obſcura, P. 2. S. 2. C. I, 8, 9, 14, & *ſeqq.*
Senſum dilutum, ſæpe ſatis eſſe, ut ex eo Veteres intelligantur, P. 2. S. 1. C. IV, 15, 16
Sententia vera Scriptoris quomodo intelligi poſſit, T. 3. Ep. II. p. 56
in *Septuaginta Intt.* Verſione omiſſa, ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 7, 8
Serapidis ab Ægyptiis peregrino Deo nomen impoſitum, P. 2. S. 1. C. XIII, 9
Servius in *Virgilium*, mutilus & interpolatus ad nos pervenit, P. 3. S. 2. C. II, 9
Sexti Pythagorei liber perperam Epiſcopo Romano tributus, P. 3. S. 2. C. I, 19
Sibyllina Oracula ſuppoſiticia, P. 3. S. 2. C. III, 19
Significationem vocum earumdem nunc ampliorem eſſe, nunc arctiorem, P. 2. S. 1. C. VI, *per totum*, & 15
Signum fœderis, quid ſit in V. T. P. 2. S. 1. C. V, 12
Simplicium notionum vocabula, quænam in iis obſervanda, P. 2. S. 2. C. I, *per totum.*
Singularium notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 2. & *ſeqq.*
Socinus & *Sociniani*, de iis judicium, T. 3. Ep. X. p. 277. & *ſeqq.*
Socratem nihil ſcripſiſſe, P. 3. S. 2. C. III, 3
Sogdianæ æſtus, P. 3. S. 3. C. II, 4
Sophiſta & *Sophiſtice* quid ſint, P. 2. S. 1. C. XVII, 3. iis ſe ſe oppoſuit Socrates, *Ibid.* 4
Spiritus quàm ambigua vox, P. 2. S. 1. C. V, 16. & *ſeqq.*

INDEX IV.

Spiritus Sanctus & *Spiritus Dei* voces ambiguæ, P. 2 S. 1. C. V, 1[...]
Studia in unum potiſſimùm ſcopum dirigenda, P. 1 C. V, 6,
Stylus Scriptoris, qui nihil ſcripſit præter opus dubium, quid de eo judicandum, P. 3. S. 2. C. VI 9. & ſeq.
Subducere rationem ad vitam, quid ſit, P. 2. S. 1 C. II, 4
Subſtantiarum adpellationes & natura quàm obſcura P. 2. S. 2. C. III, *per totum*
Suffetes Carthaginienſium qui, P. 2. S. 1. C. XIII, 1
Supponi cùm potiſſimùm cœperint libri, P. 3. S. 2 C. I,
Suppoſita olim opera integra, & in veris loca P. 3. S. 2. C. I, *per totum*
Suppoſitionis ac Interpolationis indicia, P. 3. S. 2 C. II. *& ſeqq. ad finem ſectioni[s]*
Suppoſitiones librorum, quàm frequentes, *Præf.* S III, 6,
Suſanna liber Græcè, non Hebraïcè, ſcriptus, P. 3 S. 2. C. VI. 1
Synodorum laudes, quàm fallaces, P. 2. S. 2. C. V, 1
Symbolum Nicænum in Arianum ſenſum ab *Euſeb[io]* detortum, T. 3. Ep. II. p. 37. & ſeq.
Synodus Nicæna diſſenſiones non exſtinxit, T. 3 Ep. III. p. 8
Synodi Nicænæ II. judicium de *Euſebio* defenſum, T. 3 Ep. II. p. 45. & ſeq.
Syriæ inſulæ ſitus, P. 2. S. 1. C. XIV,

T.

TAcentem laudare quaſi diſertum, P. 3. S. C. III,
Tanaïs fluvii ſitus *Curtio* ignotus, P. 3. S. 3. C. II, 1

T

Timæum Platonicum conjecturas Philoſophicas continere, T. 3. Ep. VII. p. 206. *& ſeqq.*
Theriomachia ſpectaculum in arena crudeliſſimum, P. 2. S. 1. C. VI, 5
Theodorus Mopſueſtenus *Neſtorii* inſtar loquutus, P. 3. S. 2. C. V, 11
Theologi vocibus nihil ſignificantibus uſi, P. 2. S. 1. C. IX, 10. *& ſeqq.*
Theologi Veteres, cur ita loquuti ſint de Trinitate, uti fecerunt, P. 2. S. 1. C. XV, 22. cur recentiores diſſentientes eodem tamen modo loquantur, *Ibid.* 23
Theophilus Alexandrinus, *Iſidori* de eo judicium, T. 3. Ep. VI. 167. *& ſeqq.*
Theophili Antiocheni oratio nimis figurata, P. 2. S. 1. C. XVII, 14
Theophraſti ſcripta quomodo corrupta, P. 3. S. 1. C. II, 10. C. XVI, 2, 3
Theſes Rhetorum quæ, P. 2. S. 1. C. XVII, 9
Thucydides parentheſibus ſcatet, P. 3. S. 1. C. XI, 4, 5
Tigris & Euphratis decurſus malè à *Curtio* deſcriptus, P. 3. S. 3. C. II, 12
Traditio an ſatis firmum fidei fundamentum, T. 3. Ep. IV. p. 121
Tranſlationum Veterum variæ lectiones, quî expendendæ, P. 3. S. 1. C. XVII, 41
Tranſpoſitiones ex incuria Librariorum natæ, P. 3. S. 1. C. XIII, 3. *& ſeqq.*
Transſubſtantiatio vox nihil ſignificans, P. 2. S. 1. C. IX, 17
Trinitas, loquutionibus iiſdem de hoc dogmate uſi ſunt diverſa de eo ſentientes, P. 2. S. 1. C. XV, 9. *& ſeqq.* 22
Triſtis, Gallicè, *chagrin*, P. 2. S. 1. C. II, 46
Triumpus, aut *Triumfus* pro *Triumpho*, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Tropæum, aut *Trofæum* pro *Trophæo*, P. 3. S. 1. C. VI, 13

V.

V conſonans & B miſta, P. 3. S. 1. C. VI, 13, 17
Valba pro *Valvis*, P. 3. S. 1. C. VI, 13
Valeſius (Henr.) confutatus in eo quod pro *Euſebio* habet contra Synodum Nicænam II. T. 3. Ep. II. p. 54. & *ſeqq.*
Valeſius (Henricus) ſæpiùs erravit in vertendo *Euſebio*, quòd antiquiorum temporum Theologiam ignoraret, P. 2. S. 1. C. XIV, 8. & *ſeqq.*
Veleſii (*Pet. Fagiardi*) Codd. MSS. N. T. ſuſpecti, P. 3. S. 1. C. XVII, 2
Verba ſunt nihil prorſus ſignificantia, *Præf.* S. III, 5
Verbis ſuæ gentis, ſuique ævi, ſolere Scriptores res alienas & antiquas deſcribere, P. 2. S. 1. C. XIII 6. & *ſeqq*
Verbum Dei quid in Paraphraſibus Chaldaïcis, T. 3 Ep. VIII, 228. & *ſeqq*
Vergiliarum ortus, P. 3. S. 3. C. VII,
Veriſimilia pro veris, ſectabantur Oratores Græci P. 2. S. 1. C. XVII, 6. & *ſeqq*
Veritas amatur & odio habetur, T. 3. Ep. II. p. 78 87. omnibus patefacienda eſt. *Ibid.* p. 8
Veritas quando diſſimulanda, T. 3. Ep. V. p. 14
Veritati quid debeamus, T. 3. Diſſ. p. 3
Verò prò *imò verò* initio orationis, P. 3. S. 1. C XVII, 2
Verſionis LXX. Intt. exemplaria corrupta, P. 3. S. 1 C. II, 14. & *ſeqq*
Verſus Græci & Latini ad rationem accentuum malè lecti, P. 2. S. 2. C. I
Veterum libros unde genuinos eſſe conſtet, P. 3 S. 2. C. II, 1
Veterum & Recentiorum collatio, T. 3. Ep. IV p. 104. & *ſeqq*

Ve-

Veterum cognitio, ad compoſitas ideas quod adtinet, non eadem ac noſtra, P. 2. S. 2. C. II, 8. *& ſeqq.*
Veterum opiniones quomodo inveſtigandæ, P. 3. S. 2. C. IV, 3
Vetus Teſtamentum an verſum fuerit ante *Alexandrum*, T. 3. Ep. VII. p. 189
Virtus virium an Latinè dicatur, P. 3. S. 3. C. VIII, 12
Virtutes an Deæ creditæ, P. 2. S. 1. C. VIII, 8
Vita turpis ne morti quidem honeſtæ locum relinquit, P. 3. S. 1. C. VIII, 8
Vitia an Numina ſint habita, P. 2. S. 1. C. VIII, 3
Underſtanding Anglicè & *onderſtandig* Belgicè quàm differant, P. I. C. IV. §. III, 10
Univerſalium notionum nomina, P. 2. S. 2. C. VI, 11. *& ſeqq.*
Unus, vox ambigua, P. 2. S. 1. C. XV, 19
Vocales & Diphthongi confuſæ inter ſe, P. 3. S. 1. C. VI, 3
Vocum diviſio in earum genera, P. 2. S. 1. C. I.
Vocum in una eademque lingua ſignificationes mutantur, P. I. C. IV. §. III, 10
Voces eſſe, quibus nulla ſubjecta eſt poteſtas, P. 2. S. 1. C. IX. *per totum.*
Urbs quid ſit, vox ambigua, P. 2. S. 2. C. III, 9
Urgere, pro eo quod eſt arctare, P. 3. S. 1. C. XVII, 7
Uſus in linguis quædam conſecrat, quæ aliter, etiam analogicè, dicere non licet, P. 2. S. 1. C. X, 15
Utica nequaquam *Sidoni* vicina, P. I. C. I. §. I. 4
in *Vulgata Verſione* omiſſa verba ob repetitionem, P. 3. S. 1. C. V, 6
Vultus, quodam ſenſu Græcè dici nequit, P. 2. S. 1. C. II, 31

F I N I S.

JOANNIS CLERICI
OPERA
AD ANNUM MDCCXI.
MDCLXXXIV.

DAvidis Clerici, in Genevenſi Academia olim Linguarum Orientalium Profeſſoris, *Quæſtiones Sacræ*, in quibus multa Scripturæ loca, variáque Linguæ Sanctæ Idiomata explicantur. Acceſſerunt ſimilis argumenti Diatribæ *Stephani Clerici*. Edidit & Adnotationes adjecit *Joannes Clericus St. F.* Amſtelodami apud *Henr. Wetſtenium*, in 8.

Entretiens ſur diverſes matieres de Théologie, *Part.* II. *où l'on voit quelle eſt l'étenduë de nos connoiſſances Métaphyſiques & de leur Uſage dans la Religion, avec une explication des Chapitres IX. X. & XI de l'Epître de S. Paul aux Romains.* Chez le même, in 12.

MDCLXXXV.

Sentimens de Quelques Théologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament, compoſée par Mr. *Richard Simon* Prêtre; où, en remarquant les fautes de cet Auteur, on donne divers principes utiles pour l'intelligence de l'Ecriture Sainte. Chez *Henri Desbordes*, & publiez de nouveau chez *P. Mortier* en 1711. in 8. Cette derniere Edition ſe vend préſentement (en 1712) chez *H. Schelte.*

MDCLXXXVI.

Défenſe des Sentimens de quelques Théologiens de Hollande ſur l'Hiſtoire Critique du Vieux Teſtament, *contre la Réponſe du Prieur de Bolleville*, ou de Mr. Simon. A Amſterdam chez *H. Desbordes*, in 8. Bi-

Bibliotheque Univerſelle & Hiſtorique, *dont la plus grande partie depuis l'année* 1686. *juſqu'à l'année* 1690. *ou des* XIX. *premiers Tomes*, eſt de Mr. *Le Clerc*, in 12.

MDCLXXXVII.

Davidis Clerici Orationes, Computus Eccleſiaſticus & Poëmata. Accedunt *Stephani Clerici* Diſſertationes Philologicæ. Quibus Præfationem præfixit *Joan. Clericus*. Amſtelodami, apud *Henr. Wetſtenium*, in 8.

Critique du IX. Livre de l'Hiſtoire de Mr. *Varillas*, où il parle des révolutions arrivées en Angleterre, en matiere de Religion, par Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, traduite de l'Anglois, avec une Préface de Mr. *Le Clerc*. Chez *Pierre Savouret*, in 8. rimprimé en 1688.

MDCLXXXVIII.

Défenſe de la Critique du IX. Livre de l'Hiſtoire de Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, traduit de l'Anglois. Chez le même, in 8.

MDCLXXXIX.

Trois *Sermons* de Mr. *Burnet*, Docteur en Théologie, in 12. chez le même.

MDCXC.

Lettre à Mr. *Jurieu*, ſur la maniere, dont il a traité *Epiſcopius*, dans ſon Tableau du Socinianiſme, in 8.

Thomæ Stanleii Hiſtoria Philoſophiæ Orientalis. Recenſuit, ex Anglica Lingua in Latinam tranſtulit, notiſque in Oracula Chaldaica & Indice Philologico auxit *Joannes Clericus*. Amſtelodami apud *Viduam Swart*, in 8. Subjecta eſt hæc Hiſtoria ſecundo Tomo Philoſophiæ, ſimúlque ter recuſa. Le

Le *Dictionaire Hiſtorique* &c. de *Louïs Moreri*, revû & corrigé, ſixiéme Edition, qui a été ſuivie d'une huitiéme & neuviéme, qui parut en 1702. en 4. Tomes *in folio.*

MDCXCII.

Logica, ſive Ars Ratiocinandi, auctore *Joanne Clerico*. Amſtelodami, apud *J. Wolters*, in 8.

Ontologia & *Pneumatologia*, auctore eodem, apud eumdem, in 8.

MDCXCIII.

Geneſis, ſeu *Moſis* Prophetæ Liber Primus, ex tranſlatione *Joannis Clerici*, cum ejuſdem Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis quinque & tabulis Chronologicis, in folio. Iterum recuſa eſt auctior & emendatior, anno 1710. apud *Henr. Schelte*, Amſtelodami.

MDCXCV.

Moſis Prophetæ Libri quatuor, *Exodus*, *Leviticus*, *Numeri & Deuteronomium*, ex Tranſlatione *Joannis Clerici*, cum ejuſdem Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis ac Chronologicis Tabulis, in folio, apud eumdem, *opus recuſum anno* 1710.

Phyſica, ſive de rebus corporeis Libri V. in quibus, præmiſſis potiſſimis Corporearum Naturarum Phænomenis ac proprietatibus, Veterum & Recentiorum de eorum cauſis celeberrimæ conjecturæ traduntur, *in* 8. *apud Huguetanos.*

MDCXCVI.

Ars Critica, in qua ad ſtudia Linguarum Latinæ Græcæ & Hebraïcæ, via munitur, Veterúmque emendandorum, Spuriorum Scriptorum

rum à Genuïnis dignoſcendorum & judicandi de eorum Libris ratio traditur. Amſtelodami apud *Huguetanos*, 2. voluminibus in 8. apud quos iterum auctiora & emendatiora edita ſunt anno 1699. & rurſus apud *H. Schelte* & *Waesbergios*, anno 1712.

Vie d'*Armand Jean Cardinal de Richelieu*, principal Miniſtre d'Etat ſous Louïs XIII. Roi de France & de Navarre. Seconde Edition en deux Tomes in 12. chez les *Huguetans*. *On attribuë ce Livre à Mr. le Clerc.*

Du Bonheur & du Malheur, en matiere de *Loteries*, chez les mêmes, in 8.

De *l'Incredulité*, où l'on examine les motifs & les raiſons générales, qui portent les *Incredules* à rejetter *la Religion Chrétienne*; avec deux Lettres, où l'on en prouve directement la verité. A Amſterdam chez *Henri Wetſtein*, in 8.

MDCXCVII.

Compendium Hiſtoriæ Univerſalis ab initio mundi ad tempora Caroli Magni Imp. conſcriptum à *Joanne Clerico*. Apud *Huguetan*. Recuſum eſt Lipſiæ anno 1707. & mox tertiùm edetur.

Opera Philoſophica in quatuor volumina digeſta, Editio ſecunda auctior & emendatior, in 12. *apud Huguetanos*. Hanc ſequutæ ſunt tertia & quarta anno 1710. *apud J. Lud. de Lorme.*

MDCXCVIII.

Novum Teſtamentum Domini Noſtri Jeſu-Chriſti, ex Editione Vulgata, cum Paraphraſi & Adnotationibus *Henrici Hammondi*. Ex Anglica Lingua in Latinam tranſtulit, ſuiſque animadverſionibus illuſtravit, caſtigavit, auxit *J. Clericus*. 2. voluminibus in folio, apud *Huguetanos*.

S.S Pa-

S. S. Patrum, qui temporibus Apoſtolicis floruerunt, *Barnabæ*, *Clementis*, *Hermæ*, *Ignatii*, *Polycarpi* Opera edita & inedita, vera & ſuppoſiticia, unà cum *Clementis*, *Ignatii & Polycarpi* actis atque martyriis. *J. Bapt. Cotelerius*, Societatis Sorbonicæ Theologus, ex MSS. Codd. eruit ac correxit, verſionibúſque & notis illuſtravit. Acceſſerunt in hac nova Editione Notæ integræ aliorum virorum doctorum, qui in ſingulos Patres memoratos ſcripſerunt & quorum nomina in Præfatione habentur; item *Guliemi Beveregii* Codex Canonum Primitivæ Eccleſiæ vindicatus, *Jacobi Uſſerii* Diſſertationes Ignatianæ & *Joannis Pearſonii* vindiciæ Epiſtolarum *S. Ignatii*. Recenſuit & notulas aliquot adſperſit *Joannes Clericus*, apud eoſdem 2. vol. in folio.

MDCXCIX.

Parrhaſiana, ou Penſées diverſes, ſur des matieres de Critique, d'Hiſtoire, de Morale & de Politique, avec la défenſe des Ouvrages de Mr. L. C. par *Theodore Parrhaſe*. Tom. I. in 8. chez *H. Schelte*, avec un ſecond Tome en 1701.

Harmonia Evangelica, cui ſubjecta eſt Hiſtoria Chriſti, ex quatuor Evangeliis concinnata. Acceſſerunt tres Diſſertationes, de annis Chriſti, déque concordia & auctoritate Evangeliorum, auctore *Joanne Clerico*.

Joan. Clerici Epiſtolæ Criticæ & Eccleſiaſticæ, in quibus oſtenditur uſus *Artis Criticæ*, cujus poſſunt haberi volumen tertium. Acceſſere Epiſtola *de Hammondo* & *Critica*, ac Diſſertatio, in qua quæritur, *an ſit ſemper reſpondendum calumniis Theologorum*. Amſtelodami apud *Huguetan*. in 8. Iterum recuſæ ſunt anno 1712. apud *Waesbergios* & *H. Schelte*, Amſtelod.

MDCC.

OPERA AMSTELOD.

MDCC.

Dionyſii Petavii Aurelianenſis, è Societate Jeſu, Opus de *Theologicis Dogmatibus*, auctius in hac nova Editione Libro de Tridentini &c. & notulis *Theophili Alethini* S. J. A. E. quas unà cum ejuſdem Præfatione curavit Bibliopolas nanciſci *J. Clericus*. Amſtelodami, apud *Huguetanos*, 6. voluminibus in folio.

Joannis Clerici Quæſtiones Hieronymianæ, in quibus expenditur *Hieronymi* nupera Editio Pariſina, multáque ad Criticam Sacram & Profanam pertinentia agitantur. *Amſtelodami apud J. Lud. de Lorme* in 12.

MDCCI.

Heſiodi Aſcræi quæcumque exſtant, Græcè & Latinè, ex recenſione *Joan. Clerici*, cum ejuſdem animadverſionibus. Acceſſere notæ *Joſ. Scaligeri*, *Danielis Heinſii*, *Franciſci Guieti* & *Stephani Clerici*, nec non, in altero volumine, *Joan. Georgii Grævii* Lectiones Heſiodeæ nunc auctiores & *Dan. Heinſii* introductio in doctrinam Operum & Dierum. Cum Indice *Georgii Paſoris*. Amſtelodami apud *Huguetanos*.

Matthiæ Martinii Lexico Philologico præfixa Diſſertatio Etymologica, in Edit. Amſtelodamenſi apud *J. L. de Lorme* 2. volum. in folio.

MDCCII.

P. Cornelii Severi Ætna & quæ ſuperſunt Fragmenta, cum notis & interpretatione *Joſ. Scaligeri*, *Frid. Lindenbruchii* & *Theodori Goralli*. Acceſſit *P. Bembi* Ætna Amſtelodami in 8. apud *Henr. Schelte*.

C. Pedonis Albinovani Elegiæ tres & Fragmenta, cum interpretatione & notis *J. Scaligeri*,

ri, *Frid. Lindenbruchii*, *Nic. Heinſii*, *Theod. Goralli* & aliorum. Apud eumdem in 8.

MDCCIII.

Appendici Auguſtinianæ præfixa Præfatio, & ſubjectæ Animadverſiones *Joannis Phereponi* in *Auguſtini* Opera, Amſt. apud *P. Mortier*, in fol.

Præfatio in *Operis Petaviani* de Doctrina Temporum iteratam Editionem, ubi de ratione totius operis agitur, proferunturque animadverſiones *Davidis Blondelli* & aliorum in *Petavium*. Amſt. apud *Huguetanos*, 3. vol. in folio.

Le Nouveau Teſtament de Nôtre Seigneur Jeſus-Chriſt, traduit ſur l'Original Grec, avec des remarques, où l'on explique le Texte, & où l'on rend raiſon de la Verſion. En 2. Volumes in 4. Chez *J. L. de Lorme*, à Amſterdam.

Bibliotheque Choiſie, pour ſervir de ſuite à la *Bibliotheque Univerſelle*, qui continuée juſqu'à préſent (Decembre 1711.) contient vingt-trois volumes, in 12. chez *H. Schelte*, à Amſterdam.

MDCCIV.

In Indicem Geographicum, Geographiæ Sacræ *Nic. Samſonis* notæ. Amſtelodami apud *Franciſc. Halmam*, in folio.

Onomaſticon Urbium & locorum Sacræ Scripturæ, ſeu liber de locis Hebraïcis, Græcè primùm ab *Euſebio Cæſarienſi*, deinde Latinè ſcriptus ab *Hieronymo*; in commodiorem verò ordinem redactus, variis additamentis auctus, notiſque & Tabulâ Geographicâ Judææ illuſtratus, operâ *Jacobi Bonfrerii* S. J. Recenſuit & animadverſionibus ſuis auxit *Joannes Clericus*. Acceſſit huic editioni *Brocardi* Monachi, ex ordine Prædicatorum deſcriptio Terræ Sanctæ. Apud

Apud eumdem, in folio. *Perfectum* à Clerico *eodem anno, & Bibliopolæ traditum, quamvis ſeriùs editum.*

MDCCV.

Atlas Antiquus, Sacer, Eccleſiaſticus & Profanus, in quo Terræ Sanctæ variæ diviſiones, Diœceſium Patriarchalium & Epiſcopalium limites, orbiſque univerſus antiquus excultus & diviſus, oculis ſubjiciuntur; collectus ex Tabulis Geographicis *Nicolai Samſonis*, ejúſque filiorum & aliorum celeberrimorum Geographorum. Tabulas ordine collocavit & emendavit *Joan. Clericus.* Amſt. apud *P. Mortier*, in folio.

MDCCVII.

Deſiderii Eraſmi Roterodami Opera omnia, emendatiora & auctiora, ad optimas editiones, præcipuè quas ipſe *Eraſmus* poſtremò curavit, ſummâ fide exacta, ſtudio & operâ *Joannis Clerici*, cum ejuſdem & aliorum notis; in decem Tomos diſtincta. Cum Indicibus totius Operis copioſiſſimis. Quid porrò huic editioni præ ceteris acceſſerit, Præfationes ſingulorum voluminum docebunt. Lugd. Batavorum curâ & impenſis *Petri vander Aa*, in folio. *Primum volumen proſtitit ab anno* 1703. *ſed anno demum* 1706. *vendi cœpere decem volumina*

MDCCVIII.

Veteris Teſtamenti Libri Hiſtorici, Joſua, Judices, Rutha, Samuel, Reges, Paralipomena, Eſdras, Nehemias, & Eſthera. Ex tranſlatione *Joannis Clerici*, cum ejuſdem commentario Philologico, Diſſertationibus Criticis, & Tabulis Chronologicis. Amſtelodami, apud *Henr. Schelte*, in folio.

MDCCIX.

Sulpicii Severi Opera omnia, in duos Tomos diſtribu-

ta,

ta, quorum prior continet antehac edita, cum notis *Joannis Vorſtii*, alter Epiſtolas antea cum reliquis operibus nondum editas, ex recenſione & cum notis *Joan. Clerici*. Lipſiæ apud *Thom. Fritſch* 1709. in 8.

Hugo Grotius de Veritate Religionis Chriſtianæ Editio adcuratior, quam recenſuit notuliſque adjectis illuſtravit *Joan. Clericus*; cujus acceſſit de eligenda inter diſſentientes Chriſtianos ſententia Liber Unicus. Amſtelodami, apud *Franciſcum vander Plaats*, in 8.

Præfatio in Opera *Franciſci Vavaſſoris*, in folio, apud *Petrum Humbert*, Amſtelodami.

Menandri & *Philemonis* Reliquiæ quotquot reperiri potuerunt, Græcè & Latinè, cum notis *Hug. Grotii* & *Joannis Clerici*, qui etiam novam verſionem omnium adornavit, indicéſque adjecit. Amſtelodami apud *Thom. Lombrail*, in 8.

Titi Livii Hiſtoriarum quod exſtat, cum integris *Joan. Freinshemii* Supplementis emendatioribus & ſuis locis collocatis, Tabulis Geographicis & copioſo indice. Recenſuit & notulis auxit *Joan. Clericus*, 10. vol. in 8. Amſtelod. apud *H. Wetſtenium* & Trajecti apud *Gulielm. van de Water.*

MDCCXI.

C. Salluſtii Criſpi Vita præfixa Editioni Cantabrigienſi *Joſ. Waſſei*, in 4.

Æſchinis Socratici Dialogi tres, Græcè & Latinè, ad quos acceſſit quarti Latinum fragmentum. Vertit & notis illuſtravit *Joan. Clericus*, cujus & ad calcem additæ ſunt Silvæ Philologicæ, cum omnium Indicibus neceſſariis. Amſtelodami apud *Pet. de Coup.* in 8.

Præfatio Emendationum in fragmenta *Menandri* & *Philemonis* à *Philargyrio Cantabr.* Apud *H. Schelte* in 8.

A *Clerico* exſpectantur nunc duo volumina in folio, *Hagiographa* & *Prophetæ*, cum Paraphraſi perpetua, Commentario Philologico, Diſſertationibus quibuſdam Criticis & Tab. Chronolog. quibus ſcribendis incumbit.

F I N I S.

A01 1467585

Digitized by Google

Digitized by Google